

من سلسلة الرسائل العلمية لدار فتية الكهف

ދާރުލް ފިތްޔަތުލް ކަހްފުގެ ޢިލްމީ ރިސާލަތްތަކުގެ ސިލްސިލާގެ ތެރެއިން

أخبار الشيوخ وأخلاقهم

للإمام أبي بكر أحمد بن محمد بن الحجاج المروذي

المتوفى سنة (٢٧٥)

ޝައިޚުންގެ ޚަބަރުތަކާއި އެބޭކަލުންގެ އަޚްލާޤު

އަބޫ ބަކުރު އަޙްމަދުބިން މުޙައްމަދު ބިން އަލްޙައްޖާޖް އަލްމަރްވަޒީ رحمه الله

އަވަހާރަވީ: 275 ހ

ތަރުޖަމާ ކުރީ:

مازن بن أبي عبد الإله الأثري

މާޒިން ބިން އަބީ ޢަބްދުﷲ އަލް އަޘަރީ

من سلسلة الرسائل العلمية لدار فتية الكهف

ދާރު ފިތްޔަތުލް ކަހްފުގެ ޢިލްމީ ރިސާލަތްތަކުގެ ސިލްސިލާގެ ތެރެއިން

أخبار الشيوخ وأخلاقهم

للإمام أبي بكر أحمد بن محمد بن الحجاج المروذي

المتوفى سنة (٢٧٥)

ޝައިޚުންގެ ޚަބަރުތަކާއި އެމީހުންގެ އަޚްލާޤު

އަލްއިމާމް އަބޫބަކްރު އަޙްމަދު ބިން މުޙައްމަދު ބިން އަލްޙައްޖާޖު އަލްމަރްވަޒީ رحمه الله

އަވަހާރަވީ: 275ހ

ތަރުޖަމާ ކުރީ:

مازن بن أبي عبد الله الأثري

މާޒިން ބިން އަބީ ޢަބްދިالله އަލް އަޘަރީ

دار فتية الكهف

ދާރު ފިތްޔަތުލް ކަހްފު

ފުރަތަމަ ބާބު

ރަމަޟާން 1443ހ / އޭޕްރީލް 2022މ

https://t.me/DarAlFityah

ފޮތުގެ ތައާރަފު

الحمد لله، والصلاة والسلام على رسول الله، وعلى آله وأصحابه ومن تبعهم بإحسان إلى يوم الدين. أما بعد:

މިފޮތަކީ އިމާމް އަބޫބަކުރު އަލްމަރްވަޒީ އުއްމަތުގެ ސަލަފުވެރި އިމާމުންގެ ބޭކަލުންގެ އަރިހުން ރިވާކުރައްވާފައިވާ އެބޭކަލުންގެ ބަސްފުޅުތަކާއި ޢަމަލުތަކެއް ހިމެނޭ ފޮތެކެވެ. އެބޭކަލުންނަކީ އުއްމަތް ފަޚުރުވެރިވާ، އަދި އެބޭކަލުންގެ އިމާމަތުކަމަށް އުއްމަތް އިއްތިފާގުވާ، އަދި ދީނުގެ އިލްމު ނަގުލުކުރެއްވި ސުފްޔާނުއް ޘައުރީ، ސުފްޔާނު ބިން ޢުޔައިނާ، ވަކީޢު ބިން ޖައްރާހު، އިސްޙާގު ބިން ރާހަވައިހި، އަބޫދާއޫދު އައްސިޖިސްތާނީ، ޢަބްދު ﷲ ބިން މުބާރަކު، އަޙްމަދު ބިން ޙަންބަލް، ޢަބްދުއްރަޙްމާން ބިން މަހްދީ ފަދަ އިމާމުން ބޭކަލުންގެ ޤަވުލުތަކުން ހޮވާލާފައެވެ.

މިފޮތުގައި ސަލަފުކަލުން ދިވިފައިވާ މައިގަނޑު މައުޟޫޢާ ފިކުރުންނާއި، އަމީރުންނާއި، ސުލްޠާނުންގެ ގާތަށް ވަނުމާއި، ޤާޟީކަމާއި ފަތުވާދުގެ ކަންކަމަށް ބަލާފުޅުވާއިރު ސަލަފުން ވިދާޅުވެފައިވާ ބަސްފުޅުތަކާއި ޢަމަލުފުޅުތަކެވެ. އަދި އެފަދަ މަޤާމުތަކުގެ އަހުލުވެރިންނާމެދު އެބޭކަލުން މުޢާމަލާތްކުރައްވި ގޮތެވެ. އެބޭކަލުންގެ ވަރަޢުވެރިކަމާއި، ތަގުވާވެރިކަމާއި، އަދި އިލްމުން ޢަމަލުކުރުމުގައި ބަހާތޮން ޝަހާދަތްތަކެވެ. މުސްލިމް ވެރިންނާ ދޭތެރޭގައި ނުނިކުތުމަކީ އަހުލުއްސުންނާގެ އަޞްލުތަކުގެތެރެއިން ފަދައިން، ވެރިންނާއި ގޮތުގެ އެކުލެވޭ، އެމީހުންނާ ދުރުވުމަށް ސަލަފުންގެ މަންހަޖުކަން ބަޔާންކުރައްވާ 50 އަށްވުރެ ގިނަ ސަލަފުންގެ އިމާމުވެރި ބޭކަލުންގެ ބަސްފުޅުތަކާއި ޢަމަލުފުޅުތައް މުއައްލިފު ގެނެސްދީފައެވެ.

📌 އޭގެ އިތުރުން ޤާޟީކަމާއި ވެރިކަމުގެ ކަންކަމާއި ބަޣާވާތާއި، ދީންވެރިކަމާއި އިޖްތިހާދުވެރިކަމާއި މެދު ޚަބަރުތަކާއި، ވިރިސްނާއި ގޯސްކަން ރިވެތި ކަމު މިންވަރުން ފުރިހަމަ ޢިލްމުވެރިކަން ބާރުއަރާ ޚަބަރުތަކާއި، އަދި އެއާއިއެކު ޝަރުޢީގޮތުން ބެލުން ހުރުމަތްތެރިކަމާއި ގުޅޭ ޚަބަރުތައް ވެސް އަޅުގަނޑު ފެނިފައިވެއެވެ.

📌 މިފޮތް ކިޔަމުންދާއިރު ތަރުތީބުވެގެންދާ ވިސްނާލަދީނުވިކަމަށް މިއީ މިގެ 12 ވަރަކަށް ޒަރިއްޔާ ބެނުގެ ވާހަކަތަކެއްކަމެވެ. އިސްލާމްދީނުގެ ކުރީކޮޅާއި، އެދީނުގެ ބިމުގައި އާލިމުންނާއި ކަރީބުގެންވާ ދުވަސްވަރުގެ އިސްކަމެވެ. ފިރިހެނާއި އަންހެނުން ޖަމާޢަތް ދީނަށް ޒަމާނުގެ ކުރީގެ އިލްމުވެރިންނަށް ކަމުނުކާތް، ދީނުގެ ޖަމާޢަތްތެރި ޖުމުލަގައި އިސްލާމް ސަރީޢަތް ޒާހިރުވީ، ޖެހޭ ޒަމާނަތުން ދިޔަ ދުވަސްވަރުގެ ދީނާދައުލަތެވެ. އެއާއިއެކު ޢަޤީދާގެ ފިރިހެނުގެ ކިބައިން ޒާތްވެވޭ އަންހެނުންނާއި ދުވަސްތަކުގެ، ޖިނސްތަކުގެ ޒަމާނުގެ މުޖުތަމަޢު ބާރުތަކެއް ހިފެހެއްޓުމަށް ފެއްޓި ޒަމާނެވެ. ފުރިހަމަ ޢިލްމުވެރިއެކެވެ. އެއާއިއެކު އަދިލުވެރިކަން، ޢިލްމު ކަމާއި ބޭރު ރުހުން ފަސޭހަކަމާއި، ސަރުކާރު ޚިލާފުވުމުގެ ވާހަކަތަކަކީ ބާރުކުރުވައިގެން ސުލްތާނުގެ ދަރިވަރުން ނިކަމެތިކޮށް ފަހުންނަމަ ޤާއިމުކުރިއެވެ. ދީނުގެ ހަވާސް މުސްލިމުންނަށް، ދީނުގެ ޝަރުޢީ ބެނުން ނިސްބަތްވާ، ޢާލިމުންގެ ފަރާތުން އެކަތިރިއެއް، ޒަމާނާ ދުވަސްތަކުގެ އިލްމު މިލްކިއްޔަތާއި ކަމަށް، ހިއްސާލަތުގެ ޢިލްމުވެރިކަމާއި ދިރާސާތަކުގެ ޢިލްމުތަކެއް ފެންނަށް ފިލައިގެން ވާހަކައިގެ ކަމާއި އެކަހަލަ ވާހަކަތައް ފަހުން ބަލަހައްޓައިގެނެވެ. އަދި އިލްމުގެ ދަރިވަރުން ޢިލްމު ބޯހަރު، އަހަރުމެން ކަޅުބަހަރުގެ ޢަމަލުކުރިގެންނާއި ސިފަކުރުމާއި ނަފްސާނީ ބާރުތަކުގެ މަސައްކަތާއި، ބަސްފުޅުގެ ބޮޑުވަނީ ރަނގަޅަށް، އަދިއަދި ނަފްސާނީކަން އަހަރެމެން، ކުރިޔަށްވިޔަސް ޖެހިގެންވާ ގޮތަށެވެ. ދީން ބޭރުން ޝަރުޢީ ބެލުމަށް މިންވަރެވެ.

އިމާމް އަލްއާޖުއްރީ ވިދާޅުވިއެވެ:

(أغْرَبُ الغُرَبَاءِ فِي وَقْتِنَا هَذَا مَنْ أخَذَ بِالسُّنَنِ وَصَبَرَ عَلَيْهَا ، وَحَذِرَ البِدَعَ وَصَبَرَ عَنْهَا، وَاتَّبَعَ آثَارَ مَنْ سَلَفَ مِنْ أئِمَّةِ المُسْلِمِينَ ، وَعَرَفَ زَمَانَهُ وَشِدَّةَ فَسَادِهِ وَفَسَادَ أهْلِهِ)[1]

މާނައީ: "އަހަރުމެން މިފަހު ވަގުތުގައި ބީރައްޓެހިންގެ ތެރެއިންވެސް އެންމެ ބީރައްޓެހިކަން ގަދަވެގެންވާ ބަޔަކީ ސުންނަތްތަކުގައި ހިފައި، އޭގެ މަތީގައި ކެތްތެރިވެ، އަދި ބިދުޢަތަކުން ދުރުވެ އެކަމުގެ މައްޗަށް ކެތްތެރިވެ، އަދި މުސްލިމުންގެ އިމާމުންގެ ތެރެއިން އިސްވެދިޔަ ސަލަފުންގެ ބާކީވުންގެ އަޘަރުތަކަށް ތަބާވެ، އަދި އެމީހާ އުޅުނު ޒަމާނާއި އޭޒަމާނުގެ ފަސާދަކަމާއި އޭގެ އަހުލުވެރިން ފަސާދަވެފައިވާގޮތުގެ ބޮޑުކަން ދެނެގަންނަ މީހާއެވެ."

📌 އަހަރުމެން މިފޮތް ތަރުޖަމާކުރުމުގައި އަސްލަކަށް ބެލީ ދާރުލް ބަޝާއިރުލް އިސްލާމިއްޔާއިން ޝާއިޢުކޮށްފައިވާ ނުސްޚާއެވެ. ޙަދީޘްގައިވާ ދިނަ ރިވާޔަތްކޮށްފައިވާ މަތްނުތަކާއި އަދި މަޤްޠޫޢު ރިވާޔަތްތަކުގެ ކަރުދާސްތަކީ އަދި ސަލަފުންގެ ބާކީވުން ހަރުކަށިވެރިވުން ރިވާޔަތްކުރުމާ ޝަރަފުކުރުމާ ބަސްފުޅުތަކާއި ކަލާމުތަކުގެ އަސްބާބު ވާރިދުވެ ކުރެވުނު ބަސްފުޅުތަކެވެ. އަދި މަރްފޫޢުކަން ރަސޫލާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ އަށް ނިސްބަތްކޮށްގެންވާ ޙަދީޘެއްނަމަ އިޝާރާތްކޮށްފައިވާ ވިދާޅުވެފައިވާ ބަސްފުޅުތަކުން ސަނަދާއިމުގެ ޞިއްޙަ ބަޔާންކޮށްދީފީމެވެ. އުނިކުރިކަމާއި ފާތިޙާއިމު، އަދި އިޙްތިރާމްކުރިކަމާއި ނުހަމަކަންތައްތަކަށް ފާފަފުއްސެވުން އެދި اللَّهُ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى ގެ ޙަޟްރަތުންނެވެ.

[1] الغرباء للآجري: 1/ 78

މުއައްލިފުގެ ކުރު ތަޢާރަފެއް

✍ އޭނީ އިމާމު އަޙްމަދުގެ އެންމެ އަރިހު އުޅުއްވި އަދި ދަރިވަރުކަމުގައިވާ: އަބޫބަކުރު އަޙްމަދު ބިން މުޙައްމަދު ބިން ޙައްޖާޖު އަލްމަރްވަޒީ އެވެ.

📌 އަލްމަރްވަޒީ ކިޔުނީ: ޚުރާސާނުގެ ރަށެއްކަމުގައިވާ 'މަރޫ އައްރޫޒު' އަށް ނިސްބަތްކޮށްފައެވެ. އެކަލޭގެފާނު އުފަންވެވަޑައިގަތީ ހިޖުރައިން 200 ހިސާބުގައެވެ.

📌 އެބޭކަލުންގެ އަރިހުން އަލްމަރްވަޒީ އިލްމު ޙާޞިލުކުރެއްވި ޝައިޚުންގެ ތެރޭގައި ހިމެނިގެންވެއެވެ. އޭގެ ތެރޭގައި: އިމާމް އަޙްމަދުއާއި، ޔަޙްޔާ ބިން މަޢީނު، އުތުމާން ބިން އަބީ ޝައިބާ، އުބައިދު ﷲ އަލްޤަވާރީރީ رَحِمَهُمُ ٱللَّهُ ހިމެނެއެވެ. މިފޮތުގައި އެކަނިވެސް އަލްމަރްވަޒީ 80 އަށްވުރެ ގިނަ އިލްމުވެރިންގެ އަރިހުން ރިވާކުރެއްވިއެވެ.

💬 އަލްޚަޠީބު ބަޣްދާދީ ވިދާޅުވިއެވެ:

(وهو المقدم من أصحاب أحْمَد لورعه وفضله، وكَانَ أحْمَد يأنس بِهِ وينبسط إليه، وهو الذي تولى إغماضه لما مات وغسله، وقد روى عنه مسائل كثيرة)[2]

މާނައީ: "އެކަލޭގެފާނަކީ އިމާމް އަޙްމަދުގެ އަޞްޙާބުންގެ ތެރެއިން އެންމެ ކުރިއަށްނެރުނުވާ ކަލޭގެފާނެވެ. އޭނީ އެކަލޭގެފާނުގެ ވަރަޢުވެރިކަމާއި، މާތްކަމަށްޓަކައިއެވެ. އަދި އަޙްމަދު، އެކަލޭގެފާނާއި ވަރަށް ވާހަކަދައްކަވާ އުފާފުޅުވެލައްވައެވެ. އަދި އިމާމް އަޙްމަދު އަވަހާރަވުމުން

[2] تاريخ بغداد: 104/6

އުސޫލުތަކުގެ ދިފާޢުގައި ތަޢައްޞުބާ، އަދި ހިތްވަރާއެކުވެސް އުސޫލުތަކުންނެވެ. އަދި ގިނަ މައްސަލަތަކާއި އިމާމް އަޙްމަދުގެ އަރިހުން އުސޫލުތަކާއި ރިވާޔަތްކުރައްވައިފައެވެ."

އިސްޙާޤު ބިން ދާއޫދު ވިދާޅުވިއެވެ:

(لا أعلم أحدا أقوم بأمر الإسلام من أبي بكر المروذي.) [3]

މާނައީ: "އިސްލާމްދީނުގެ އަމުރު ޤާއިމުކުރުމުގައި އަބޫބަކުރު އަލްމަރްރޫޛީއަށްވުރެ ވުރެގަދަ ބޭކަލެއް އަހުރެންނަކަށް ނުދަންނަމެވެ."

އަބޫބަކުރު ބިން ސަދަޤާ ވިދާޅުވިއެވެ:

(مَا علِمتُ أحَداً أذَبَّ عَنْ دِيْنِ اللّهِ مِنَ المرُّوْذِيِّ.) [4]

މާނައީ: "ﷲ ގެ ދީން ދިފާޢުކުރުއްވުމުގައި އަލްމަރްރޫޛީއަށްވުރެ ބޮޑަށް ދިފާޢުކުރައްވާ ބޭކަލެއް އަހުރެންނަކަށް ނޭނގެނެވެ."

އަލްޚައްލާލު ވިދާޅުވިއެވެ:

(المرُّوْذِيُّ أوّلُ أصْحَابِ أبِي عَبْدِ اللّهِ، وَأوْرَعُهُم. رَوَى عَنْ: أبِي عَبْدِ اللّهِ مَسَائِلَ مُشْبَعَةً كَثِيْرَةً، وَأغْرَبَ عَلَى أصْحَابِهِ فِي دِقَاقِ المسَائِلِ وَفِي الوَرَعِ، وَهُوَ الذِي غَمَّضَ أبَا عَبْدِ اللّهِ، وَغَسَّلَهُ، وَلَمْ يَكُنْ أبُو عَبْدِ اللّهِ يُقَدِّمُ عَلَيْهِ أحَداً.) [5]

---

[3] تاريخ بغداد: 104/6

[4] تاريخ بغداد: 104/6

[5] تاريخ بغداد: 104/6

ވާނައީ: "އަލްމަރްރޫޛީއަކީ އަބޫ ޢަބްދި ﷲ (އިމާމް އަޙްމަދު) ގެ އެންމެ ކުރީގައިވާ އެކުވެރިޔާއެވެ. އަދި އެބޭކަލުންގެ ތެރެއިން އެންމެ ވަރަޢުވެރި ކަލޭގެފާނެވެ. އަބޫ ޢަބްދި ﷲ ގެ އަރިހުން އެތައް ބައިވަރު މަސްއަލަތަކެއް އެކަލޭގެފާނު ރިވާކުރައްވައެވެ. އަދި ނާޒުކު މަސްއަލަތަކާއި ވަރަޢުވެރިކަމުގައި އެކަލޭގެފާނުގެ އަޚްލާޤުތަކުގެ މައްސަލަތައް އެކަލޭގެ ކުރިޔަށްގެނައީމެވެ. އަބޫ ޢަބްދި ﷲ (އަލްމަރްރޫޛީއަށް) ދެކެއުޅެ ތަޢްރީފުކުރެއް އެކަލޭގެފާނެވެ. އަދި އަބޫ ޢަބްދި ﷲ، އެއްވެސް ބޭކަލެއް އެކަލޭގެފާނުގެ ކުރިއަށް ނުފޮނުއްވައެވެ."

އިމާމް އަޙްމަދުގެ އިލްމު ގެނެސްދިނުމުގައި އެންމެ އިސްނެގުމެއް އަޚްލާޤުތަކުގެ އަލްމަރްރޫޛީއެވެ. އެކަލޭގެފާނުގެ އިލްމުވެރިކަމަށް ތަޢްރީފުކުރައްވަމުން ވިދާޅުވިއެވެ:

(ليس هذا العلم لي وإنما هذا علم أحمَد بْن حَنبَل.)[6]

ވާނައީ: "މިއީ އަހުރެންގެ އިލްމެއް ނޫނެވެ. އެކަމަކު މިއީ އަޙްމަދު ބިން ޙަންބަލުގެ އިލްމުވެއެވެ."

އައްޛަހަބީ އެކަލޭގެފާނު ސިފަކުރައްވާ ބަޔާންކުރައްވައެވެ:

(الإمام، القدوة، الفقيه، المحدث شيخ الإسلام... وكان إماما في السنة، شديد الاتباع، له جلالة عجيبة ببغداد.)[7]

[6] تاريخ بغداد: 104/6

[7] سير أعلام النبلاء: 173/13 - 174

މާނައީ: "ނަމޫނާވެރި އިމާމެވެ. މުޙައްދިޘް ފަޤީހެވެ. ޝައިޚުލް އިސްލާމެވެ... ސުންނަތުގައި އިމާމެކެވެ. ތަބަޢަވުން ވަރުގަދަ ބޭކަލެކެވެ. ބޮޑުގޮތުގައި އާޘާރުތަކަށް ތަޖުރިބާކުރުވަނިވި ހައިބަތު ބޮޑު ބޭކަލެއްވެއެވެ."

- އަލްމަރްވަޒީގެ ދަރިވަރުންގެ ތެރޭގައި: އަބޫބަކުރު އަލްޚައްލާލު، މަޝްހޫރު ޝަރްޙުއް ސުންނާ ލިޔުއްވި އަލްބަރްބަހާރީ، އަބޫ ދާވޫދާ އަލްއިސްފިރާއިނީ، އަބޫ ބަސަން ހިލާލު ބިން މުޙައްމަދު ބިން ބައްޝާރުއާއި رَحِمَهُمُ ٱللَّهُ އަދިވެސް އެތަކެއް ބޭކަލުންނެއް ހިމެނެއެވެ.

- އެކަލޭގެފާނު އަވަހާރަވީ ހިޖުރައިން 275 ވަނަ އަހަރުގެ ޖުމާދަލް އޫލާގައެވެ. އަދި ފަސްދަންނަވާލެވުނީ ބަޣުދާދުގައި އިމާމް އަޙްމަދުގެ ޤަބުރުފުޅާ ގާތުގައެވެ.

ފުރަތަމަ ޖުޒުއު

އަހަރުމެންނަށް އަބޫ ޢީސާ ޢަލިއްޔު ބިން އަޙްމަދު ބިން މުޙައްމަދު ބިން ބުސްރީ ހަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫ ޢަބްދި ﷲ ޢުބައިދު ﷲ ބިން މުޙައްމަދު ބިން މުޙައްމަދު ބިން ޙަމްދާން ބިން ބަޠްޠާ އަލްޢުކްބަރީ (ޢުކްބަރާ ރަށުގެ އަހުލުން މިކޮޅު ރިވާކުރުމަށް) ހުއްދަދެއްވިއެވެ: ތިންސަތޭކަ ފަސްސާސް ނުވަވަނަ އަހަރުގެ މުޙައްރަމް މަހުގައި އަލްމަސްޖިދުލް ޙަރާމްގައި އަބޫބަކުރު މުޙައްމަދު ބިން ޙުސައިން އަލްއާޖުއްރީ ހަބަރުދެއްވިއެވެ: ރިޔާޟުގައި ތިންސަތޭކަ ސޯޅަވަނަ އަހަރުގެ ރަބީޢުލް އައްވަލް މަހުގައި އަހަރުމެންނަށް އަބޫ ނަޞްރު އަޙްމަދު ބިން މުޙައްމަދު ބިން ހާރޫނު އަލްބަރްދަޢީ ހަބަރުދެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫބަކުރު އަޙްމަދު ބިން މުޙައްމަދު ބިން އަލްޙަޖްޖާޖު އަލްމަރްވަޒީ ހަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ:

1- އަހަރުމެން އިސްކަމުގައި ވަރިކަން، (ހިތްކަންމަތިކަން) އަމުރުކަން (ނުބައިކަންތަކަށް) ނަފްސުހުރުމަތްޖެހުމާއި ހަޖިޖާގެ ގެތެރެވަށްމަތް ކުރި އިސްލާމީ ބަސް ބަޔަކު، އަބޫ ޢަބްދި ﷲ (އިމާމް އަޙްމަދު) ގެ އަރިހުން ސުވާލުކުރެވުނު ކުރި ވާހަކަދައްކާ އަހޭ އަރުގެންނަށް އިވުނެވެ. އަދި ދެންނެވިއެވެ:

"ހަމަކަލަލޯޅުން ހަވީރު ކަލާކޭގެ ބަސް ވެއްޓުކުމަށްއެވެ. އިސްލާމީ ބަސް ތަރަވައިފުސް، އިބުން ޖާރިދުގެ ކައިރިއަށްވަދު ސަރިކުރަނީއެވެ.' އެހިނދު އަބޫ ޢަބްދި ﷲ ވިދާޅުވިއެވެ: 'މިބާ އަހުރެންގެ މައްޗަށް އިސްލާމީ ގޮތުވިރިކަން ޖެއްސެވީ ދަރިކަށިހެއްޔެވެ!؟ ފަހެ އެކަކީގެ ކަށިކަމާ ކަންތައްކަން އަހުރެންވަނީ ނުބުރިގެންނެވެ.

އަހުރެންނަށް ފެންނަ ގޮތުގައި އެކަންކަމުގައި އެކަލޭގެފާނާ ހެވެއްނުވެއެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނަށް ފެންނަގޮތުގައި އަހުރެންނަށްވުރެ އެކަމުގައި ހެވެއްނުވެއެވެ.''

2- އަބޫ ބަކްރި ﷲ (އިމާމް އަޙްމަދު) ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ:

"އަހުރެންނަށް ޢާލާ ފެނިއްޖެނަމަ، -ނުވަތަ: ޚަލީފާ ފެނިއްޖެނަމަ- ޢާލާއަށް އަމުރުކޮށް ނަޞީޙަތްދިނުން އަހުރެންގެ މައްޗަށް ވާޖިބުވާނެއެވެ."

3- ހަދިޔާގެ ގޮތަށް ވަސްތުގެ މައްޗަށް އިބްނުލް މުބާރަކުގެ އުސޫލުގެ ދަރި: އިސްމާޢީލު، އަބޫ ބަކްރި ﷲ (އިމާމް އަޙްމަދު) އާއި ބަދުބޮޑުކަން ވާހަކަދައްކަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ. ދެންފަހެ އަބޫ ބަކްރި ﷲ، އިސްމާޢީލަށް ވިދާޅުވިއެވެ:

"ތިބާގެ ބޮޑުބޭބެ -އެބަހީ: އިބްނުލް މުބާރަކު- ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ: 'އެބައިމީހުންގެ ގޮތަށް ނުދާހުރިކަމެވެ. އަދި ތިބާ އެބައިމީހުންގެ ގޮތަށް ގޮސްފިނަމަ އެބައިމީހުންނަށް ތެދުވެރިވާނެވެ.' އަހުރެން އެބައިމީހުންނަށް ތެދުވެރިވުމުގައިވާކަމަށް ބިރުގަންނަމެވެ.''

4- އަދި އަހުރެން އަބްދުއްސަމަދު ބިން ޔަޒީދު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަޑުއެހީމެވެ: އަލްފުޟައިލު ވިދާޅުވިއެވެ:

"އަހަރުމެންނަށް އަމުރުކުރެވިފައިވަނީ އެކުވެރިންގެ ގޮތަށް ނުވަނުމަށެވެ. ދެންފަހެ އަހަރުމެން ވަދެއްޖެނަމަ ބައްޕަވެސް ބުނުމަށެވެ."

5- ހާރޫނު ބިން މަޢްރޫފު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޟަމްރާ ބިން ރަބީޢާ، އަބޫ ހާޝިމުގެ އަރިހުން ރިވާކުރެއްވިއެވެ: އިބްނު ޒުބައިރު ވިދާޅުވިއެވެ:

"ބާޠިލްތަކުގެ މަތީގައި އިރުޝާދުދެއްވިކަމުގެ މައްސަލަ ނަބިއްޔާ ރަސޫލުން ވާޖިބުވެއްޖެއެވެ."

6- އަހުރަން، މުޙައްމަދު ބިން މުޤާތިލު އަލްޢައްބާދާނީ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަޑުއިވިއެވެ:

"ހަމަކަށަވަރުން މިހާ ވަރަކަށްއާދިރީ، ބަސްބުން ވަރަކަށްއާދަތުން ޢާދާގެ މައްސަލަ ފަރުޝަވެސްވާލަކަށް ޢާދައަށް ފުރިއްޖެ ވަޒުރެއްގައިއެވެ."

7- އަދިވެސް އަބޫދުއާ ސަޢަދު ބިން ޢަލީ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރަން އަޑުއިވިއެވެ:

ފުޟައިލު ވިދާޅުވިއެވެ:

"އަމުރުކޮށް ނަހީކުރާ މީހަކީ އެފިރިންގެ ގޮތަށް ވަދު އަމުރުކޮށް ނަހީކޮށް، ދީން އެފިރިންގެ ކާތަކަށްފާއި ބުރިންތަކަށް ދަރުވަޅުތިރިންމުން ޢާދަލަން ދީން އެފިރިންނަށް އިޚްތިޔާރުކުރާ ނުނުވެ. (ޙަޤީޤަތުގައި) އަމުރުކޮށް ނަހީކުރާ މީހަކީ، އެފިރިންނާއި އެއްބަސްވެ އަދި އެފިރިންގެ ގޮތަށް ނުވަދުއްޖެ މީހާއެވެ. ފަހު އަމުރުކޮށް ނަހީކުރާ މީހަކީ އެހީއެވެ."

8- އަދިވެސް އަލްފުޟައިލު ވިދާޅުވިއެވެ:

"އެމީހާއި އެކަމައި އެމީހެއްގެ ދީން ވާހުދަގައި ފިރިއާގެ ގޮތަށްވަދު، ދީން ޢާދާގެ ދީނުކަނަށް އެއްޗެއް ބާކީވާ ޢާދާގެ ގައިގައި ނުތި ހުދުގައި އެކަނުން ނިކުންނަނީ ކިތައް ކިތައް އިތުރުވުނުތައްއެވެ!? ފަހު އަހަރުމެންނަން ދޭހަ މުސްތަޤީމު އަހަރުމެންގެ ދީނަށްދޭހަ މުސްތަޤީމުކަމުގައި ﷲ ނުވައްވާނީއެވެ!"

9- އަދިވެސް އަލްފުޟައިލު ވިދާޅުވިއެވެ:

"ފަހަރެއްގައި އިތުރުވުނުގެ ގައިގައި ދީންވުނުކަމުން އެއްޗެއްވާ ހުދުގައި ފިރިއާގެ ގޮތަށްވަދު، ދީން އެއިން އެއްވެސް އެއްޗެއް ޢާދާގެ ގައިގައި ނުވާ ހުދުގައި ނިކުމެގެން

ހިނގައިދާނެއެވެ! އުހިނދު އަހަރުމެން ދެންނެވީމެވެ: 'އެހެންވީހި ކިހިނެއްތޯއެވެ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'އޭނާ (އެބަހީ: ވެރިޔާ) ހަދާ ދޫޅި، އޭނާ ތެދުވެރިކަމެވެ. އަދި އޭނާގެ މޫނުމަތީގައި އޭނާއަށް މަރުހަބާ ކިޔައެވެ."

10- އަބޫ ބަކްރި اللهُ (އިމާމް އަލްމަރޫޒީ) ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑު އެހީމެވެ:

"އެވެރިންނާއި ގުޅުވަލީ ލިބުނެއްކެވެ. އަދި އެވެރިންނާއި އެކުގައި އިޙްސާންތެރިވެ ލިބުނެއްކެވެ. އަހަރުމެން އެވެރިންނާއި ދުރުވެ އެއްކިބާވެގެންވާ ހާލުގައިވެސް އަހަރުމެން ސަލާމަތްވާނެކަމަށް އަހުރެންނަކަށް ނުފެނެއެވެ. ދެންފަހެ، އަހަރުމެން އެބައިމީހުންނާއި ގުޅުވުމުގައާ އަދި ކޮންފަދަކަމެއްތޯ!؟"

11- އަދިވެސް އަބޫ ބަކްރި اللهُ (އިމާމް އަލްމަރޫޒީ) ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑު އެހީމެވެ: އަހަރުމެންނަށް ވަކީޢު، އިސްރާއީލްގެ އަރިހުން، އަބޫ އިސްޙާގުގެ އަރިހުން، ޙާރިސަތު ބިން މުޟައްރިބު، އަދި ސަލްމާނު އަލްއަސްވަދުގެ އަރިހުން، ޙުދައިފާ ވިދާޅުވިކަމަށް ކިޔައިދެއްވިއެވެ:

"އެބައިމީހުންގެ ތެދުވެރިކަމާއި ހެޔޮކަމަކީ (ޖަމާޢަތް) ހުއްޖަ ތަންތަނެވެ. އެވެރިން އެއްކޮޅުން ސުވަރުގެ ވައްދަވައެވެ. (އެބަހީ: ސުވަރުގެ ލިބޭފަދަ ޢަމަލުފަދަ ބޭނުމި ހުރީ ބަހަރުމަތްކުރުވައެވެ.) ދެން އެހެން ގޮތަކުން އަނގައިގާ ބޮޑުކަންކުރަވައެވެ. (އެބަހީ: އަނިޔާވެރިކަމުގައި ބައިންސާފުގެ ބޮޑު ހަފަތައް ކުރުވައިދެންނެވެ.)"

12- އަދިވެސް އަބޫ ބަކްރި اللهُ (އިމާމް އަލްމަރޫޒީ) ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑު އެހީމެވެ: އަހަރުމެންނަށް އިބްނު ވަކީޢު ކިޔައިދެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ސުފްޔާނު،

ސަލަމާ ބުން ނުބައިޠުގެ އަރިހުން، ރިވާކުރެއްވިއެވެ: ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންގެ ބައްޕާފުޅަށް އަހަރުމެން ބުނީމެވެ:

"ތިބާ އެވިރިންގެ ގާތަށް ނުދާނަންތޯއެވެ؟ ވިދާޅުވިއެވެ: 'އެކަމެއްގެ ސަބަބުން އަހުރެން ނަރަކައަށް ވެއްޓިދާނެތީ ކަންބޮޑުވެއް އުޅުނުންގެ ކައިރިން ފިލި (ބައިވެރިވެވިދާނެކަމަށް) އަހުރެން ބިރުގަންނަމެވެ."

13- އަދި ޢަބްދު اللهِ ބުނު ނަޞްރާގެ އަރިހުން އަހުރެންނަށް ރިވާކުރުވުނެވެ: އަހަރުމެންނަށް ބަޝީރާ ބުނުލް ވަލީދު ރިވާކުރެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫ މަޙީދު އަލްޙަރަޝީ، މައިމޫނު ބުނު މިހްރާނުގެ އަރިހުން ރިވާކުރެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ:

"ޢަބްދުލް މަލިކުގެ ދިބައިން 'ޔަޒީދާ' (މެންދުރުގެ ނިދި) އެއްފަހަރަކު މަސާލިއެވެ. ދެން އޭނާގެ ޚާދިމުންގެ ކައިރީގައި ބުނެފިއެވެ: -އޭގެ ދުވާލުގެ ދެބައިވިހިނދުއެވެ- 'އަހަރުމެންގެ ޙަދީޘް ރިވާކުރާމީހުންގެ ތެރެއިން މިހަކަ މިސްކިތުގައި ހުރިތޯ ނިކަން ބަލާބަލާށެވެ!'

(މައިމޫނު) ވިދާޅުވިއެވެ: 'ދެން ދޮރުވާނު ނިކުމެއްޖެއެވެ. އަދި ސައީދު ބުނުލް މުސައްޔަބު ރަޙިމަހު އެކަމަނާ އަހުރެފިޔާ ބާކަޔަށް އޭނާއަށް ނުފެނުނެވެ. ދެން އޭނާ އެކަލޭގެފާނަށް (އަޅުމަނާ) އިޝާރާތްކޮށްދީފައި ހިނގައްޖެއެވެ. ދެން ދޮރު ކައިރިއަށް ގޮސް ފަހަތް ބަލާލިއިރު، އެއިރުވެސް އެކަލޭގެފާނު އިންނެވިއެވެ. ދެން އަނބުރާ އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް ގޮސް، އެކަލޭގެފާނު އޭނާއަށް ބައްލަވާލަން ތަދިނުވެއްޖެއަޅުމަން ދާންދޭން ހުރެފައި، އަހުރެން އިޝާރާތްކޮށްދީފައި ހިނގައިގަތީމެވެ. ދެން އަނބުރާގޮސް ދޮރުކައިރިއަށް ދެވުނުން ފަހަތަށް ބަލާލުމުން އެކަލޭގެފާނު އިންނެވީ ހިނގާލައި ނުވާ

އިންސާނުވިއެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން ތަރުވާން އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް ގޮސް އެކަލޭގެފާނުގެ ބޭރު ކައިރިގައި ހުއްޓިފައި ބުނެފިއެވެ: 'އަމީރުލް މުއުމިނީނަށް އިޖާބަދެއްވާށެވެ!' އެހިނދު ވިދާޅުވިއެވެ: 'ކޮންތާ ތިބާ ފޮނުވީ ހަމަ އަހުރެން ގެންދަނުހުއްޓޭތޯއެވެ؟' ބުނެފިއެވެ: 'އާނއެކެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: 'އެހެންވީއިރު އަހުރެންނަކީ ކޮބާހުއްޓޭތޯއެވެ؟' އޭނާ ބުނެދެވެ: 'ﷲ ގަންދީ ބުނަމެވެ! އަހުރެންނަކަށް ނޭނގެއެވެ. އެކަމަކު އެމަނިކުފާނު ވިދާޅުވި 'އަހަރުމެންގެ ބަރީއް އިޚުލާޞްތެރިންގެ ތެރެއިން މިހަކު ޒުވާނާ ބަލާށޭ' އެވެ. ދެން ވިޔަފާރިކުރާ އެކަކަށް އެކަލޭގެފާނު މިހަކު އަހުރެންނަކަށް ނުފެނުނެވެ.' އެހިނދު ވިދާޅުވިއެވެ: އެނބުރިދާށެވެ! އަދި ގޮސް އަހުރެންނަކީ އޭނާގެ ބަރީއް އިޚުލާޞްތެރިންގެ ތެރެއިންވާ މީހެއް ނޫންކަމަށް ހަބަރުދޭށެވެ!' (މައިމޫން) ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން އޭނާ އެހަބަރުދިނެވެ. އެހިނދު އަބޫދާއޫދު މަތީގެ ބުނެދެވެ: 'އެބޭކި ތެދުވާށެވެ. އެއީ ސައީދު ބިނު މުސައްޔަބުއެވެ.'"

14- އަދި އަހުރެންނަށް ސައީދު ބިން ޝަރީކްގެ އަރިހުން ރިވާވެއްޖެއެވެ: އަހަރުމެންނަށް މަޖީދު ބިން އިސްޙާޤު ރިވާކުރެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޢަބްދުލްކަރީމް ބިން ސުފްޔާނުގެ ރިވާކުރެއްވިއެވެ: ޤަބީޞާގެ އަހުރެމެންނަށް ބުނެދިން މިހަކު އަހުރެންނަށް ރިވާކުރިއެވެ: އޭނާ ބުނެދެވެ:

"އަބޫދާއޫދު މަތީގެ ބިން މަސްލަމާ ބަޔަށްދެވިހިނދު، މަތިންގެ ކައިރިން ދިޔައެވެ. އަދި އެތަނުގައި ޓޯއިމުގެ މަޖުލިސްއެވެ. ދެން ސައީދު ބިނު މުސައްޔަބުގެ އަރިހަށް މިހަކު ބަލާ ފޮނުވިއެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނު މިސްކިތުގައި ދުވަހުކޮޅެއްވަން ޤަރަލިގެން އިރިސްދެވަޑައިގެން އިންނަވަނިކޮށް އުޅުނާ އަހުގެ ބުނެދިއެވެ: 'އިޖާބަދެއްވާށެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: 'ކޮކަންހުއްޓޭތޯއެވެ؟' އޭނާ ބުނެދިއެވެ: 'އަމީރުލް މުއުމިނީނެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: 'ﷲ ގަންދީ ބުނަމެވެ! އަހުރެންނަކީ އޭނާއަކާ އެއްވެސް ހާޖަތެއް ނެތެވެ. އަދި އޭނާގެ ބަރީއް އަހުރެންގެ ހާޖަތެއް

އަޑުއަހާ ބަހައްޓާށެ ނޫނެވެ.' ދެން އެމީހާ އެނބުރި ގޮސް، ޢަބްދުލް މަލިކުގެ ކައިރީގައި އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވި ބަސްތަކަށް ހިތާދިނެވެ. އެހިނދު ޢަބްދުލް މަލިކު ބުންޏެވެ: 'ކަލޭއަށް ހަލާކުހުއްޖެވެ! އެނބުރި ގޮސް އޭނާއަށް ގޮވާލާށެވެ. އަދި އޭނާއާއިމެދު މަޑުމައިތިރިކޮށް ވާހަކަދައްކާށެވެ.' ދެން އޭނާ ގޮސް އެކަލޭގެފާނުގެ ކުރިމަތިލާފައި ހުއްޓިފައި ބުނެފިއެވެ: 'އިޖާބަދޭށެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: 'ކާކުތޯއެވެ؟' އޭނާ ބުނެފިއެވެ: 'އަމީރުލް މުއުމިނީނެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: 'ﷲ ގަންދީ ބުނަމެވެ! އަހުރެންނަކީ އޭނާއަކަށް އެއްވެސް ބޭނުމެއް ނެތެވެ. އަދި އޭނާގެ ބަހަކީ އަހުރެންގެ ގޮތުގައި އަޑުއަހާ ބަހައްޓާށެ ނޫނެވެ.' ދެން އަނބުރާފައިވެސް އޭނާ އެނބުރިގޮސް އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވި ބަސްތަކަށް ހިތާދިނެވެ. އެހިނދު ޢަބްދުލް މަލިކު ބުންޏެވެ: 'ކަލޭއަށް ހަލާކުހުއްޖެވެ! އެނބުރި ގޮސް އޭނާއަށް ގޮވާލާށެވެ. އަދި އޭނާއާއިމެދު މަޑުމައިތިރިކޮށް ވާހަކަދައްކާށެވެ.' ދެން އޭނާ އަނބުރާ ގޮސް ބުނެފިއެވެ: 'އިޖާބަދޭށެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: 'ކާކުތޯއެވެ؟' އޭނާ ބުނެފިއެވެ: 'އަމީރުލް މުއުމިނީނެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: 'ﷲ ގަންދީ ބުނަމެވެ! އަހުރެންނަކީ އޭނާއަކަށް އެއްވެސް ބޭނުމެއް ނެތެވެ. އަދި އޭނާގެ ބަހަކީ އަހުރެންގެ ގޮތުގައި އަޑުއަހާ ބަހައްޓާށެ ނޫނެވެ.'

(ރާވީ) ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން އެމީހާ ބުނެފިއެވެ: 'ދަންނަވާށެވެ! ﷲ ގަންދީ ބުނަމެވެ! (ތިބާއާއިމެދު މަޑުމައިތިރިވުމަށް) އަހުރެންގެ މައްޗަށް އަމުރުކުރެއްވިގޮތުންނެވެ. ފަހެ އެމަނިކުފާނު އަމުރުކުރެއްވިނަމަ މިބަޔާގެ ބޮލު ކަނޑާލައިގެންވެސް ގެންދިޔައިމުހެވެ.' ދެން ސައީދު ވިދާޅުވިއެވެ: 'ﷲ ގަންދީ ބުނަމެވެ! އަހުރެން މިއިރުންދެން އިނގޭތޯ އަދި މާތްކައިގެން ކަލާގެ ހިތައިން ސަލާމަތްވެވެން އޮތަސް އެހެންވެސް ނުހަދާނަމެވެ! ދެން އެމީހާ އެނބުރިގޮސް ޢަބްދުލް މަލިކަށް އެވާހަކަތައް ދަންނަވައިފިއެވެ. ދެން ޢަބްދުލް މަލިކު ބުންޏެވެ: 'ގޮތްދޫކޮށްލާށެވެ ގޮތުގައި ހުންނަން ދޫކޮށްލި އަބޫ މުޙައްމަދު (އެބަހީ: ސައީދު ބިންދު

ދުސައްރިބު) ބޭނުމެއްނުވިތާއެވެ. ކަލޭމެން ހަލާކުވުއްޖެވެ! އާނާ ދޫކޮށްލާށެވެ! ހަލާކުވުއްޖެވެ!
އާނާ ދޫކޮށްލާށެވެ!'"

15- އަދި ޢަބްދާ އަލްވައްރާޤުގެ ހަދީޘު: އަބޫ ޢަބްދި ﷲ މުޙައްމަދު ބިން ޝާފިރުން ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަހުރެން ޢަބްދާ އަލްވައްރާޤުން ވިދާޅުވަނިކޮށް އަޑުއެހީމެވެ:

"(ޚަލީފާ) އަލްމުތަވައްކިލްގެ ސިއްރު ސުލްޠާނުގެ އަރިހަށް އައިއިރު އާނގާއަން ޖަވާބު ދިނުއްވަމުން ފުރަތަމަ ފުއްޓެއްލިބިއްސާ އެކަލޭގެފާނުގެ އަމިއްލަ ނަސްޚުގެ ޖައްސަވާފިއެވެ. އެރިނދު އަހަރެމެން ބުނީމެވެ: '(ތިޔަބައިން ޖައްސަވައިދިނުމަ) އާނާ ތިބާގެ ކިބައިން އުކަން ބަލައިގަތް މަޖުން ނުހުންނާނެއެވެ.' ސުލްޠާނު ވިދާޅުވިއެވެ: 'މިސިޓީ ލިޔުނީ އަހުރެންނަކުދުގައިވާނަމަ ފަހެ މިހެން ބޭނުމީ އަހުރެން ނުދިޔާނަމެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން އަހަރުމެން އުސީ (އެކަލޭގެފާނު އަލްމުތަވައްކިލުން) ނަގައި، އެކަލޭގެފާނުގެ ނަސްމަތީން އަހަރުމެން ވިއްސަޓި ދެން އެކަލޭގެފާނަށް އުދުހަދަވީމެވެ."

16- ޢައްބާސް އަލްޢަންބަރީ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ބިން ޖާބިރު އަލްއަޞްމަޢީ، ސުފްޔާނު ބިން ޢުޔައިނާގެ އަރިހުން ކިޔާދެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ:

"އަހުރެންނަށް ސުލްޠާނު މަސްކާއިން ފެނުނެވެ. އެއިރު އެކަލޭގެފާނާއި އެކުގައި މުސްކުޅިވެފަ ހުއްޓެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނު އަހުރެންނަށް ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަހަރުމެން ގޮވައިގެން މިނަ (އެބަހީ: ވެރިޔާ) ކައިރިއަށް ހިނގާބަލާށެވެ! އެހެނީ ހަމަކަކަވަރުން އަހަރުމެންގެ މިއުލްފިރާއަށް އާނާ (ފާސިކަމަށް ގުޅުމަށް) ހުރަހަކައިދިއެވެ.'

ވިދާޅުވިއެވެ: އަހުރެން ބުނީމެވެ: 'ﷲ ގެ ޙަޟްރަތުއްސުވާލުކުރަން އެދެމެވެ! އަހުރެން އޭނާ ކައިރިއަށް ގޮސް އޭނާއާއި ވިދާޅުއްގެ ގޮތަށް ގޮވާ ސުވާލުކުރީން، ދެން އޭނާގެ މަޤާމު ދަރިފުޅުގެ ތަޢުލީމާ ހިފަހައްޓަންވީހެއްޔެވެ!؟ އެއީ ދީބާ އޭނާއަށް އެގޮތަށް ސުވާލު ނުކުރާ ގޮތުގައިއެވެ؟!'

ވިދާޅުވިއެވެ: 'ﷲ ގެ ޙަޟްރަތުއްސުވާލުކުރަން އެދެމެވެ!'

ދެން އަހުރެން އެކަލޭގެފާނުއެކުގައި ދިޔައީމެވެ. އަދި އޭނާގެ ގާތަށް ވަނީމެވެ. ދެން އޭނާއާއި ސުވާލުކުރީން ތަޢުލީމާ ހިފީމެވެ. އެކަމަކު ސުލޫކާއި އޭނާއާއި ސުވާލެއްވެސް ނުކުރައްވައެވެ. އަދި ތަޢުލީމާއެއްވެސް ވިދާޅެއްނުވެއެވެ. މިހެން ވިދާޅުވުން ފިޔަވައިއެވެ: 'އޭ މުޙައްމަދު ބިން އިބްރާހީމެވެ! ކަލޭގެ ފިރިހެން ދަރިފުޅު (މަޙްމޫދުން) އެކަން ކަލެއަކަށް ވަޑުޖެ އިބްރަހީމް ދިނީއެވެ. އެއީ ކަލޭ ވަޑުޖެ އިބްރަހީމް ނަގާނުނަގާހާއެވެ. ކަލޭއާއި އަހަރުމެންގެ މިއުޅޭ ފިރިއާގެ މުރާދާއި ޙިއްސާއަތުވެ!؟' އޭނާ ބުނެފެވެ: 'އަހުރެން ބޭނުންވީކަން ކަނަވަރި އޭނާ ޤާސިމްކަމަށް އިސްލާހުގުރާވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: 'އެކަމަކަށް އޭނާއަށް ހާޒިރުވެއް ޖެހިގެން ނުވެއެވެ.' އޭނާ ބުނިއެވެ: 'އެހެންވިއްޔާ އޭނާ އެކަމުން ދުރުކުރެން ދޫކޮށްލައިފިމެވެ.''[8]

[8] ސަލަފުންގެ ބޭކަލުން އެއްބަސްވަނީ އަހުލުއްބަސްވާކަން ޝަރުޢީގޮތުން ﷲ އަންގަވާފައިވާ ދީނީ ޢިލްމުގެ ތަޢުލީމާއި ސާފުކަމުގައި، އަދިވެސް ބިދުޢަތުގެ ވިރިކަމުގެ ތަޢުލީމާއިއްސުން ކަލަޤަރާރުން ވިޔަފާރިގައިވެސް ޢިލްމުވެރިކަން ހިފަހައްޓަންވީ ގޮތުން ފިޔަވާ އެޙްލާގެ ބޭކަލުންގެ ފާހަގަ ކުރައްވާފައިވާ ގޮތް. އެއީ ބިދުޢަތުގެ އަހުލުވެރިން ގާތަށް ދިއުމާއި ސުލޫކުގެ ގޮތުން ތިބުމާއި ކަމުގައި ވެސް މަޙްމޫދު ވަނީ އަސްލު ޙަޤީޤަތް ދެނެގަތުމެއް ނޫނެވެ. ބިދުޢަތުގެ ވެރިކަމުގެ ވާހަކަ، ދީނީ ޢިލްމާއި ދީނީ ތަޢުލީމާއި ގުޅުން ހިމެނޭ ސުވާލު ކޮށްލުމުގައި ބިދުޢަތުގެ ވިރިކަމުގެ އެއްޗެއް ފުރުޞަތު ދެއްވާފައިވާ ތަޢުލީމާއި ދުރުކުރުމުގެ ފާހަގަ ކުރައްވާފައިވާ ގޮތް ކަނޑައެޅިފައިވެއެވެ. އެއީ ޙަޤީޤަތެވެ، އަދި ސުލޫކުގެ ކުރިން ޝަރުޢީގޮތުން ދޫކޮށްލެވޭނެ ވަރަށް މުހިއްމު ކަމެކެވެ.

17- ޢައްބާސް އަލްއަންބާރީ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަހުރެންނަށް ޢަބްދު ﷲ ބިން ރަޖާއު ރިވާކުރައްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޒާއިދާ، ސުފްޔާނުގެ އަރިހުން، މާލިކު ބިން މިޣްވަލްގެ އަރިހުން، ޢަބްދުއްރަޙްމާން ބިން ނަޢުޖީލީގެ އަރިހުން ރިވާކުރައްވައެވެ. އުކާޝާގެކުން ވިދާޅުވިއެވެ:

"އަލްޤަމާއަށް ދެންނެވުނެވެ: މިވާ އުބައިދުލްލާގެ ކައިރިއަށް ވަދެ، ދެން އުބައިދުލްލާ މިވާގެ ސަވާރުވެ އުސޫލު ދެން މިވާ ސަވާރީއްޔާގެ ނަގައެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: 'ހަމަކަނޑަވަރުން އަހުރެން (ސަވާރީއްޔާގެ) އުބައިދުލްލާގެ ކިބައިން އުނިކުރާ އެއްޗަކަށްވުރެ ބޮޑަށް، އުބައިދުލްލާ އަހުރެންގެ ކިބައިން އުނިކޮށްފާނެކަމަށް އަހުރެން ބިރުވެތިވަމެވެ.'" (އުބައި: އަހުރެންގެ ދީނުގެ މައްސަލަ ފިޔަވަޅުއެޅުމާއި ބެހޭގޮތުންނެވެ.)

18- އަދިވެސް ޢައްބާސް އަލްއަންބާރީ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ބިން އިސްމާޢީލު ރިވާކުރައްވައެވެ: އަހަރުމެންނަށް ސުފްޔާން، މަންޞޫރުގެ އަރިހުން، އިބްރާހީމްގެ އަރިހުން ރިވާކުރައްވައެވެ:

"ޠާއޫސްގެ އަހުލުވެރިންގެ ތެރެއިން ބަޔަކު ޚިދުމަތްތެރިންނާމެދު އެދި މުޢާމަލާތް ކުރުން އެވަނީ މިހާރު ޒިޔާރަތް ކުރައްވައިފި -އުމަރާގެ ނަން އަހުރެން ހަނދާންނެތިއްޖެ- ދެން އުމަރާ އުފައްދަވައިގެ ބެރުކަމަށް އަލްޤަމާގެ ނަން ހިފުއްވައިފިއެވެ. ދެން އަލްޤަމާ ޓާރާގެ ކައިރިއަށް ވަޑައިގެން ޒިޔާރަތް 'އަހުރެންގެ ނަން ފޮރުވާށޭ! އަހުރެންގެ ނަން ފޮރުވާށޭ' އެންގެވިއެވެ."

19- އަހުރެންނަށް އަޙްމަދު ބިން ސާލިހުގެ އަރިހުން ރިވާކުރެވުނެވެ: އަހަރުމެންނަށް އިބްނު ވަހްބު ރިވާކުރައްވައެވެ: އަހުރެންނަށް މާލިކު ރިވާކުރައްވައެވެ: އުމަރު ބިން ޢަބްދުލް ޢަޒީޒު ވިދާޅުވާ ކަމުގައިވެއެވެ:

"މަދީނާގެ އިލްމުވެރިންނަކީ އަހުރެން ވާހަކައިގެންނެވެ. އެކަމަކު ސަޢީދު ބިނުލް މުސައްޔަބުގެ އިލްމު އަހުރެންނަށް (އެހެންމީހުން ގުޅުވެރިކަން) ދޭހަކުރެއެވެ."

20- އަދިވެސް ޢައްބާސް އަލްޢަންބަރީ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޢަލީ ބިނުލް މުބާރަކު ކިޔާދެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޔަޙްޔާ ބިން އަބީކަޘީރު ކިޔާދެއްވިއެވެ: އަހުރެންނަށް އަބޫސަލަމާ ބިން ޢަބްދުއްރަޙްމާނު ކިޔާދެއްވިއެވެ: އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ: ޢަމްރާ ބިންތު ޢަބްދުއްރަޙްމާނު އެކަލަނގެ ދަރިކަލުން އަބޫ ރިއްޖާލަށް ވިދާޅުވިއެވެ:

"އޭ ދަރިފުޅާއެވެ! ނަމަނަމަ ހުޝިޔާރުވާށެވެ! އެބައިމީހުންގެ މަޖްލިސްތަކާއިމެދު ހުޝިޔާރުވެ ދުރުވެގަންނާށެވެ! ފަހެ ހަމަކަށަވަރުން ތިބާވަނީ ދުކަލަށްގެ ދުވުދުގައިއެވެ: އެއްގޮތަކީ ބައްދަލުން ބިޔާ ދުރުވެ އެއްރިބާރުވެއްޖެއެވެ. އަނެއްގޮތަކީ އަނިޔާއަކަށް ބިޔާ އުޖޫތެރިވެއްޖެއެވެ." [9]

21- އަޙްމަދު ބިނުލް ޙަމީދު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަލްޙަސަނު ބިނު ޢީސާ ކިޔާދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަދި އަހުރެންނަށް އިބްނުލް މުބާރަކު ޚަބަރުދެއްވިއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ:

"މިވެނި އެވެނި މީހަކު -އިބްނުލް މުބާރަކު އެމީހަކުގެ ނަން ވިދާޅުވިއެވެ. އެކަމަކު އަހުރެން ހަނދާން ނެތުނީއެވެ. އަދި އޭނާއަކީ އަހުލުވެރިންގެ ތެރެއިން އަހުލުވެރިއެއްކަމަށް އަދި

9 އިމާމުގެ ސަހާބީންގެ އަސްރުގެން ކަސްބަޔާންވެސް ދަރިން ބާޒިކުރައްވަގެން ނިކަން ދަރިކަބަލާއަށް. މިއަކަށް މައިންބަލައިންފުދައިން ކުދިން ކުށިއަލި ބާރީމ މަޓްޓަބަކާއި ވަޒީފާއްކަން ކުރައިދުސަލް ބާރުއަތްވާގޮތަށް، އެބަކަރުންގެ ނަސޭހަތްވެދިއްވާ ގަވާދު ވަރުޖެ ވަސީލަތްވާކަމަށްވެ.

ހެޔޮކަން ލިބިގެންވާ މީހެއްކަމަށް ދިރުކުރުއްވިއެވެ- މިމީހާ އަލިކުރުންގެ ތެރެއިން މީހަކު ކައިރިއަށް އެއްދުވަހަކު ވަނުވެ. އަދި ޗިނާއި ކުންތާކަން އަރައިގަނެފައިވާ މީހުންގެ މައްސަލަ އާންމަކަން ހުރަހެއްޖެހުމަށްވެސް އެއަދުރު އަމުރުކޮށްފައިވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ: ދުން އެއަދުރު ކޮންމެވަރަކަށްވެސް މިހަކާގައި ގައިގައި ތެޔޮލާ އަމުރުކުރާނެހެން، އެއަށްވުރެ އެމިހާއިން ވާހަކަދައްކާ ދުން އެމިހަކު ދުކޮށްވެއެވެ. އެހެންގޮސް އާންމާގެ ބަރުގެ މައްސަކަން ޖަސް މިހަކު ނުވަތަ ހަމިހަކު ދުކޮށްދީފައިވާ ދާނުދުންނެވެ. ދުން އެއަށްވުރެ އެހެން މިހަކު ގެނުވުނެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ: ދުން އެކަމަކަށްޗަކައި އެމިހާއަށް ސަވާފުއްބޮޕިވެ ވަހަކަދައްކާކަން އެއަޅުވިދާ ވަދުގަމިވެ. ދުން އާނާ ހަނުހިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ: ދުން އެމިހާގެ ކަނދުރާގައި ބާހާ ގެތުވެތަކަށް އަލިކުރުއްވިއެވެ. އަދި އާނާގެ ކަނދުރާ ވަޒަންވެފައިވެ. ދުން އެއަށްވުރެ އަލިކު، އަބުވިދާއަށް ބުނެވެ: 'އާނާގެ ކަނދުރާ ވަޒަންފަޑިއެއް ވިއްވެކަން މިބާއަށް އެނގޭހޮއްދެވެ؟' އާނާ ބުނެވެ: 'ނުނަހެވެ.' އަލިކު ބުނެވެ: 'އެހެން އަހުރެންނަށް ފުރުސަ މިބާ އާނާއާމެދު ހަނުހުރު، އާނާގެ ދިފާޢުގައި އެއްވެސް ވާހަކައެއް އަހުރެންނާއި ސުދުއްޔަތުވެވެ. އެހެނު އަހުރެން ހިކުރި މިބާއާއި އާނާއާއި ދުމެދު ބޭރުވެގެންވާ ޖަރިމާއެއް އާނާ ހިނާގެއިވިކަމެވެ. އެހެންވެ އާނާގެ ކަނދުރާ ވަޒަންވެފައިވަނީ އަހުރެން އަލިކުރުއްވިއެވެ.'

ވިދާޅުވިއެވެ: ދުން އެމިހާއަށް އާނާގެ ބޮޑުމީގައި ދަރަނި އަރާފައި ބުނެވެ: 'އަހުރެންނަށް ހުރި ހަޖާކަށްގެ ބޮޑުކަމާއެވެ! އެމިހުންގެ ގާތުގައި އަހުރެން ހަނުހިކަމަށްވެ ކައިރީ ދިމާވި ކަނމަކެވެ. ދުންވަނާ އެމިހުންގެ ގާތުގައި އަހުރެން ވާހަކަދައްކާއިގެން އަހުރެންގެ ބާރަތަށްވާ ކަނޑައެޅުމަށްވެސް ވެދާނެހެއްޔެވެ؟! އެމިހުންގެ ގާތަށް ދަނަވަކުވެސް ދުން ނުވަނަނަކަމަކަން އަހުރެން ﷺ އަނަ އަބުދުލަމަވެ.''

22- އަހުރެން އަބޫ ބަކުރި ﷲ ބުނެއްވިން ބޭން މުޙައްމަދުއަސް ޙިކާޔަތްކުރީމެވެ. އޭނާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހުރެންނަށް ޙައްމާދު އަލްއަބަރު، މުޙައްމަދު ބިން ވާސިޢުގެ އަރިހުން ޙިކާޔަތްކުރެއްވިއެވެ:

"ޢުލަމާއުންގެ އަރިހުން '(ވެރިޔާގެ) ރިޔާއިން ޝަރީޢަތުގެ ޙުކުމްތަކާމެދު ސުވާލުކުރައްވާނެ' ބުނި މީހަކަށް ވިދާޅުވިއެވެ: 'ކަލޭމަން ހަލާކުވެއްޖެ! ހަމަކަށަވަރުން އުޅަނިކުންނާއި ކައިރިވުން އެއީ ސިފާ ކަލޭގެވެ.'"

23- އަހުރެން އަޙްމަދު ބިން އީސާ އަލްމިޞްރިއްޔު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަޑުއެހީމެވެ: ޔަޙްޔާ ބިން ސުފްޔާނު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ:

"އައްސަލަފު އުއްތަރަތަކު ބަރުޖޮވުމަށް ބޭނުންފުޅުވިއެވެ. ދެން އިބްނުލް މުބާރަކުގެ އަރިހުގައި ދަންނަވިއެވެ: 'އަހުރެންނަށް ގެންނަވަނީ (އަހުރެން ޤަބޫލުކުރަމުން ބޭނުންކުރާ) މިހެން އުވިއްޖެ ވަކި ތިޔަހާ ދުއްދެވިއެވެ.' ދެން ބަކުރު ﷲ (އިބްނުލް މުބާރަކު) ވިދާޅުވިއެވެ: 'ތިޔަބައެއްތަކު އަހުރެން ސުފްޔާނު އައްޑަހުރިއަސް ދިނުމަށްވެވެ.' ދެން އުލަމާއުން ނިކަންވިހިނުގެ ބަކުރު ﷲ، އުދުހުގެއަށްތަކު ސުފްޔާނަށް ދިއުމިވިއެވެ. ދެން ސުފްޔާނުގެ އަރިހަށް އައްސަލަފު ވަޒީރަގެ އުލަމާއުންގެ އަރިހުން ގައިދާ ނުންގެވިއެވެ.

ދެން އުލަމާއުން އެނބުރި ރަހަން ވަޒީރަގެންނަވަން އުޅެމުވިހިނު ސުފްޔާނަށް އަތްވަޑައި ހިއްމަވަން ގެސްދުކުރެއްވިއެވެ. ސުފްޔާނު ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަބޫ ބަކުރުގެ ރަނގޮނި (އެބަހީ: އިބްނުލް މުބާރަކަށް) ސަލާމް ދަންނަވާދޭވެ! އަދި ބުނާދޭވެ! އަހުރެންގެ ވަކިވެއްޖެއަށް ރައްކާތެރިވާދޭވެ!'

ދެން އިބްނުލް މުބާރަކުގެ އަރިހަށް އައްސަވަކަށް ވަޑައިގެންނެވިއިރު އުޅަބަދު އުކާލާގައި ހޯދުންތެރިއްވިއެވެ. ދެން ސުފްޔާނު އަވަހާރަވުމުން ޢަބްދުﷲ، އައްސަވަކަނަން ވިދާޅުވިއެވެ: 'އުކާލާގައި ވަޒީރުއަލްބާކިރުއްވި ކަމަށް ކޮބައިކަން ތިބާއަށް އެނގޭހެއްޔެވެ؟' އައްސަވަކަށް ވިދާޅުވިއެވެ: 'ނުދަންނަމެވެ.' ޢަބްދުﷲ ވިދާޅުވިއެވެ: 'މިހެންނެވެ. -ނުވަތަ އުކާލާގައި އިނގިރޭސި ކަމެއް އިސްލާމްކުރުއްވިއެވެ.- އުޅަނީ: އެވަރިންނާއި ގެއްލުވާތެވެ.'"

24- ޢަލީ ގާތުދު ބިން ޝަޤީޤު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އިބްނުލް މުބާރަކު ވިދާޅުވިއެވެ:

"(ވެން ބައިމުގެ މާނަ) މިވާ ގޮތަށް ދުނިޔެ އުޅެން ހަނދާނު، ޙައްޤާއި، ހިމާޔަތަށް ނަފްސާ، އަދި އުފަލުގެ ޙަޤީޤަތް ކުރުމަށް ހަދާހުރުޖު އުޅުނަށް ޙަލާލުކުރާ ހުރިހައިކަމާ މިވާ ނަފްސާނީ، އަދި މިވާއަށް ވަރަށްބޮޑު ދުއްވާނީ، ﷲ ގެ ހިތުރުން މިވާގޮތަށް ހުރިބާ، އަތުލުގެ ގޮތުން ދުރުވާނީ، އުފަލަށް ޙާޟިރުވުމަށް ނިކުމެވުމަށް އަދި އެފަދަ އެއްޗެހިތައް، ވަތަ ކަރަފަނުވުމަށް އެއި ނުބައިވުމަށް ޙާޟިރުވާ، ދީން ބަލިކަރުއްވާ، އަދި ދަރުވުމަށް ފަރަވާރިކަމުގެ މިވާ އުފަލަށް ގޮތުކަފަރު.'

25- ޢައްބާސް އަބޫޢަބްދުﷲ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަޙްމަދުބިނު ޙަންބަލު

ހަދީސް ބިން މަޢުރޫފު ރިވާކުރެއްވިއެވެ: އަޙްމަދުބިނު ޙަންބަލު ސަލްމާ، ޢަލީޢުމަރު ބިން އަލީ ޢަބްދުއްރަޙްމާނު

އަރިހުން ރިވާކުރެއްވިއެވެ. އުކާލާގައި ވިދާޅުވިއެވެ:

"(ޙިލްމުގެ މާނައަކީ) ޢަބްދުﷲ ބިން ޢަބްދުލް މަލިކުގެ ޝަރީޢަތް ވެރިކަމަށް ކަމުގައިވެވަޑައިގެން އަޙްމަދުބިނުއަށް ދުވާ ދަރުމަވަންތަވިއެވެ. ދެން އަޙްމަދު އުކާލާއިގައި ޢަބްދުﷲ ބިން ޢަލީ

ޒަކަރިއްޔާއާއި މަޝްވަރާކުރީމުއެވެ. އެކަލޭގެފާނު އަހުރެންނަށް ވިދާޅުވިއެވެ: 'ތިބާއަކީ މިނިވަންކަމެއް ނޫންހެއްޔެވެ! ތިބާގެ އަމިއްލަ ނަފްސު ތިޔަ އަޅުއްކަމުގައި ހަދަނީއެވެ."

26- އަހުރެން އަބޫބަކުރު ބުނަމު ޒަޖީރު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަޑުއެހީމެވެ: ހަޖީރު ބިޝްރު ހާފީ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ:

"ސުފްޔާނު އައްޘައުރީއަށް ދެންނެވުނެވެ: 'ތިބާ (ވެރިންގެ ކައިރިއަށްގޮސް) ހެޔޮކަންތަކަށް އަމުރުކޮށް، ނުބައިކަންތަކުން ނަހީނުކުރަނީ ކީއްވެތޯއެވެ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'ކަނޑު އުތުރި އަރައިގަނެއްޖެއްޔާ ދެން އެކަނޑުތިރިކުރުވާން ކުޅަދާނަވާނީ ކާކަށްހެއްޔެވެ!؟'"

27- އަދިވެސް އަބޫބަކުރު ބުނަމު ޒަޖީރު ވިދާޅުވި އަޑު އެހީމެވެ: އަހުރެންނަށް އަލްޙަސަނު ޙިކާޔަތްކުރިއެވެ: ވިދާޅުވިއެވެ:

"އަހުރެން އިބްނު މުބާރަކަށް ދެންނެވީމެވެ: 'އަހުރެންނަށް ފޮނުއްވާފައިވާ ސިޓީގައި އަދު ޗަބްތަރުގެ ހިބައިން ފިޔަވައި ބަރުކާތަކު ސުވާލުބަރާއަން ބަޔަކާއިގަމުވެސް ބަރުމާޑު ބުނު ޖައިރު އެކަލޭގެފާނަށް ވިދާޅުވިއެވެ: 'ތިބާ މިވެރިންގެ ގާތަށް ގޮސް، (ހެޔޮކަމަށް) އަމުރުކޮށް (ނުބައިކަން) ނަހީކުރާނަމައެވެ! އެއިރުން ތިބާގެ އަޖުރު މާމަތިވެރިވާނޭ ނޫންހެއްޔެވެ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'ހަމަކަށަވަރުން އެބައިމީހުން ބޭނުމީ އަހުރެންގެ މައްޗަށް ގަދަވެގަންނާށެވެ. އެހެންވެ އެވެރިންގެ ކުރިމަތީ އަހުރެން ނިކަމެތިވެގެން ނުދެވުނުވަށެވެ.'

ދެން އިބްނު މުބާރަކު ވިދާޅުވިއެވެ: 'ތިބާއަށް މިހަކަބުރުތެރިކަމީ ކާކުހެއްޔެވެ؟'

އަހުރެން ބުނީމެވެ: 'ނައިސާބޫރުގައި އުޅޭ އަހަރުމެންގެ ބައެއް އެކުވެރިންނެވެ.'

އެހިނދު ޢިބްނުލް މުބާރަކު ވިދާޅުވިއެވެ: '(ތިޔަބޭފުޅުންނާމެދު) އުޅުނީ އެއްވެސް އެއްޗެއް ނޫނެވެ.'

އަހުރެން ބުނީމެވެ: 'އެހެންވިއްޔާ އެކަލޭގެފާނު އެހެން ކަންތައްކުރުން މަނާކުރީ ކޮންކަމެއްތޯއެވެ؟'

ވިދާޅުވިއެވެ: 'ހަމަކަށަވަރުން ސުފްޔާނު މިހެން ވިދާޅުވެއެވެ: 'މިބައިމީހުންނަށް (އެބަހީ: ވެރިންނަށް) އެވަނީ ތިބާއަށް ތިޔަ ފެންނަ ކަންތައް ދުނިޔެއިން ދެއްވިދޭންނެވެ. ދުންޔަށް ތިބާ އެވެރިންގެ ގާތަށް ވަދެ، ދީން އެހެރަ ދިޔުމުން ހުރިކަމެއް ތިބާއަށް ފެނި، އަދި މިދިމާލުން ހެޔޮގޮތެރިކަމެއް ފެނި، އަދި އަނެއްދިމާލުން ތިބާއަށް ޚަރަދުކުރުމާ ގާތްކޮށްހިތުމުގެ ފެނި، އަދި އެހެރަ ދިމާލުން ބާރީހެއް ފެނި، އަދި މިތަނުން ކަންކަންތަކެއް ފެނިއްޖެނަމަ ދީން މިހުރިހާ އެއްޗެއް އުނިކަމެއްގައި އުފުލައިގެން އުމުރުންނަރަން ނުފެނިތި ދުންނާނީ ކޮން ހިތްހަމަހުއްޓެވެ!؟'"

28- އަދި އަޙްމަދު ބިން ޢަބްދުލް ޢަޒީޒު ވިދާޅުވިކަމަށް އަހުރެން އަޑުއިވިމެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫބަކުރު ބަޔާނު ބިން ބަޝްޝާރު ޢިޔާޟްއާ ވިދާޅުވިއެވެ:

"(ހަޖީޖާ) އަބޫމަސްރޫގެ އަމުރުކޮށްގެން ދީން އެއްހާސް ދީނާރު ޢިބްނު އަބީ ޛިއުބު ފޮނުވުނުތަނުގައި ހަވާލު ސުފްޔާނަށް ފޮނުވިހިނދު ވިދާޅުވިއެވެ: 'އެއްހާސް ދީނާރެވެ! އޭނާގެ ވައްކަން ބޮޑުހިންދުނީއެވެ![10] ފަހެ އެގަޑީގައި އޭނާގެ ހިތުގަ ކޮންބާވަތެއްހެއްޔެވެ؟!'

---

10 މިޢިބާރާތް އަހަރެން މާނަކޮށްލެވުނު ގޮތަކީ: އެއްހާސް ދީނާރު؟ ހާދަ ހިތިއޭ؟..

(ޢަބްދުއް ޞަމަދު) ވިދާޅުވިއެވެ: 'އޭނާ (އެބަހީ: ޚަލީފާ އަލްމަހްދީ) އެކަކޮޅަށް ފޮނުވަން (އެބަހީ: ސުފްޔާނަށް) ފަސް ދީނާރުތަކެއް ދިނުމަށްފޮނުވި އަމީރުލްމުއުމިނީނެވެ. ދެން އެކަކޮޅަށް ފޮނުވަން ބުނުމުންނެވެ: 'އެ ޒަކާތުގެ ބަޔަކަށްވާތީއެވެ. އެހިނދުން އަލްމަހްދީ ތިބާއަށް ގޮވާލާ، އޭނާގެ ގޮތަށް ދެން ގެނެސްދެން ނުކުތީއެވެ. އެހެނީ އަޅުގަނޑުމެން ފޮނުވި ތިބާގެ (ދިރިއުޅުމާއި ގުޅޭ) ބާރަކޮށް އަދި ތިބާއަށް ބާރުކޮށް ޤަރުޟުވާނެ ޗިސްތަކުތަކުގެ ބާރުކޮށްފައިސް ގެސްފައިސާތަކެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ:

އެހިނދު ސުފްޔާން ވިދާޅުވިއެވެ: 'ހަމަކައިރަވަރުން އަޅުގަނޑު ބަރުގަނޑުނުވިސް އެމީހުންގެ ދީނާރުތަކުގެ ދެކެއެވެ! (އެހެންނޫނީ) ދެން އަޅުގަނޑު އެމީހުންގެ ހިބައިން ބަރުގަނޑުނުވި ކޮންކަމަކާ ހެއްދެވެ!؟'"

29- އަޙްމަދު އަބޫބަކުރު ބިނު ޚަލީލު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަޅުގަނޑު އަޑުއެހީމެވެ: އަޅުގަނޑުމެންނަށް އަލްޢަރަސާން ހިކާޔަތްކޮށް ވިދާޅުވިއެވެ. އަދި އަޅުގަނޑުމެންނަށް ސަޢީދު ބިނު އަސްލަމް، ޢަބްދު الله ބިނު މުބާރަކުގެ އަރިހުން ހިކާޔަތްކުރިއެވެ. އެކަކޮޅަށް ފޮނުވާ ވިދާޅުވިއެވެ: ޢަލީއްޔާ ބިނު ފުޟައިލު ބިނު ޢިޔާޟު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަޅުގަނޑު އަޑުއެހީމެވެ:

"ޢިލްމުވެރިންގެ ތެރެއިން ހީނަރު، އަމީރުންގެ ތެރެއިން ހީނަރުގެ ގޮތަށް ވެދެ، އޭނާއަށް އަމުރުކޮށް ނަހީކުރެއެވެ. ދެން އަމީރުގެ އަމުރަށް، އެ ޢިލްމުވެރިޔާ ތަބާވެގެން ދަންނަވާ، ދެން އޭނާއަށް ގޯތާކުރީ ތަނަވަސްކަން ދިނުމެވެ. އަދި އަމީރަށް ހަށާނާ ހީނަރު ވެއްޖެ އެއްޗެއް ހީނަރު އޭނާގެ ކައިރިއަށް ވަޑައިގަތީ ގެނެސްދިނުމެވެ.

ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން އެއްޗަކަށް ހީނަރު ޢިލްމުވެރިޔާގެ ކައިރިއަށް ވަދެ، އަމީރަށް ބަލައިލައެވެ. އެހިނދު ބަނދުކޮށްލެވިފައިވާ ޢިލްމުވެރިޔާ އޭނާއަށް ރައްދުދީ، އަމީރަށް ވަނާ

ރިހަސް ފުއްޓިއެވެ. ދެން އޭނާ އަމީރު ކައިރިއަށް ގޮސް އެހަބަރުދިނެވެ. އަދި ބުނެފިއެވެ: 'މަނިކުފާނު ބަންދުކުރެއްވި މިވެނި އެވެނި އިލްމުވެރިޔާ މަނިކުފާނަށް އެބަ ބަނާރިޔާ، އަދި މަނިކުފާނު ދިފާޢުކުރައްވައެވެ.' ދެން އަމީރު އިލްމުވެރިޔާ ގެނައެވެ. އަމީރުގެ ގާތަށް އިލްމުވެރިޔާ ވަތްރިސުދު އަމީރު ބުންޏެވެ: 'މިހާރު ކަލޭގެ ފެއަވި ވިއަރުނި ގޮތް ދެކެބަލާށެވެ! މާތްކަލާނގެ ޤަދަރުކުރުމުގެ ކުޑަ މިންވަރެއް އަހުރެން ކަލޭއަށް ދިންނިސްދު، ކަލޭގެ ދީނުން ކަލޭއަށްވާ ނަޞޭހަތް މިއަދު ދޫކޮށްލީއެވެ. ދެންފަހެ އަހުރެން އެކަމަކަށްޓަކައި މާ ނިޔުމަތް ފޯރުކޮށްދޭނަން ކަލޭގެ ބަލަން ދޫކޮށްލުމަށް އަހުރެންނަށް ކިޔައިދެނީ ކަލޭއޭ!؟

ޙަލީމު ބުން ފުޟައިލް ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަހުރެންނަށް ފެނިއްޖެ ފެނުމުން އެއިލްމުވެރިޔާއަށް ފުށް އެއަމީރު ބިރުވެތިކަން ހަލާލުކުރި ފަހަކެރޭގޮތުންނެވެ.''

30- ޢަބްދުލްވައްހާބު ބިން ޢަބްދުލްޙަކަމް، އިބްރާހީމު ބިން ޢަލީ ނުޖައިރުގެ ކިޔަސް ގޮތުގެ އަރިހުން، އަލްމަރޫޒީ ވިދާޅުވިކަމަށް ދަރުސްދެއްވި އަޅު އަރުވާން އޮނިމާވެ: އަލްއަދުޖާޒީ ވިދާޅުވިކަމަށް އަރުވާން އަޅުއޮނިމާވެ:

"ސުފްޔާނުގެ ކައިރިއަށް ހާޖަތްތެރިއެއް، ދެން އޭނާ ހައްޤުގޮތުން ކަމަކަށް އަމުރުކުރުމަށް، އަދި އެކަން ފާހަގަކޮށްދިނުމަށް ބުނާތީ ކަމެއްނެތި ފަހެ އެބާރުފުޅުގައި އެކަން ކުރައްވަމުން ސުފްޔާނާ ވަރަށް ޤަދަރުކޮށްފައި އަރިހުގައި ހުރެވެ. އަދި އޭނާއާއި އެކަމާ އެކަކު ނިޔަމާކުރެވުނެވެ. އަދި ފާހަގަކުރުމަށް ބިރުވެތިކަމުން އޭނާ ކަމުގެ ފާހަގަކުރުމަށް ހިތްވަރު ބޭނުންވާ ފަރާތް ކަމުގެ ހަޤީޤަތް ވާހަކަ. އޭނާގެ ކިބައިން ކަންތައް ކަމެއް ހިތާމައިން ފާހަގަކުރުމަށް ދަރުސް ކިޔަމެވެ. ކަމުގެ ކަމެއް ހިތާމައިން ޖެހުނަސްވުމެވެ."

31- އަބޫ ޢަބްދި ﷲ އަޙްމަދު ބިން މުޙައްމަދު ޙަންބަލު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަހަރުމެންނަށް ސުފްޔާނު ކިޔާދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަލްއިފްރީޤީ، އަބޫ ޢަޖުޒަރަން ވިދާޅުވިއެވެ: އުމަރު ބިން ޢަބްދުލްޢަޒީޒު ވިދާޅުވާކަމުގައިވެއެވެ:

"ސުލްޠާނުވާކަން ކަރަވަރި ބާޣީއެއްކަމުގައިވެއެވެ. އޭނާގެ ގޮތުގައި ޚިޔާނާތްތެރި ފަރާޅު އެއްޗެއް ހުރަހެއްނެތެވެ. -ނުވަތަ- އޭނާގެ ގޮތުގައި ތާއީދު ކުރާ މީހެއް ގެންނެވެ. -ނުވަތަ- އެހެރަ ބަހުސްކުރުމެވެ."

32- އަހުރެންނަށް އަބޫ ބަކުރު އަލްމަރްވަޒީގެ އަރިހުން ކިޔާދެއްވުނެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޢުސްމާނު ބިން އަސްބާޠު ކިޔާދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ:

"ސުފްޔާނު ސުފްޔާނާގެދު (ކަންތައްތަކުގެ ގޮތުން ގޮތެއް) ކަނޑައަޅާކަމަކީ ޖަމާޢަތްކާރިއާ ވިދާޅުވެއްޖެއެވެ: 'ބަލާ ދިސްކުއްޔެއްގެ ތެރޭގައި މަސްކަތްކޮށްވީއެވެ. އަދި އެދިހުނގެ ތެރޭގައި އަޅުވަރިއްޖެވީއެވެ. އޭނާ އެކަސްގަތުންގެ ދަރިކާރިއަށް ފިޔަވައްސަކަފައެވެ. ދެން އޭނާ ބަހާވެފައި ކޮއްއަކުރުކަފައިގެން ގެދަރަށް ފަސްފަޔަށް، މީން ފޮލަސްފަނޑުން އެފަހުގައި އޭނާ ބަނޑުކުޅިއެވެ. ދެން މީހަކަށް ފުރަން، ގަސްގަސްގެ ފިޔައްކާގެ ފަހުއާރުކަތުފައިކަމި ކާމުޖު ގެފުލުހިނދު ގަސްގަސްގެ ބުނެފިއެވެ: 'މިދި ހިފައިގެން އެއްކަފަ ދިމާގެ ކައިރިއަށް ދާނެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: 'ދެން ދަރުހުރުގޮވާލާފި، އޭނާގެ ކުރިމަތީގައި އެކާމުޖު ކާފަކަށްކޮޅިއްޔާކު ބަހަށްޖެހުނެވެ. އަދި ގަސްގަސްގެ ބުނެފިއްޔެވެ: 'އޭނާ ކަނޑައަޅުކާ ގޮތެއް އަހުރެންނަށް ހަބަރުދެނެވެ.'

ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން އޭނާ އެކާމަކަށްމީން އެމީކާގެއް ނެގިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން ގަސްގަސްނަށް ހަބަރުދެނީ. ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން އަށްއެކާ މީން ފޮލަސްފަނޑުން އޭނާގެ

ދޮރު ބަންދުކޮށްލައި ބެހެއްޓުނެވެ. ދެން އަނބުރާ ރަސްގެފާނުގެ ފަރީއްކޮޅު ގެންދެވުން ބުނެފިއެވެ: 'މީތި ހިފައިގެން އޭނާ ކައިރިއަށް ގޮސްލާ.' ދެން އޭނާގެ ކުރިމަތީގައި ބަހައްޓުނުހިނދު އޭނާ ބަނޑުފުރެންދެން އޭގެއިން ކައިފިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން ރަސްގެފާނުގެ އެންމެ ރީތި ޖާރިޔާއިންގެ ތެރެއިން ޖާރިޔާއެއް އޭނާގެ ކައިރިއަށް ހުދުމަތްކުރުމަށް ފޮނުއްވިއެވެ. ދެން އޭނާ އެއަންހެނާ ހިތާވެގެން ގޮތުން ހިނގައިފިއެވެ.

ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން ރަސްގެފާނަށް ހަބަރުދެވުނެވެ. އެހިނދު އޭނާ ގެނެސް ބުނެފިއެވެ: 'ހަމަކަށަވަރުން ކަލޭ، އަހުރެންގެ މުދާ އަހުރެންނަށް ހަލާކުކޮށް، އަހުރެންގެ އަތުގައިވާ އެއްޗަކީ ހަލާލު މުދާކަމުގައި ދަބަރުވާކަށްނުޖެހުމެވެ. ފަހެ އަހުރެން ބޭނުންވަނީ ކަލޭ މިސްކީނުންގެ ތެރޭގައި ތިބުމެވެ، އުޅުމުގެ ގޮތުގައި އަހުރެންނަށް ބުދުއްދުއްކައިދީ މަސްއަލަޔަށް ނަސޭހަތްކުރަން ކަލޭ އަންގައިދޭށެވެ.' ދެން އޭނާ މިސްކީނުންގެ ތެރޭގައި ތިބުމަށް ރަސްގެފާނަށް އެދުނުދީ، އެވަރަކަށް ދައްކައިލައިފިއެވެ.' ދެން ރަސްގެފާނު އޭނާއަށް ބުނެދިނެވެ: 'އަހުރެންނަށް ބަލާ އިސްރާއީލުގެ ތެރޭގައިވާ ރަސްކަލަކީވެ. އެމީހުންގެ މުދާތަކާއި އެމީހުންގެ ފަރުޖެހުނުކަމުގެ ވަރަކަށް އަހުރެން ބުރުމަތްކުރަމުވެ. ފަހެ އަހުރެންނަށް މިލިކުވެގެންވާ ތަކެއްޗާއިމެދު ކަލޭއަށްވުރެ އަހުރެން އިތުރުވެރިއެވެ. އަހުރެންގެ ކަމަކާތެރިން ބޮޑުވާ އެއިރުގައި ކަރީގެ ގަމަށް ފޮނުވުން ކަލޭ ދުރުން ނުކުރުމެވެ. އަދި އަހުރެންގެ އެންމެ ރީތި ޖާރިޔާތަކުން މިއެއް ކަލޭގެ ގާތަށް ފޮނުވުން ކަލޭ އެއްވެސް އިރުކަމެއް އެކަންޏާއި ގޮވުން ހިނގައިފިއެވެ. އެހެންވީމާ އަހުރެންނަށް މިލިކުވެގެންވާ ތަކެއްޗާއިމެދު ކަލޭއަށް ވީ ބޮޑު އަހުރެންނަށް ވެއްޖެއެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން އޭނާގެ ކަސްދުކޮށް ވަކިކޮށްލިއެވެ.''

33- އަދި ޙައްޖާޖު ބުނު ޔޫސުފު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: ޢަބްދުލް މަޖީދު ބުނު ޢަބްދުލް ޙަމީދު އަލްމަރްވަޒީ ވިދާޅުވި އަޑު އަހުރެން އެހީމެވެ: އަހުރެންނަށް ނަޞްރު ބުނު ސަޢީދު ޚަބަރުދެއްވިއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ:

"މީހަކު ސުފްޔާނުއް ޘައުރީގެ އަރިހަށް އައިސް ދެންނެވިއެވެ: 'ތިބާ ސުފްޔާނުގެ ކައިރިއަށް ގޮސް، އެވިރިންގެ ދީނާރުތަކުން އެއްޗެއް ހޯދާނަށްހަދަމާވެ!' އެހިނދު އެކަލޭގެފާނު އޭނާއަށް ވިދާޅުވިއެވެ:

'އަހުރެން ކަލޭއަށް އެއް ޙަދީޘް ރިވާކޮށްދޭން ވަޢުދުވެބާރުގައި ހުންނާށެވެ! އެއަށްފަހު އަހަރެމެންނަށް އަހުރެން ކަލޭއާ ވާހަކައެއް ނުދައްކާނީމެވެ! އަހަރުމެންނަށް މުޢީތާ، އިބްރާހީމް ވިދާޅުވިކަމަށް ރިވާވެއްޖެއެވެ: ޢަބްދު ﷲ (އިބްނު މަސްޢޫދު) ވިދާޅުވިއެވެ: 'ހަމަކަށަވަރުން ޝައިޠާނާ އީމާންގެ ބޭރުން ކަނޑަވާލާ އެކަށައެޅުމުގެ އިނގިރޭސިން އިންތިޔާރު ދީނާ އަހުރެން ވަނަކަން ބަރަކާތްތެރިވެއެވެ. ފަހު އެކަލޭގެފާނުގެ އެބަރަކާތްތަކުގެ ސަވާބުން އަދިކަން ފޮނިވެދެނީ ޚާލިގައި ނުރައްކާތެރި އެއްވެސް ވަސްއަސްކުރެވެއެވެ.' ފަހު ކަލޭ އަހުރެންނަށް މިހާ އަހުރެޑުގެ ދުނިޔާދާއި ގިނަތިކުރާނީ ހިތަށް ކަނޑައިގަންނާ ތިޔަކަމެއް ވެއްޖެނަމަތޯއެވެ!؟ ދެން އަހަރުމެންދެން ކަލޭގެ އަނގަޔަށް ނުބައްލަވާނެވެ!.'"

34- މަރްޙޫމު ބުނު ޚައިރާން ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫބަކުރު ޖޫ ރިވާކުރެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް މަޙްމަދު، އިބްނު ޢުޔައިނާގެ އަރިހުން، އެކަލޭގެފާނުގެ ބައްޕަފުޅު ވިދާޅުވިކަމަށް ރިވާކުރެއްވިއެވެ:

"މީހަކު އިބްނު ޢައްބާސްގެ އަރިހަށް އައިސް ދެންނެވިއެވެ: 'މިއުޅޭ ސުފްޔާނުގެ ކައިރިއަށް އަހުރެން ގޮސް ޙާޒިރުވެލަން އަދުރުނަހީ ނުނިންމާނީތޯއެވެ؟' ވިދާޅުވިއެވެ:

'ޢުކާޝާތުގައި ކަލޭމެން ފިލުވައިއުޅުނުކަމުގައި ނަމަވާނުނިކަމެވެ.' އޭނާ ބުނެއެވެ: 'اللهُ عَزَّوَجَلَّ އަށް އުޅުދުވެއްވާކަމަކަށް އޭނާ އަހުރެންނަށް އަމުރުކޮށްފިނަމަ ދެންހަދާނީ ކިހިނެއްތޯއެވެ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'ފަހެ ކަލޭ ބޭނުންވެގެން ތިޔަ އުޅެނީ އެގޮތެއްނޫނެއްކަމުއެވެ! އުފަރާތުވަގުތުގައި ފިރިހެނުންކަން (މިސްރަކުރުންނަށް) ދައްކާލަންނެވެ.'"

35- އަދިވެސް މަރްވަޒީ ބުނު ހައިޘަމް ވިދާޅުވިއެވެ: އަހުރެން އަބޫއުމާމާ:

އަހަރުމެންނަށް އަބޫދާއޫދުގެ ކިބައިން ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު، އިބްނު ޖުރައިޖް ވިދާޅުވިކަމަށް ކިބައިން ވިދާޅުވިއެވެ:

"އަހުރެންގެ ބައްޕައަށް ދެންނެވީއެވެ: 'ސުލައިމާނާ ފަހަކަށްއޮތްމަސްދަރިކަމުގައި ބައްޕަ މިކުން އެއްވާނަގަވެ.' (އިބްނު ޖުރައިޖް) ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން އަހަރުމެން އެއްފަހަރަކު ޙައްޖަށް ފަރިބާ ޙިއްޒާ، ގަވަރާރު އަހިސްފިއެވެ. އަދި އޭނާ ވަރަފައި ސަލާމްގެވާލިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ: އަބޫ އަބްދުއްރަޙްމާނު (އެބަހީ: އިބްނު ޖުރައިޖްގެ ބައްޕަފުޅު ޖުރައިޖް ބިން ކަމިސާން) ހަމަލިބާ އަނގައިންވެސް ނުބުނެ، އަދި އިސްވެސް އުފާނުވާއްވައެވެ. ދެން އެވިދާ ނިކަމެއްޖެއެވެ. އަދި އަހުރެން އޭނާގެ ފަހަތުން ގޮސް ބުނީމެވެ: 'ހަމަކަނަވަރުން އަބޫ އަބްދުއްރަޙްމާނަށް ލިބޭ ޙިޔާއި ކާކުން ނޭނގެނީއެވެ.' އޭނާ ފަހުން އޭނާ ބުނެއެވެ: 'ޙޫނުކެވެ. އުކާޙޭގެ ފަރާތުން ކަންތައްކުރުމާ ދޭތެރޭ އަހުރެން ރަނގަޅަކީ ދެނެގަތުމާއިމެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން އަހުރެންގެ ބައްޕަފުޅުގެ އަރިހަށް އަނބިދިރިއުޅުން އުކާޙޭގެ ވިދާޅުވިއެވެ: 'އޭ މިހިރަ އެއްޗެއެވެ! ކަލޭ އިއްޔެ ތިޔަ ބުނި އެއްޗެއް ބުނެފައި، ދެން ތިޔަ ދެއްކި ވާހަކައެއް ދެއްކުމަކީ އަނގަމައިތިރިކޮށްގެން ނުހުރުމުގެ ނަތީޖާއެވެ!؟'

36- އަހުރެންނަށް އަބޫބަކުރު ބިން އަބީ ޝައިބާ، އަލްމުބާރިކީގެ އަރިހުން، ޙަރަމީގެ އަރިހުން، މުޢާޛުގެ އަރިހުން، -ނުވަތަ- ޙަރަމީގެ އަރިހުން، އިބްނު މުޢާޛުގެ އަރިހުންކަމާއިމެދު އަހުރެންނަށް ޝައްކުވޭ- ރިވާކުރުކަމަށްވަނީކޮށް އަޢުމަޝުމާ: ވިދާޅުވިއެވެ:

"(ބަސްރާގެ އަމީރުކަމުގައިވި) އިބްނު ޢާމިރު ވަޒީރުގަކުރިނު، ނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަސްޙާބުންގެ ބަޔަކު އުޅުއްވި ޒަމާނުގެ އަރިހަށް ވަޑައިގަތެވެ. އެކަމަކު އަބްދުލްޤާދިރު ވަޑައިގެންނެވި ނަމަވެސް. ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން އިބްނު ޢާމިރު ވިދާޅުވިއެވެ: 'ވަންނަދެވޭ! އެކަލޭގެފާނު އަހުރެންގެ ކައިރިއަށް ވަޑައިގެންފިނަމަ އަހުރެން އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް ދާނަމެވެ. އަހުރެންނަށް އަދާކުރަން އެކަލޭގެފާނަށް ވާޖިބުވެގެންވާ ޙައްޤު އަހުރެން ހާމަކުރީމެވެ.' ދެން އިބްނު ޢާމިރާއި އެކުގައިވި ބޭކަލުންނާއިއެކު އަބޫ ދަރްދާއުގެ އަރިހަށް ވަޑައިގަތެވެ. އޭރު ވިދާޅުވިއެވެ: 'ހަމަކަށަވަރުން ނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަސްޙާބުންގެ ތެރެއިން ބޭކަލުންތަކެއް ކައިރިއަށް ވަޑައިގަތެވެ. އެކަމަކު އެބޭކަލުންގެ ތެރެއިން އަހުރެންނަށް ކަލޭގެފާނު ނުފެނުނެވެ. އެހެންވެގެން އަހުރެންނަށް ފެނުނީ އަހުރެންގެ ކަލޭގެފާނު އައިސް، ކަލޭގެފާނަށް ވާޖިބުވެގެންވާ ޙައްޤު އަހުރެން ހާމަކުރީމެވެ.'

ދެން އަބޫ ދަރްދާއު އެކަލޭގެފާނާ ދިމާލަށް އިސްތިޤްބާލުކޮށް ވިދާޅުވިއެވެ: 'މިއަދު ތިބާ ތިޔަހުރި ޖަގަހުން އަހުރެންގެ ގޮދަޑިއަށް ދަންނަވާނަމަ ޖަގަހައިގެ އަދި ނުވެރިވާނެ. ހަމަކަށަވަރުން ﷲ ގެ ރަސޫލާ ﷺ އަހަރެމެންނަށް އަމުރުކުރެއްވުން

ގެންދެވީ ތިޔަބައިމީހުންބަދަލުވެ ތަޣައްޔަރުވެއްޖެއްޔާ އަހަރުމެންވެސް ތިޔަބައިމީހުންގެ މައްޗަށް ބަދަލުވެ ތަޣައްޔަރުވެގެންވުމަށެވެ.''[11]

37- އަދި އަހުރެންނަށް އަޙްމަދު ބްނު ޝާކިރުގެ އަރިހުން ރިވާތެވުނެވެ: އެއީ އިބްނު ޙަންބަލް ރިވާކުރުން ތަޢާލީގެ ތެރެއިންނެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ: އަހުރެންނަށް މާލިކު ރިވާދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ:

''ސަޢީދު ބްނު މުސައްޔަބުގެ ގާތުން އަޠާއު ޚުރާސާނީ ސުވާލުކުރިއެވެ. ދެން އޭނާ، ޤަމަންނާ ދެކޮޅަށް ހެދުމުން ހަނގުރާމައަކަން ބާޖެހުވިއެވެ. އަދި އޭނާވީ ހިތްވަރުގަދަ ކުއްޖެއްކަމުގައިއެވެ. ވަރަށް ވަރުގަދައަކަން ހަނގުރާމަކުރިއެވެ. ދެން ކުއްލިއަކަށް ތަހަމަންޖެހި ދޫކޮށްލާ ހިނގައްޖެއެވެ. ދެން ފަސްކޮޅުގެ ފިރިހާ -އޭނާގެ ޤުރައިޝުންގެ މީހެއްކަމުގައި- އޭނާއަށް ގޮވާ ގެނައެވެ. އަދި ބުންޏިއެވެ: 'ކަލޭއަކީ ކިހިނެއްހެއްދެވެ!؟ ހަނގުރާމަކޮށްނުލާ ހުރެވުނީ ދެން އެކަން ދޫކޮށްލީއެވެ!؟'

އޭނާ ބުންޏެވެ: 'އަހުރެންނަކީ އިބްނުލް މުސައްޔަބުގެ ގާތުން އަހާލީމެވެ. އެހެންވެ އަހުރެން ތޮޅުވިފަރަށް ބިރުގަތީއެވެ.' ދެން ފިރިހާ ބުންޏެވެ: 'ހަނގުރާމަކުރާށެވެ! ކަލޭ ކަލޯ ތަމްރީނުވެއްޖެނަމަ ކަމާގެ އަގު އަދާކުރުން -ރިޔަސަތު ބޮޑުކަމުގައިވީއަސް- ވަކި އަހުރެންގެ މައްޗަށެވެ.' ދެން އޭނާ ހަނގުރާމަކޮށް ތޮޅުވިއެވެ.

ދެން ޤުރައިޝުންގެ ޙިމާ މަތިންއައީ އަދި ސަޢީދު ބްނު މުސައްޔަބު ބަލާ ގޮސްލިއެވެ. އެކަމަކު އެކަމާގުޅޭ ވަގުތީގަނޑުވަން ދާނުވެއްޖެއެވެ. ދެން އޭނާ

11 މުސްތަދުރަކު ރަސޫލާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَىٰ آلِهِ وَسَلَّمَ

ދެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް ހިނގައްޖެއެވެ. އަދި ބުނެފިއެވެ: 'އަހުރެން މިތަނަށް މިއައީއެވެ. އަދި ހަމައެކު ލިބިގެންވަނީވެސް އަހުރެންނަށެވެ. އަދި އަހުރެންނަކީ ޤުރައިޝްވަންތަކީގެ މީހެއްވެސްމެއެވެ. ދެކަމަކުވެސް ލިބޭ ނަމެވެ. އަދި ލިބޭ ބަލާ ޗޫނުލިޔަވެސް ނާންނަމުއެވެ.'

ދެން އިބްނު ޢުސާމަތު ވިދާޅުވިއެވެ: 'ލިބޭގެ ގާތަށް ދިޔުމަށް އަހުރެންނަށް ހާޖަތެއް ލިބިގެންނެއް ނުވެއެވެ. ދެން ލިބޭ އަހުރެންގެ ކައިރިއަށް އަންނަން ބޭނުމެއް ނެތިނަމަ ލިބޭ އަންނާނެއެވެ!'

ދެން ޤުރައިޝީ ބުނެއްޖެވެ: 'ތިޔަ އަހުރެންނަށް ހާޖަތެއް ދައްކާށެވެ. ލިބޭއަށް މިތުލުވެގެންވާ ގޮތުން އަޑުލާވެ. އޭނާގެ އަގަށް ލިބޭ ހުރުސްވަރެއް ދިޔުމަށް އަހުރެން އޭނާއަށް ގެނެސްދީ ދިނީމެވެ. އެހެންވީމާ ލިބޭ އެކު ވަރެއް ހިފާނެވެ. އެހެނީ ހަމަކާރަވަރުން އޭނާ ﷻ ގެ މަގުމަތި ޖަހަދުވާއްޖެއެވެ.'

ދެން ސަޢީދު ވިދާޅުވިއެވެ: 'ސުބްހާނަލްލާ! ﷲ ގަސަމު ބުނަމެވެ! އޭނާއަށް އެއްވެސް އަޅެއް ނުނަގާނަމެވެ. އޭނާގެ އަޅުވެރި އަހުރެންނަށެވެ. އަދި އޭނާއަށް ހުރި ނަރަކައެވެ.''[12]

---

12 އަޅުގެން ހިބައިންވަނީ ޤަވާއިދުގެ ނަވާރާއި، ހުކުރާއި، ހައްޤާއި ޤަރާރުފުރު އެޗެކާއް އިސްތިޤާމަތުގެ ޤަބޫލުކުރެވޭ ކަނޑައެޅުމަށްފަހު ސަލާމަތުވުމަކީ އެވެ. އަދި ސަލާމަތުވުމާ ހިފައި ރަސޫލާ ޢަމަލުކުރުމާ މެދުވެރިކޮށް ތަޤުވާ ސަލާމަތް ހިފާ ބަލަހައްޓައިދީފައެވެ. ރަސޫލާ ﷺ ކަމުގެ ޢިބާދާ ދަރިމާނަ ފަހަރު ޙަޤީޤަތަށް އަރިސްކުރުމަށްފަހު ﷺ ހަދީޘެއް ނަބަވީ ކާރުގެ ޙަދީޘެއް މާނަ: « أَيُّمَا عَبْدٍ أَبَقَ مِنْ مَوَالِيهِ، فَقَدْ كَفَرَ حَتَّى يَرْجِعَ إِلَيْهِمْ» (رواه مسلم: 68) މާނައީ: "އަޅުވެރިޔާގެ ސަލާމަތުގެ ހިބައިން ތިޔައި ރަސޫލާ އެއްވެސް އަޅެއް ދޫނި އެނބުރި ރުޖޫޢުވިއްޔާމުސް ފުރޮހުން އޭނާ ކާފިރުވެއްޖެއެވެ."

38- އަދި އަހުރެންނަށް ޢަބްދުލް ވައްހާބު ބުނީ ޢަބްދުލް ބަކަރު އަލްވައްރާޤު ކިޔާދެއްވިއެވެ: އެއީ އަޙްމަދު ސަޢީދު އަލްބަޣްދާދުގެ އަރިހުން، ހާރޫނު ބުނީ މޫސާގެ އަރިހުން، (ސުފްޔާނު) އައްޢަޢުމަޝީގެ ޚާދިމު މިހްރާނު އައްރާޒީ ވިދާޅުވިކަމަށެވެ:

"ސުފްޔާނުއާއި ޢަބްދުލް ޢަޒީޒު ބުނީ އަޅު ހަތްވާރުގެ ވިޔާފާރިމުދަލެއް އަޅާ ޖަވުހަރު (ޢީސާ ބުނު މާހާނު) ގެ އަރިހުންގައިވިއެވެ. އަދި އަޅާ ޖަވުހަރުވަރި ސާފުސިފަކަރު ދުނިޔާއާއި ބައްޖު ހަރައްވާފައިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން ދުވަސްވެ ބަލިވަށް ޖެހިފައިވާ މީހުން އަޅާ ޖަވުހަރު އައްޔާޖީގެ ކައިރިއަށް އައިސް އަލްމަހްދީގެ ކައިރިއަށް ވައްދައިދިނުމަށް އެދުނެވެ. އެއީ އެބައިމީހުންގެ ރިޢާޔަތުގެ ކަންތައް ބަލަހައްޓަބާނު ހަވާލުވެގެން ހުރި މީހާގެ ޝަރުޢީ ޙާކިމަކު އޭނާ މަގުމުން ވަކިކޮށްދިނުމަށް އެދުމަށެވެ. އެކަމަށް އެކަލޭގެފާނު އެބައިމީހުނަށް އެކަމަށް ދެކޮޅުހެއްދެވިއެވެ.

ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން އަޅުއްދަވަހު އަޅުގެ އަށްޗާ ހުސްކުރިންނާއި ދުވަސްވީ ބަލިވުން އަޅާ ޖަވުހަރު އައްޔާޖީގެ ދޮރު ދޮރަށް އެއްވިއެވެ. އަދި އެބައިމީހުން ދޮރުދޮރުގައި އެދުނެވެ. ދެން ޝައިޚުގެ ހިތަށް ދަރުމަވަތް އަލްމަހްދީގެ ކައިރިއަށްވަދެ ވާހަކަދެއްކިވިއެވެ. ދެން އަލްމަހްދީ އެކަލޭގެފާނަށް ބުނެފިއެވެ: 'އަހުރެންނަށް ދިޔަ ކަމެއް ނޭނގެއެވެ.

އަދިވެސް ބަލިޖެހިފައިވާކަމަށް ވިދާޅުވިއެވެ: « إِذَا أَبَقَ الْعَبْدُ لَمْ تُقْبَلْ لَهُ صَلَاةٌ » (رواه مسلم: 70) މާނައީ: "އަޅުމީހާ ފިލައިފި ހިނދެއްގައި އޭނާގެ ނަމާދެއް ޤަބޫލެއް ނުކުރައްވާނެއެވެ."

ހަމައެފަދައިން އަޅުމީހާ ސާހިބާއަށް ކިޔަމަންތެރިވުމަށް އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް ފޮނުވުމަށް ޝަރުޢީ ޙުކުމެއް އެކަމުގައި ހިމެނެއެވެ. އަދި ސާހިބު މިހާރު ކޮށްދިނުމަށް ޝަރުޢީ ޙާކިމަކަށް އެދި ހުށަހެޅުމުގެ އިޚްތިޔާރު ލިބިގެންވެއެވެ. ސާހިބު ޙައްޤު ކުރީގެ ޝަރީޢަތުގެ ދަށުން ޤާނޫނީ އެއްބަސްވުމެއް ހިމެނެއެވެ. އަދި ކިޔަމަންތެރިކަމާ ދުރުވެގެން ވާނަމަ ޢަދުލުވެރި ޤާޟީއަކަށް ހުށަހެޅުން ޙައްޤުވެއެވެ. ދިޔަ ކަމެއް ވެސް ޝަރުޢީ އެކަމަށް ތަބާވާން ޖެހެއެވެ.

އެބައިމީހުން ބޭނުން މީހަކު އެބައިމީހުންގެ ވައްކަން އިސްލާހުކުރާނެވެ.' އަދި އެއިރު ހުރި މީހާ ޔަޢްޤޫބް ވަގުތުން ވަކިކުރުމަށް އަމުރުކުރެއްވިއެވެ. އަދި އެބައިމީހުންނަށް ކާބޯތަކެތި ފޮނުވުން ހުއްޓުވުމަށް އަމުރުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ: އަދި އަބޫ ޢަބްދުﷲއަށްވެސް ވަރަށް ކަމުނުދާތީ، އެކަލޭގެފާނުގެ މަޤާމުގެ ގެދޮރު އުފެދިއެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނުން ޞިއްޙީ ހާލު ދިނުމަކީ އަމުރުކުރެއްވިއެވެ. އެކަމަކު އެކަލޭގެފާނު އެތަކެތި ޤަބޫލުކުރުމަށް އިންކާރުކުރެއްވިއެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނާ އެކުގައި ތިބި މީހުންނަށް އެބޭފުޅުން ފޮނުއްވަމުންދިޔައެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނާ އެއްގައި ތިބި މީހުންނަށް އެބޭފުޅުން ދެކެވިއެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނު އުބައިދުﷲ ދެންނެވިއެވެ: 'އަހަރުމެން މިގޮތުގައިކަން ހަދަންވީ ކިހިނެއްތޯއެވެ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'ޢިޔާލުބައިމީހުންގެ ގޮތުން އެއްޗެއް ދިނުމަކީ އެއީ އެއްވެސް މިހާރު އަޅުގަނޑުމެންނަށްޓަކައި ޢިޔާލުބައިމީހުން އެމީހަކަން ދޫކުރިކަމެވެ.' ދެން ޞިޔާސާސް ބަރާބަރުވިއެވެ.

ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން އެކަލޭގެފާނު ޚާދިމަން ވަޑައިގަންނަވައިފިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ: އަދި ސުފްޔާނަށް އުނަގަނޑު ވިދާޅުވިއެވެ. އަބޫ ޢަބްދުﷲ އެބޭފުޅުންގެ އަރިހަށް ވަޑައިގަންނަވައިފިއެވެ. 'އަލްފަޤީރު' ސަރަޙައްދުން ސުފްޔާން އުފާވެރިއަށް އަބަދުގެ އަރުވާލުމަށް އިސްތިޢުފާދެއްވިއެވެ. އަދި ރަނގަޅުން ނިކުންނަވާނިސް 'އައްސަލާމް' ސަރަޙައްދު ހަމައެކަން އެކަމައި ވަޑައިގެން އެބޭފުޅާއަން އަލްމަޙާބް ރިޔާސަތުވިއެވެ. ދެންފަހު އަބޫ ޢަބްދުﷲ އަލްޖަނާޒާގައި ފޮނުވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން އަބޫ ޢަބްދުﷲ ކާތީލިބިއްޖެއެވެ.

މިހެނީން ކުރިއަށް ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން އަހުރެން ސުފްޔާންގެ އަރިހުގައި އިރުންދާގެން އިންދާ އަބޫ ޢަބްދުﷲ އައްޔާޒީ އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް ވަޑައިގެންނެވިއެވެ. އަދި ސުފްޔާނާ ސަލާމްކުރެއްވުން އެކަލޭގެފާނު ރައްދުދެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ: އަދި ސުފްޔާން އިސްތިރާޙަތު ޢައްސަލާ ބިމަށް ބައްތަވަން އިންނެވިއެވެ. އަދި ފާރަކައް ނުދެއްކެވިއެވެ.

ވިދާޅުވިއެވެ: ދީން ސުލްޠާނުން ކާފިރުސުލްޠާނުކުރައްވާ ބާރު، ގުދުރަތާތް ދަނބުލަވަމުން
ބުޑުވެވަޖެހިގެން ގެއަށް ވަންނަވިއެވެ.

ވިދާޅުވިއެވެ: ދީން އަޅާ ޖަހުލަނު އަސްލަމި ވަޒީރިގެން ސިޔާސަތު ދިއްލެވިއެވެ. ނުވަތަ
ވިދާޅުވިއެވެ: ކަރުދާސްކޮށްގައި އުޅުނުވިރިވެރިޔާ ދިއްލެވިއެވެ.

މިހާރުން ވިދާޅުވިއެވެ: ދީން އުކަޅުގެ ޤާނޫނު އެގޮތުގެ ކަމާތު އަޅުގަނޑަށް ދޭއްވުމުން،
އަޅުގަނޑު އެހިވަރިގެން ސުލްޠާނުގެ އަރިހަށް ވަޒީރިގަޑުމުން އެކަލޭގެ ޤާނޫނު އަޅުގަނޑު
ކުރަންވިކުރެއްވިއެވެ. އަދި އަޅުގަނޑަށް ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަލްލާގެ ސިފަ ނުފެނުމަށް ތިޔައަށް
އަޅުގަނޑަކީ ކާކުކަމެއްތޯ؟' އަޅުގަނޑު ދެނީމެވެ: 'އާ އަޅޭ ރަސްކަލާ ﷲ އެވެ! އެކަލޭގެ ޤާނޫނަކީ
އަޅުގަނޑުގެ އަމަލްޖެހިއްޖެއެވެ. އަދި އަޅުގަނޑުގެ ރަނގެ އަޅުގަނޑުރިއްޖެއެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: ދީން
ސުލްޠާނު އެސިޔާ ނަގަނުވާ ކިޔެއްވިއެވެ. ދީން ދެކި ގެންނަވާ އެސިޔާގެ ތިރީގައި ޖަވާބު
ދިއްލެވިއެވެ. އާޔަތެކެވެ: ﴿لُعِنَ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ مِنۢ بَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ عَلَىٰ لِسَانِ دَاوُۥدَ وَعِيسَى ٱبۡنِ
مَرۡيَمَۚ ذَٰلِكَ بِمَا عَصَواْ وَّكَانُواْ يَعۡتَدُونَ ٧٨ كَانُواْ لَا يَتَنَاهَوۡنَ عَن مُّنكَرٖ فَعَلُوهُۚ لَبِئۡسَ مَا كَانُواْ
يَفۡعَلُونَ ٧٩ تَرَىٰ كَثِيرٗا مِّنۡهُمۡ يَتَوَلَّوۡنَ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْۚ لَبِئۡسَ مَا قَدَّمَتۡ لَهُمۡ أَنفُسُهُمۡ أَن سَخِطَ
ٱللَّهُ عَلَيۡهِمۡ وَفِي ٱلۡعَذَابِ هُمۡ خَٰلِدُونَ ٨٠ وَلَوۡ كَانُواْ يُؤۡمِنُونَ بِٱللَّهِ وَٱلنَّبِيِّ وَمَآ أُنزِلَ إِلَيۡهِ مَا ٱتَّخَذُوهُمۡ
أَوۡلِيَآءَ وَلَٰكِنَّ كَثِيرٗا مِّنۡهُمۡ فَٰسِقُونَ ٨١﴾ [المائدة: 78-81]

މާނައީ: "އިސްރާއީލުގެދަރިންގެ ތެރެއިން، ކާފަރުވި މީހުންނަށް، ދާވޫދުގެ ފާނާއި،
މަރުޔަމްގެ ފާނުގެ ދަރިކަލުން ޢީސާގެ ފާނުގެ ދޫކޮޅުމަތިން ލަޢުނަތްލެއްވުނެވެ. އެއީ އެއުރެން
އުރެދުނު ކަމަށްޓަކައެވެ. އަދި އުރެދުމުގައި ހައްދުފަހަނައިޅާކަމުގައި އެއުރެން
ވިކަމަށްޓަކައެވެ. އެއުރެންކުރަ ނުބައިކަންތައް، އެއްބަޔަކަ އަނެއްބަޔަކަށް ނަހީކުރެއް

ނުދެކެމެވެ. އުހުރެން ކޮންއުޅުނު ކަންތަކުގެ ނުބައިކަމާއެވެ! ޢާދަތުއިން ވިސްނަމުން ގާފިލުވި
މީހުންގެ ދުނިޔަވީކަން ލިބިގަންނާނީ ކަލޭގެފާނު ދުނިޔަވަޔައިގަންނަވާނުއެވެ. އުހުރެންގެ
ނަފްސުތަކާ، އުހުރެންނަށްޓަކައި، ކުރިމަތިވާ ކަންތައްތަކުގެ ނުބައިކަމާއެވެ! އޭ ﷲ،
އުހުރެންގެ މައްޗަށް ކާފިރުވެއްދުމެވެ. އަދި އުހުރެންނަކީ ބިދުޢަތުގެ ތުހުމަތަކީ ދުނިޔަވީބަސް ބަރަކާ
ކަލޭގައިވެވެ. އުހުރެން ﷲ އަށާއި، ނަބިއްޔާއަށާއި، އުކަލޭގެފާނަށް ބޯވައިލުމި ފުރަތަ
ދީނުގާ ކަލޭގައިވީނަމަ، އަ ގާފުޅުންނަ، އުލޯވިރަން ކަލޭގައިދި ނުހިފިވެ. އުހުށަހާކަލޭ
ޢާދަތުއިން ވިސްނަމުންނަ ފާސްވިފުދުންނަވެ."

އަދިވެސް ޙާލަތިވެއެވެ: އަހުމަދުގެ ވިދާޅުވިއުމާ އަސްބާބާ ދެންވާނެވެ. ޙާލަ
އެއްވެސް ފައިދާއެއްފައިވާނަމަ އެވަނީ މިބައްޔެވެ. އަހުމަދުގެންނަށް ރަސްމީވާވު އަސްބާބާ
ދޭނެވެ.

ވިދާޅުވިއެވެ: އަހުރެންނަށް ފެންނަ ގޮތުގައި ދުނިޔަވީ އަހުރެން ފައިދާވާފައިވިއެވެ.

ކުރިއަށް މިހާރު ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން އަހުރެން ބައްޕަމަށް ފޮނުވާލުމުން
އަހުރެން ބުނީމެވެ: އަހުރެން ބައްޕަކުރާނީމެވެ. އަދި އަބޫބަކުރު ޙަޖީޖު ބޮޑު އަބި ރައްވާދު
ވިދާޅުވަނީ ޔަޤީނޯ ބަލާނީމެވެ. އުނީ ސުލްޠާނުގެ އަރިހުގައި އަހުރެން ހުރި، އަދި
އުކަލޭގެފާނަށް ވިދާޅުވި ބަސްފުޅު އަހުރެންނަށްވަނީ އަޅައިވިފައެވެ.

ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން އަހުރެން ސުލްޠާނުގެ އަރިހުން ބައްޕަމަށް އިތުރަށް އުދުމުން
އުކަލޭގެފާނު އަހުރެންނަށް ހުދުމަތްކުރިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން އަހުރެން ގޮސް ކުރިއަށް
އަބޫބަކުރު ޙަޖީޖުގެ ގޭތަނަށް ދިޔައީމެވެ. އުއިރު އަބޫ ޖަބްރަދު އައްބާސް އުކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް
ވަންނަވާ ސަލާމްކުރައްވައިފިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން އުކަލޭގެފާނު ސަލާމްގެ ޖަވާބު

ނުދެއްވިކަމެވެ ނުވަތަ ވަރަށް މަދު އަދަދަކުން ޖަވާބުދެއްވިކަމެވެ އަހުރެންނަކަށް ޙަދީޘްއްނޫނެވެ. އެހެންއެކަމަކު އެބޭފުޅާ، ސުވާލުން ހެއްދެވިގޮތަކަށް ނަހަރައްދަވައެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން އެކަލޭގެފާނު އިރުޝާދުކުރުމުން އަބޫ ޖަޢުފަރު ދެންނެވިއެވެ: 'ތިބާ ނިކަން ސުވާލުން އަރައްތަހުރޭ ސިޓީއަށް ދެއްވި ޖަވާބު ބައްލަވާނެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން އެކަލޭގެފާނުގެ ހުއްޓުން ސިޓީ ނަންގަވާ ޢަބްދުލް ޤަދީރަށް ދެއްވިއެވެ. ދެން ޢަބްދުލް ޤަދީރު އެސިޓީ ބައްލަވާލައްވައި ވިދާޅުވިއެވެ: 'މިއީ އިމާމްކަން ވަރުގަދަފުޅުގެންވާ މިހާރުގެ ސިޓީއެކެވެ.' ނުވަތަ އެފަދަ ބަސްފުޅެކެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނު އަބޫ ޖަޢުފަރަށް ވިދާޅުވިއެވެ: 'އޭ އިސްޙާގެވެ! (އެބަހީ އަބޫ ޖަޢުފަރެވެ.) ތިބާ މިސްކީނަކު ކާބައިކަން އެނގޭތޯއެވެ؟ ޢަފްވުކުރި ކަލާ ބޮޑުކަމުގައި ޢުމުރުގެ ދިޔުމެވެ. ދެން އެސަރު ބޮޑުވުމުން ބޮޑުކަމުގައި ކާންތަހިރިއެވެ.'

ވިދާޅުވިއެވެ: އަދި އަބޫ ޖަޢުފަރުގެ ނަމަކީ އިސްޙާގެވެ.

ޢަބްދުލް ވައްހާބު ވިދާޅުވިއެވެ: އަހުރެންނަށް އަބޫ ސަޢީދު އައްބައްޝާރު ޚަބަރުދެއްވިއެވެ: 'އަހުރެން އެކަދުގާސްކޯޅު ހިފައިގެން ބިސްކޯދު ބޮނޑި ބާރިބޮޑުގެ އަރިހަށް ދިޔައީމެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނު އެކަދުގާސްކޯޅު ނަންގަވާފައި ވިދާޅުވިއެވެ: 'ސުވާލާ އަދި ސުވާލުން ކުރުއްވި ބަދަލަން އެންމެ ބައްޔުގެންވި އަހުރެންނެވެ.'

އަބޫބަކުރު -އެބަހީ: އަލްމަރްވޫޒީ- ވިދާޅުވިއެވެ: ފަހެ އަހުރެން އަބޫ ސަޢީދު އައްބައްޝާރާ ދިމާވިއެވެ. ދެން މިބަދިރާ ބަސްކޮޅުން (އެބަހީ: އިސްތިދިރާ ފަރަކާތާއި ބަސްކޮޅުން) ސުވާލުކުރީމެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނު ހަދީސް ބުނު ޤުދުސާގެ އަރިހުން ރިވާކުރައްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހުރެންނަށް އައްޝަޢުބީގެ ޙަދީޘް މިސާލުން ޤާޟީ ވިދާޅުވަނީކަން އަޅުއެހިމާވެ -ދެން މިވާހަކަ އެއްކޮށް ދިކުދުކުރުއްވިއެވެ.-

39- އަދި އަހުރެންނަށް މުޙައްމަދު ބުން ޢީސާގެ އަރިހުން ކިޔާދެވުނެވެ: ވިދާޅުވިއެވެ:
ޙަބްޝާ ބުން ޢަބްދުލް މަލިކު ބުން އަބީ ޢަނަސްއާ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ:

"އަހަރުމެން ސުފްޔާނުގެ އަރިހުގައި ތިއްބާ މީހަކު އައިސް އެކަލޭގެފާނާ ސުވާލުކުރިއެވެ. ދެން ސުފްޔާނު އޭނާއަށް ޖަވާބުދެއްވިއެވެ. ދެން އެމީހާ ސުފްޔާނަށް ދެންނެވިއެވެ: 'އާ އަބޫ ޢަބްދި ﷲ އެވެ! ކަލޭގެފާނަށް އަހުރެން ނަސޭހަތްދޭށެވެ؟ އަހުރެންނަކީ ކަލޭގެފާނާ އެކުގައި ދިރިއުޅުއްވާ މީހާއެވެ.' އެކަމަކުވެސް އެކަލޭގެފާނު އޭނާއާ ވާހަކައެއް ނުދެއްކަވައެވެ. އަދި އޭނާއަށް ޖަވާބުދެއްވާ ހުންނެވީއެވެ. ދެން އޭނާއާ ވާހަކަދެއްކެވުމާ އަދި ޖަވާބުދެއްވުމުން ދުރުކުރެއްވުމުން އެމީހާ އެނބުރި ހިނގައްޖެއެވެ. ދެން ސުފްޔާނު އަހަރުމެންނަށް ވިދާޅުވިއެވެ: 'މިމީހާގެ ވާހަކައަކީ ކޮބައިކަން ތިޔަބައިމީހުންނަށް އެނގޭހެއްޔެވެ؟ މިނާވީ އަހަރުމެންނާއި އެކުގައި ދިރިއުޅުއްވާ މީހަކެވެ. އަދި އަހަރުމެން އޭނާދެކެ ލޯބިވެ، ގޮތްކަންގެން ގެންގުޅެނީމެވެ. ދެން މިނާ ބޭސް ސުލްޖާނުގެ ގޮތަށް ވަދެއްޖެއެވެ. ދެންވެސް އޭނާ ދުނިޔޭ ކުރިންވެސް އަހަރުމެން އޭނާއާއިމެދު ގެންގުޅުނު ގޮތުގައި ގެންގުޅެން ބޭނުންވެއެވެ!' ހަމަހިމާ އެގޮތަކުން ދުރުވެގެންވެއެވެ! މިފަދަ ބަސްތުރުގެކެވެ.

40- އަދި މަޙްމޫދު ބުން ޣައިލާނު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ:

"އަހުރެން މުއައްމަލު ބުން އިސްމާޢީލުއާއި ސަވާލުކުރުމުން އެކަލޭގެފާނު ޖަވާބެއް ނުދެއްވިއެވެ. ދެން އަނެއްކާވެސް އަހުރެން ސަވާލުކުރީމާ ޖަވާބެއް ނުދެއްވިއެވެ. ދެން އަހުރެން ބުނީމެވެ: 'އަހުރެން ކޮން ގޮތެއްގައިތޯއެވެ!؟' ދެން އެކަލޭގެފާނާއި ޤުރިބުން ނަމާދުކުރައްވާ، ބޮޑުގައި ކުޑަޢަސަރާފުގައި ހުންނަވި ސާދިޤު: އަސްލަމާޢީ ވިދާޅުވިއެވެ: 'ސުފްޔާނު ވިދާޅުވި ކިޔާކަން ތިބާއަށް އެނގޭހެއްޔެވެ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: މިހަކު ސުފްޔާނުގެ

ކައިރިއަށް ދިޔަކަސް ޚަލީފާގެ ގޮތަށް ޝޫރާއިދިނަމަ، އެމީހަކަށް ޚަލީފާގޮތް އަމުރުކުރައްވާ ނަހީކުރައްވައެވެ. ދެން އޭނާ ޤަބޫލުނުކޮއްފިނަމަ އޭނާއާއި ގުޅުންކަނޑާލައްވައެވެ."

41- އަދި އަހުރެންނަށް މުޙައްމަދު ބިން ޙުސައިން ކިޔާދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހުރެންނަށް ޢަކީލްއާ ބިން އަޙްމަދު، އިބްނުލް މުޣީރާގެ އަރިހުން ކިޔާދެއްވިއެވެ: (ޢަކީލްއާ) ވިދާޅުވިއެވެ:

"(ޚުރާސާނުގެ އަމީރަކަށްހުރި) އަބޫ މުސްލިމްއާއި އުނގެއި ކާތިބުކައިރި ޙާޒިމު ބިން ޚުޒައިމާ އިރިޝާދުކުރިއެވެ. އަދި އަބޫ މުސްލިމަށް ވަޢުޡު ނަޞީޙަތް ދިނެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން އިބްނުލް މުބާރަކަށް އެޚަބަރުދެވުމުން ވިދާޅުވިއެވެ: '(ސުލްޠާނަށް ވަޢުޡު ނަޞީޙަތްދިނުމަކީ) އިބްރާހީމު އަބޫޝާއިރު ދެއްކި ފަރަކަތަކަންވެއެވެ، ސުލްޠާނުން (ސުލްޠާނުން ފަރިހުގެ ކިބައިން) ދުވެ ދެއްކަފާ ރައްކާވުން އަހަރެމެންނަށް މާތްބޮޑުކަން ބޮޑުވެގެންވެއެވެ."

42- ޢައްބާސް އަލްޢަންބަރީ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއިވިމެވެ: އަހުރެން ހިޝާމް ބިން ބާރިޤް ވިދާޅުވަނިކޮށް އަޑުއިވިމެވެ:

"ޢުލަމާއުންގެ ނަފްސާނިއްޔަތުކަމެއް ސުލްޠާނުން ކުރައްވިއެވެ. ސުލްޠާނުގެ ކިބައިން ދުރަށް ރައްކާވުމެވެ."

43- މުޙައްމަދު ބިން ޙުސައިން މީހެއްގެ ނަންވިދާޅުވެ ޢާއްމުގެ ކިބައިން ދުރުހެލިވުމަށް އަޑު އަހުރެން އިވިމެވެ:

"އަޑުވިއީ އަބޫ ހާޝިމްއަށް، (ވަޒީރު) ޖަޢުފަރު ބިން ޔަޙްޔާގެ ކައިރިން ސުވާލު
(އައްސަރަޚީ) ނިކަންނަނިކޮށް ފުރިމަޖެހިގެންވެ. އެހިނދު ވިދާޅުވިއެވެ: 'ފައިދާއެއް ނުކުރާ
އިލްމުން އަޅުގަނޑު ރައްކާތެރިކޮށްދެއްވުމަށް އެދި اللَّهُ ގެ ހަޟްރަތުގައި އެދުމެވެ.'"

44- ޒުހައިރު ބިން މުޙައްމަދު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަބޫ
އަރްވަސު މުޙައްމަދު ބިން ބައްޝާރު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ:

"ޒުހައިރުގެ މަންމަގެ ބައްޕަ ޚާލިދުންގެ ކައިރިން އިސްޙާޤު އަލްއަޒްރަޤީ
ނިކަންނަވަނިކޮށް އަހުރެންނަށް ފެނުނެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން އެކަލޭގެފާނު އަހުރެންގެ
އަތުގައި ހިއްޕަވާ ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަހުރެންގެ ކަންތައް ފަރުވާދާކުރު ފަރުވާކުރައްވާށެވެ. اللَّهُ ތިޔާ
ފަރުވާދެއްވާނެއެވެ.'"

45- އަބޫ ޢަބްދި اللَّهُ (އިމާމް އަޙްމަދު) ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ:
އަހަރުމެންނަށް ސުފްޔާނު ރިވާޔަތްކޮށް ވިދާޅުވިއެވެ:

"ރިޔާޒަކަށް ސަލާމުދެވެން އިންނަވާ މުޖާހިދު އަހަރުމެންނާ ދިމާވިއެވެ. ދެން
އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ: 'ތިބާ އަހަރުމެންގެ ކައިރިއަށް މިއަދު ނާންނަނީ ކީއްވެގެންހެއްޔެވެ؟'
އަހުރެން ބުނީމެވެ: 'ތިބާ ބަލިވެފައިވާތީ ބައްލަވަން ކަންނަލާ އިސްތިހުރުވިއްޖެއެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ:
ދެން އެކަލޭގެފާނު ޔަޤީނުކަމާ ވިދާޅުވިއެވެ: 'ތިޔަބައިމީހުން އަހުރެން ފަރުވާދާކުރާށެވެ.
(ނުވަތަ ތިޔަބައިމީހުން އަހުރެން ދޫކޮށްލާ އަހުރެންގެ މަތިން ތިޔަ ފާފުވަނީއެވެ.)"

46- އަހުރެން އަބޫ ޢަބްދި اللَّهُ އަބޫ ޢަބްދުއްރަޙްމާނު އައްޝާފިޢީގެ ކުރިފުޅުމަތީ
ކިޔާދިނީމެވެ: ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަލްރަބީޢު -އިބްނު- އަބޫ މަދީނާ-، ބަޞީގެ
އަރިހުން، މައިމޫނުގެ އަރިހުން ރިވާޔަތްކުރެއްވިއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ:

"އަހުރެންގެ ދަރިފުޅުންނަކީ ތިޔައީ ފިލައިގަތުން، މިކަމަށް އަހުރެން އިސްތިޢުފާކުރުމުންނަމަ ހާދަހާ ރަނގަޅުވީހެވެ.' ދެން އަހުރެން ދެންނެވީމެވެ: 'އުމަރު (ބިން އަބްދުލް ޢަޒީޒުގެ މަސައްކަތަކީ) ވިޔަސް ހެއްދެވީ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'އުމަރުގެ މިހަކަށްވިޔަސް އެއްޗެއް މިހަކަށްވިޔަސް ގެއްލޭނެއެވެ.'"

47- އަހުރެންނަށް ޙަމްދާ ބިން ޢަބްދި ﷲ ގެ އަރިހުން ރިވާވެގެންވެއެވެ: ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޢަބްދުއްރަޙްމާން ބިން މުޙައްމަދު ރިވާކުރައްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އުމަރު ބިން އަބީ ޒާއިދާ ޙަދީޘްކުރައްވާ ވިދާޅުވިއެވެ:

"(ޢިކްރިމާގެ އަރިހުން) އިބްނު ޤުރައިޝާ، ޢާއިޝާގެ އަރިހަށްވިޔުންތަކެއް ކަނޑައެޅުމަށް ވިޔުމަށް ފޮނުއްވައިފިއެވެ. ދެން އުމުރުގެ ތެރޭގައި އަލިފާނުގެ ބޮކުޅި ވަށާ އަތިރިމަތިން ހިފުމަށް ފޮނުއްވައިފިއެވެ. އެކަމަކު އެކަލޭގެފާނު ދެކޮޅުހެދިވިއެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނަށް ދެންނެވުނެވެ: 'އެކަމާ ކަލޭގެފާނު ނުރުހުންވާނީ ކީއްވެހެއްތޯ؟' އޭނާއަށް ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަހުރެންނަށް ހަބަރު ލިބިއްޖެއެވެ ފުރަތަމަ ތިޔާމަތް ކުރުމަށް އަޅުގަނޑު ހަމަޖެއްސެވީމެވެ: 'އަޅުއަށް! ހަނދާންކުރެއްވި އެވިހުގެ އެރިބުރިންނަށް ބުރުވާނެވެ!' ވަކި އެވިހުގެ އެރިބުރިންގެ ތެރޭގައި ފިޔަވަޅު އަހުރެން ބެހެއްޓެވުމެވެ.'"

48- މުޙައްމަދު ބިން ޙުސައިން ވިދާޅުވިކަމަށް އަހުރެން އަޑުއިވިމެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޢަލީއްޔާ ބިން އަބީއްބު، އިބްނު މުބާރަކުގެ އަރިހުން، ޙައްމާދު ބިން ޒައިދުގެ އަރިހުން ރިވާކުރައްވައެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ:

"އައްޒުހްރީއާއި ބައްޔަތުވުން ޝާހިދު ބިން ޙަމްދު، އައްޔޫބުގެ އަރިހުން ސުވާލުކުރިއެވެ. ދިން އެކަކަށްވާން ވިދާޅުވިއެވެ: 'އެކަކަށްވާނަމަ އިތުރުވެރިއެކެވެ. އެކަމަކު ސުލްޠާނާ އެކަމަ އުޅުއްވިއެވެ.'"

49- އަދި ޢަބްދުލް ވައްހާބު އަލްވައްރާޤު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: މުޙައްމަދު ބިން މަސްލަމާ އަލްޙަރަމީ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ:

"ދުނިޔަވީތާއްތުރުކަމުގައި ޙައްސާސްވުމަ އިން ފުއްސުއްވެސް، މިބައިމީހުންގެ (އެބަހީ: ވެރިންގެ) ދޮރާށިދޮރުތަކުގައި އުޅޭ ފާރިވެރިއަކަށްވުރެ ބޮޑުވެގެންވެއެވެ."

50- އަލްޙަސަން ބިން ޢަލީ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: މުޙައްމަދު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ:

"ސުފްޔާނު މަކާނުގައި އާދޭސްކަންކުރާ އުޅުއްވިއެވެ. ދުން މަކާނާ ގަވާއިދާނަ އެކަކަށްވާނެ އަރިހަށް ޙާޟިރުވެވުމަށް އަޅުވެ. ދުން އާނާ ސުވާލުކުރުމުން އެކަކަށްވާން ޖަވާބު ނުދެއްވިއެވެ. ދުން އެކަކަށްވާނަން ދުންނުވުނުވެ: 'ކަލަކާނަމަ (މިސްކީނުންގެ ޙަޤުބަދަލު ފިރިއާގެ ކުއިރިއަން ހުރަސް ސަލާމަތްބިރުވެގަން) އެދުރާކަކަ ބާކަކުކެވެ. އެއްސޫމާ އާނާއަން ސަލާމްގެ ޖަވާބުދޭކަށްވާނަމަ،' ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަހުރެން މިފަދައިން މިކަންޖަހެ ކުރިޔަސް އެއްދުން އަހުރެންގެ ދިވެހިން ދުރުކަން ބާރުކަމުގެމަކެވެ.'"

51- އަދި އަހުރެން އަޙްމަދު ޢައްބާސް އަބްމަދު ބިން މުޙައްމަދު ބިން ޙާރިޘު، މޫސާ ބިން ދާވޫދުގެ އަރިހުން ދިހުރުކުރައްވަނިކޮށް އަޑުއެހީމެވެ:

"ސުފްޔާނު އައްޘައުރީ ހަމަދަން ވަޑައިގަތުމަށް ނިކުންނެވިމަހާ މަޖުސް ބޮން ޗާރިޔާގެ ގާތްތިމާގެ މީހަކު އައިސް އެކަލޭގެފާނާ ސަލާމްކުރިއެވެ. އެކަމަކު އެކަލޭގެފާނު ޖަވާބެއް ނުދެއްވިއެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ ހެދުންކޮޅުގެ އެއްކޮޅު ނަގައި މޫނު މައްޗަށް އެއްލާ ނިވާކުރިއެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނާއި އެކުގައި ހުންނެވި މީހުން ދަންނަވައިފިއެވެ: 'އެކަލޭގެފާނު ކީއްވެގެން ސަލާމުގެ ޖަވާބުދެއްވުމަކަށް ނުކުރެއްވީ. އެހެނީ ހަމަކަށަވަރުން ކަލޭގެފާނުގެ މަސައްކަތް އަހުރެން ބިރުގަތީމައެވެ.' އެހިނދު ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަހުރެން ކަމަކަށް އިންސާނުކުރުން ބައްބަރުވެގެންވާނަމަ (ދެން) މިވާ އަހުރެންގެ މައްޗަށް ބިރުގަނޑުވި ކޮންކަމަކާހެއްޔެވެ؟ ދުވަހު ވިދާޅުވިއެވެ: 'ބާރިވެ ޢުޘްމާނާ ހަކާއި (އެބަހީ: އާޔަތް) ވަރި އަހަރުމެންނަށެވެ.' އަބޫބަކުރު ވިދާޅުވިއެވެ: އަހުރެންނަށްނަން ސަލާމްކުރެވޭ. (އެބަހީ: ވިދާޅުވި ސިފަ ކަރުފަށި ކޮބައިކަމާމެދު ސަލާމްކުރެވޭ.)

ދެން އޭނާ މަހުލޫގެ ކައިރިއަށް ދުވުމުން ކައިރި ބުނެފިއެވެ: 'މިވާ ސުފްޔާނާމެދު ކަމެއް ނުކުރައްވާނަންހެއްޔެވެ؟ ދެން މަޖުސް އާނާގެ ދަރިފުޅު، ނުވަތަ އެހެންބަޔަކު މީހުން އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް ޒިޔާރާ ސަލާމްކުރެވުނު، އަދި އަމާންކަންދިނީ، އަދި އޭނާގެ ބޭނުންތަކެއް އެކަލޭގެފާނަށް ހުށަހެޅިއެވެ."

52- އަބޫ ޢަބްދިﷲ (އިމާމް އަޙްމަދު) ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ:

"ޙާރޫސް ވަޑައިގަތީ އެދަރިންގެ މައްޗަށް ހަރުކަށި ބޭކަލަކަށްވުމުގައެވެ. ދެން އެދަރިންނަށް އެކަލޭގެފާނު ކަމެއްގެ މަސައްކަތެއް ދެން އެކަލޭގެފާނު ހައްދަވާގޮތަކީ މުސްކުޅިންގެ އަތުން ނަގާ ކަޅިދުންނަން ދެއްވަނީއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ: 'ދެން (މިސްކީނުންގެ

އަތުން ނަގާ ޤަވާޢިދި) މުދާތަކެއް ކޮބައިހޭ އެވިރިންތަކެއް އެހިއްޔެވެ، އެހިނދު އެކަލޭގެފާނު އެމީހުންނަށް ހުސްތިޔާގަސްދެއް ދެއްވާފައި ވިދާޅުވިއެވެ: 'މުދާތަކެއް ބަލާ ނިންމާލައިފިމެވެ.''

53- އަދިވެސް އަބޫ ޢަބްދި ﷲ (އިމާމް އަޙްމަދު) ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަހަރެމެންނަށް ޢަބްދުއްރައްޒާޤު ހިޝާމްއާ ވިދާޅުވިއެވެ:

''އަދި ޖުލޫސް އެއްފަހަރަކު މަސްކާއިން ވަޤުތެއްގައެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން އަމީރަކު އެފަރަކު އައެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނަށް ދަންނަވުނެވެ: 'އެއަމީރުގެ މާޅުކާއި ހަދިޔާގެ ތަކެއްޗާއި ހުރިހާ ތަކެއްޗެވެ... އެހެންނަމަ ބިސް އާގެ ގޮތަށް ގެންނަވައެވެ،' ވިދާޅުވިއެވެ: 'އާދައަށް އެއްޗެސް ބޮޑުތަކެއް އަހުރެންނަށް ދިނުމުން ނުލެއްވެ،' އެބައިމީހުން ބުނެއެވެ: 'ހަމަކަހަލަ ރަނގަޅު އާދައިމުގެ އަހަރެމެން ކަލޭގެފާނު މައްޗަށް ބިރުގަންނަމެވެ،' ވިދާޅުވިއެވެ: 'އެހެންވީއިރު ކަލޭމެން ބިޔަ ޙާލަތެއްކަން (އެބަހީ: އެއާ ހުރި ރަނގަޅު މީހަކަން) އާދާ ނުލިބޭނެއެވެ!'

54- މުޙައްމަދު ބިންތު ޙުސައިން ވިދާޅުވަނީކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަހަރެމެންނަށް އަބޫ ޙާތިމް، ސުފްޔާނުގެ އަރިހުން ރިވާޔަތްކުރެއްވިއެވެ:

''އެއްފަހަރަކު ޖުލޫސް ޢިންދިވި ބަރަކާތެއްކަން ސުފްޔާނުގެ އައިސް، ވިދާޅުވިއެވެ: އެކަމަކު އެކަލޭގެފާނު ހުރިހާއަށް ބައްޔަކާފަކުސް ނުލައްވެ، ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން އެކަލޭގެފާނު ގޮތުފުޅަކަށް ގެތިނދު ދަންނަވުނެވެ: 'މިހެންނަމީ އަމީރެއް މުއްމިނީނެވެ! އެހިނދު ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަހުރެން އެފަދައިން ކަންތައްކުރި ހަމަ ޤަބްދުކުރައްވިއެވެ. އެއީ މިސްކީނުކުންގެ ގޮތުގައި ހުރިހާ ދުނިޔަވީ (މުޚުތާރާއިމުދު) އަރާނުވާ ބަދަލުވާކަން ހުރިހާއަށް އެނގިގެންދިޔުމަށެވެ،' ނުވަތަ އެފަދަ ބަސްފުޅެއްކަމެވެ.

55- އަހުރެންނަށް ޙައުޝަބު ބުން ކައުބުގެ އަރިހުން ހިކާޔަތްކުރެއްވި: ވިދާޅުވިއެވެ:
އަހަރުމެންނަށް އަބޫދާއޫދު ވާރިދު ބިން ސުލައިމާނު، އިބްނު އައުނުގެ އަރިހުން، މުޙައްމަދު
(އިބްނު ސީރީން) ވިދާޅުވިކަމަށް ހިކާޔަތްވިއެވެ:

"އަމީރުގެ ގޮތުގައި ޤުރުއާން ހިތަވާލުމަކަށް ވީބާއަށް ދައުވަތުތެރިންކަމުގެ ވިޔަސް ފަހު ވީބާ
ނުވާނުހިރިކަމެވެ."

56- އަދި އަހުރެންނަށް މުސްލިމު ބިން އިބްރާހީމްގެ އަރިހުން، ސައްލާމު ބިން
މިސްކީން އަހަރުމެންނަށް ހިކާޔަތްވިކަމަށް: މުޙައްމަދު ބިން ސީރީން
ވިދާޅުވެއެވެ:

"ގަވާއިދަކަށް ދުނިޔާގެ ސުލްޠާނާ ހިތްޕުޅުތަކާ ވީބާއަށް އޭނާ ދައުވަތުތެރިންނަކަށް
ވީބާ ނުވާނުހިރިކަމެވެ."

57- އުޤުބާ ބިން މުކައްރަމް ވިދާޅުވެފައިވާކަމަށް އަހުރެން އަޑުއިވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް
އައްސަހުލު ބިން ކަޘީރު ހިކާޔަތްކުރާ އަހުރެން ވިދާޅުވިއެވެ: ޢުޘްމާން ބިން ޢުބައިދު
ވިދާޅުވެފައިވާކަމަށް އަޑުއިވިއެވެ:

"ތިން މީހެއްގެ ކައިރީގައި އިންސާފުވާން އަހުރެން ފެނިފައެއް ނުވެއެވެ: އަމީރުއެއްގެ
ގޮތުގައި އިންސާފުވާން އަހުރެން ފެނިފައެއް ނުވެއެވެ. އެއީ އޭނާ ޤާޟީކަމުގައި ދުޝްމަނުންގެ
ސުލްޠާނާ ހިޔާލު ދިނުމަށްވެސްއެވެ. އަދި އަހުރެންނަށް ކަނބަލުންގެ ގޮތުގައި ނުވާ
އަންހެނުންގެ ގޮތުގައި އިންސާފުވާން އަހުރެން ފެނިފައެއް ނުވެއެވެ. އަދި ބިދުޢަތްތެރިއެއްގެ
ގޮތުގައި އިންސާފުވާނެފަދަވެސްއެވެ."

58- އަބޫބަކުރު ބިން އަލީ ޙަފްސް ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަހުރެންނަށް ޙަމްޒާ ޙަބީބި ﷲ އައްޒައްޔާތު، މުޙްރިޒު ބިން ޙައްސާނުގެ އަރިހުން ޙަދީޘްކުރައްވާ ވިދާޅުވިއެވެ:

"އަޙްމަދު ޢަބްދުއްރަޙްމާނުގެ ދުވަސްވަރުގައި ޤާސިމާއަށް ޙަވާލުވާން ސަޢީދު ބިން ޙަބީބި ﷲ އަޅުކަމްކުރާ ގޮތަށް ބަލައިލީމެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ: 'ދެން (ސަޢީދު) ސަޢީދާއި ބިން އަލީ މުޖާހިދު ބަލާ ޤަސްދުކުރީމެވެ. 'ތިބާއާއި ކަޝްފުކޮށްދެއްވާނެ ތަނެއް އަހުރެންގެ ގޮތަށް އައިސްބަލާށެވެ.' ދެން ސަޢީދު، ޤުރްބާން ބިން އުބައިދުގެ އަރިހަށް ފަރުވާދެއްވައިދިނީމެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ: 'ދެން ސަޢީދު އެކަލާނގެ ފާރުގެ ގޮތަށް ފަރުވާދެއްވައިދިނީމު، އެއީ އެކަލާނގެ ފާނަށް ހިތާމަވާފަދަ ނިންމަމާ، މުސްލިމުންގެ ގަނޑުބަލާ ޤަބުޖަހައިގަތުމާ އެކުލަވާ ކަމަށްވަނީއެވެ. ދެން އެކަލާނގެ ފާނު ވިދާޅުވިއެވެ: 'ހަމަކަލަކަމުގެ ސަޢީދު ބިން ޙަބީބި ﷲ އަހުރެން ބަލާ ޤަބުޖަހައިދިނީމެވެ. އެއީ ޤުރްއާނުގެ ގޮތަށް ޤާރީ މަޝްވަރާކުރުމަށް. އެއީން އަދިކަމެއް މިބާ ދެކޭނީ ހިނގުމުގެއިއްވާ؟' އެހިނދު ޤުރްއާނު ވިދާޅުވިއެވެ: 'މިދުޢާއަކީ ޤިރާޢަތްގެ ދަރުބާރުގައިވާ އެއްޗެއް ޤުރްއާނަށް ހިތާމަކުރާ ޤުރާ މިބާގެ ގޮތުން އެދުނުހަމަވާނެ ޤުރްއާނު އިޚްލާޞްފުރިހަމަވެވެ.'"

59- އަލީ އަޙްމަދު ބިން ޤުރުބާގެ އަރިހުން އަހުރެންނަށް ހިތާމަވުނެވެ: ވިދާޅުވިއެވެ: އަހުރެންނަށް އަދު ސުލައިމް ހިތާމަވާ ވިދާޅުވިއެވެ:

"ސުލައިމާނު މިހަކަށް ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: 'ޤުރްއާން ﴿قُلْ هُوَ ٱللَّهُ أَحَدٌ ۝١ ٱللَّهُ ٱلصَّمَدُ ۝٢﴾ [الإخلاص: 1-2] ހިތާދިނުމަށް ޤުރާ މިބާއަށް ގޮވާލިނަމަވެސް ފަހަ މިބާ ނުފުރުހަމަކަމެވެ.' އަހުރެން އަދު ސުލައިމަށް ދެންނެވީމެވެ: 'އެކަލާނގެ ފާނު ޤަރުޝީދުއްވާ ކަރުގެ ވަރަކަށްއެއްޗެވެ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'ސުލައިމާނުގެ ވަރަކަށެވެ.'"

60- އަދި އަބޫ ސަލަމާ މޫސާ ބިން އިސްމާޢީލުގެ އަރިހުން އަހުރެންނަށް ޙިކާޔަތްކޮށްދެ: ވިދާޅުވިއެވެ: އަހުރެންނަށް ޙައްމާދު ބިން ސަލަމާ ވިދާޅުވިއެވެ:

"އަމީރަށް ޤުރުއާން ޙާޟިރުވަން ތިބާމަން ދަޢުވަތުދިނަސް ވެސް އޭނާ ކައިރިއަށް ނުދާނެކަމެވެ."

61- އަހުރެންނަށް އިބްރާހީމް ބިން މަރްޘަދުގެ އަރިހުން ޙިކާޔަތްކޮށްދެ: ވިދާޅުވިއެވެ: އަހުރެންނަށް ހިޝާމު އަބޫ ހައްމާމު ޙިކާޔަތްއޮވާ ވިދާޅުވިއެވެ:

"އަހުރެންނާ ސައީދު ބިން އަބްދުލް ޢަޒީޒު އައްވަޒާޢީއާ ދިމާވިއެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނު ސުވާލުކުރެ ވަރަކަ ޖަވާބުދެއްވިއެވެ. އަދި ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަދި އަލްބަރަސަނުފުސްޤާއެވެ.' (އެބަހީ: އަލްބަރަސަނުލް ބަސަރީވާސް ސުލްޠާނުންނާއި ވެރިންގެ ކައިރިއަށް ވަޑައިގަންނަވައެވެ.) ދެން ސައީދު ބިން އަބްދުލް ޢަޒީޒު އަހުރެންނަށް ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަހުރެންނަށް ސުލްޠާނުން ވިދާޅުވި ހިތާކަން މިބައިމީހުން އެނގޭނެތޯއެވެ؟ އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވި: މިބަޔަ މީހުންތަކު މުސްކުރު ހުއްޓުވަން މިބައިއަށް ދޯކޮށްދީފައިވާތީ ގާ މިއީ ނުދާނެކަމެވެ.'

އަބޫ ހައްމާމު ވިދާޅުވިއެވެ: 'ދެން އަހުރެން މައްސަލައަށް އަރިމުވެ. އަދި ސުލްޠާނުން ބައްޕާއި ދިމާވުމުން އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ: 'ސުލްޠާނާ މުޢާމަލާތްކުރާ (މަސްއޫލުކޮށްލީ ހިދުމަތްތެރިއަށް) މިކަހަ މިއީ މުޢާމަލާތް ނުކުރާނެކަމެވެ.''"

62- އަދި އައްސަރީއްޔުގެ އަރިހުން އަހުރެންނަށް ޙިކާޔަތްކޮށްދެ: ވިދާޅުވިއެވެ: އަހުރުމެންނަށް ޢުޘްމާނު ބިން އަބްދިއްރަޙްމާނު، ޖަޢުފަރު ބިން ބުރްޤާނުގެ އަރިހުން، މައިމޫނު ބިން މިހްރާން ވިދާޅުވިކަމަށް ޙިކާޔަތްކުރިއެވެ:

"ތިބާ އަމީރު ދެނެނުގަންނާނެވެ. (އެބަހީ: އޭނާ ދަންނަ މީހަކަށް ނުވާނެވެ.) އަދި އަމީރު ދަނެގަންނާ މީހަކުވެސް ދަންނަ މީހަކަށް ނުހަދާނެވެ."

63- އަދި ޢަލިއްޔު ބިން ޝުޢައިބު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އިބްނު ޙަންބަލު ވިދާޅުވަނިކޮށް މިހެން އަޑުއެހީމެވެ:

"އެފިރިހެނާއި ދުއާމަތާތް ނުކުރާހުރިކަމެވެ. (އެބަހީ: މަސައްކަތް ނުކޮށްދޫކޮށްހުރިކަމެވެ.)"

64- އަދި މުޙައްމަދު ބިން އަބީ މަންޞޫރުގެ އަރިހުން އަހުރެންނަށް ކިޔާދިނެވެ: ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޒަކަރިއްޔާ ބިން ޔަޙްޔާ ކިޔާދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހުރެން އުބައިދު الله އަލްވައްސާބީއަށް ދެންނެވީމެވެ:

"ތިބާ އަޑު ޖަހުފަތުރުގެ ކައިރިއަށް ވަދެ ވާހަކަދައްކާނުލާށެވެ. ފަހަރެއްގައި ތިބާގެ ވާހަކައިން الله عَزَّوَجَلَّ މަސްހޫރުވެ އިޚްލާޞްތެރިކަމާ ގެއްލިދާނެއެވެ، އޭރިހު ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަހުރެން (ވެރިޔާއާއި ދިމާލަށް) الله ތިބާއަށް ރަޙްމަތްލައްވާށިއެވެ ބުނެ، ދެން މަލާއިކަތް ބާކީވާ އަހުރެންނަށް 'الله ތިބާއަށް ރަޙްމަތް ނުލައްވާށިއެވެ' ދުޢާކުރެވޭނެ ވަރަށް އަހުރެން ނުކުރެވޭނެވެ.''"

65- ވިދާޅުވިއެވެ: އަދި އަބޫ އިސްޙާޤު އަލްފަޒާރީ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ:

"އަހުރެން (ޚަލީފާ) ހާރޫނުގެ ކައިރިއަށް ވަނީމެވެ. ފަހެ އޭނާއާއި ވަކިވުމާއެކު ދާންދެން އަހުރެން އޭނާ ދޫކޮށްލެވޭތޯ އޭނާއަށް ނަސޭހަތްދިނީމެވެ، އަހުރެން ބުނީމެވެ:

'ކަލޭގެފާނު އޭނާއަށް 'اللَّهُ ތިބާ އިސްތިޣްފާރުކޮށްދެއްވާށިއޭ' ވެސް ނުބުނަމުތޯއެވެ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'ނޫނެކެވެ. ނުބުނަމެވެ.'"

66- އަހުރެން އަބޫ ޢަބްދި اللَّهُ (އިމާމް އަޙްމަދު) އަށް ދެންނެވީމެވެ:

"ފާސިޤު ސައްވާރުކަރަތަ ދިރަކަށް 'اللَّهُ ތިބާ އިސްތިޣްފާރުކުރައްވާށި' ބުނުން ކަރިހެއްޔޯއެވެ؟ ވިދާޅުވިއެވެ: 'ފަހެ اللَّهُ އާއި އިސްތިޣްފާރުކުރެއްވުމަށް އެދެން ފުރަތަމަ އޭނާ ތައުބާ ވާން ޖެހޭނީ ކޮންކަމެއްގެ މައްޗަށެވެ!؟'"

67- މަރްވޫޒީ ބުނު ދައިލަމީ އަލްމަރްވަޒީއާއި ވިދާޅުވެނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއިވިމެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫދުއްރަޢްޖާނީ ރިވާކުރެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ސުފްޔާން، އިބްނު މުންކަދިރުގެ އަރިހުން، ޖާބިރުގެ އަރިހުން ރިވާކުރެއްވިއެވެ: އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ:

"އަހުރެންނަކީ އަލްޙަރަމްޖުޙުގެ ކައިރިއަށް ވަނީމެވެ. އަދި އާންމާއި ސަލާމެއް ނުކުރަމެވެ."

68- އަހަރުމެންނަށް މަރްވޫޒީ ބުނު ދައިލަމީ ރިވާކުރެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫދުއް ރައްޒާޤު، މަޢުމަރުގެ އަރިހުން، އައްޒުހުރީގެ އަރިހުން ރިވާކުރެއްވިއެވެ: އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ:

"އިބްނު ސީރީން، އިބްނު ހުބައިރާގެ ކައިރިއަށް ވަދެވަޑައިގެންނެވިއެވެ. އެކަމަކު އެކަލޭގެފާނު އޭނާއާއި ސަލާމްކުރެއްވިއެވެ."

69- އަދިވެސް މަރްވޫޒީ ބުނު ދައިލަމީ ވިދާޅުވެނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއިވިމެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫދުއް ރައްޒާޤު ރިވާކުރެއްވި ވިދާޅުވިއެވެ: އައްޘައުރީ ވިދާޅުވެނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއިވިމެވެ:

"އަހުރެން އަބޫ ޤަބްރުގެ ކައިރިއަށް ވަނީމެވެ. އަދި އޭނާއާއި ސަލާމެއް ނުކުރަމެވެ."

70- އަދި ޢައްބާސް އަލްޢަންބަރީ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: ޢަބްދުއްރައްޒާޤު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އައްޘައުރީ ވިދާޅުވިއެވެ:

"އަހުރެން އަބޫ ޤަބްރުގެ ކައިރިއަށް ވަނީމެވެ. އެކަމަކު ދޭ އަލިކުރުވާ ފުރުމުދިނީ ޔާރާ ސަލާމެއް ނުކުރަމެވެ. އެކަމަކު އަހުރެން ބުނީ: 'އައްސަލާމު ޢަލައިކުމް' އެވެ. ދެން އޭނާ ހިނިއައިސްފައި ބުނެފިއެވެ: 'މިބާ ބޭނުންވާކަމެއް އުޅުއްވަބަލާށެވެ.'"

71- އަދި ޢަބްދުއް ރައްޒާޤުގެ އަރިހުން އަހުރެންނަށް ކިޔައިދިނެވެ: ސުފްޔާނު ވިދާޅުވިއެވެ:

"އަހުރެން އޭނާގެ ގޮތަށް ވަނީމެވެ -އެބަހީ ޙަޖީމާގެ ގޮތަށެވެ- އަދި އޭނާއަށް ސަލާމެއް ނުކުރަމެވެ. ދެން އޭނާ އަހުރެންނަށް ބުނެފިއެވެ: 'ތިބާގެ ޙިޖާމާގެ ގޮތް އަހަރުމެންގެ ގޮތުގައި ބުނެދެބަލާށެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން އަހުރެން ބުނީމެވެ: 'ކަލޭ އަނިޔާވެރިކަމާއި ބިދުޢަތުވެރިން މެދު ނިޔާ ކުރައްވާފީމެވެ! ތަފާ ﷲ އަށް ތައުބާވެރިވެ ބަލާށެވެ!'"

72- އަދި ކޫފާގައި މުޙައްމަދު ބިން ޢަލީ އަލްއިޔާލީ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޙުސައިނު ބިން ޢަލީ، އުސްތާޛުގެ ފަރާތުން ކިޔައިދެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ:

"ސުފްޔާނު (ޘައުރީ) އަލްމަޤްބަރާގެ ކައިރިއަށް ވަދެވަޑައިގެން، އޭނާއާއި ސަލާމް ނުކުރައްވައެވެ. ދެން އަލްމަޤްބަރީ އޭނާގެ ފަރާތަށް ބުނެފިއެވެ: 'އޭ އަބޫ ޢަބްދިﷲ އެވެ! އަހަރުމެންނާއި އެކުގައި ހުރިބަޔަކީ ﷲ ގެންދިޔުމާށެވެ! ހަމަކަށަވަރުން ...'

(ޢުމަރު ބިނުލް ޚައްޠާބާއި ޢުމަރު ބިން ޢަބްދުލް ޢަޒީޒު) ގެ ސިތާރަކަމުން ޢަހުލުން ހިނގާނުހީލެވެ، ދުރިސްދު ވިދާޅުވިއެވެ: 'ޢަންނާހުންނެވެ! މިއީ މުޝްރިކުން ކަލާނގެ ގޯތިގައި ބައިތިއްބާ ޗަޕީސުންނަން ހަދައިގެން މިއަކަމުގެ ނުވާހުއްޓެވެ، ދެން (ޚަލީފާގެ ކާތިބު) ޢަބޫ ޢުބައިދު ﷲ ޢުމަރުގެފާނަށް ދެންނެވިއެވެ: 'އޭ ޢަބޫ ޢަބްދި ﷲ އެވެ! މިއަހަރެން އަހަރުމެން ނުހަދާހުރިމެވެ. ކަލޭގެފާނުގެ ދިނުއްވުންތައް އަހަރުމެންގެ ގޮތަށް އަހުރުން އަހަރުމެން ޢާދައިގާ ގޮތަށް ބަންދުކުރަމެވެ، ދުރިސްދު ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަހުރުން އަސްލު ވިދުވެސްވެސް އުއްވެސް އިބަލު ކަލޭއަކަން ވިދުވަރުއް ނުނޫނުނުއްވެ.'"

73- އަދި ޢައްބާސް އަލްޢަންބަރީ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރުން އަޚްބަރުދިނެވެ: އަހުރުން ޢަބްދުއްރަޙްމާނު ބިން މަހްދީ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަޚްބަރުދިނެވެ:

"އަލްމަހްދީގެ ސިޓީ ސުފްޔާނުގެ އަރިހަށް އައެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނު ޖަވާބު ލިޔުއްވުމުގައި ސިޓީގައި ފުރަތަމަވެސް އެކަލޭގެފާނުގެ ނަންފުޅުން ފަށަން ފެށުއްވިއެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނުގެ އަސްޙާބުން ދެންނެވިއެވެ: 'އެކަން ނަހަދައްވާށެވެ. އަހަރުމެން ވިޔަދިޔާނަމެވެ،' ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން އަހަރުމެން ސިޓީއެއް ލިޔުނީމެވެ."

ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަދި މައްކާއާއި މިނާއާއި ޢަރަފާތުގައިވާ ގަސްދޮވަރުގައި އަލްމަހްދީ ވަނިކޮށް އެކަލޭގެފާނު އޭނާގެ ގޭތަން ވަޑައިގެންނެވިއެވެ. އަދި އަޑުގަދަކޮށް މުއުމިނީނާ ސަލާމެއް ނުކުރައްވައެވެ. ދެން ކޮންމެވެސް ވަރަކަށް ދުއްކުވިއެވެ. ދެން ސުފްޔާނު ވިދާޅުވިއެވެ: 'ހަމަކަށަވަރުން ޢުމަރުގެފާނު އެކަލޭގެފާނުގެ ޙައްޖުގައި ހޭދަކުރެއްވީ ސޯޅަ ދީނާރެވެ. ފަހެ ﷲ އަށް ބިރުވެތިވެވޮޑިގެންނަވާށެވެ!' ދެން އަލްމަހްދީ ބުނެއެވެ: 'މިބައިމީހުން އަހުރެން އެއްނަހަރާކަން ދޫކޮށްފިއެވެ.' ދުރިސްދު އެކަލޭގެފާނު އޭނާއަށް ވިދާޅުވިއެވެ:

'ދުވެ ހިލަމި ތަޢްލާވާނުވެ! ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން އަލްމަރްވަދީ އަބޫ ޢަބްދި ﷲ ގާތުގައި ދަންނަވީމެވެ: 'މިހާ އެކަކާގެހާނަރަން ސިޓީ ހަސަދާ ނުހަދަންހުރެއްތޯވެ؟' އޭނާ ބުނު ސުލްޠާނު ވިދާޅުވިއެވެ: 'ޙިސާބަށް އެއްއިރަކުވެސް އަހުރެން ނުވިތަމެވެ. އަދި އޭނާވެސް ޙިސާބުކޮށް ނޫނޭނޭނެވެ.'"

74- އަދި އިބްނު ޢުމައިރާގެ މުސްތަމްލީ (އަބޫ ޙުމައިދުއް ސިއްމާރިއްޔާ) ދިޔާރުދު ބުނު ޙަމްދާނު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއިވިއެވެ:

"ފަތިހު ގޮސްފިކަމަށް ބައްދުއްރަޙްމާނު ގެތެރެއިން ހަދިޔާގެ ސަލާމުން ނުހަދައްވައެވެ. އަދި ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަހުރެންގެ މިޒާޖުގައި ފެންހުރިއެވެ.' ދެން އެކަކާގާނުގެ އިނގިލިފުޅުން އަތުއް ކޮޅަން އިސްތިޢާރާކުރައްވިއެވެ. އަދި ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަދި މިއަދުން އަހުރެންނަކަށް އެއްވެސް ތަކެއް ނުފެނުނެވެ.' -އެބަހީ އެކަކާގާނުގެ އިނގިލިފުޅުން ނުފެނުނަ ވާހަކައެވެ- އަދި އެކަކާގާނުގެ ތުރުކުރައްވައިގެން ހުންނަވީ ދިނުހަދަމުން ފިސްޓާޕީ އިޖާރާކުވެ."

75- އަދި އަބޫ ބަކުރު ބަށްދުރު ޢަބްބާދު އަލްހަރަވީ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއިވިއެވެ: އަހަރުމެންނަން ބައްދުއްޝަރަދު ބުނު ޚައްސާނު، ސުލްޠާނުއް ހަދުއި ވިދާޅުވިކަމަށް ހިކާޔަތްކުރިއެވެ:

"އަހުރެން އަލްމަހްދީގެ ކައިރިއަށް ވެއްދުނުހިނދު، އޭނާގެ ބޮޑުތަކުގައި ހުރި ތަނބުއްގެ ކައިރިގައި މުނިކޮގަތަވެގެންވާ މިހަރު ހުއްޓާ ފެނުނެވެ. ދެން އޭނާ ބުނެފިއެވެ: 'އޭ އަމީރުލް މުއުމިނީނެވެ! އޭނާ ވަނިކޮށްހަރަން އަމީރުލް މުއުމިނީނގެ ސަލާމުން ކުރައްވާ ހުދުކަމަށްތަކަތަން އަލުގަނޑު ޚަބަރުދެނުފުޅާވެ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން އޭނާގެ ފައިތިލަގައި

ޓޯނގަރުހި ރަތްތޫން ކުޑައިގެ މީހަކު ބުނެފިއެވެ: 'ހަމަކަށަވަރުން އުމުސްކުޅުގެމީހާ (އެބަހީ: ސުލްޠާނު) ހުރީ ބޮޑުގެސްތޮފުގައެވެ.'

ސުފްޔާނު ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން އަހުރެން އެތަނުން ނިކުމެހިނދު އެހީމެވެ: 'އެކަލޭގެ ބޮޑުވެގެ ތަނބުކައިރި އެހުރީ ކާކުހެއްތޯ؟' އެބައިމީހުން ބުނީއެވެ: 'އެއީ މުޙައްމަދު ބިން މުސްލިމެވެ.' ދެން އެކަލޭގެ ދުވައިޓޯގުގައި ޓޯނގަރުހި ރަތްތޫން މީހަކު ހާހުލީ ސުވާލުކުރީމެވެ. އެބައިމީހުން ބުނީއެވެ: 'އެއީ އަޙްމަދު ޙަންބަލީ ﷲ އަލްވަޖީޙުވެ.''

76- އަދި މުޙައްމަދު ބިން ޙަސަނު ﷲ އަލްވަޒްއާޖު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަހުރެން ސުފްޔާނު ބިން ޢުޔައިނާ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަޑުއެހީމެވެ:

"މިއީ މުސްލިމުންތައް (އެބަހީ: ވެރިންތައް) އުމުރުކުރުއްވާ މީހަކު ވާހަކަތައް ދައްކައިފިކަމަށް ހެޔޮނު ފުރަތަމައިފައެއް އުމުރުހެއްވެ ގެރިން ސިފައިންގެ މީހަކު ފުރުވައެވެ. އަދި އައްލަޞްރޭގައި ހުރި މީހުންގެ ހަޔާތުން އުފަދަ ހަޔާތުގެ އުމުރުކުރުމަށް ފުރިއެވެ. ދެން އެތާ ބަލާ ފުރުވާ ގެންސް، ހާލަތުގެ ކައިރިއަށް ފޮނުވިއެވެ. އެއީ ޖުމަލް ބިން ބަޝީރު އެތާގެ ބާވެރިކަމާ ހަމަޖެހިގެން. -ނުވަތަ އެކަކުގެ ފާޅު ވިދާޅުވި: 'ފަތުރާރިއި ދިރާސާގައި ހުއްޖެވެ.'- ދެން އެތާ އުމުރާއަށް ބުނަނީ ކަމަށް: 'ކަލާ އަހަރުމެން ކިޔައިގެން ވާހަކަދެއްކޭ،' އޮތް އެއްޗެއް ކިޔާ ހަދަމުމެއްވެ. ނުވަތަ މިއީ ވާހަކައެއް ކަލާގެ ކިބައިން ފުރުއިފައެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން އުމަރާ އެތާއަށް ބުނީއެވެ: 'ކަލާ ބާރުންކަމެއް ކުރާނެވެ. ނުވަތަ ބާރުން ގޮތެއް ހަދާނެވެ. ﷲ ގަންޑު ބުނަމެވެ! ﷲ ފިލަވައި އެއްޗެއް ފުރާގެއްގެނެ އަހުރެން ބިރުގަންނަކަން އެނގިގެންވާނަމަ އަހުރެން ކަލާއާއި ވާހަކަ ނުދެއްކީމުހެވެ.' އޮރެންދު އެތާ

ބުނެފިއެވެ: 'މިނާ މިތަނުން ބޭރުކުރާށެވެ. ހަމަކަށަވަރުން މިނާ އަހުރެންގެ ހިތް ބިރުވެރިކޮށްލުމަށް ފުރާވައިފިއެވެ.''

77- އަދި އަބުލް ޢައްބާސް އަލްޢަނބަރީ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަހުރެން އަބޫނަޞްރު ބުނުލް ބަރީޝް ވިދާޅުވަނިކޮށް އަޑު އެހީމެވެ:

''އަލްޙުސައިނު ބުނު މުޢާޛުގެ އަނބެއްގެ ދަރިކަލު ބުނަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: 'އަހުރެންގެ ބޮޑުބޭބޭއާއި އެކުގައި މައްކާގައި ވީމެވެ. ދެން އަހަރުމެން ސުފްޔާނުއް ޘައުރީގެ އަރިހަށް ވަނީމެވެ. އަދި އަހުރެންގެ ބޮޑުބޭބޭ ތަޢިގެން ހުރި ކުދިން ބާރާ، އެކަން ކުރުމުއް ދިޔައީމެވެ. ދެން ބޮޑުބޭބޭ އެކަލޭގެފާނާއި ސަލާމްކުރިއެވެ. އެހިނދު ސަލާމްގާން ބޮޑުބޭބޭއަން ބައްލަވާލައްވާފައި އިސްދަރަށް ޖެއްސެވިއެވެ. އަދި ސަލާމްގެ ޖަވާބު ނުދެއްވައެވެ. އަދި ވިދާޅުވިއެވެ: 'ސަލާމަކަށް ސަލާމެކެވެ.' ދެން އަހަރުމެން އިރުގަނޑެއް ވަންދެން ކޮޅަށް ހުރީމެވެ. އެކަލޭގެފާނު އަހަރުމެންނަށް ޖަވާބެއް ނުދެއްވާ، އަދި ބައްލަވާލާވެސް ނުލައްވާ، އަދި އިރިސްނުމެއްވެސް އަޅުގަނޑު ނުކުރައްވައެވެ.

ދެން އަހުރެންގެ ބޮޑުބޭބޭ ބުނެފިއެވެ: 'ސުބްޙާނަ اللَّه އެވެ. ޔާ އަބާ ޢަބްދި اللَّه އެވެ! اللَّه عَزَّوَجَلَّ އެކަލާނގެ ފޮތުގައި ވަޙީކުރައްވަނީ: 'ތިޔަބައިމީހުންނަށް ސަލާމްކުރެވިއްޖެއްޔާ އެއަށްވުރެ ހެޔޮކޮށް ނުވަތަ ހަމައެކަހެން ޖަވާބުދޭށޭ.' ދެންވެސް ބޮޑުބޭބޭ ވިދާޅުވިއެވެ: 'ސަލާމަކަށް ސަލާމެކެވެ.' އަދި ހަންހުންނެވިއެވެ. ދެން އަހުރެން އެކަލޭގެފާނު ދޫކުރައްވައިގެން ހުންނަވި ހުރިހާ އެއްޗެއް- ރިދާކޮޅާއި، އިޒާރާއި ފައިވާން-ގެ އަގުކަންތިޔަކު އެހުރިހާ އެއްޗެއްވާނީ ހަތް ދިރުހަމު ނުވަތަ ފަސް ދިރުހަމެވެ. ދެން އަހަރުމެން އެނބުރި ދިޔައިރު ބޮޑުބޭބޭއަށް ބުނެފީމެވެ: 'ބޮޑުބޭބޭ މިކަހަލަ މީހާ ކައިރިއަށް ވަންނަން

ޖެހުނީ ކީއްވެހެއްތޯވެ!؟' އެހިނދު ބުންޏެވެ: 'މައިތިރިވާށެވެ! މިބާވަތުގެ ދުނިޔާގައި ޢުމުރުވެރިވި ބާކީވެގެވެ. ދެން ދުނިޔަވީ އަހުރުވެރިން އެކަކޮޅުގޮތުގެ ގާތުގައި އެއްވެސް އަޑެއްނެތި ކުޑަވެގެންދިޔައެވެ.''

78- އަދިވެސް ޢަބްދުލް ޖައްބާރު އަލްހަރަވީ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަހަރުމެންނަށް އިސްޙާޤު ބިން މަންސޫރު ކިޔާދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަލްފަޟްލު ބިން ޒިޔާދު ކިޔާދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ:

"މިތަނުގައި ބަކުރު އަވެދު ބިން ދުއްރާ ވަނަވައިގެ މިހާރު އުޅުނެވެ. ދެން ކޮންމެވެސް ކަމެއްގައި ދުވާޅަކާއި ހަވާލުވެގެންވާ ހުރި ޕީސްކޯޕީއާ ޙަސަނަށް އަރިހަށް ވަޑައިގަތެވެ. ދެން ޙަސަން އެކަންތަކުގެ ސަބަބާ ހިތައިގެން ސުފްޔާނުގެ އަރިހަށް ދިޔައެވެ.

ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން ސުފްޔާނު ޙަސަނަށް ވިދާޅުވިއެވެ: 'ޙަސަން އަޅުގަނޑުމެންނަށް އަހުރެން ޙަސަން ވާހަކަދައްކަވަނީ މިކަމާގުޅޭ ކަމެއްގައިތޯއެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން އެކަލޭގެފާނު ބޭނުން މިސްކިތަށް ވަންނަވައިފިއެވެ. ދެން ޙަސަން މިހާ އަދިހިނދު ޙަސަނަށް ބުންޏެވެ: 'އަބޫ ޢަބްދި ﷲ (އެބަހީ: ސުފްޔާނުއް ޘައުރީ) ކަލޭގެ އިންތިޒާރުގައި މިސްކިތުގައި އުޅުއްވަނީއެވެ.' ދެން ޙަސަން މިސްކިތަށް ވަދުމުން ސުފްޔާނު ޙަސަނަށް ވިދާޅުވިއެވެ: 'މިހާރުގެ ބައެއް އަޅާކަންނުދެއްވާތީއެވެ. އަދި ޙަސަނަށް އަރިހާވެރިންވާތީއެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން ޙަސަން ބުނުއްވިއެވެ: 'ހަމަކަށަވަރުން ސުފްޔާނު އަހުރެންގެ ކިބައިން ބާކީވެގެން ދެން އަހުރެން އެކަންތައް ފުރިހަމައިންދިޔަކަމަށް މިސްކިތަކުން ނިކުމެނިކަމަ އަހުރެން ކަލޭގެފާނުގެ ހުރަހެއް އަނބުރާ ރައްދުކުރީމުހެވެ. އެއީ ކަލޭގެފާނު އެކަންކުރައްވަން ޖެހިގެން ގޮސް އެކަން

ކުރުމަށްޓަކައިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ: 'ދެން އުޅީމާ އެކަށްތައް ދުޢާކުރާ، އޭނާގެ ޙައްޤު އަނބުރާ ރައްދުކުރިއެވެ.''

79- އަދި އަހުރެން އަބޫ ޢަބްދި ﷲ އަޙްމަދު ބިން ޙަންބަލު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަޑުއެހީމެވެ: އުސްތާޛުގެފާނު (އިބްނު ޢުމަރުގެ ދުނިޔާޒަހަދުތެރިކަމުން) އަލްޢުމަރީގެ ވާހަކަ ދައްކަވަމުން ވިދާޅުވިއެވެ:

"އުސްތާޛުގެފާނުވީ އުފެރިންގެ ފައްޗަން ހުރުކަރިފުވެގެންނާ ބާކީވެއްޖެކަމުގައިއެވެ."

80- އިބްނު ޢުޔައިނާގެ ބޮޑުބޭބޭފުޅުގެ ދަރިކަލުން އަޙްމަދު މުޙައްމަދު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ:

"އަލްޙުމައިދީ އެއްފަހަރަކު ޚަލީފާއަށް ވަޢުޡު ނަޞީޙަތް ދިނުމަށްޓަކައި ބައްދަލުވާން ވަދުމަށްޓަކައި މިސްރަށް ވަޑައިގަތެވެ. -ނުވަތަ ވިދާޅުވިއެވެ: ހާރޫނަށް ނަޞީޙަތް ދިނުމަށްޓަކައިއެވެ.- ދެން އޭނާ (އެބަހީ: ޚަލީފާ ހާރޫނު) ކޫފާގެ ވާލީއަށް ދިއުމުން: 'އުސްތާޛުގެފާނު އަހަރުމެންގެ ކައިރިއަށް ވަޑައިގަން ދުޢާކުރަންވާނެވެ. އަދި ސަލާމަތާއެން ނިކުމެވަޑަށް ދުޢާކުރައްވާށެވެ.' ދެން ސުފްޔާނުއަށް އެހަށަށް އިސްވަދެވިގަތުމުން އުސްތާޛުގެފާނު އެކުވެން ސަލާމަތުވުމަށް އެދިވަޑައިގެން ހުންނެވިއެވެ. ދެން އުސްތާޛުގެފާނު އެނބުރި ވަޑައިގެންނެވިއެވެ."

81- އަހުރެން މުޙައްމަދު ބިން ހަވްދުބު އައްދޫރީ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަޑުއެހީމެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަލްމުސައްޔިބު ބިން ވާޟިޙު ކިޔާދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ:

"ހާރޫނަށް އިޝާރަތްކުރައްވާ އަބޫ ޢަބްދިއްރަޙްމާނު އަލްމުތަޠައްބިބު (މީހާގެ މިސާލުގެ މިންބަރުގައި ހުންނަހާ) ވިދާޅުވެނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ. -އެއީ ހާރޫނުވަނީ ކޮޅަރީތަކުގެ ތެރޭގައި އެވެ-:

"(ޔޫން ބައިތުގެ ހުނަ) ފައިދާއެއްނެތް އިލްމުފިޔަވަރު ހޯދަން އެއް ބޮއްޔަތަކުގެ ފަރުންގެ އަޑިއިބްނުއާއެވެ! ހުވަފެނ އަންހެނުންގެ ލާރިދަބަސްތައް ނިކުމެވެގެން އަދި ތަޢުމުންނާއި މުސްކުޅިންގެ ވިސް، ބަޑަކޮށް ޖަމާކުރި ބައިޓާ، ޒިޔާނާތައި ވަޑަކުރުން، އެމީހުންގެ ބަޑިތަކާއި ދުނިޔާއާއިމެދު ބޯއްވިއް، ސައިދު ޔޫންގެނު ފައިބައިގެންދާ ހަރުފަތް ފަރަޑިން، ފަރުހީ ކަންކަމުގައި ބޮޑު ފެހަރުވެގެންދިޔައީ އެމީހުން، އަދި އަބްސްދުތަކުގެ އިލްމާއިމެދު ޢާޤިބަތު ދެރަ، އަގުއްޔާތް ކުރެޙުނި ޖަމާކުރުމަށް ކުރިމަތިވިއޭ، އަދި ވަރިވެގެންދިޔައީ ރަސޫލުގެ އަޚްލާޤް."

82- އަހުރެން އަބޫދާއޫދު ސަލަމަދު ބިން ޙަރްބާ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަޑުއެހީމެވެ: ޙަމްރު ބިން އައްޔޫބު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ:

"މަދީނާއަށް ހާރޫން އައިސް ﷲ ގެ ރަސޫލާ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَعَلَىٰ آلِهِ وَسَلَّمَ ގެ މިންބަރުކޮޅަށް އަރައި ދެން ހުޓުބާ ދިންނެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން އަލްމުމިނީ ޚާނާއި ދިމާލަށް ތެދުވެވަޑައިގެން ވިދާޅުވިއެވެ: 'ﷲ ގެ ރަސޫލާ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَعَلَىٰ آلِهِ وَسَلَّمَ ގެ މިންބަރުކޮޅުގައި ހުރެގެން ދަރުސްހަދާނެތެވެ!'"

83- އަދި އަބްމަދު ބިން އީސާ އަލްމަރްވަޒީ އެވެ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަހުރެންނަށް އަބޫ ޤުދާމާ އައްސަރަޚްސީ ހަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ:

"އަލްޙުމައިދީ ޙަދީޘް ކުރިމަތީގައި ތުރުވަޑައިގެންނެވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ: މުދަމީގައި ޙަދީޘް ކުރިމަތިލެއްވުމަށް އިބްނު ޢުޔައިނާގެން ދެއްވާވަޑައިގެންނެވިއެވެ. އަދި ވިދާޅުވިއެވެ: 'ކަލޭ މިފަދަކަމެއް ކުރީއެވެ. އަދި އެފަދަކަމެއްވެސް ކުރަނީއެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން ޙަދީޘް އިބްނު ޢުޔައިނާ ބަސްބުނެއެވެ: 'މިއަދު މިތަނަށް ސަލާމްކުރައްވާށެވެ؟ ނުވަތަ މިއަދު ބޭނުންވަނީ ކޮންކަމެއްތޯއެވެ؟' ދެން އިބްނު ޢުޔައިނާ ވިދާޅުވިއެވެ: 'ކަލޭ މިހެން ހަދާށެވެ. އަދި އެހެން ކަންތައްތައް ނުކުރާށެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން ހުމައިދީ ބުނެފިއެވެ: 'އާދެއްކީއެވެ. އާ ބުނެބަލައެވެ. އާދެއްކީއެވެ. އާ ބުނެބަލައެވެ.'"

84- އަބޫ ޢުސާމާ އަލްޙަލަބީ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަޙްމަދު އިބްނު ޙަންބަލް ވިދާޅުވިއެވެ. ޝުޢުބާއަށް ވިދާޅުވަނިކޮށް އަޙްމަދު އިބްނު ޙަންބަލް ވިދާޅުވިއެވެ:

"ސުފްޔާނުއާއި ސުފްޔާނުގެ ހަމަޖެހުން ކިޔާގައި ހުންނެވިއެވެ. ދެން ސުފްޔާނު ސުވަރުގޭން ކުރިއަށް ނެރުއްވިއެވެ. އަދި އިބްނު ޢުޔައިނާގެ ކަމަށް ހުންނެވިއެވެ. ދެން ސުވަރުގޭން އިބްނު ޢުޔައިނާގެ އަރިހަށް ނިކުންނެވިއެވެ. އަދި ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަޙްމަދު ކޮށްލާށެވެ (އެބަހީ: ފިލާށެވެ) ފަހަރަކު ޙަދީޘް ނަބަވީ ކުރައްވަމުން ކަންތަކެއް އިޖާބަ ދަންނަވާށެވެ. އަދި އަޙްމަދު ވިދާޅުވީ ޚަބަރު ނުދިނުމަކީ ކަމެއް ވިދާޅުވީއެވެ. އެއީ ކަމަށް ދެކޮޅު ނަޝީޙަތެއްވެއެވެ. ދެން ކަމަ ވިސްނުނުކުރައްވާނެ ޙަދީޘް ނަބަވީ ބަހުގެ ސުވާލުތަކެއް ދިނުމަށް ބޭނުންވީއެވެ.'

އިބްނު ސުފްޔާނު ވިދާޅުވިއެވެ: 'މިއަދު އެފަދަ ކަމެއް ނުކުރާށެވެ.' ދެން ސުފްޔާނު ވަޑައިގެން، ކަމަށް އަޙްމަދު ނަޝީޙަތް ދެއްވިއެވެ. ދެން ކަމަ ބުނެފިއެވެ: 'މިތަނުން އައިސްބޮޑުވީއެވެ.' އިބްނު ސުފްޔާނު ވިދާޅުވިއެވެ: 'ކަލޭ މިއަދު ދިނުމަށް އެއްވެސްކަމެއް އަޙްމަދު ކަމެއް ނުކުރާށެވެ.' ދެން ކަމަ ބުނެފިއެވެ: 'އާ ކުއްޖާއެވެ! އެކަމާ ދުރުވާށެވެ.'

ދެން ކުރާ ޢަމާ ނުދިއްޖެއެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނު ޙާޟިރާއި ކައިރިވެވަޑައިގެން ވާހަކަދައްކަވާ ނަސޭހަތް ދެއްވިއެވެ. ދެން އޭނާ ބުނެފިއެވެ: 'މިވެނި އެވެނި މަސައްކަތްތަކެއްގައި ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވަނީ ކިހިނެއްތޯއެވެ؟' އަހަރެން ސުވާލުކުރީން ވިދާޅުވިއެވެ: 'ކަލޭގެ މިޙަދީޘްގައި މުޙައްމަދު ﷺ ގެ އުއްމަތުގެ މީސްތަކުންގެ މުޢާމަލާތް އަޚްލާޤުގެ އިޞްލާޙުވުމަށްޓަކައި ކަލޭ މިހާ ހާލަތުގައި ތަކުލީފު ބޭނުމީ ކިހިނެއްތޯއެވެ؟! ދުނިޔެ ބަހައްޓާ ޒަމާނެއް، އެކަލޭގެފާނާއި އެކުގައިވާ މީސްތަކުންނާ ތަޢުލީމުގެ ތަރުބިއްޔަތު ސިފަ ދީނުގައެވެ. އެއާއިއެކުވެސް އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވި: 'އަހަރުމެން ބައިތިލް މާލު ހުސްކޮށްތަކުގެ ކުރިމަތީ ނުފެނެއެވެ.'

ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެން އަށް އަބޫޢަބްދި ﷲ ނުވަތަ އަޙްމަދު މިހާރު އެކަލޭގެފާނަށް ބުނެފިއެވެ: 'ކަލޭ އަހުރެންގެ މުޙުތާޖުންނަށް ވާހަކަދައްކަވާ ކިހިނެއްތޯއެވެ!؟' އަހަރުމެން ވިދާޅުވިއެވެ: 'މިވެނި މިހާރު ހަމަޖެހޭނެއެވެ. އެވެނި މިހާރުކަމަށް ކަނޑައެޅެވެ. ފިޤްހުޢާލިމުން ހަމަޖެހޭނެއެވެ. ނުވަތަ ހަމަޖެހޭނެ ފިޤްހުޢާލިމުންނެވެ. އަދި އެވެނި މިހާރު މިވެނި މިހާރު ހަމަޖެހޭކަށް ފެނެއެވެ. (އެބަހީ: ޚަލީފާ ހަމަޖެހޭނެ ކަންތައްތަކުގައި ވަކިވެވޭނެއެވެ.)'

ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން އެކަލޭގެފާނު އަނބުރާ ވަޑައިގެންފައި އޭނާ ބުނެފިއެވެ: 'އޭ އަހުރެންގެ މުޙުތާޖުންނެވެ! އޭނާ ވަކިކުރާނީ ވާހަކަދައްކަވާ މިހާރުތަކާއި ދެމެދުގައެވެ!؟' ދެން ޚަލީފާ ބުނެފިއެވެ: 'އަހަރުމެންނަށްވެސް! ﷲ ގަސަމެވެ ބުނަމެވެ! އަހުރެން ރަނގަޅަށް ސަމާލުވާ މިހާރު އެކަލޭގެފާނު ދެކޮޅު ދިޔައީ ބާކީ ނުވެއެވެ.''

85- އަހުރެން އަށް ޢަބްދުލްވައްހާބު އަލްވައްރާޤު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަޑުއިވިފައެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަށް ޢަބްދުލް މަލިކު އަލްމައިމޫނީ ރިވާޔަތްކޮށްދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހުރެންނަށް އަލްޙަސަނުގެ ރިވާޔަތްކޮށްދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: ސުވާލުކުރީ ޢަލީގެ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއިވިފައެވެ:

″އަޅުގަނޑު ހިފައިގަތީ، މައްކާގައި އިބްނު އަބީ ޢަބްދަދު (އެބަހީ: ޚަލީފާ އަލްމަދަނީ) ހުއްޓާ އޭނާ ކައިރިއަށް ވެއްދުނުމެވެ. އެއިރު އޭނާގެ ކައިރީ މިހާރު ހުއްޓެވެ. ދެން އަޅުގަނޑު ބުނީމެވެ: 'اللّٰه އަށް ބިރުވެތިވާށެވެ! ތިޔަ ހަމަކަށަވަރުން އަލިދުލް މުއުމިނެއް ބުރަހު ބޭނުން ހައްޖާބެލުން ބައްޤީންކުރައްވާށެވެ. އެކަކޭގެ ޝާނުގެ ދިރުމާއި އައުމުގައި ހަރަކާތްތެރި ސާބަ ދީނާރެވެ. އެކަމަކު ކަލޭ އެވަރަށްވެސް ނުކުރައްވާ -އެބަހީ: ޒިނާކަމުގެ ބިން އެވަރަށްވެސް ޖުޒާވާ ޔަޤީރަނުވެއްވެ- އާދިއްޔަ މުސްލިމުންގެ ބައިތުލްމާލުގެ މުދާތައް މިހިރަ މިހުންނަނީ -އެބަހީ: ވަޤްފުކުރުގެ ޢިމާރަތަން- ހާދަކާތްލިވުމެވެ. ހަމަކަށަވަރުންވެސް ކަލޭގެ ދީން ފުނޑާލުމަކުން ބިޔަ ފުނޑާލަނިކަން ކަރަފަތުވެ.'

ދެން އޭނާ އަޅުގަނޑުމެންނަށް ބުނެފިއެވެ: 'އޭ އަޚީ ޔަރްޙަމުކަ اللّٰه އެވެ! އަމީރުންގެ ތެރެއިން އެއްވެސް މީހަކު އަޅުގަނޑުމެން ތަޢާވުގެން ފަހަމުން އަންނާކަން އަޅުގަނޑު ބުނެފައެއް ނުވަނީއެވެ. އެކަމަކު އަޅުގަނޑުމެން އެއްވެސް ބާރެއް އެއްޗެއްނެތި ހުއްޓާ އަމީރުލް މުއުމިނީންގެ (އަޅުގަނޑު ހަދާވައި) ކައިރުން ތަބަރުކުވިއެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: އަޅުގަނޑު ބުނީމެވެ: 'ކަލޭމަން އެއްވެސް ބާރެއް މިކަމުގައި ނުބެކަމަކަށް ބާނައީމަ ދެން ކަލޭގެނެސް ކަލޭގެ ގާގައި އިނދެބަލާށެވެ! އެކަމަ ކަލޭމަން މާޒާކަން ބޭޖެވެ.' ދެން އޭނާ ރޮއެއަރިސްފިއެވެ. އަދި ބުނެފިއެވެ: 'އޭ ސުފްޔާނެވެ! ކަލޭގެ ބިޔަ ޔަޤާ ދީބާސްގަނޑު ފަދަ އެއްޗެއްގައި އަރައިގެންވެސް ބައިދުގެން ތިބެމަން ޖެހުނީ ކަލޭ ބޭނުމެއްނުވެއެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: ސުފްޔާނު ހުންނަނީ ބޮ ޓޫއްޓާ ޖެހުނުކަމަށްވެއްޖެއެވެ. ދެން އަޅުގަނޑު ބުނީމެވެ: 'ކަލޭ އަޅުގަނޑުގެ ޓްރީނަތަ އެއްޗެއް ނުލިޔަކަސް މިހާރު ބިރިޔަ ގޮތްލާބު ދަނީ، އަދި އަޅުގަނޑު މިހިރަ ގޮތްލާބު މަތީ ގޮތަކަން ވާނެވެ.'

ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން އޭނާގެ ގާތުގައި ހުރި މީހާ އަހުރެންނާ ކުރިމަތިލިއެވެ. އަހުރެން އޭނާއަށް ސަލާންކުރީމެވެ. އަހުރެންނަށް ރިވެތި އޭނާ ބޭނުންވީ ވެރިޔާގެ ކުރިމަގުން އަހުރެންގެ ހިބައިން މައިމިހިރުކޮށްވާލެއްވިއެވެ. އޭނާ ބުނެއްޖެއެވެ: 'އާ އައްބާ ޢަބްދީ ﷲ އެވެ! ޙަނުބީގެ އޮތީ މިއޮތީ ކަމަކާއިމެދު ކަށަވަރުކޮށް ވިދާޅުވަނީ ކިހިނެއްތޯއެވެ؟' ދެން އަހުރެން އޭނާއަށް ޖަވާބެއް ނުދެމެވެ. އަދި އަހުރެން ބުނީމެވެ: 'ކަލޭ ތިޔައީ ކާކުހެއްތޯއެވެ؟ ކާކުހެއްތޯއެވެ؟' ދެން އިބްނު އަބީ ޢަޒްރަޤު ބުނެއެވެ: 'އާ އައްބާ ޢަބްދީ ﷲ އެވެ! މިއީ އައްބާ ޢަބްދުއްﷲ އެވެ.' ދެން އައްބާ ޢަބްދުއްﷲ އަހުރެންނަށް ބުނެއެވެ: 'އާ އައްބާ ޢަބްދީ ﷲ އެވެ! ވަރަ ކަށަވަރުކޮށްގެ އަރިހުން އަހުރެންނަށް ލިޔުމެއް އައެވެ. ދެން އޭގައިވާ ގޮތަށް އަހުރެން ކަންކަން ތަންފީޛުކުރީމެވެ.' އަހުރެން ބުނީމެވެ: 'އަހުރެން ދިވަހަކުވެސް ކަލެއަށް ލިޔުމެއް ފޮނުވާފައެއް ނުވެއެވެ.'

އަބޫ ޢަބްދިލް މަލިކު ވިދާޅުވިއެވެ: އަލްފިރްޔާބީ ފިޔަވައި އެހެން ބޭކަލުން މިރިވާޔަތުގައި ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން ސުފްޔާން އެތަނުން ނިކުތުމަށްޓަކައި ކުރެއްވުމުން ޤިރާއަތްކުރަން ވިދާޅުވިއެވެ. ދެން އިބްނު އަބީ ޢަޒްރަޤު ބުނުއްވިއެވެ: 'ނިންމާލައި އެނބުރި އަންނަންވާނެއެވެ.' ދެން އުސްތާޛުގެ ޞަލާތުގައި ޖަމާޢަތް އެތަނުގައި ބާއްވާލިއެވެ. ދެން އަޞްރުގެ އުސްތާޛު ބައްލަވާ ޖަމާޢަތް ހިމެނޭވަރަކަށް އެތަނުން ނިކުމެވަޑައިގަތެވެ. އަދި އުސްތާޛު ވަޑައިގެން ނުވަދެއްވައެވެ. ދެން އޭނާ އުސްތާޛުގެ ވަސީލަތެއްގެން އުޅެންފެށިއެވެ. އަދި ބުނެއެވެ: 'ދެން އުސްތާޛުގެ އުސްތާޛު ވަޑައިގެންނެވީމާ ނުނިކުމެ އަހުރެންނަކަސް ހިއްސުވެއްޖެއެވެ. އެހިނދު އައްބާ ޢަބްދުއްﷲ ބުނެއެވެ: 'ނުކުތެވެ.' އުސްތާޛުގެ (ވިދާޅުވީގޮތަށް) އުސްތާޛު ވަޑައިގަތެވެ. (އެއީ ޖަމާޢަތް ނަމާދުކުރުމަށެވެ.) އުސްތާޛުގެ ޖަމާޢަތުގެ އިމާމަކީ ޙަދީޘްކޮށްދީ ހަމަ އުސްތާޛުގެ ފަރާތުގައެވެ."

86- ޝުޖާޢު ބިން ޚަލީބު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަޑުއެހީމެވެ: އަހުރެން ވަކީޢު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަޑުއެހީމެވެ:

"ބައިޢަތުއްގައި (އެބަހީ: ބައިޢަތު ދިނުމުގައި ހުވާކުރުމަށް އުފެއްދާފައިވާ ބިދުޢަތުތި ބަސްތަކުން ހުވާނުކުރެއްވުން) އައްޝާފިޢީ ބަސްދޫކުރެއްވިއެވެ. އެކަމަކުވެސް އެފަދައިން ހުވާކުރަން އެކަށާގެން ދޫކުރެއްވީއެވެ."

87- އަދި އަޙްމަދު ރަޙިމަހު ﷲ (އިމާމް އަޙްމަދު) ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ:

"ސުފްޔާނު އޭނާގެ ގާތަށް -އެބަހީ: ޚަލީފާ އަލްމަހްދީގެ ގާތަށް- ވަދެވަޑައިގަތެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނު ކުޑަކަމުދާން ޖެހިއްޖެކަމަށް ދައްކަވައިގެން ނިކުމެވަޑައިގަތެވެ."

88- މުޙައްމަދު ބިން މަޙްމޫދު ބިން ރިބްޢީއްޔު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަލްފިރްޔާބީ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: ސުފްޔާނު، އަލްމަހްދީއަށް ވިދާޅުވީއެވެ:

"'ކަލޭގެ ޙައްޖުގައި ކިހާވަރެއް ޚަރަދުކޮށްފިންހެއްޔެވެ؟' އޭނާ ބުނެއެވެ: 'އަހުރެންނަކަށް ނޭނގެއެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: 'އެކަމަކު އުމަރު ޚަރަދުކުރެއްވީ ސޯޅަ ދީނާރެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނު ހިޔާ ހެދުމަށް ގަސްތަކުގެ ހިޔަލުންނެވެ.' އަހުރެންނަށް ފެނުނު ގޮތުގައި އެކަލޭގެފާނު (އެބަހީ: ސުފްޔާނު) ވިދާޅުވިއެވެ: 'ކަލޭ މިސްކީނުން ވަރުބަލިކޮށްލައިފިއެވެ.' އަދި މިހެން ވިދާޅުވިކަމަށް ބުނެއެވެ: 'މިހިރީ ކޮންހާ ފަރުބަދައެއް ހެއްޔެވެ؟! މިއީ ކޮންހާ ބަސްތަކުގެ ފާރިގެބަދަލު ހެއްޔެވެ!؟

ދެން އޭނާ ބުނެފިއެވެ: 'އޭ ސުފްޔާނެވެ! ކަލޭ ބޭނުންވަނީ މީސްތަކުންވެސް ކަލޭ ތިޔަވަރިގެން ހުރިކަހަލަ ޤާބިލްކަމެއްގައި ހުންނަންކަމާއެވެ!' ދެން ސުފްޔާނު ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަހުރެން މިހެރި ގޮތްވެދާ މަތިކޮށް، އަދި ކަލޭ ތިޔަހެރި ގޮތްވެދާ ދަތުކޮށް ހުންނާށެވެ.'"

89- ޙަސަން ޝާފިޢީން ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އިބްރާހީމް ހަރްބާނު ބުނު މަތިން ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: ސުފްޔާނު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ:

"އަހުރެން އިބްނު އަބީ ޢައްޔާޝްގެ ގާތުގައިވީމެވެ. އަދި އޭނާއާއި ސަލާމްކޮށްފީމެވެ. ދެން އަބީ ޢުބައިދު ﷲ ވިދާޅުވިއެވެ: 'ކަލޭގެފާނުގެ ތިއްބެވި ކަލޭގެފާނުގެ އަޚުންތަކާއި ގާތަށް ހާޒިރުވީމެވެ. ދެން އަހަރުމެން އެކަން ތަންދޮރުކުރަމުއެވެ.' އަހުރެން ބުނީމެވެ: 'ހުރިހާ ހާލަތެއްގައި ހިމާޔަތްދޭތީ އަހުރެން އެހެންވެސް އެކަމެއް ކަލޭއަކަށް ތިޔައީ ނުކުރާނެއެވެ. ދެން ކަލޭގެ ގާތަށް ވަދެވަޑައި އެމީހެއް ކޮން އެކަމެއް ހިންގައިދެވެ؟'"

90- ޢައްބާސް އަލްޢަންބަރީ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޝިހާބު ޙާރިޘްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އިބްރާހީމް ޙަރްބާނު ބުނު މުޞްޢަބު ޙާރިޘްއާ ވިދާޅުވިއެވެ: ސުފްޔާނު ބުނު ސަޢީދު (އައްޘައުރީ) ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ:

"އަހުރެންނަށް އެއްވެސް އެއްޗެއް އެނގިގެންވީނަމަ އަހުރެންގެ ހިތާމަ ތަންކޮޅެއް ކުޑަވީހެވެ."

91- އަދި މުޙައްމަދު ބިން މަޢްމަރު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ:

އަލްއައުޒާޢީ ވިދާޅުވިއެވެ:

"އަހުރެން އަބޫ ޒައިދުގެ ގާތަށް ވަނީމެވެ. އަދި ހަރުކަށިކޮށް އަހުރެން އޭނާއާއި ވާހަކަދެއްކުނީމެވެ. ދެން އޭނާ އަހުރެންނަށް ބުންޏެވެ: 'ކަލޭމަން ހަލާކުވެއްޖެވެ! ކަލޭމަން ހަލާކުވެއްޖެވެ! ކަލޭމަން ހަލާކުވެއްޖެވެ!'"

92- އަބޫ ޒައިދު މުޙައްމަދު ބިން ހާރޫން އަލްމުސްތަމްލީ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަހުރެން މުޙައްމަދު ބިން ޔޫސުފު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަޑުއެހީމެވެ: އަލްއައުޒާޢީ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ:

"އަހުރެން (އަލީރު) ޢަބްދު الله ބިން ޢަލީގެ ކައިރިއަށް ވަނީމެވެ. އޭނާ 'ފުސްތުޤު'ގެ އަސްބާބުން ތިބީ ކޮޅަށެވެ. ދެން އަހުރެން ގޮނޑިއެއްގައި ބޯންދުނުވެ. އަދި އޭނާ އަހުރެންނަށް ބުންޏެވެ: 'ބަނޫ އުމައްޔާގެ ޚަލީފާވުން ފާއިތުވިދު މިވާ ބުނަނީ ޔަޤީނެއްތޯ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން އަހުރެން އެހެން ވާހަކައެއް ދައްކަން ފެށީމެވެ. ދެން އަށެއްގާ އޭނާ ބުނެފިއެވެ: 'އިނބުރި (ކަރީގެ ވާހަކައަށް) ދާށެވެ. އުމައްޔާގެ ފާއިތުވިދު މިވާ ބުނަނީ ޔަޤީނެއްތޯ؟'

ވިދާޅުވިއެވެ: އަހުރެން ބުނެފީމެވެ: 'ކަލޭމަން އެކާ ޢުޘްމާނުން ހުށަހަޅާން ނުވެއެވެ.' އޭނާ ބުންޏެވެ: 'ކަލޭމަން ހަލާކުވެއްޖެވެ! އެއީ ޔަހޫދީންނެއްތޯ؟' އަހުރެން ބުނީމެވެ: 'އެހެނީ الله ގެ ރަސޫލާ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَعَلَىٰ آلِهِ وَسَلَّمَ، މުޙައްމަދު ބިން ދަސްތަވާ ޤަބޫލުކުރިއެވެ. އަދި މުސްލިމުން 'لا إله إلا الله' ޝަހާދަތާއި ދެންނެވި ހަމަގޮތުގައި ޤަބޫލުކުރިއެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނުން އެފަދައިން ޝަހާދަތާއި އެކަލޭގެފާނުން ވާއި ދުވާލަކު ބަރާބަރުވުމަކީ ހަމަހަމައެވެ. އެގޮ ބަރަކާތް ދަރިކަނ މަނިވީއެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނު ބިސާބު ބެއްލެވުންވަނީ الله އަށެވެ.'

ދެން އޭނާ އަހުރެންނަށް ބުނެފިއެވެ: 'ކަލޭމެން ހަލާކުވެއްޖެވެ! ﷲ ގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަރިހުން އަހަރުމެންނަށް ހެޔޮކަމެއް ލިބިގެން ނުވާނެއެވެ!؟ ބިދްޢީންގައި ޙަލީފުން އުއްމަތުގެ މައްޗަށް ހަނގުރާމަ ނުކުރައްވާނެއެވެ!؟' ވިދާޅުވިއެވެ: އަހުރެން ބުނީމެވެ: 'ﷲ ގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަރިހުން ހެޔޮކަމެއް ކަލޭމެންނަށް ލިބިގެންވާނަމަ، ދެބައިވުމުގެ ކަންތަކަށް ޢަލީ ﵁ ނުރުހުއްސެވިއެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން އޭނާ ބުނެފިއެވެ: 'ކަލޭމެން ހަލާކުވެއްޖެވެ! ނިކުމެގެންދާށެވެ.'

ފަހެ އަހުރެން މަރުވެގެން ދެންވީ އެމަނުން ނުދުށްޓާކަމަށް އަހުރެން ހުރީ ހިތާމަގެންނެވެ."

93- ޢަބްދުއްސަމަދު ބިން ޔަޒީދު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަލްފުޟައިލު ވިދާޅުވިއެވެ:

"ﷲ ގެ އަމުރުފުޅަށް ބިރުވެތިވެރިޔާ މީހާ، އެއްވެސް ތާޢީމާގެ މީހެއްނެތިވެސް އުޅޭނެ ﷲ ބިރުވެތިވެރިކަމާވާށެވެ."

94- ޢަބްދާނު އަލްޚައްރާޒު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ:

"ޙަސަނުލްބަޞްރީގެ މީހަކަށް އަހުރެން ބުނީމެވެ. -އޭނަކީ އަހުރެންގެ ސާޙިބެކެވެ-: 'ތިބާގެ ސަބަރުވެރިކަން ތަޤުވާވެރިކަމަށްވުރެ ބޮޑުބޮޑުގެންނެވެ. އެކަމަކު ތަޤުވާވެރިކަމުގެ އަހުލުވެރިއާ ސަބަރުވެރިކަމަށް ބޮޑުބޮޑުގެން ނުވެއެވެ.' ދެން އޭނާ އަހުރެންނަށް ބުނެދިނެވެ: 'ތިޔައީ ތެދެކެވެ.'"

95- އަހުރެން އަބޫ ޢަބްދިﷲ (އެބަހީ: އިމާމް އަޙްމަދުއަށް) ދެންނެވީމެވެ: ޢައްބާދު، ސުފްޔާނަށް ވިދާޅުވިއެވެ:

"އަހުރެން މިބާގެ ވާހަކަ އަބޫ ޙަނީފާގެ ގާތުގައި ނަންގަވާލީމެވެ.' އެހިނދު ސުފްޔާން ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަހުރެންގެ ވާހަކަ އޭނާގެ ކައިރީގައި ބުނުމުން މިބާ ބޭނުންވީ ކޮންކަމެއްހެއްޔެވެ؟'

އަބޫ ޢަބްދި ﷲ ވިދާޅުވިއެވެ: 'އެކަލޭގެފާނު އެވިދާޅުވީ ބަސްފުޅު ހެޔޮވެގެންވެއެވެ. އޭނާއަށް އެކަލޭގެފާނުގެ ވާހަކަ ނަންގަންނަނީ ކީއްކަންހެއްޔެވެ؟!'"

96- އަހުރެން އަބޫ ޖަޢުފަރު މުޙައްމަދު ބިން ޙާމިދު، އަބޫ ޢަބްދިލް މަލިކު އަލްޚާރިސީގެ އަރިހުން، އަލްޚަލީލުބާރީގެ އަރިހުން ވިދާޅުވި އަޘަރެއްގައިވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ:

"ޢައްބާދު ބިން ކަޘީރު، ސުފްޔާނާއި ވާހަކަދައްކަވަނިކޮށް އަހުރެން ހާޒިރުވެހުރީމެވެ. ޢައްބާދު ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަހުރެން އަބޫ ޙަނީފާގެ ގާތަށް ވަނީމެވެ. އަދި އޭނާގެ ގާތުގައި ދެންނެވީމެވެ: 'އަބޫ ޢުބައިދި ﷲ އާއި އަދި އުވައިސުލްޤަރްނީ މިކަހަލަ މީހުން ކަލާ ދުސްތޫރުންގެ މައްޗަށް ވިދާޅުވަނީހެއްޔެވެ!؟ ކަލޭ އަހަރުމެންގެ ގާތުގައި ބުނިނަމަ ސުފްޔާން ޘައުރީގެން އަހަރުމެން ކަލޭގެ ގާތަށް އައިމުހެވެ. އަދި ކަލޭގެ ގާތަށް އައުމަށް އަލްއައުޒާޢީއަށްފަސް އަހަރުމެން ވިޔުނީމުހެވެ. އަހަރުމެން ކަލޭގެ ގާތުކޮޅުން ރިޒްޤުކަކަން ނުކުތީމުވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން އޭނާ ބުންޏެވެ: 'އަހުރެން ބަސްބުނާއަށް ދޭސްފިނަމަ މިވާހަކަ ބުނުއްނަވީމެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން ސުފްޔާން ޢައްބާދަށް ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަބޫ ޙަނީފާ ކަހަލަ މީހެއްގެ ކައިރީގައި އަހުރެންގެ ވާހަކަ މިބާ ނަންގަންނަނީހެއްޔެވެ!؟' ޢައްބާދު ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަހުރެން ހެވުމް ދޮނުވި

ނޫނީމެވެ، ދެން އަޙްމަދުގެ ލޮލުގެން ކާތަރަށްލުމުގެން ކަރުނަ އޮހޮރިގެންފައިވާތީ އަހުރެންނަށް ފެންނަމެވެ. އެއީ އެކަލޭގެފާނު މިހެން ވިދާޅުވަމުންނެވެ: 'ހުރިހާކަމެއް ދޫކުރޭ އަހުރެން ނޫނީމެވެ.'"

97- ޢައްބާސް އަލްޢަންބަރީ ވިދާޅުވިކަމަށް އަހުރެން އަޑުއިވިމެވެ: ޢަބްދުއްރައްޒާޤު ވިދާޅުވިކަމަށް އަހުރެން އަޑުއިވިމެވެ: މަޢުމަރު ވިދާޅުވިކަމަށް އަހުރެން އަޑުއިވިމެވެ:

"އަހުރެން އިބްނު އަބީ ޖަޢުފަރުގެ ގާތަށް ވަނީމެވެ. އަދި އަމީރުލް މުއުމިނީންގެ ސަލާމަތުން އަހުރެން އޭނާއާއި ސަލާމެއް ނުކުރަމެވެ، ވިދާޅުވިއެވެ: އަހުރެން ބުނީ: 'އައްސަލާމް ޢަލައިކުމް'އެވެ. ދެން އޭނާ ހިނިއައިސްފައި ބުންޏެވެ: 'ތިބާގެ ބާޒަރު ނަސޭހަތްދޭނެވެ،' ދެން އަހުރެން ބުނީމެވެ: 'ތިބާ މުޅި ބިން އަނިޔާވެރިކަމާއި ބާޠިލުން ފުރިހަމަކުރީއެވެ. ވަރަށް ﷲ އަށް ބިރުވެތިވާށެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ތަޤްވާއަށް އިސްތިޢާނަތްހޯދާށެވެ.'

އޭނާ ބުންޏެވެ: 'އަހުރެން ހަދަންވީ ކިހިނެއްހެއްޔެވެ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: އަހުރެން ބުނީމެވެ: 'ކަލޭގެ ގޭގައި މަޖުބޫރުގެން އިންނާނެވެ! އަދި ކަލޭ ނުން މިހަރު މަގުމަތީ އިސްކުރާނެވެ،' އޭނާ ބުންޏެވެ: 'އެކަމަކު ނުކުރެވޭނެއެވެ،' އަދި ބުނެފިއެވެ: 'ތިބާގެ ބާޒަރު ނަސޭހަތްދޭނެވެ،' ވިދާޅުވިއެވެ: އަހުރެން ބުނީމެވެ: 'މުހާޖިރުންނާއި އަންޞާރުންގެ ދަރިދަރިކޮޅުންނާއި އެބްނާކޮށްނަށް އިޙްސާންތެރިކަމާއި އެކުގައި ތަޤްވާވި ނުހުން އެވަނީ ކަލޭގެ ދޮރާތި ކައިރިގައިއެވެ. އެމީހުންގެ ޙައްޤުތަކުގައިވެސް ހިފެހެއްޓުމަށް ފަރުވާއެވެ. ﷲ އަށް ބިރުވެތިވާށެވެ! އަދި އެބައިމީހުންގެ ކަންތައް ބަލައިދޭށެވެ،' ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން އަހުރެން އިސްނުގެން އިނީމެވެ. އަދި އަހުރެން ތެދުވެފައިން ދެން އޭނާ ނުކުމެގަތުމަކަށް ދެން އަހުރެން ހިފައި ނުކުރަމެވެ. ދެން އަހުރެން ތެދުވެއްޖައީމެވެ. ދެން އަލް ޤުބައިރު ﷲ އަހުރެންގެ ފަހަތުން

އައިސް ބުނެފިއެވެ: 'އަމީރުލް މުއުމިނީނަށް ތިބާގެ ޚަބަރު އުފުލާނެއެވެ.' އަހަރެން ބުނީމެވެ: 'އަހަރެން ޙާލަތަކަށް ޚަބަރެއް ނުލެވެ. އަހަރެންގެ ޚަބަރު މިހާރު ޙާލަތަށް ކިޔާދީފިއެވެ.'"

98- އަދި އަބޫ ޢަބްދި ﷲ (އިމާމް އަޙްމަދު) ވިދާޅުވިކަމަށް އަހަރެން އަޑުއެހީމެވެ:

"އަހަރެން ޝާމުގެ ގައުމު -އެބަހީ: ޚަލީފާގެ ގައުމު- ފަހުނަމަ މުހާޖިރުންނާއި އަންޞާރުންގެ ދަރިދަރިކޮޅުންގެ ވާރުތައިން ގެނދި އަހަރެން ނުދެކެމެވެ."

99- އަދިވެސް އަބޫ ޢަބްދި ﷲ (އިމާމް އަޙްމަދު) ވިދާޅުވިކަމަށް އަހަރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަހަރެންނަށް ސުފްޔާން ބިން ވަކީޢު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: އަހަރެންގެ ބައްޕާފުޅު ވިދާޅުވިކަމަށް އަހަރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަހަރުމެންނަށް ސުފްޔާން ވިދާޅުވިއެވެ:

"މިއަދު އަހަރުމެން މިތިބީ (ސިޔާފޫގެންނާ) ހަޅުގެ ޒަމާނެއްގައެވެ. ދުނިޔަށް ކަނާތާއި ވާތްފަރާތަށް އަހަރުމެން އަޖައިބުކުރާކަށް ތިޔަބައިމީހުން ފެނިއްޖެއްޔާ ފަހެ އަހަރުމެންނަށް ތަބަޢަނުވާށެވެ."

100- އަބޫ ޢަބްދި ﷲ (އިމާމް އަޙްމަދު) އަށް ދެންނެވުނެވެ:

"އައްޝަޢުބީގެ ބަސްފުޅުގައިވާ: 'އަހަރުމެން ކަލާމާހަރާއި ވާއަހަން ދެމަށް ފެނިއްޖެއްޔާ އަހަރުމެންނަށް ތަބަޢަނުވާށެވެ' މީގެ މާނައަކީ ކޮބައިތޯއެވެ؟ ވިދާޅުވިއެވެ: 'އެކަލޭގެފާނު އެޒަބަތުރުކުރުމިކަން ކަރަފަރި ސުލްޠާނުންގެ ޙަރަކާތެވެ.' (އެބަހީ: ވެރީންގެ ގާތަށް ވަދެ ކައިރިވާން ފެނުމެވެ.)"

101- ވިދާޅުވިއެވެ: އަދި ސުލައިމު ބިން ޙަރްބުގެ އަރިހުން ރިވާކުރެވިފައިވެއެވެ: އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ:

"އަހުރެންނަށް ހީކުރެވޭ ގޮތުގައި ސުފްޔާނަށް ޤިޔާމަތް ދުވަހު الله ގެ ޙަޟްރަތުން އެކަލާނގެ ޒަލްޒަލާތުންގެ ވަޙްޝަތްތަކާ ބިރުވެރިކަމާ އަޑިއުންނަން ބޭނުންވާނެއެވެ: ތިޔަބޭފުޅުންގެ ނަބިއްޔާއާއި ތިޔަބޭފުޅުންނާ ބައްދަލުވުމެއް ނުވެއެވެ. އެކަމަކު ސުފްޔާނުއް ބައްދަލުވީ ތިޔަބޭފުޅުންނާއި ދިމާވެ ނޫންހެއްޔެވެ!؟"

102- ހާރޫނު ބިން ޒައިދު الله ވިދާޅުވިކަމަށް އަހުރެން އަޑުއިވިއެވެ: އަހުރެންނަށް އަޙްމަދު ބިން ޙަންބަލް އަލްމިއްޞީޞީ، ވާސިޠީގެ އަހުލުވެރިންގެ ތެރެއިން މީހަކާގެ ފުރުން ކިޔައިދިނެވެ: އޭނާ ބުންޏެވެ:

"އަހުރެންނަށް ހުވަފެނުގައި ރަސޫލު ފެނުނެވެ. ދެން އަހުރެން ދެންނެވީމެވެ: 'އޭ الله ގެ ނަބިއްޔާއެވެ! ސުފްޔާނުއް ތަޢުރީފަށް ކަންތަށް ކުރެވުނީ ކިހިނެއްހެއްޔެވެ؟' އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ: 'އެކަލޭގެފާނުވަނީ ތިމަންބޭކަލުން ނަބިއްޔުންނާއި އެކުގައިއެވެ.'"

103- އަދި ޢިބްނު މުޤައްރިސް ވިދާޅުވިކަމަށް އަހުރެން އަޑުއިވިއެވެ: އަޅުގަ މުޖާހިދާ ވިދާޅުވިކަމަށް އަހުރެން އަޑުއިވިއެވެ:

"އަހުރެންނަށް އައްޝައުރީ ހުވަފެނުގައި ބަޔާނުވުމުގައި ހުންނަވަނިކޮށް ފެނުނެވެ. އޭރު އެކަލޭގެފާނު ކިޔަވާވިދާޅުވަމުން ދިޔައީ މިއާޔަތެވެ: ﴿وَقَالُوا۟ ٱلْحَمْدُ لِلَّهِ ٱلَّذِى صَدَقَنَا وَعْدَهُۥ وَأَوْرَثَنَا ٱلْأَرْضَ نَتَبَوَّأُ مِنَ ٱلْجَنَّةِ حَيْثُ نَشَآءُ ۖ فَنِعْمَ أَجْرُ ٱلْعَٰمِلِينَ ﴿٧٤﴾﴾ [الزمر: 74]

މާނައީ: "ޙަމްދު ހުރިހާ الله އަށެވެ. އެކަލާނގެއީ، އަޅަމެންނަށް އެކަލާނގެ ކުރެއްވި ވަޢުދު ތެދުކުރެއްވި ރަސްކަލާނގެއެވެ. އަދި އަޅަމެން އުފަންކުރެއްވި ސުވަރުގޭގައި ތިބެވުން އެކަލާނގެ އަޅަމެންނަށް ސުވަރުގޭގެ ބިން ވާރުތަކުރެއްވިއެވެ. ދެން، ހެޔޮ ޢަމަލު ކުރާމީހުންނަށް ދެއްވައިގެ ޘަވާބަކީ ހާއްވާއެވެ!"

104- ސުފްޔާނު ބިން ވަކީޢު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަހަރުމެންނަށް ސުފްޔާނު ބިން ޢުޔައިނާ، އަބޫ ބަކްރު ވިދާޅުވިކަމަށް ކިޔާދެއްވިއެވެ:

"ސުފައިޔާނު ބިން ޢަބްދުލް މަލިކު މަރުޙަބާއަށް އައެވެ. ޙާރާއި އެކު އައްޑުވަރު ހުންނެވިއެވެ. އަބޫ ބަކްރު ވިދާޅުވިއެވެ: 'ދެން އަހުރެން ބަލާ ފޮނުވީމެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން ސުފައިޔާނު ބުނެވިއެވެ: 'އޭ އަބޫ ބަކްރުގެ! އަހަރުމެން މިޒިބު ކަންތަކުން ނަޖާތެއް ލިބުނުކަންތޯއެވެ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'ފަސާދަ ފެތުރުނުކަމެވެ. މުޅި ދުނިޔެއަށްވެސްނެތް ޖަހާން ނަހާރެވެ. އަދި އެ ބައްޔާ ޖެހުނަ (ހުރަޖާން) ބޮއްވާރެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން އަބްދުލްޙަ ވިދާޅުވިއެވެ: 'މިކަހާ ފާތަޙާ (އެބަހީ: އަބޫ ބަކްރުމަށް) މިވެނި އެވެނި ޖަމާނަކުން ފަރަހިމަން އަހުރެންގެ އަވަސްޖެހިއްޖެއެވެ. އެބޭފުޅާ އަރިހުގައި މިކަހަފަ އެއްޗެއް (އެބަހީ: މިތާ ހުރި ހިލާމަތިޔަ ބަސްތަކަކާއް) ކަމެއް އަހުރެންނަށް އެނގިގެންނުވެއެވެ.' އެހިނދު އަބޫ ބަކްރު ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަހުރެން މުދާފަރިހުގެ ތަރައިނުވިނަމަ ޑިބާއަން އަހުރެން އެނގުނީހެވެ.'

ދެން ސުފައިޔާނު އެކަހާފާނަން ދެންނެވިއެވެ: 'އޭ އަބޫ ބަރުގެ! ވާހަކަދެއްކެވުނެވެ. އަހުރެން މިހިރީއެވެ.'

(އަބޫ ބަކްރު ވިދާޅުވިއެވެ:) 'ޑިބާ ޑިހައި ޑިބާގެ ޤަބީލާރުގައި މިސްކަމުން ޙާރަންފެއެވެ. ފަހު ޑިބާ ހުރަތަމަގެ އަހުފުރިން ގޮތަށްއޮތީ ނުބައިކަމުގެ އަހުފުރިން ފުރައިދާނެވެ. އަދި ޑިބާ ނުބައިކަމުގެ އަހުފުރިން ގޮތަށްއޮތީނަމަ ހުރަތަމަގެ އަހުފުރިން ފުރައިދާނެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން ޙަސަން ބުނެވިއެވެ: 'ކަލޭގެފާނުގެ ބަޔަކުބަޔައް އަހުރެންނަށް ދަންނަވާނެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: 'އެފަރާތުގެ ހަސްތަޔުން ދެނޑު ބަޔަކުބަޔައް ކިޔަމަން ނުދާނޭ ފަރާޔަށް އަހުރެންގެ ބަޔަކުބަޔައް އުފަލިއްޖެވެ. އެކަލާނގެ އައިން އަހުރެންނަށް ދީއްވައިދި

އެއްކޮށް އަހުރެން ޤަބޫލުކުރާނަމެވެ. އަދި އެއިން އަހުރެންގެ ހިތައިން ދުރުކުރެއްވި އެއްޗަކަށް އަހުރެން ރުޅިނާނަމެވެ.''

105- އަޙްމަދު ބުނު މުޙައްމަދު ބުނު ހާނީ އައްޘްރަމް ވިދާޅުވިކަމަށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޙައްމާދު ބުނު ޒައިދާ އަލްފައްނާދު ހިއާރުއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ:

"ސުފްޔާނު ބުނު ޢަބްދުލް މަލިކު މައްކާއަށް ދިޔުމަށްޓަކައި މަދީނާއިން ނުކުމެ ދިޔައެވެ. ދެން ބުނެފިއެވެ: 'ނަބިއްޔާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ ގެ އަސްޙާބުބޭކަލުންގެ ބޭކަލުންތަކާއި ބައްދަލުވެފައިވާ ހުރި މީހަކު މަދީނާގައި އެބަހުރިހެއްޔެވެ؟' ދެންނެވުނެވެ: 'އަބޫ ޙާޒިމްއެވެ.' ދެން އެކަލޭގެފާނު ބަލާ ގޮސްފީމުއެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނު ގެންނަވާ، އާރާގެ ކައިރިއަށް ވަދެވަޑައިގަތުމުން ބުނެފިއެވެ: 'އޭ އަބޫ ޙާޒިމްއެވެ! ތިޔަބާ ދުރުކޮށްލައިގެން ހުރެނީ ކިހިނެއްތޯއެވެ؟'

އަބޫ ޙާޒިމް ވިދާޅުވިއެވެ: 'އޭ އަމީރުލް މުއުމިނީނެވެ! ތިބާއަށް އަހުރެންގެ ހިތައިން ފެނުނީ ކޮން ދުރުކަމެއްތޯއެވެ؟' ދެންނެވިއެވެ: 'މަދީނާގެ އަހުލުވެރިންގެ ފާހަގަކޮށްލެވޭ ޝަރަފުވެރި ބޭކަލުން އަހުރެންގެ ކައިރިއަށް އައެވެ. އެކަމަކު ތިބާއެއް ނާންނަމުއެވެ.'

ވިދާޅުވިއެވެ: 'އޭ އަމީރުލް މުއުމިނީނެވެ! ނުވާކަމެއްގެ ވާހަކަ ތިބާ ބުނުމުން ﷲ ގެ ޙަޟްރަތުން ތިބާ ރައްކާތެރިކޮށްދެއްވުމަށް އެދެމެވެ. ﷲ ގަސަމު ބުނަމެވެ! މީގެ ކުރިން ތިބާއަކަށް އަހުރެންނަށް ނޭނގޭނެއެވެ. އަދި އަހުރެންވެސް ތިބާ ނުދެކެމެވެ.' ދެން ސުފްޔާނު، މުޙައްމަދު ބުނު ސޫޤާ އައްޒުހުރީއާއި ދިމާވެގެން ފަސްއަހަރުދި ދެންނެވިއެވެ: 'ސުފިޔާ އެބުނީ ތެދެކެވެ. އަދި އަހުރެންނަށް ބުނެވުނީ ކުށެކެވެ.'

ދެން ސުލައިމާނު ދެންނެވިއެވެ: 'އޭ އަބޫ ޒާހިދުއެވެ! އަހަރުމެން ވަރަށް ނުރުހެނީ ކީއްވެތޯއެވެ؟ ވިދާޅުވިއެވެ: 'އެއީ ތިޔަބައިމީހުންނަކީ ތިޔަބައިމީހުންގެ އާޚިރަތް ހަލާކުކޮށްލައިއެވެ. އަދި ދުނިޔެ އިމާރާތްކޮށް އާރާސްތުކޮށްލައިއެވެ. އެހެންކަމުން އާރާސްތުކޮށްލައިވާ ތަނަކުން ހަލާކުގެ ތަނަކަށް ދިއުމަށް ތިޔަބައިމީހުން ނުރުހުންވިއެވެ.''

106- އަބޫ ޒަކަރިއްޔާ އަންބާރީ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫ ޖަޢްފަރު މަޠަރު އަލްވައްރާޤް، އަލްމުހާޖިރީގެ އަރިހުން ކިޔާދެއްވިއެވެ: އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ:

"އަހުރެންނަކީ އިބްނު އަބީ ދުއާދު، ސުފްޔާނުއް ޘައުރީއާއި ފުޟައިލްއިބްނު ޢިޔާޟް އަޑުއެހީމެވެ: ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަހުރެން (ޒަކަރިއްޔާ) އަބޫ ޒަކަރިއްޔާގެ ގާތަށް ވަނީމެވެ. އެއިރު އޭނާގެ ކައިރީގައި އަލްޙަސަނު ބިނު ޒައިދު ހުއްޓެވެ. -އޭނާއަކީ އަބޫ ޒަކަރިއްޔާގެ ފަރާތުން މަދީނާގެ ޤާޟީކަން ހުންނަ އަމީރެވެ- އަލްފިރްޔާބީ ވިދާޅުވިއެވެ: -އަދި އޭނާއަކީ (އެބަހީ: އަލްޙަސަނު ބިނު ޒައިދުއަކީ) އިބްނު އަބީ ދުއާދުގެ އަހުލުވެ- ދެން އަބޫ ޒަކަރިއްޔާ އިބްނު އަބީ ދުއާދަށް ބުނެފިއެވެ: 'އޭ އަބޫ ޔަޙްޔާއެވެ! އަލްޙަސަނާއި މެދު ބަލަނީ ކިހިނެއްތޯއެވެ؟' އަހުރެން ބުނީމެވެ: 'އޭނާ ތަނަވަސްގޮތުންވެސް ކަންކުރެއެވެ. އަދި ގޮސްކޮޅުވެސް ކަންކުރެއެވެ.' އޭނާ ބުންޏެވެ: 'ތިޔަ ވާހަކަ ބޮއްވާލެވެ. އެހެނީ ފަހު ނަބީއްކުންވެސް ތަނަވަސްކަން ކަންކުރުމި އަދި ގޮސްވެސްކޮށްދެއްވިއެވެ. ދެން (ބުނެފާލައެވެ) އޭނާ ނިކަން ޤުބުރުގައި (ނުބައިކޯން) ކަންކުރެއްވިތޯއެވެ؟ އަހުރެން ބުނީމެވެ: 'އާނއެކެވެ.'

އަތްފިރާތީ ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން އަތްބަރަސަރަށް އުފާހަކަ ވަރަށް ބޮޑުވިއެވެ. (އުނަކަމުކަ އެއީ ދުރަހިސްތުންގެ އަތްފާޅުކެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. "فاشلاهما")[13] ދެން އޭނާ މިދިޔާވަރަށް ހަމަޖެހިލާފައި ބުނުއްވިއެވެ: 'އޭ އަމީރުލް މުއުމިނީނެވެ! ހަމަކަށަވަރުން އަމީރުލް މުއުމިނީންގެ އަމިއްރަކީ ނަފްސުތުރާއިމުގެ ވަނިކުރާން އަބުލް ޤާރިޢާއި ސުވާލުކުރުއްވިޔަސް ހަމައެކަން ބުނީމެވެ.'

އެހިނދު އަބޫ ޢަބްދުﷲ އުނަކަތާކަރަށް ބުނެފީމެވެ: 'އަމީރުލް މުއުމިނީންނާއިމެދު ކިޔާ ބުނަނީ ކިޔާހެއްތޯ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަމީރުލް މުއުމިނީނަކީ ކިހާ ޢަލާބަހިނުގެން އަޅުގަނޑު ދޫކޮށްލާދެއްވާށެވެ.' އޭނާ ބުނެފީމެވެ: 'ޢަފޫ ދޭށެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަމީރުލް މުއުމިނީން ތިޔަކަމުން އަޅުގަނޑު ޢަފޫކޮށްދީފީމެވެ.' އަބޫ ޢަބްދުﷲ ބުނެފީމެވެ: 'ހަމަކަށަވަރުން މިއަދު ޢަފޫ ނުދީ ދިޔައަސް އަޅުގަނޑު ނުކުރާނަމެވެ!' ވިދާޅުވިއެވެ: އަޅުގަނޑު ބުނީމެވެ: 'އޭ ﷲ އެވެ! ހަމަކަށަވަރުން އަހަރުމެންނަށް އަނިޔާވެރިކަންވެރި ފުރިހަމައެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން އޭނާ ކުރިއަށްވެއްޖެއެވެ. އަދި އަހަރުންނާއި ދިމާލަށް ކުރިމަތިވެ ބުނެފިއެވެ: 'ކަލޭމެން އެންމެރިފަސް ކޮތާކަށްހެއްޔެވެ!؟ ދޮކަނިމަށްކަދަން އަޅުގަނޑު ކަލޭގެއެއްވިއްޔާއެވެ! އެމީހުން އެކިއޮތީ: އަހަރުން މިވެނި އަގަކަށް ގޮތެއްވެރިކަން، ނުވަތަ އެވަނި އަޑުކުއްޖެއް ގޮތް ވާހަކައެވެ. އަދި އަހަރުމެން ކަންފަރިވާ ފުރިބަތަރަތްވަރުގެ ހުރިކަންތައް ކަލޭމެން ނުއޮތް ހިނދުއެވެ. ހިނގަޓަމަކަމި ބަރެކުތަށް ހިމާޔަތް ކުރުމާއި، ޖާހިލު މަސްމަސައި، ދިސާކިފައް އުޅުމާއި، -ނުވަތަ ބުނެދަން ﷲ އިބާދަތްކުރުމާއި މިފަދަ އެތައް ކަމެއްގެ ވާހަކައެވެ ބުނެފިއެވެ.- ކަފި ބޭނުންވާކަން ކަރުވަތި: ތިމަންނާ އަމީރުލް

[13] މިއިބާރާތުގެ މާނައެއް ދަރަހައް ނުވިއެވެ. އަދި އިބާރާތް ނުސްޚާގައިވެސް މިޢުނާގެ މާނަ ބަޔާން ނުވާނެ ބުނެވިދާނެއެވެ. ދަރަޖައިގައި ޖާއިޒު ކުރަނިކަންވާސްތޯނަކީއެވެ.

މުއުމިނުންގެ ދިމާލަށް މިހެން ބުނެފިއާ އަދި އަމީރުލް މުއުމިނީން ޔަޒީދަށް މިހެން ބުނެފިއޭ (ވިސްތަކުންގެ ގާތުގައި ދޫކޮށް) ބަރަންޖެހޭނެތެވެ!' އިބްނު އަބީ ޚައިޘަމާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަޅުގަނޑު ބުނީމެވެ: 'އާދެ އަމީރުލް މުއުމިނީނެވެ! އަޅުގަނޑުގެ ނަފްސުގައި އިބްނު ސީރީނާ ނުރައްކާތެރިކަން މިއަށްވުރެ މާ ބޮޑުވެއެވެ.'

ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން ޔަޒީދު ނަމާދު ވަގުތުވެގެން އާދާ ނަމާދުކުރެއްވިއެވެ. ދެން ސަލާމްދިނުމުން އަޅުގަނޑުގެ ފައިވާން އަވަހަށް ނިކުމެފީމެވެ. ހެނދުނު އައްރަބީ އަޅުގަނޑުންނަށް ބުނެފިއެވެ: 'ކީއަ ހުރިކޮޅެއް ހުންނާނީތޯ!' ވިދާޅުވިއެވެ: އަޅުގަނޑު ބުނީމެވެ: 'އަޅުގަނޑު އަމީރުލް މުއުމިނީނަށް އަޑުއިއްވައިލީމެވެ.' ދެން އަޅުގަނޑު (ނުރުހުންވެގެން) އާނާ މީހަކު ކުޑަކަންވެސް ބޯނުލުމެވެ. އަޅީ ޔަހްޔާ ބުނެފިއެވެ: 'އާ މިހިރަ ނަހަރާވީ ދަރިކޮޅެވެ! މަޢީޝާގެ ދަރަންޏާއެވެ! ދަރަނިވެރިއެވެ! އުފަލާއިން ކަންތައްތައް ނިމިއްޖެއެވެ. ސުބްޙާނަﷲ އެވެ. މިހާ ވަރުގަދަ ކަމެއް ދަރުޢަތު އަޅުގަނޑު ބޭނުމެއްނުވެއެވެ.''

107- އަބޫ ޖަޢުފަރު އަލްޚުރާސާނީ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަޅުގަނޑު އަޑުއިވިއްޖެއެވެ: އަޅުގަނޑުމެންނަށް އަޙްމަދު ބިން ސަޢީދު ކިޔައިދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަޅަގަނޑުމެންނަށް އިބްނު އަބީ ޚައިޘަމާ ވިދާޅުވިއެވެ:

"އިބްނު އަބީ ޚައިޘަމާ، ސުފްޔާނުއް ޘައުރީއާއި ވާހަކަދެއްކެވިކަމަށް އަޅުގަނޑު އަޑުއިވިފައެވެ: ވިދާޅުވިއެވެ: އަޅުގަނޑު އަބޫ ޖަޢުފަރަށް ބުނެފީމެވެ: 'ތިބާގެ ދަރިކޮޅު އަބްދުއްރަޙީމްއަށް ރުހިގެންނެވެ. އަޅުގަނޑު މީހަކަށް ކުރިމަތިލާފައެވެ.' ދެން ސުފްޔާން ވިދާޅުވިއެވެ: 'ސުބްޙާނަﷲ އެވެ! އަބްދުލްމަލިކާ (ހިތާމަޔާ ތިރީގައިވާ ދިމާއަށް) ބުނުން ތިޔާ ހުއްޓާލު ކިޔަލާނެތޯ!؟' އިބްނު އަބީ ޚައިޘަމާ ވިދާޅުވިއެވެ: 'ސުބްޙާނަﷲ އެވެ. އަޅުގަނޑުމެން

އުންމަތުންނަކީވެސް މަލާއިކަތުންނެވެ. (އުބައި: ﷲ ގެ ހިމާޔަތުގެ ނިޢުމަތް ލިބިފައިވާ ބައެއްކަމެވެ.)
ﷲ އޭނާއަށް ބޮޑުވަގެ ދަރުމަވެރިއެވެ.''

108- ހާރޫނު ބިން ޢަބްދި ﷲ ވިދާޅުވިކަމަށް އަޅުގަނޑަށް ޚަބަރުދިނެވެ: އަޅުގަނޑުމެންނަށް ކަޘީރު ބިން ހިޝާމު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: އަޅުގަނޑުމެންނަށް ޖަޢުފަރު ޙަދީޘްކުރައްވާ ވިދާޅުވިއެވެ:

"ޢަބްދު ﷲ ބިން އުމަރުއާއި، އަދި ﷲ ގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަޞްޙާބުންގެ ޖަމާޢަތަކާއި އެކުގައި މައިމޫން، ޢަބްދު ﷲ ބިން ޢުމަރުގެ އަރިހަށް ވަދެވަޑައިގެންނެވިއެވެ. އެއީ އެކަކާގެ ފާޅުން އަވަހަރަކި އާލާސްކަންފުޅުގައި ޢުންސުރަވިކާނެވެ. ދެން އެކަކާގެ ފާނަށް ޤިރިވަޑައިގެންވާ ކަންތައްތަކާއިމެދު އުބާކަމުންނަށް ސަލާމް ދެންނެވިއެވެ. އުބާކަމުން ވިދާޅުވިއެވެ: 'ހަމަކަކަރަވަރުން ތިމާ ރަބީލުގެ ގުޅުން ދޫކޮށްޖެއްސެވެ. އަދި (ދަލުރުވިރިންނަން މަގުދަރުކާނަށް) މުންނާރުރަވަރު އޯވިމުއްވެ. އަދި ފަންޤާދާކުރާ ވަޅުގަނޑު ޖަވަރު ހުރިއެވެ. އަދި ފަންވަޅުވަރު ކޮށްނެވެ. އަދި ހާލުގައި ޤިރިފައި ތިބާ ދަލުރުވިރިންގެ ކަންކަން ހަމަޖެހޭސަރިރިމުއްވެ. އަދި އުވުނި މިވުނި ކަމުގެ ކުރިމުއްވެ...' އެއިރު ޢަބްދު ﷲ ބިން ޢުމަރު ބަރަހައްޤަރިގެން ޙަންނިވި ދިބާން ޢުމަރާއި ދިމާވަނެވެ. އެކަކާގެ ފާން ވިދާޅުވާ އެއްޗެއް ބައްޓަވަންފެގެންނެވެ.

ދެން ދިބާން ޢުމަރު ވިދާޅުވިއެވެ: 'ހިތި ގޮތް ހަރޫފެއްޖެއްސާ، ހަރުކާދި ގޮތް ބެހިރުވެ. އަދި މިޢާ އެކަންތަކާއި ކުރިމަތިވެ (ޤިޔާމަތްދުވަހު) ފެންނަނަހުއްޓެވެ.'

ޖަޢުފަރު ވިދާޅުވިއެވެ: އަދި އަޅުގަނޑުމެން މައިމޫން ކިޔާދެއްވިއެވެ: ވިދާޅުވިއެވެ: 'ދެން އަޅުގަނޑުމެން ނިކުންނަންވީމެވެ ބާރަށް ކައިރިއަށް ދިރުހިނދު، ނުވަތަ ނިކުމެ ހިނދު އިބްނު ޢުމަރު ވިދާޅުވިއެވެ: 'ﷲ ގަސަމެވެ ބުނެގޮތް! މިފަހަރު ދިޔުމަކުން ނާމާރުވިވާ ތަކުދިވެގައި

ތިޔަބައިމީހުންގެ ބޮޑުވަގައި އެއީ މަސްއޫލިއްޔަތެއް ނެތްކަމަ، އަދި ތިޔަބައިމީހުން ހަމަ ހާދަކުރި ހުރިހާ ތަކެއްޗަކަށް ތިޔަބައިމީހުންނަށް އަޑުނުއިވިގެންނާނަމަ، ފަހެ ހަމަކަށަވަރުން އެހެންވެއްޖެއްޔާ ތިޔަބައިމީހުން ތިޔަދިޔައީ މިސްކީނުންގެ މައްކަން ވަރަސް ހުރިއަރައިގެންނެވެ.''

109- އަދި ޔަޢުޤޫބު ބިން ބިޝްރުގެ އަރިހުން އަހުރެންނަށް ޚަބަރުދެއްވިއެވެ: ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އިބްނުލް މުބާރަކު ރިވާޔަތްކުރެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ރިޝްދީން ބިން ސަޢުދު ރިވާޔަތްކުރެއްވީ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހުރެންނަށް އިބްނު އަންޢުމު، އިބްނު ހާރިމު ބިން މަސްޢޫދާގެ އަރިހުން، ރަބީޢު ބިން ޚުޘައިމާގެ ރިވާޔަތުން ރިވާޔަތްކުރެއްވިއެވެ:

"ޖާވޫސް މިސްކިތުގައި ހުންނަވަނިކޮށް ރަބީޢުއައިސް ވަދެއްޖެއެވެ. ދެން ރަބީޢު ސުލައިމާނު ބިން ޢަބްދުލް މަލިކުގެ ކައިރިއަށް ވަޑައިގަތުމުން -އޭނާ ސުލައިމާނުގެ ވަޒީ ބަރުދަކުގައިއެވެ- ދެން ރަބީޢު ސުލައިމާނަށް ދެންނެވިއެވެ: 'އަހުރެންނަށް ޖާވޫސް މިސްކިތުގައި ހުންނަވަނިކޮށް ފެނިއްޖެއެވެ. މަނިކުފާނު އެކަކާގެފާނު ބަލާ ފުރުއްވަންވީންޏާއެވެ؟' ދެން ސުލައިމާނު އެކަކާގެފާނު ބަލާ ފޮނުއްވިއެވެ. އެކަކާގެފާނު ވަޑައިގެންނެވުމުން ރަބީޢު ސުލައިމާނަށް ދެންނެވިއެވެ: 'މަނިކުފާނު އެކަކާގެފާނާއި އެއްވެސް ކަމަކާއި ޚިޔާލު ސަލާމު ނުކުރައްވާނެއެވެ. އެކަކާގެފާނު އަމިއްލަވުމަކަށް ފުއްޕާވައިފިކަން ދާންދެންނެވެ.'

ދެންފަހެ ޖާވޫސް އިނިންނުވިއްޔާ، އޭނާއަށް އިޙްސާންދެއްވުން އެދުމަކަށް އިންނެވިއެވެ. ދެން އެކަކާގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަހަރު ފުރައްސާރަ ﷲ عَزَّوَجَلَّ ހަމަކުރުމުގައި ކޮންއެއްޗެއްކަންހެއްޔެވެ؟' އަހަރުމެން ދެންނެވީމެވެ: 'އަހަރުމެންނަކަށް ނޭނގެއެވެ.' އެކަކާގެފާނު

ވިދާޅުވިއެވެ: 'اللَّه އެންމެ ފުރަތަމަ ހަލްޤުކުރެއްވީ ކޮބާތޯ.' ވިދާޅުވިއެވެ: 'އެންމެ ފަހުން މަރުވާނީ ކާކުކަން ތިޔަބައިމީހުންނަށް އެނގޭހެއްޔޯ؟' އަހަރުމެން ދެންނެވީމެވެ: 'ނުދަންނަމެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: 'އެންމެ ފަހުން މަރުވާނީ އެއްކަލަ މަރުވޭ.' އެއަށްފަހު ވިދާޅުވިއެވެ: 'ހަލްޤުތަކުންގެ ތެރެއިން اللَّه ގެ ޙަޟްރަތުގައި އެކަލާނގެ އެންމެ ޤުރުބަވެގެންވާ ހަލްޤަކީ ކޮބައިކަން އެނގޭހެއްޔޯ؟' އަހަރުމެން ބުނީމެވެ: 'ނުދަންނަމެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: 'ޙަމަލަތުލްޢަރުޝުން ހަލްޤުތަކުންގެ ތެރެއިން اللَّه ޙަޟްރަތުގައި އެކަލާނގެ އެންމެ ޤުރުބަވެގެންވާ މީހަކީ އެމީހަކަން اللَّه ވަޙީކަން ދެއްވުމުން، ދެން އެކަލާނގެއަށް އުދުރުންވާ ކަންކަމުގައި ބަޔަކުލުކިރި މީހެކެވެ.' ދެން އެއަށްފަހު އެކަލޭގެފާނު ތެދުވެވަޑައިގެން ވަޑައިގަތެވެ.

ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން ސުފްޔާނުގެ ޙާލުގެ ބަކަރުތަކަށް ހުއްޓާ އަހަރުމެންނަށް ފެނުނެވެ. އެއީ އެކަންކުރެއްވި ޙާލުގެ ސިއްރުތަކުގެ ބާވަތުތަކެއް އަހަރުމެންނަށް ބުރުވެރިކަމުން ފެނުނެވެ.''

110- އަޙްމަދު ބިން އީސާ އަލްމަރުވަޒީ ވިދާޅުވިކަމަށް އަޅުގަނޑު އަޑުއެހީމެވެ: އަޅުގަނޑުމެން މުޙައްމަދު ބިން ޔަޙްޔާ ބިން މުސްލިމު އަލްމަރުވަޒީ ކިޔާދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ:

''ޤިބްލާ އަށް ޢަބްދުލްމަލިކުގެ ގެމަން ސުލްޠާނުގެ ފަހަރަ ފެނިލިބިއެވެ، ބަރަކާތް ކިޔާދެއްވުމުން އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުން އެދުނެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނު ފާނާއަށް ދުރަކާތް ކިޔާދެއްވިއެވެ. އެއްބަރަކާތް ބަލި އިސްލާމީގެ ބަރަކާތެވެ. އަނެއް ބަރަކާތް ކާނާގައި ބާރު ބަރަކާތެވެ.

ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން އުސްތާޛުގެފާނު އޭނާގެ ގޮތުން ނިކުމެވަޑައިގަތުމުން، ހަޖީރާ އޭނާގެ އަޞްޙާބުންނަށް ބުނީމެވެ: 'އުސްތާޛުގެފާނު މިޙަދީޘް އަހަރުމެންނަށް ކިޔާދެއްވީ ކީއްވެގެންކަން ކަލޭމެންނަށް އެނގޭނެއްތޯ؟' އެބައިމީހުން ބުނީމެވެ: 'އަހަރުމެންނަކަށް ނޭނގޭނެއެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: ހަޖީރާ ބުނެދޭށެވެ: 'އުނގެނި ހަމަކަށަވަރުވުން ޙަދީޘްގައި އައިސްފައިވެއެވެ: 'ތިޔަބައިމީހުން ބަނީ އިސްރާއީލުންގެ ކިބައިން ވާހަކަ ކިޔާދޭށެވެ. އެކަމުގައި މައްސަލައެއް ނެތެވެ. އަދި ކަނޑާއިމުދު ވާހަކަ ކިޔާދޭށެވެ. މައްސަލައެއް ނެތެވެ.' އެހެންކަމުން އުސްތާޛުގެފާނު އެބުނުއްވީ އެކަމުގެ ސަބަބުން ދެއްކުމުގެ މައްސަލައަކަށް ނުވާނެ ޙަދީޘް އަހަރުމެންނަށް ކިޔާދެއްވަނީއެވެ.''[14]

111- އަބޫ ޢަބްދިﷲ (އިމާމް އަޙްމަދު) ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ:

"އިބްނު އަބީ ޛިއުބާއި މާލިކު، ސުފްޔާނުގެ ގޮތަށް ބުސިވުރުއެވެ. ދެން މާލިކު ހަރުހުންނަވައެވެ. އަދި އިބްނު އަބީ ޛިއުބު މާލިކަށްވުރެ ހަރަކާތްކުރައްވައެވެ. އަދި އުސްތާޛުގެފާނު އަބޫ ޖަޢުފަރުގެ ގޮތަށް ވަކުރަވަޑައިގެން ތުރުބަސް ވިދާޅުވިއެވެ. ދެން އޭނާ އުސްތާޛުގެފާނަށް އެއްޗެއް ކިޔުމަށް އަމުރުކުރުމުން އުސްތާޛުގެފާނު އެއްޗެއް ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. އަދި އުސްތާޛުގެފާނުގެ ދަރިކަލުންނަށް އެއްޗެއް ހަމަޖެއްސިއެވެ. މަދީނާގެ އަހުލުވެރިން މިފަދައިން ބުނުއްވިއެވެ."

112- އަދިވެސް އަބޫ ޢަބްދިﷲ (އިމާމް އަޙްމަދު) ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: ޙައްޖާޖު އަލްޙައްޖާޖު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ:

[14] މިޙަދީޘް ޞަޙީޙުލް ބުޚާރީގައި ކަނޑާއިބަދަލު ގޮތުން ނަޤުލުކުރެއްވި އިބްނާ ޙަދީޘްވިދާޅުވެއެވެ.

"ގަދަފަދަކޮށް ބަސްވިދާޅުވުމުގައި އިބްނު އަބީ ޛިއުބު، ސަޢީދު ބުނުމާ މުސައްޔަބުއާއި ވައްތަރުކުރެވުނެވެ.' އަހުރެން އަބޫ ޢަބްދި ﷲ އަށް ދެންނެވީމެވެ: 'ސަޢީދު ބުނުމާ މުސައްޔަބުގެ ޙަދީޘުގައި އެބައިމީހުން ޘިޤާތުންތޯއެވެ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'އާނއެކެވެ.' އަދި އެއްފަހަރަކު އެކަލޭގެފާނަށް ފުރުޞަތު އެރުވުމުން ވިދާޅުވިއެވެ: 'އެ ކޯދަފަރައިވަސީ ބައްޕާ ގޮޅުގައިކަމާއި، އަދި އެ ކޯދަފަރާތް ބަޔޭރިފުރޮހާރިވަސީ ބައްޕާގޮޅުގައިކާޝް އަހުރެންނަށް އުނިއްޤަށުމަށް ގާންދަން އަހުރެން ޑުބުވުން ނުކުރާނަމެވެ.' ދީން އެކަލޭގެފާނަށް ދެވޭ ހަދިޔާ ދޫކޮށްލުމަށް ސާވިލްއާއި، އަލްޤާސިމު އުޅެދިވެ ވަޤުއިގަތެވެ.'

އަދި ވިދާޅުވިއެވެ: 'ޕެޖެހަނގެ ޢާމުންގައި ސަޢީދު ބުނުމާ މުސައްޔަބު ބަޔަކާ ދެކޮޅަށް އުޅޭނީ ބަޔަކާއެއް މިސްކިތުގައި ނޫނެވެ.'"

113- އަދިވެސް އަބޫ ޢަބްދި ﷲ (އިމާމް އަޙްމަދު) ވިދާޅުވިކަމަށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އެކަލޭގެފާނު ޢަބްދު ﷲ (އެބަހީ: އިބްނު މަސްޢޫދު) رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ގެ އަސްޙާބުންގެ ވާހަކަ ދެއްކުމަށްފަށައިފުމުން ވިދާޅުވިއެވެ:

"އެބޭކަލުންނީ އަޅުވެރި ބޭކަލުންނަކަށް ކަލޭގެއިގެވެ. ސުފްޔާނުގެ ގޮތަކަށް އެބޭކަލުން ވާހަކަދައްކަވަނީއެވެ.' އަދި ޢަލްޤަމާގެ ވާހަކަ ދެއްކެވުމާއި ވިދާޅުވިއެވެ: 'އެކަލޭގެފާނީ އުޅޭލަނަގެ ހުރިހާއި ބޭކަލުންކަށެވެ. އެކަލޭގެފާނުގެ ދަރިކަލުން އެކަލޭގެފާނުގެ ނަންކޮށްގައި ޢުމަރު ބުނު ޢަބްދުލް ޢަޒީޒް ސިހީއެއް ކޮށްލީމެވެ. ދީން އެކަލޭގެފާނު ޙިކުމަތްތެރިކަމު ތިލާވާރު ދީން ޢާވޯސަށް އެހެކަރު ލިބިގެން އެކަލޭގެފާނުގެ ދަރިކަލުން ބަސް ވިދާޅުވިއެވެ. އަދި ނުވާ ބާރީ ޢުމަރަށް ކޮށްފިވެ. އަދި ޢާވޯސް އެކަލޭގެފާނުގެ ދަރިކަލުންގެ ގޮތަށް ވަރަވާއިގަތުމަށް ދާންގޮތުން އެކަލޭގެފާނު

ދެކޮޅުހެއްދިވިއެވެ. ނުވަތަ ވިދާޅުވިއެވެ: އަވަހާރަވި ވަގުތުގައި ނޫނީ އެކަކާވެސް ވަދާޢުވެގެންނެވެއެވެ.''

114- އަދިވެސް އަބޫ ބަކުރު ﷲ (އިމާމް އަޙްމަދު) އަހުރެންނަށް ވިދާޅުވިއެވެ: އަހުރެން ޢަބްދުއް ރަޙްމާނުގެ އަރިހުން، އުނަގަނޑާގެ ނަސްގަތް މީހެއްގެ ކިބައިން، ޖާމިޢުސްގެ އަރިހުން ކިޔުނީމެވެ:

"އުނަގަނޑާގެ ދަރިކަލުން އުނަގަނޑާގެ ނަންބުރުގައި އުމަރު ބިން ޢަބްދުލް ޢަޒީޒް ސިފައިއް ފެންނިވިއެވެ.' ދެން އުވާލަކަ ދިޔަދުކަރުއްވިއެވެ.

115- އަދިވެސް އަބޫ ބަކުރު ﷲ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަޑުއެހީމެވެ:

"ޢަބްދުއް ރަޙްމާން ބިން ޙާތިމު ބިން ދާއޫދާ ވަޢިގެންނެވާ، ހަމީދާގެ ކައިރިއަށް ވަދާވަޢިދުގެންނުވިއެވެ. އެއިރު އުނަގަނޑާގެ އަންހެން ދަރިކަލުން ކަނދުރާގައި ހޫނުވިއެވެ."

116- އަދިވެސް އަބޫ ބަކުރު ﷲ (އިމާމް އަޙްމަދު) ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ:

"އަލްއިމާމުރިޟާ، އަބޫ ޒުބައިރުގެ ގާތަށް ވަދާވަޢިދުން ޙާޟިރުވެ ވަރުތޯ ނަމާދުކުރެއްވީ ވާހަކަދެއްކިވިއެވެ.' އަދި ވިދާޅުވިއެވެ: 'އުނަގަނޑާ ބަޔޭޒުކުރުއްވި މިސްކިތުން، މިސްކިތުގެ އަރުވާރިންގައި އުޅުގައިއެވެ. އުނަގަނޑާއި އަންހެނުންނާއި އުހެނިހެން މީހުންވެސް ވިއްކިއެވެ.''

117- އަދި ޢަލިއްޔު ބުން މުސްލިމް އަލްބަޠީ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަހަރުމެންނަށް ސުފްޔާނު ބުން ޢުޔައިނާ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޢުމަރު ބުން ޢަލިއްޔު ބުން މުޤައްދަމު ޙަދީޘްކުރައްވާ ވިދާޅުވިއެވެ:

"އަހުރެން ބަޣުދާދުގައި އަހުރެންގެ އަޚާއި އެކުގައިވީމެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަދި އެބަސްރާގައި އެއިރު ޢަބްދުއްރަޙްމާނު ބުން ޒިޔާދު ބުން އަންޢުމު އަލްއިފްރީޤީ ހުންނެވިއެވެ.' ކުރިއަށް ވިދާޅުވިއެވެ: 'ދެން އެކަކާގެ ފޮނުން އެއްދުވަހަކު އަބޫ ޖަޢުފަރުގެ ކައިރިއަށް ވަންނަވިއެވެ. ދެން އަބޫ ޖަޢުފަރު ބުނުއްވިއެވެ: 'އޭ އިބްނު އަންޢުމެވެ! (އުމަވީ ދައުލަތުގެ ކުރީގެ ޚަލީފާއަކަށް ހުރި) ހިޝާމުގެ ދަރިކޮޅުންނާއި، އަދި އާލުގެ މީހުންނާއި، އެމީހުންގެ ދަރިކޮޅުން ފަހުން ކަންތައްތަކުން ތިބާ ސަލާމަތްވެފައިވާތީ ރަށްބަދަލް ނުކުރަމުހެއްޓެވީ؟'

ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން އިބްނު އަންޢުމު އަލްއިފްރީޤީ ވިދާޅުވިއެވެ: 'މަދުކަމެއް ދެންމެ ހިޝާމުގެ ދަރިކޮޅުން ފަހުން އެއްވެސް ކަމެއް، އެއިން ބަޔަކު މިއަދުވެސް ހަމަ ފަހުން ބާޤީގައި ވެސްމި ނުވެއެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން އަބޫ ޖަޢުފަރު ހުރިގޮތަށް ހަރުކުރިއެވެ. ދެން އެއަށްފަހު އެކަކާގޮތަށް ކުރިމަތީގާ ބުނުއްވިއެވެ: 'އެހެންވިއްޔާ މީބާ އެކަންތައްތަކުގެ މަޢްސަލަ އަހަރުމެންގެ ގާތަށް އުފުލުން މަސްލަހަތު ކޮންކަމެއްހެއްޓެވީ؟ އެއީ މީބާގެ ބަސް އަހަރުމެންގެ ގާތުގައި ޤަބޫލުވެވިގެންދާނެކަން މީބާ ދަންނަވާށެވެ.'

އަލްއިފްރީޤީ ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަހަރުމެންނަށް ސުލްޠާނު ފެންނަނީ ބާޣީއެއް ގޮތުގައިއެވެ. ކޮންމެ ބާޣީއަކާއެކު ގެންގުޅޭ އެބަޔަކުގައި ވެރިކަން ހުށަހަޅައިގެންވެ.'

ވިދާޅުވިއެވެ: އަޙްމަދާ އަތް ޖަހުފަދު އިތުރަށް ރުޅިގަދަވިއެވެ. ދެން އެއަށްފަހު ބުނެފިއެވެ: 'ތިބާ އަހަރުމެންގެ ގޮތުގައި އުޅުމަށް ނުކުޅަދާނަވާނެއެވެ؟!' ވިދާޅުވިއެވެ: 'ﷲ ގަންދީ ބުނަމެވެ! ތިބާއާއި އަދި ތިބާފަދަ މީހުންނާއި އެކުގައި އުޅެގެން މެނުވީ މުދަލާއި ސަލަރަފުއް ނުލިބޭއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން އަހުރެންނަކީ ފަހަރަށް މުސްކުޅި އަންހެނަކު ދޫކޮށްލައިއެވެ. އަދި އަހުރެން އެކަނިބޭފުޅާގެ ގޮތަށް އުޅުނީ ދިރުމަށް އެދޭތީއެވެ.' ދެން ހަދިޔާ ބުނެފިއެވެ: 'ދާށެވެ! އަހަރުމެން ތިބާއަށް ހެއްދެވިދީމެވެ.' ދެން އެކަލޭގެފާނު ތެދުވެވަޑައިގެން ނިކުންނެވިއެވެ."

118- އަދި އަބޫބަކުރު ބުނު ސުލައިމު ވިދާޅުވަނީކޮށް އަހުރެން އަޙުމަދުގެ: އަހުރެންނަށް އިބްރާހީމު ބުނު ހަރްޘަމާ، ޝާފިޢީގެ މުޢީދީގެ އަލިހުން ކިޔާދެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ:

"އަހުރެން އަޙްމަދުގެރީގެ ގާތަށް ވަނީމެވެ. އަދި ބުނެފީމެވެ: 'އަހުރެން ތިބާގެ ކައިރީ މިއަދާ ވަހަކަ ﷲ އަށްޓަކައި ތަރުޙީމަލުކުރާށެވެ. ފަހެ ހަމަކަށަވަރުން މީސްތަކުންގެ ތެރެއިން އެމީހަކާއި ވާހަކަދައްކަން އެކަހެރިގެންވާ މީހަކީ، ނަބަވިއްޔަތުގައި ހުރި ހަޤީޤަތުގައި ﷲ އަށްޓަކައި ތަރުޙީމަލުކުރާ މީހާއެވެ. އަދި ﷲ ގެ ރަސޫލާ ﷺ އާއި ގޮތްތިމާގެ ވެގެންވާ (ތިބާފަދަ) މީހަކު އެކަލޭގެފާނުގެ އަޚްލާޤު ތަބާވުމަށް، އެކަލޭގެފާނުގެ ހިދާޔަތަށް ތަބާވުން އަޅުވާލެވިގެންވެއެވެ. ﷲ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى ވަނީ އިލްމު ފަރުމާއްވާފައި، އަދި ޙުއްޖަތުގެ އަލިކަމުގެ މިންވަރެއް ތިބާއަށް ވަރުކަށަވަރުކޮށްދެއްވާ، ތިބާއަށް (ޖާހިލުކަމުގެ) އުޒުރު ދީގެންވުމުން ކަނޑުއްވާފައިއެވެ. އެހެންކަމުން ﷲ ގެ ބަސްތަކުން އެކަމެއްގައި ތިބާއަށް ބުނެދޭނެ ތިބިގެންވުން ބޭއްބަލުވާގެންނާ ޙުއްޖަތެއް ތިބާ ނުލިބިއްޖެ، ނުވަތަ ޝުބުހަތަކާއި ތިބާ އަޅައިގަނޑިއްޖަނަމަ، އެހިސާބުން ތިބާ އަމިއްލައަށް

ޗާރިތުވެގެން މިންވަރުއްގެ މައްޗަށް، ނުވަތަ މީހާ އަރައިގަތް ބާޠިލު ޝުބުހަތުގެ މައްޗަށް، އަދި އެއްޗެކަން މީހާ ތަޤުލީދުގެން ސަލާމަތްވުން ކަނޑައެޅުނު އެއްޗެކަން ތަޤުލީދު މިންވަރުއްގެ މައްޗަށް ތިބޭކަން ﷲ ގެ ކިތާބާއި ސުންނަތުގެ ބަޔާންތަކުން ހުރަހަށްވެގެންނުދާނެއެވެ.

އަދި ދަންނާށެވެ! ރަސޫލުﷲ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ ގެ އުއްމަތާއިމެދު އެކަލޭގެފާނުގެ އަމުރުފުޅާއި ޚިލާފުވެ އުއްމަތުގެ ބިދުޢަތައް (ސަގައިފާ) ނިކުމެއިގަންނަ މީހާގެ ޚިލާފުވެރިކަމުގައި ރަސޫލުﷲ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ އެވެ. އަދި އަމުރުގެ ޚިލާފުވެކަން ރަސޫލުﷲ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَعَލَى آلِهِ وَسَلَّمَ ވަޙީއްގެ ޚިލާފުވެއްޖެކަމުގައި ﷲ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى ވާޖިބުކުރައްވައެވެ. އެހެންކަމުން ﷲ އާއި އެކަލާނގެ ރަސޫލާއާއި ދެކޮޅަށް އަރައިރުންވެގެން މީހާ ނަޞީބުވާނީ ފިތުނައެއް ނުވަތަ ހަލާކުގެ ތެރެއަށް އަޅާނެއެވެ.

އަދި ސަލަފުވެރިންގެ ގާއިދާއިމެދު މީހާ ނަމަވެސް ހިތާމަކުރާށެވެ! ހަމަކަށަވަރުން ޤިޔާމަތްދުވަހު ފެށިގެންވާ މީހުންގެ ތެރެއިން އެންމެ ގިނަވާނީ ތެދުވެރިން މިހެކޭ، ހަމަސަލާމަތުގެ އެންމެ މަތީ ﷲ عَزَّوَجَلَّ އަށް އެކަމުގެ ދެކެވެނީ އަދާކުރާށެވެ.

އަދި ޤިޔާމަތްދުވަހު މިސްކީނުންގެ ތެރެއިން އެންމެ ފަހުން ބާޠިލުވެގެންވާ މިހެކޭ: ޙަޤީޤަތާއިއެކުގައި ﷲ ގެ އަމުރުފުޅުގައި އެންމެ ވަރުގަދައަށް ހިފަހައްޓާ މީހުންނެވެ. ފަހު މީހާފަދަ މިހަކު ފާފަވެރިޔާ އެއްލިބޭކަން ބަޔާންވާނެއެވެ. އެހެންކަމަކު ނުބައިކަމެއްކަން ތަޢާރަފުކުރަނީ ގަވާއިދުން ސާބިތުވެގެންވާ ކަމެއްގައި މިސާލެއްކަމުގައެވެ. އަދި އިއްތިބާޢުވާން މީހުންގެ ޒާތުގައި މަތިވެރިކަން އެކަމުގެ ބަޔާންކުރެވިއެވެ. އަދި މިކަލޭގެ

ދަސްކުރަ ބޯނުންނުކޮށްގެންވެސް ދުނިޔެވެސް ތިބޭފަދަ މީހުން ދަސްކުރާގައި ޢަބްދުލްވައްހާބުއެވެ. ފަހެ
ހުރިގޮތަކީ ނަބީބާރުމް ޒުވާނާނުކޮށް ތަރައްޤީވެގެންދާނެއެވެ. އެހެން އަހުރެން މީބާއަށް (ނަބީބާރުމް)
އަދާކުރުން ރަނގަޅުކަމަށްޓަކައެވެ. އަދި އެއްވެސް ބާރެއް ﷲ ގެ ރަޙްމަތުން މެނުވީ ނުވެއެވެ.'

ވިދާޅުވިއެވެ: 'ދެން އޭނާ ރުއްވެ. އަދި އޭނާގެ ވަރަށްގިނަ ދިރުނުވެސް ރުއްވެ.''

119- އަހުރެން އަބޫ އިސްޙާޤު ބަޣަވިއްޔު ބިން ޔޫނުސް ވިދާޅުވިކަމަށް އަޙްމަދު ހިމާލީއެވެ:
އަހުރެންނަށް އަބޫ ޢަލިއްޔު ދިރުހާ ބިން އަސްމުބީ ޚާލިދްއާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހުރެންނަށް
އަބޫ ދަރުދާބު އިސްޙާޤު ބިން އިބްރާހީމް އަލްޚުޒާއީ ޚާލިދްއާ ވިދާޅުވިއެވެ:

"އެއްފަހަރަކު މުޙައްމަދު ބިން ޔަޙްޔާ ބިން މުސައްޔިބު، އަޙްމަދުގެ ގާތަށް
ވަދެވަޑައިގެންނެވިއެވެ. އެއީ އަހުރެން ޙާޟިރުވެ ހުއްޓައެވެ. އެއީ އެކަކާގެ ފުރުގެ ބަރަކާތެއްގެ
ވާހަކަ ދެކެއްވިވާނެވެ. ދެން އެވިހުން އެކަކާގެ ފުރުގައި ކަމަށް ބޭނުއްވިއެވެ.
ވިދާޅުވިއެވެ: އަދި އެއީތު ދުޢާން ތެރިކަން ވާގޮ ވެހެވުން ދިރިއެވެ. އަދި އެކަކާގެ ފުރު
ހުންނަވީ ގޮތަށް ނަސީބާވާވަޑައިގެންނެވެ. އަދި އެކަކާގެ ފާރާނުކުރެވުނު ރޭޔީ
އެއްޗެއިން ވެހޭފައިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން މުޙައްމަދު ބިން ޔަޙްޔާ، އަޙްމަދުގެއަށް
ގާތަށްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: 'ކަލާ ހިތުގައި ހުރެފައި، އަހަރުމެން ވާހަކަ މިހުން ތިބޭމަތިބި
ހަމަ ބަރުފެގެންވާ ގޮތަށެވުނީ!؟' ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން އަޙްމަދު ހިނިއައީއެވެ.

ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން އަބޫ ޢަބްދި ﷲ ބުނެފިއެވެ: 'އޭ އަމީރުލް މުއުމިނީނެވެ!
ވަނީކަމަކަށް މީބާލާ އެހީ ދެޖަރުސްއަށްވާތީއެވެ؟ މިއީ މުޙައްމަދު ބިން ޔަޙްޔާ ބިން
މުސައްޔިބުއެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން އަޙްމަދު އެކަކާގެ ބުނުއްވިއެވެ: 'އޭ ތިމާ ބަބަބާއެވެ!
ވަނީކަމެވެ! ދެން އެކަކާގެ ވަދެވަޑައިގެންނެވިއެވެ. ދެން އެކަކާގެ

ދޮގާރި ފަހަނަރާ އެތެރެއަށް ވަދެވަޑައިގެންނެވު އުރިޔަމުންގައި އިށީންނުވިއެވެ. ދެން އަލްމަރްވަޒީ ބަޔާންކުރިއެވެ: 'އާ ބޮޑުބޭބޭއެވެ! އަހަރުމެންގެ ގޮތަށް ދިމާ ވައްކަން އަންނާށެވެ. އަހަރުމެންނަށް ތިބާއީ ކާކުކަން ނޭނގުނީއެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަހުރެން ދިއުމަށް ހަނދަކާ. ކޮންމެހެން އަހުރެން އެނގިގެންވާނީ މާރިފަތްދިނުމަކަށް އަހުރެން ބާރުމަސްއޫލިއްޔަތެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: އެކަލޭގެފާނުގެ ކާމިލުކަމާއި ބޭނުންތެރިކަމެވެ. ދެން އަލްމަރްވަޒީ އެކަލޭގެފާނަށް ބޭނުންވިއެވެ: 'ހަމަކަށަވަރުން ތިބާގެ ކާމިލުކަމާއި ބޭނުންތެރިކަމެވެ. އެއީ އެކަލޭގެފާނުގެ އަޚްލާޤުގެ މަގުން ކާމިލުކަމުގެ ބޭނުންތެރިކަމެވެ. އެކަމަކު މިއަދު ކާމިލުކަމުގެ އަދި އުނިކަމެއްވެއެވެ.' އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ: 'އޭގެ އަޚްލާޤުގައި އަޅުގަނޑުމެންގެ ކަންތައްތަކަކީ ކަލޭގެފާނުގެ ކާމިލުކަމާއި ކާމިލުކަމުގެ ކާމިލުކަމާއި އަޅުގަނޑުމެން އަސްލުގެ ދިނީއެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން އަލްމަރްވަޒީ ހެއްދެވިއެވެ. އެއީ މިކަމަކީ ބަޔަކު ކުރާ އެކަލޭގެފާނު [illegible] ވިދާޅުވެދެއްވިއެވެ.

ދެން އެކަލޭގެފާނުގެ ކަންތައް ނިމުމުން އަލްމަރްވަޒީ ދަންނަވައިދިނެވެ: 'މިބާގެ އަޚްގެ ކަންތައްގައި އަހަރުމެންނަށް ހިތާ އެކިޔުމުގެނަށްދެއްވީއެވެ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަޅުގަނޑުގެ ކަން އަށްދެއްވީއެވެ؟' ދަންނަވިއެވެ: 'ސުވާލެއް ބެލުން ސަލާމަތްވީއެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: 'އެކަލޭގެފާނު ފަހާ ކިޔުއްވަނިކޮށްދެއްވީއެވެ؟' އަލްމަރްވަޒީ ބުނެއެވެ: 'އަހަރުމެން އެކަލޭގެފާނު ބަލާދީނުގެ ކިބައިން ފެނިވޭއެވެ. އެއީ އަހަރުމެންގެ ގޮތުގައި އެކަލޭގެފާނު ހިތްހަމަ، ކަންކަމުގައި އެކަލޭގެފާނުގެ މަސްވެރިކަމާ ހެދުމަށެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނު ދެއްވާ މަސްވެރިކަމާ އަހަރުމެން ހޯދުމުގައިވިދާޅުވިއެވެ.' ރިވާވާ ވިދާޅުވިއެވެ: 'އެހެންހަދައިދިނަމަ އަޅުގަނޑުގެ މަސައްކަތް އެކަލޭގެފާނަށް ބުއްދިބަލާ ކިބައިގެންވާށެވެ.'

އަލްމަރްވަޒީ ބުނެފައެވެ: 'ތިބާގެ މަޢުލޫމަށް އެކަށޭގޮތުން ހުއްޖަތެއް އޮންނާނީ ކިހިނެއްހެއްޔެވެ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'އުޅުނުހިނދު އެނގިގެންވާ ކަންތައްތަކުން އުޅުނު ޒަމަތެއް ނުކުރިއެވެ. ދެން އުޅުނުހިނދު ނޫނީގެ ކަމެއް ދިމާވިމާ ތިމަންއަށް އެކަންތަކުގައި ބޭނުން ޖެހުނީމާ' މިފަދައިން އެކަށޭގޮތް ވިދާޅުވެއްޖެނަމަ އަހުރެން ބުނާނީ ކިޔާހެއްޔެވެ!؟ ތިބާ ނިކަން ބުނެބަލާށެވެ!'

ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން އަލްމަރްވަޒީ ބުނެފައެވެ: 'އަހަންނަށްވެއްޖާ ތިބާ އަހުރެންނަށް މަޝްވަރާދޭށެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން އެކަށޭގޮތް ޢާލާއަށް މަޝްވަރާ ދެއްވަން ފެއްޓެވިއެވެ. އެވެނިކަމެއް ކުރާށެވެ. މިވެނިކަމެއް ކުރާށެއްވެ. ވިދާޅުވިއެވެ: 'ދެން އަހުރެންނަށް އެކަށޭގޮތުގެ ކިބައިން ހުރިކަން އެނގުނެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން އަލްމަރްވަޒީ ބުނެފައެވެ: 'މިޙުނަކަމެއް ނެތުމުގެއެވެ؟' ޖަވާބު ވިދާޅުވިއެވެ: 'ތިބާ މިސްކީނުންގެ ތެރޭގައި ނަމާދަން އެއްވުމަށް ގޮވާށެވެ. ދެން އުޅުނު އެއްވުމުން، އަހުރެން ތިބާގެ އަތުގައި ހިފައިގެން މިންބަރަށް އަރާނަމެވެ. ދެން މިސްކީނުންނަށް އެތަކެއް (ބަންދުކޮށްގެން) ތިބާގެ ދޮރާށި ތަޅުދިއިގެން ތިޔަހުރި ތަކެތި ތިބާއަށް ހުއްދަކޮށްދިނުމަށް އެދި ތިބާ އުޅުނުގެ ގާތުން އެދި ސަވާބު ލިބިގަތުމަށް. ދެން މާދަމާ ފަހު އަދި އާދެ އަނެއްދުވަހުގެ ހަމަހިފޭތަން ކަންތައް ކުރާށެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން އަލްމަރްވަޒީ ހަދުހުރުމެއް ޖެއްސެވެ. އަދި އިތުރަށް އެންމެ ބަޔަކު ނުބުނެވެ. އެއީ އެންމެ ފަހުން ދައްކަ ވާހަކައެވެ.

އިސްޙާޤު ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން އެކަށޭގޮތް އަހުރެންގެ އަތުގައި ހިއްޕަވައިގެން ނިކުންނެވިއެވެ. ދެން އަހުރެން ދެންނެވީމެވެ: 'އޭ އަބޫ ޢަބްދި الله އެވެ! ކަށޭގޮތް އާލާއަން ތިޔަ ވިދާޅުވި ކޮންފަދަ ވާހަކަތަކެއްހެއްޔެވެ؟ އާލާ އެތަކެއިން ކަންތައްކޮށްދިނަމަ، ދެން އާލާގެ އަނބިދަރިންނަށް ހަދަކުރާނީ ކޮންއެއްޗެއް ހެއްޔެވެ؟ ނިކަން ވިދާޅުވެބައްލަވާށެވެ!'

އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ: ކަލޭ ތިޔަ އަހަރީ އޭނާގެ އަނބިދަރިންނަށް ޚަރަދުކުރާނީ ކޮންއެއްޗަކުންތޯއެވެ!؟ އޭނާގެ ސަގާފަތުގެ ވިޔަފާރިއިން އޭނާގެ ދަރިންނަށް ޚަރަދުކުރާނަމަ ނިކަމެތިއެވެ.''

120- މުޙައްމަދު ބިން ސަޢީދު ވިދާޅުވަނީ އަހުރެން އަޙްމަދުގެ: އަހުރެންނަށް ޢަބްދުލްވަހާބު މުސްލިމް، އަބްދުއްރައްޒާޤު އަރިހުން ހަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ: އަހުރެންނަށް ޢައްޠާރު، ބިން ދީނާރު ބިން ކުރީގެ ބިން މާލިކުގެ އަރިހުން ރިވާކުރެއްވިއެވެ: ވިދާޅުވިއެވެ:

"އަބޫބަކުރު رَضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُ ގެ އަރިހަށް ދަރަންޏެއް ތިން ކަސިދާ ގެނެވުނެވެ. އެތަނުން އެއްކަސިވަރި ޖަރީމާކުރެވިފައެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނުގެ ދަރިކަލުން ޢަބްދު ﷲ ބިން އަތީގަކު އެކަސްދޯވެފައި ހުރިތަނެއްގެ އެތެރެއަށް ވެއްދެވިއެވެ. ދެން އެކަލޭގެ ކަންކަން އަތިރިމަތީގައި ބެހެއްޓެވިއެވެ. ދެން އުމަރު ބޮންތި އެކަލޭގެފާނަށް ދުއްވައިގަތުމަށް ގެނެސްދިނުމުން އެޖަވާބުގައެވެ. އެތަނުން ދެން ޢުމަރު رَضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُ ވިދާޅުވިއެވެ: 'ހިމާރާއި، އެކަމަށް އަހުރެންނަށް ދޫކޮށްލާ.' ދެން އަބޫބަކުރު ވިދާޅުވިއެވެ: 'ތިޔަކަން އެއްވެސް ކަމެއް ނުވާނެ.'

ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން ޢުމަރު އެކަމަކީ ހިއްޕަވައިގެން ގެއަށް ވަޑައިގެންނެވިއެވެ. އަދި ބާގައިގެން ގަހަނާ ޖަރީމާކުރުމަށް ނަގައިފައިވާތީއެވެ. އަދި ކުޑަ ކަންތައްތަކެއް އެގޮތަށްވެއްޖެއެވެ. ދެން އެކަމަކާއި ކަލޭވެސް ހިއްޕަވައިގެން ގެންދަވާ އަބޫބަކުރުގެފާނުގެ އަރިހަށް ވަޑައިގެންނެވިއެވެ. އަދި ވިދާޅުވިއެވެ: 'ކަލޭގެފާނަށް ދިމާވާ ކަންކަމުގައި މިއީން އުޅެއްޖެއެވެ.' ދެން ކަލޭ ޢަބްދު ﷲ ބިން ޢަޤީލުގާ ދެއްވިއެވެ. ދެން ވިދާޅުވިއެވެ: 'ދަންނާށެވެ! ﷲ ގަންދީ ބުނަމެވެ! އަހުރެން މިފަދައިން ކަންތައްކުރީ ކަލޭގެފާނުގެ މައްޗަށް

ގަތިފެވަނީ ބޮޑުވެގެންނާކަށް ނޫނެވެ. އެހެންއޮކަމަކު އެއީ ކަލޭގެފާނަށް (ހެޔޮއެދި ވިސްނައިގެންނެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން އަބޫބަކުރުގެފާނު ޕެރިޝި ހުރެއްވިއެވެ. އަދި ވިދާޅުވިއެވެ: 'ﷲ ތިބާއަށް ރަޙްމަތްލައްވާށިއެވެ! ﷲ ތިބާއަށް ރަޙްމަތްލައްވާށިއެވެ!'"

121- އަހުރެން އަބޫ ޢަބްދިﷲ (އިމާމް އަޙްމަދުގެން) ދެންނެވީމެވެ:

"ދިހަނު އެހެން ދިހަކަން ކަމަކަން ސަވާބުލިބުމުގާއިމެދު އައިސްފައިވާ ޙަދީޘެއް ކަލޭގެފާނަށް އެނގިވަޑައިގެންނަވާތޯއެވެ؟ ދެން އަހުރެން އިސްފުރިޔަ އަލްމަރްވަޒީ ބޭނު މުސްލިމުގެ އަރިހުންނާ ޙަދީޘް ދިޔުމުކުރީމެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަހުރެން މިޙަދީޘް ލިޔެފައިވަނީ ދިހެއްގެ ކިބައިން ދެން އަލްމަރްވަޒީގެ އަރިހުންނެވެ.'"

122- އަހުރެން ޒަކަރިއްޔާ ބިން އަދިއް ޒަކަރިއްޔާ އަލްޢާބިދު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަޑުއެހީމެވެ:

"އަހަރުމެން ޙަޖްދު ބިން ހާރޫނުގެ ދަރުސްތަކުގެ ކައިރިގައި ތިބީމެވެ. ދެން އިބްނު އަޚީ ޙައްމާދުވައިރި -އެބަހީ: ސަހްލު- ވިދާޅުވަނިކޮށް އަޑުއިވުނެވެ: 'ޤާރީވެރިންގެ ކިބައިން އުނިކަންވާކަން އަހުރެންނަށް އެނގިއްޖެއެވެ. އަހުރެން ކޮންމެވެސްކަމެއްގައި މިވެރިންގެ ކަންތައްތަކެއް ފެނިއްޖެ. ދެންފަހު އޮއްވެސް ދިރަނާ އަހުރެންގެ ކިބައިން ދުރުވާ ނުގަނެއެވެ.' (އެބަހީ: އިހުގެ ސަލަފުން ޤާރީވެރިން ބަލަމުންދިޔައީ ހަދަދުގައި ވެރިންގެ ކައިރިއަށް ވަނުމަ މިހެންނާއި ދުރުވެގެންނަ ގޮތަށް، އަހުރެން ވެރިންގެ ކައިރިއަށް ވަނުމުން މިއަދުގެ އެއްވެސް ޤާރީވެރިޔަކު އަހުރެންގެ ގޮތުން ދުރުއެއްނުވިއެވެ.)"

123- އަލްވަޒީރު ބިން ސުބާޙު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަހުރެންނަށް ސުފިޔާނު ބިން ޢަބްދުލް ޢަޒީޒު، ސަޢްލާމާނުގެ އަރިހުން، އަބޫ ވާއިލުގެ އަރިހުން ރިވާޔަތްކުރެއްވިއެވެ:

"އުމަރު ބުންޏެވެ ހައްޖާޖު، ބިޝްރު ބިން އާބިލު ބަޣްދާދުގެ ވައްކަން ފިރިހެނަކާ ޒުވާބުވިއެވެ. ދެން އެބަރިޔާ ދިލްނުކުރެއްވިއެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ: 'އޭ އުމަރެވެ! ހަމަކަށަވަރުން ﷲ ގެ ރަސޫލާ ﷺ ބަރީޢަތްކުރައްވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ:

'މުސްލިމުންގެ ކަމަކާއި ފިރިވެއްޖެ މީހާ، ޤިޔާމަތުދުވަހު ޖަހަންނަމައިގެ ފާލަމެއްގެ މަތީގައި ބަހައްޓަވާނެއެވެ. އަދި އޭނާއައިގެން އެފާލަން ތެޅިގަނެގަންނާނެއެވެ. ދެންފަހު އޭނާ ކަނޑުކޮށްކުރެވިފައިވާ ހުރިހާ ނުބައިކަމެއް ސިފަކުރެވޭނީ ފިލައިދިޔުމަށެވެ. އަދި އޭނާ ކަންތައްތަކުގައި ނަލަމެއްގެ މަތީގައި ޓާބުކޮށްލެވޭނެއެވެ. އަދި އޭނާއައިގެން އެފާލަން ފަރުވާލަކާލައިގަނެގަންނާނެއެވެ.'

ދެން އުމަރުގެ ހިތަށް ވަރަށް ބޮޑު ބިރުވެރިކަމެއް ޖެހިފައިވާ ހާލު އެކަލޭގެފާނާއި ދުރަށް ވަޑައިގަތެވެ. ދެން އަބޫ ދައްރު ދިމާލަށް ވަޑައިގަތެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ: 'އޭ އުމަރުގެ! ކަލޭގެފާނު ހިތާމަވެރިވެ ބިރުވެރިކަމުން ބޮޑު އަހުރެންނަށް މިތަނުން ފެނިވަޑައިގަތީ ކީއްވެތޯ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'އެހެން ނުވާނެތީ ފެނިވަޑައިގަތީ! ހަމަކަށަވަރުން ބިޝްރު ބިން އާބިލު، ނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަރިހުން އެވަނީ ވާހަކައެއް ފެނިވަޑައިގަތީ އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ.'

އަބޫ ދައްރު ވިދާޅުވިއެވެ: 'ކަލޭގެފާނު ނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަރިހުން އެވާހަކައިން އަޑުނާހަމުގެވަޑައިގަތީތޯ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'ނޫނެކެވެ. ނާހަމެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަހުރެން ހެކިވާ ބުނަމެވެ. ﷲ ގެ ރަސޫލާ ﷺ މިހެން ބަރީޢަތްކުރައްވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: 'މުސްލިމުންގެ އެއްވެސް ކަމަކާއި ފިރިވެއްޖެ ބަލާދުވި ފިރިއަށް، ޤިޔާމަތުދުވަހު

ޢަހަންނަމައިގެ މަތީގައިވާ ފާލަމެއްގެ ބޭނުއްޖެހޭން ވެސްވީ ނުވެއެވެ. ދެން އޭނާއާއިގެން އުފާވަން ހެލިގަންނާނެއެވެ. އެއީ ހުރިހާ ހުވެއް އޮގެ މަގުމުން ފޯއްޖަހުމަން ދާންދެނެވެ. ދެންފަހު އޭނާއި ހުރޫކުން ކަންތައްކުރި މިހެއްނަމަ ނަގާވާނެއެވެ. އަދި އޭނާ ކަންތައްކުރި ނުބައިކޮށްނަމަ އުފާވަން ތަރުދިގެންދާނެއެވެ. އަދި ނަރަކައިގެ އުނދު އަޒާބަން ހޯދިހަ އަހަރުގެ ރޫޙާނީއަށް ފެއްޖެހިގެންދާނެއެވެ. ކަރުނަފަތަށާ އަނދިރިކަން ގަދަވަންކަކެވެ. އެއްވެސް އަލިކަމެއް އެތަންގައި ނުވެއެވެ.' ދެ ހުދަރުވާ! ދެންފަހު ދުނިޔޭގެންނުކުރު ކަލޭގެފާނު ހިތަށް ވާންތޮޖުވެގެންވަނީ ކޮން ދުނިޔޭއަކަށްތޯ!؟

ވިދާޅުވިއެވެ: 'ކޮންމެ ދުނިޔެއްވެސް އަހުރެން ހިތްމަޑުކުރުވައިދޭއެވެ. ދެންފަހު އެކަމުގައި މިވާ ކަންތައްތަކާއި އެކަމުގައި ހިތާނީ ކަކަހުއްޓުވޭ؟!'"[15]

124- ޢިޔާދު ބިން އައްޔޫބު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޙްމަދުގެފާ: އަހަރުމެންނަށް ސުފްޔާނު އަލްޘައުރީ، އައްސަޢީދު ބިން ބުރުދާގެ އަރިހުން، ރިވާކުރެއްވިއެވެ: އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ:

"އުމަރު ބިން ޚައްޠާބު، ސަޢުދުގެ ކައިރިއަށް މީހަކު ފޮނުއްވާލެއްވިއެވެ. ދެން ދުވަސްކޮޅަކަށްފަހު އޭނާ (ޔާގައި) ގާއިމުވެ ނިދިވެފައި ހުންނަވަނިކޮށް އެކަލޭގެފާނަށް ފެނިވަޑައިގެންނެވިއެވެ. އެހިނދު އުމަރު رَضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُ ވިދާޅުވިއެވެ: 'ތިބާ ނިކުމެން މަސައްކަތްކުރަނީ ކޮންކަމަކާއްޔެހެއްތޯ؟ ﷲ ގެ މަގުގައި ޖިހާދުކުރާ މުޖާހިދުންގެ އަޒުމުވަރު އަޒުމެއް

---

15 މިއަދުގެ ސަނަދުގައިވާ ސުފްޔާނު ބިން އަޠިއްޔާ އަލްޖަރީރީ ބަލާކަމި ރާވީއެކެވެ. އެހެންކަމުން މިއަދުގެ ސަނަދު ޟަޢީފުވެގެންވެއެވެ.

ތިބާއަށްވާކަން ތިބާ ނުދެނެގަނުހެއްޔެވެ؟' އޭނާ ދެންނެވިއެވެ: 'ނޫނެކެވެ. އެނގެއެވެ.' އުމަރުގެފާނު އޭނާއަށް ވިދާޅުވިއެވެ: 'އެހެންވިއްޔާ ދެން ކިހިނެއްވީހެއްޔެވެ؟'

އޭނާ ދެންނެވިއެވެ: ﷲ ގެ ރަސޫލާ ﷺ މިހެން ޙަދީޘްކުރެއްވިކަމަށް އަހުރެންނަށްވަނީ ޚަބަރު ދެއްވައިފިއެވެ: 'މީސްތަކުންގެ ކަމުގައި ޙަވާލުވެއްޖެ މީހާ، ޤިޔާމަތްދުވަހު ނަރަކަގައިވާ ފާލަމެއްގެ މަތީގައި ބެހެއްޓޭނެއެވެ. އޭނާއައިގެން އެފާލަން ތެޅިގަންނާނެއެވެ. ކޮންމެ ހުޅުއް އޭގެ ތަނުން ވަކިވެގެންދާނެއެވެ. ދެން އަނބުރި ގެނެވި އޭނާގެ ހިސާބު ބެއްލެވުނެވެ. އޭނާ ކަންތައް ކޮށްފައިވަނީ ހެޔޮކަމެއްގައިނަމަ އޭނާގެ ދިރުސަލާމަތްވެރިކަމުން ނަޖާތްވާނެއެވެ. އަދި އޭނާ ކަންތައްކޮށްފައިވަނީ ނުބައިކޮށްނަމަ، އެފާލަން އޭނާއައިގެން ފޫޅެއިގެންދާނެއެވެ. އަދި ނަރަކައިގެ ތެރެއަށް ސާޅީސް އަހަރު ވަންދެން ވެއްޓިގެންދާނެއެވެ.'

ދެން އުމަރުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ: 'ﷲ ގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަރިހުން މިޙަދީޘް އަޑުއެހީ ކޮންބައެއްހެއްޔެވެ؟' އޭނާ ދެންނެވިއެވެ: 'އަބޫ ޛައްރުއާއި، ސަލްމާނެވެ.' ދެން އުމަރުގެފާނު އެދެބޭކަލުން ބަލާ ފޮނުއްވިއެވެ. އަދި އެދެބޭކަލުންގެ އަރިހުން ސުވާލުކުރެއްވުމުން ވިދާޅުވިއެވެ: 'އާނއެކެވެ. ތިމަން ބޭކަލުން އަޑުއެހީމެވެ.' އެހިނދު އުމަރު ވިދާޅުވިއެވެ: 'އެކަމުގައިވާ ކަންތައްތަކާއި އެއްކޮށް އެކަމާއި ދެން ހަވާލުވާނީ ކާކުހެއްޔެވެ؟!'" [16]

16 މިޙަދީޘްގެ ސަނަދުގައިވާ އައްސަރީއު ބްނު އިސްމާޢީލަކީ ވަރަށް ޟަޢީފު ރާވީއެއްކަމަށް އައްދާރަޤުޠުނީ ވިދާޅުވެއެވެ.

125- އަހަރެމެންނަށް ޝައިބާން ރިވާޔަތްކުރެއްވިއެވެ: އަހަރެމެންނަށް ސައްލާމު ބުން މިސްކީން ރިވާޔަތްކުރެއްވިއެވެ: އަހުރެންނަށް އަބޫ ބަރްޒާޢު، އަލްޙަސަންގެ އަރިހުން ރިވާޔަތްކުރެއްވިއެވެ: އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ:

''މަޢްޤިލް ބުން ޔަސާރު އާޚިރު ސަކަރާތުގާ އޮންނަވަނިކޮށް ޒިޔާދު އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް ވަންނެވިއެވެ: ދެން އޭނާ އެކަލޭގެފާނާއި ވާހަކަދައްކާ، ސުވާލުކޮށް، ޒިޔާރަތްކުރައްވަން ވަޑައިގެންނެވީއެވެ. އެހެން ހުއްޓާ މަޢްޤިލް ބުން ޔަސާރު ވިދާޅުވެއްޖެއެވެ: ﷲ ގެ ރަސޫލާ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ ޙަދީޘްކުރައްވަނިކޮށް އަޑުއެހީމެވެ: 'މުސްލިމުންގެ އެއްވެސްކަމަކާއި ހަވާލުވާ ވެރިއަކު، އިޚްލާޞްތެރިކަމާއި އެކުގައި އެމީހުންގެ ފަރަދުން ކަންތައް ނުބެލެހެއްޓެވިނަމަ، އިނާއި ފަހުގެ މީހުން ﷲ ޢަދަބުދެއްވާ ދުވަހު އޭނާގެ ދުރުކުރަން ޢަރަންނަތަކަން ވައްދަވާފަށް ބާރުގަދަ ގެންގުޅި ނުވާނެއެވެ.''' [17]

126- އަދި ވަރްދު ބުން ޢަޠިއްޔާ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަހަރެމެންނަށް ޖަރީރު، އިސްރާއީލުގެ އަރިހުން، ޤައިސްގެ އަރިހުން ރިވާޔަތްކުރެއްވިއެވެ: އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ:

''އުމަރުގެފާނު ޝާމްކަރައަށް ވަޑައިގަތުމުން ބިލާލު އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް ވަޑައިގެންނެވިއެވެ. އެއިރު އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުގައި ލަޝްކަރުގެ އަމީރުން ތިއްބެވެ. ދެން ބިލާލު ވިދާޅުވިއެވެ: 'އޭ އުމަރުއެވެ!' ވިދާޅުވިއެވެ: 'އުމަރު މިހިރީއެވެ.' ބިލާލު ވިދާޅުވިއެވެ: 'ހަމަކަށަވަރުން ތިބާ ތިޔަހުރީ މިތިބަ މީހުންނާއި ﷲ އާއި ދެމެދުގައިއެވެ. އަދި ﷲ އާއި ތިބާއާއި ދެމެދު އެއްވެސް މީހަކު ނުވެއެވެ. ފަހެ ތިބާގެ ކުރިމަތިފަރާތާއި ވާތްފަރާތާއި ބަލާށެވެ.

[17] رواه البخاري: 7150، ومسلم: 142

އަދި ތިބާގެ ކުރިމައްޗާއި ފަހަތަށްވެސް ބަލާށެވެ. ހަމަކަށަވަރުން ތިބާގެ ވަރައިގެން މިތިބަ މީހުން ދޫނިމަސް ގެންދީ ކަވާކަމަކަށް ނުވެއެވެ.' އެހިނދު ޢުމަރު رَضِيَ ٱللَّٰهُ عَنْهُ ވިދާޅުވިއެވެ: 'ތިޔަ ބުނީ ތެދެކެވެ. މުސްލިމުންގެ ތެރެއިން ކޮންމެ ދިރަކަން ކާބަފައިން ދަރުމައްދަރުގެ މިންވަރާއި، އަދި ހަމައެމިންވަރަށް ރުޅާއި ތެޔޮ ތިޔަބަހައިމުން ރަވަޢްސައިނުވަން ތާންގުން އަހުރެން މިތަނުން ނުކުތުމާނުލާމެވެ.' އެމީހުން ދަންނަވައިލިއެވެ: 'އޭ އަމީރުލް މުއުމިނީނެވެ! އާދޭހެވެ. ހަމަކަށަވަރުން ﷲ ނިޢުމަތް ތަނަވަސްވާކަންދެއްވާ، ދުލާ އިޚްލާޞްތެރިކަމާއި އެދުވިގެންވާގޮތޯވެ.''

127- ހާރޫން ބިން ޢަބްދި ﷲ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަޙްމަދު އަރުޒުކުރިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ވަކީޢު ބިން ޖަރީރު ރިވާޔަތްކުރެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންގެ ބައްޕަ އަހަރުމެންނަށް ރިވާޔަތްކުރެއްވިއެވެ: ޢަބްދު ޖުބައިރު ރިވާޔަތްވަނިކޮށް އަހަރުމެން ސަޢީދު ބިން ޢަމްރު ބިން ބިޝްރު އަބްދުލްމަލިކު، އުމަރު ބިން ޚައްޠާބުއަން ވިދާޅުވިއެވެ:

''އޭ އަމީރުލް މުއުމިނީނެވެ! އަހަރުމެން ކަލޭގެފާނަށް ކަލިމަތަކެއް ވަޞިއްޔަތްކޮށްދޭނަމެވެ. ފަހެ ކަލޭގެފާނު އެބަސްތަކެއް ދެނެގަނެ، އަދި ޢަމަލުކުރައްވާ ބަލަހުކުރައްވާށެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: 'އޭ ސަޢީދެވެ! އެއީ ކޮން ބަސްތަކެއްތޯއެވެ؟

ވިދާޅުވިއެވެ: 'މުސްތަޤްބަލުގައި ﷲ އަށް ބިރުވެތިވާށެވެ! އަދި ﷲ އާއިމެދު މުސްލިމުންނާއިމެދު ބިރުވެތިވާށެވެ. އަދި ތިބާގެ ނަފްސާއި ތިބާގެ އަހްލުބައިތުންނަށް ތިބާ ލޯބިވާކަމެއް އިސްލާމްދީނުގެ އަހުލުވެރިންނަށްވެސް ލޯބިވާށެވެ. ތިބާ ނުރުހޭކަމެއް އަދި ﷲ ތިބާ ބަލަހަރުޖެހިގެން ކުރައްވާފައިވާ ނިޢުމަތުގެ ކަންކަމަށް: ދުރާއި ގާތުގައިވާ މުސްލިމުންނަށް (ފުރުޞަތުދީ) ތިބާގެ ދޫން ކުރިމަތިކޮށް ހާއިލުކުރާށެވެ. އަދި ފަޚުރުވެރިކަމާ

މަންހަޖު (ސުންނަތުގެ މަގަށް) ތާބިޢުވެ ތަބަޢަވާށެވެ. އެއިރުން ﷲ ތިބާއަށް އަމުރުކުރެއްވި ކަންތަކުގެ މައްޗަށް އެކަލާނގެ ތިބާއަށް އެހީތެރިވެވޮޑިގެންނެވޭނެއެވެ. އަދި ތިބާ ކަންބޮޑުވާ ކަންތައް، ތިބާއަށް ފުއްދަވާދެއްވާނެއެވެ. އަދި އެއްކަލަށްވެސް ތިބާ ތަފާތު ދަރަޖަތަކަށް ނިޔާކަނޑައަޅުއްވާނެކަލެވެ. އެހެންވެއްޖެނަމަ ތިބާގެ ކަންތައް އުޅުންބޭރުވެގެންދާނެއެވެ. އަދި ބައްދުން ތިބާ ތޫވެގެންދާނެއެވެ. އަދި ތިބާގެ ބަލާއި އަމަލު ހިލާފުންވާގޮތްނިކަލެވެ. އެހެނީ ހަމަކަށަވަރުން އެންމެ ދެރަވެގެންވާ ބަލާޔަ އަމަލުން އެތެރޭކުރަނީ ބަލާއެވެ. އަދި ދަރިއަށްދަރުމާ ކަލެއްނަމަ، ތިބާއަށް ބައްދުކަން އެނގުން ކޮންމެ ދިމާވަކަން އެކަލޭގެ ސިފާރަކަން ގެންގުޅުނިކަލެވެ. އަދި ﷲ ތާއީދުދު (އެކަލާނގެ މަދަދަކީ) މަދަދުވެރިކަމާ ދިރުމުގެ މަގުމަތީން ތިބާ ބިރުނުގަންނާށެވެ.'

އުމަރު ވިދާޅުވިއެވެ: 'އޭ ސައީދެވެ! މިހިރާކަލެއް ކުރަން ކުރެވޭނަވާނީ ކޮންކަމެއްތޯ؟'

ވިދާޅުވިއެވެ: 'ﷲ ތިބާގެ ކަނދުރަގައި އެޅުއްވުމަށް ނިޔާކަނޑައެޅުއްވާފައިވާ ކަންތައް، އެތިރުއްގެ ކަނދުރަގައި އެޅުއްވުން ނިޔާކަނޑައެޅުއްވާފައިވާ އެކަންކަންކުރަން ކުރެވޭނަވާނެއެވެ. އެހެނެއްކަމަކު ތިބާއަކަށްވާކަން ކަރަކަށް (އެކަންކަމަށް) އަމުރުކުރައްވާފައެވެ. ދީން ތިބާއަށް ކިޔަމަންވެވޭނެއެވެ.''

128- ޢައްބާސް ބިން ޢަބްދުލް ޢަޒީމް ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރުން އަޑުއިވިގެން: އަހަރުމެންނަށް ސުފްޔާން ބިން ޢުޔައިނާ ރިވާކުރެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޙަޖާޖު ބިން އަބީ އަލްސަޢުދު، އަބްޖުންދީގެ އަރިހުން، އަބޫ އިދްރީސް އަލްޚައުލާނީގެ އަރިހުން ރިވާކުރެއްވިއެވެ: އުމަރުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ:

"މުޢާވިޔާ، އަބޫ މުސްލިމު އަލްޚައުލާނީގެ އަރިހަށް ޖިހާދަށްދުކުރުމަށް ވަޑުވަޖެއިގެންނެވިއެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނަކަށް އެނިގެންދެވިއެވެ، މުޢާވިޔާ ވިދާޅުވިއެވެ: 'އޭ އަބޫ މުސްލިމުއެވެ! ތިބާއަށް އަހުރެން ނޭނގޭހެއްޔެވެ؟ ތިބާއަށް އަހުރެން ނޭނގެނީހެއްޔެވެ؟ އޭ އަބޫ މުސްލިމުއެވެ! އަމީރުލް މުއުމިނުންނާ ސުވާލުކުރައްވާށެވެ.'

ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ: 'ދަންނާށެވެ! ތިބާ އުއްމަތުގެ ކަންތައްތަކާއި ހަވާލުވެ ވެރިވެ، ދެން އެންމެ ނިކަމެތި ދަރުދަރަޖައިގެ އެންމެ ފަޤީރާއާ ޚިޔާވައި އެހެންނުރިޔާ ބަޔަކަށް ބަދަލުވެރިވިޔަސް، ތިބާގެ ބަދަލުވެރިކަމުގެ މައްޗަށް އަނިޔާވެރިކަން ފެނިގެން (ބަދުވެގެން) ދާނެއެވެ. އެހެންކަމުން ތިބާއަށް އަމުދުވިވެގެންވާ ގޮތަށް ސިފަވާނެއެވެ.'"

129- މުޙައްމަދު ބިން ބައްޝާރު ބުންދާރު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ޣުންދަރުވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޝުޢްބާ، އަބޫ މަސްލަމާގެ އަރިހުން ރިވާޔަތްވިއެވެ: އަބޫ ނަޟްރާ، އަބޫ ސަޢީދުގެ އަރިހުން ރިވާޔަތްވަނިކޮށް އަޑުއެހީމެވެ: ނަބިއްޔާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ:

'ތިޔަބައިމީހުންކުރެ މީހަކު، މީސްތަކުންގެ ގަންނަ ބިރުކަން، ބައްޓަން ވަރަކަޑައްކަންގަންނަ ބާރަކު ފެނިއްޖެނަމަ އެޙައްޤު ބަސްބުނުން މަނާކުރަނީ ނުކުރާހުށިކަމެވެ.[18] ތަން ދިފެނިއްޖެނި ގޮތަން އަހުރެން ވަސްމަން ދެކުފެރިކާން، ދެން އާނގާ ކަންޒަވި (ސަބަބަރުމަން) ފުރާފުދަން ދެދުވެރިކުރި ބަސްދެކެޔެ ދިޔައެވެ.'"

[18] رواه أحمد: 11428

130- އަޙްމަދު ބުނެފި ހަމީދު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަހުރެންނަށް އަލްޙަސަން ޙައްދަޘާ ވިދާޅުވިއެވެ: އިބްނު މުބާރަކުގެ އަޞްޙާބުއެއްކަމުގައިވާ ޢަބްދާ ބުން އިބުރާހީމް އައްޖާއިޒީ އަހުރެންނަށް ޙައްދަޘާ ވިދާޅުވިއެވެ:

"ޙަމީދުން، ސުފްޔާނާއި އެކުވެ އުޅެން ފެށުމުން -ނުވަތަ ވިދާޅުވިއެވެ-: ސުފްޔާނުގެ ގާތަށް ވަދެއުޅެން ފެށުމުން، އެބޭފުޅާގެ ޢަބްދުލްމަލިކްއާ ސުވާލެއް ކޮށްފިއެވެ:

'އެއަށްފަހު ދަންނަވައެވެ! ހަމަކަށަވަރުން މިބާގެ ބައްޕަ ވާލިދުކުރެއްވި ފަރާތް މިބާ އެފަރާތް ދޫކޮށްލައިފިކަމުގައި ވެއްޖެއެވެ. އަދި އެފަރާތަކީ (ސަގާފަތުކަނޑި) ބަލައިގަތުންތެރިކަންވެސް ދޫކޮށްލައިފިމުއެވެ. މިބާ އަހަރެމެންނާއިމެދު ކުރިން އެވަރަށްހުންނެވެ. ދަންނަވަން މިބާގެ ދަރިކަމުގައި ބާޣީހުސްނުހިނދު، އަދި މިބާގެ މުޢާމަލާތްތެރިކާއި ހިނގާތުރުކަން އިލްމީދާނުކުރުމުގެ ހިނދު، މިބާއަށް އެއާއި ކުރިމަތިވާކަން އެއްވެސް ޙަރަޖެއް ނުޖެހުނެވެ. އަދި މިބާ (ކުރިން) ދޫކޮށްލި ކަންތައްތަކުގެ ބަދަލުގައި އެކަންތައް ހިފައިފިމުއެވެ. ދެންފަހު އަހަރެމެންނަށް ވިސްނުނީ މިބާގެ ބައްޕަ ގެއްލިގެންދިޔައީ ނުދިނުމަކަށެވެ. އަދި މިބާގެ އުޅުނު ކަނޑުވާ، އަދި މިބާގެ މައްޗަށް ބުއްދިއަމް ގާއިމްކުރެއްވި ދެކުނު މިބާގެ ބުރުމަތް ކަނޑުގެން ނުދިނުމަށެވެ (އެބަހީ: ނަފްސާނީމަތިން ބުއްދިއަމް ގާއިމްކުރެއްވި ދެކުނު މިބާއާއި ދުރުނުކަނޑާ ނުދިނުމަށެވެ). އެހެ މިބާ ތަރިކައިގެ ކަންތައް މިބާއަށް ދައްކައިދީމުއެވެ. އަދި މިބާގެ ނަފްސު މިޔަ ވަރުބާތި ކަންތަކުގެ ހެޔޮކަމުގެ ކަންތައް މިބާއަށް އަންގަވައިދީމުއެވެ. އެއީ މިބާ ސަގާފަތްކަލްތުންނެގޭ އުޅުމުގެ ކަންތަކެވެ. އަދި މިބާ ކަލަކަތްވެސް ހުރި (ހެޔޮ ރަނގަޅު ބާރުތަކުގެ) މަޤާމުގައި ދެމިގެންވެސް ހަމައެކަނިވެގެންވާނެއެވެ. ދެންފަހު މިބާ ފަހުރުވެރިކަން، ދުރުވިސްނިއްޖެނަމަ ފަހެ ﷲ އިރާދަފުޅުކުރެއްވިއްޔާ ފަރުވާލެވިގެންވާ ތަބާވެވިގެންނާ ހަމަބާއެއެވެ. އަދި ފުއްސެވިގެންނާ ގާފަހުއެކެވެ.

އަދި މީހާ ތިޔަ ގޮތުގައި ދުލިހެލިވެއްޖެނަމަ މީހާގެ ކިބައިން ﷲ އަހަރުމެން ދުރުކުރައްވާށިއެވެ.
އަދި އެކަލޭގެފާނު ނުލާ މީހާއަށް އެއްވެސް ފުދުންތެރިކަމެއް ނުވެއެވެ.

ފަހު ހަމަކަށަވަރުން މީހާ ތިޔަށްކަރު ނުބައި ބަލަފު ސަލާމަތާ މީހާއަށް
ރަޙްމަތްތެރިކަމާއި ބަރަކާތް ފަރާތުގެ ނުތަނަބިއްޖެއެވެ. އަދި މީހާގެ ކަންކަމުގެ ހިކާހަރަނާ ގޮތް
އެކަމާގެ ކުރިމަތިކަމުން މީހާއަށް ވެފާކުރިއެވެ. އެއީ މީހާގެ ހިތުން ދުނިޔެކަމުގަޔާ
މިހެން މީހާ ބަލަހައްޓަން ތަންތަނެވެ: 'އަހުރެން ޔަމާނާތްތެރިކަމާއި ... އެއީހުން އެއްވެސް
ގެއްލުމެއް ނުބައެއް އަހުރެންނަކަށް ނުލިބޭނެއެވެ. އަދި އެއީހުން އެކަމުގައިވެސް
ސަލާމަތްކަންލާންލެވެ! އަދި ހެޔޮނުނަން އަމާނާތް ބަލަހައްޓާ މިހެންގެ ކަންތައް އަހުރެން
މީހާއަށް ބަޔާންކޮށްދެއެވެ. އެއީ އެއަމާނާތް ބަލަހައްޓަން ހެޔޮނުނުގެ ފަރުވާތެރިކަން ވަކި
އެއަމާނާތް ބަލަހައްޓާ މިހެންގެ ފަރުވާތެރިކަމުން ބޮޑުވެގެން ނުވާކަން، އަދި އެހެޔޮނުނުގެ
ޖަރީމާ ވަކި އެހެޔޮނުނަން އަމާނާތް މިހެންގެ ޖަރީމާއަށްވުރެ ބޮޑުވެގެން ނުވާކަން
މީހާއަށް އެނގިގެންދިޔުމަށްޓަކައެވެ. އެކަންވާގޮތަކީ މީހާ އެންމެ ފުރަތަމަ ފަހު، ދެން
(ފުރިކަމުގެ ކަމަކަށް) އާދެއެވެ. ދެން ﷲ އަށް އަޅުދުކަހަވަރު ހިފައިގެންވާ މިހުންނަން
ކުޑަކޮށްކަން ލިބިގެންވާފަރާތުން ބޮޑަށް އެމިހުންނަން މީހާ ކަންކަން ޖަހުސާ، އަދި
އެމިހުންގެ މައްސަލަ ފާޅުބެލެން ނުވާ ކަންތަކުގެ މައްސަލަ މީހާ އެމިހުންނަން
އަޅުބިހުންގެ ސަލަބުން މީހާ އެމިހުންނަން ޙަޤީޤަތުގައި ދެންބާއްވާއެވެ. ދެން މީހާފާއިތު ﷲ
އަށް އުޅުދުނާ ކަންތަކަށް އެހީތެރިވާ، ﷲ ގެ އަޅުދު އުފާވާ، އަދި ﷲ ގެ ރަސޫލާ
ﷺ ގެ ޙަޟްރަތުގައި ޒިޔާރަތްތެރިވެ އުފާވާ މިހަކަށެވެ.

'އަހުރެން (މުޙައްމަދު) މިސްކީނުންގެ އަތުން ނަގާ) ސުލައިމާނާ އެކަމަކު
(ޖަމާޢަތުގެ ފަރާތާ މުދަލުގައި ހަމައެކަނި) ރަހްމާތްތެރިކަމާއިން' މީހާ ބަހުރިނަމަ، ދެންފަހު

ހުއްދަފުޅުގެންނާ ޚިލާފަށް ޢަމަލުކޮށްފައިވާ، އަދި ބައްދުލު ނުކުރުމުގައި ކޮދިކުރުމަށް ނުޖެހިފައިވާ ތަކެތި ހަރާމްކޮށްދެން، އަލްމަރްވަޒީ (ފަރިކަލާއި އުޅުއްވާއި) ބަލާލުމުގެންގެނުފި މިވާ ސަލާމަތުވުމުގެންވާކަމަށް ތިބާއަށް ފެނުނީ ކޮންތާކުންތޯއެވެ!؟ ދަންނަވާ 'މިދަންނާ އެއްޗެއް ނުކުރާނަމޭ (އެބަހީ: މާލު ޖަމާކުރުން ނުކުރާނަމޭ) އަދި ހަޖާނާކަން ރަޖާކުރުމުގެ ނުކުރާނަމޭ' މިވާ ބޭނުންކުރަމަ ދަންނަވާ މިވާގެ (އަބުރާއި މަތިވުރު) ހުރުމަތްތެރިވެވަ މިހާރާއި (އެބަހީ: ފަރިމިހާއި އުޅުވި) ވަރުތަރުވުމުން މިވާ ހުރިހަރުމަ ޔަގީންކުރެއްވީ!؟ އަދި މިވާ އަދިއްޔަތަށް ފަސޭހަކަމެއްގެން އޭނާ ފުރުވައިދީ، އަދި މިވާގެ ދީން ފަސާދަކޮށްލައިގެން އޭނާގެ ދުނިޔެ އިސްލާހުކުރުން ހުރިހަރުމަ ކުރަނީކަމުގެއްތޯއެވެ!؟ ފަހަ ދުނިޔޭގައިވެސް ގެއްލުނިވުން އެންމެ ބޮޑުވެގެންވާ، އަދި އާޚިރަތުގައި އެންމެ ޖަޒާ ބޮޑުވެގެންވާ މިވާ އެހާމަތުގައި ނުވާނެއެވެ!؟ އެހެންކަމުން މިވާއަށް ކަމަކަން މިނޑިންވާތޯ ކަމަކަށް މިވާގެ ނަފްސު ވައްޓާލުމާއި الله އަށް ތަޤްވާވެރިވެ ބުރުވާލާށެވެ. އެއްޗެއް އާޚިރަތާއި ބާއްވާ الله ގެ ރަސްޫލަށް ދެނުވީ ނުވާށެވެ."

131- މުޙައްމަދު ބުނު އަބީ ޝައްބަދު އަލްހަޒްރަމީ ވިދާޅުވަނީކަން އަޙްމަން

ސަނަދު: އަހަރެމެންނަށް މުޙައްމަދު ބުނު ޢަބްދި الله ބުނު ހިލާލު ކިޔައިދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ:
އަހަރެމެންނަށް ޢަބްދު الله ބުނު ސާލިމު ބުނު މުސްލިމު ކިޔައިދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ:

"ސައްވާރު ބުނު ޢަބްދި الله އާއި އޭނާގެ އަނބިކަނބަލުން ދެމެދުގައި އުޅުނެވެ.
ދެން އޭނާގެ އަނބިކަނބަލުން ދޭތެރޭ ހިތްހަމަނުޖެހުން ދިމާވިއެވެ. އަދި ސައްވާރު ބުނު ޢަބްދި الله ފާޑުކިޔުމެއް ހަދައިފިއެވެ. ދެން ސައްވާރު ވަކިކޮށް ކަންތައްތަކެއް ކުރުވާލީ އެކަން ބައްލަވާ ގާޒީއާއި އޭނާގެ އަނބިކަނބަލުން ދިމާވިއެވެ. އަދި ޖަމާޢަތުގެ ދެމެދުކުރަންޖެހޭ ހަމަޖެހުމެއް ފުރަތަމަކުރިއަށް ގެނައުމުގެ

ދިނަކަމާއި، ސުލޫކާތުގެ ޙަޤީޤަތް ކުޅެކަމުގެ ވާހަކަ އޭގައި ހިމެނިއެވެ. ދެން އޭނާގެ އުޚުވިއްޔާއަށް އޭނާއަށް ޖަވާބުގައި ލިޔުނެވެ:

'ޢަބްދާނުވަންޓަ ޢަބީމުވަންޓަ ﷲ ގެ އިސްލާމްދީނުން ފަހަރުވެ. އުޅަނުފަށް ދަންނާނެވެ. އާ ސަލާމްޢަލައިކުމް! ތިބާގެ މަސްއޫލިއްޔަތު ﷲ އަށް ޝުކުރުވެރިވުމެވެ. އެހެން ޝުކުރުވެރިކަމަކީ ދުނިޔަވީ ޙާލަތު ފައިދާއެއްގެ ބަދަލުގައި ފުދިގެންވާ އެއްޗަކަށެވެ. އެކަމަކު ދުނިޔާގައިވާ އެއްޗެސް އެއްޗެއް ޝުކުރުވެރިކަމުގެ ބަދަލުގައި ފުދިގެންނުވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން ޝުކުރުވެރިކަމަކީ ޙާލަތު ބޮޑުވެރި ދުނިޔަވިސްނާ މިހާރު ހިފަހައްޓާލި ފުރިހަމަޙާލަތު ގޯސްވެ. އެއިން އާދާ އަޑިކަން ހުރިއެވެ. އަދި އެއަށް އާދާ ހަމަޖެހުން ހުރިމަށް ރުޅިއަރުވައެވެ. ﷲ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى ދެކެ ޝުކުރުވުމުގެ ކަންވާރުން ފުރުޞަތުގައި އެކަލާނގެ ވަޒީފާތަކުން ހުރިއެއްގޮތަކަށް ކަންތައްތައް އެހެން އެއްވެސް މިހަކަން ހާމަޖެހުމެއް ނުކުރެވެއެވެ. ދެން އެބައިމީހުންގެ ޝުކުރުކުރުމުގެ ފިނިކަން ކުރުމުގައި، އަދި އެބައިމީހުންގެ އެއްމިތުރުގެ ނިމުންކުރުމުގައި އެކަންތައްތަކެއްވެއެވެ. އެހެން އެކަމުގެ ސަބަބަކީ: އެހެން އެބައިމީހުން (ﷲ އަށް ޝުކުރު) އަދާކުރުމަކަށް ނުކުރަން ބަލަން ޢަމަލުކުރުމުގައި އެބައިމީހުންގެ ސަބަބުތަކުން ޢަމަލުކުރަމުންދާކަމެވެ. އަދި ބިލާދުތަކު ސަލާމަތުންނުވި މީހުން ކަސްތަކުތަކާ ހުރަސް އެބައިމީހުންގެ ނަފްސުތަކާ ކަސްތަކުތަކުވެއެވެ. އަދި ސަބަބުތަކުގެ ކަށަވަރު ނަފްސުތައް މިނިވަންކަމަށެވެ. ދެން މަދުވަންތަކުގެ ކަމާ އެކުވެރިކަމާ ތަކުތަކުގެ މަނަފަޢާ ނަފްސުތައް ހުރިއެވެ. އަދި ޢާންމަކޮށް ވަންދެން ބަލާހުރުމުން ކަންތައްތައް، ކަރުހިއްކުމަކީ ނަފްސުތަކުގެ ސިފައާއެކު ކަމުގައި އެބައިމީހުން ހުރެއެވެ. (ދުނިޔަވީ) އަޑުއެހުމާ ބާރުތަކުގެ ނަފްސުތަކު ނިކަމެތި ޙާޖަތްތަކުން ފުރިހަމަކޮށްދިނުމެވެ. ދެންފަހު އެބައިމީހުންގެ ހިތްތަކުން ދުނިޔާގެ ބާރު އިތުރުކުރުމަށް ބާރުވެރިކަމާ، އަދި އެބައިމީހުންގެ ހަވާނަފްސުތަކުން

އެކަންކަމަށް އެދުންވެރިވުން އެކަހެރިވިހިނދު، އަދި އެބައިމީހުންގެ ތަޤުވާގެ ފިޔަވަޅުތަކުގައި
އަދި އެދުންވެރިވާ އެއްޗިތަކީ، ޢާޒިރުކަމުގައިވިހިނދު، الله سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى އެބައިމީހުންގެ
ހިތްތަކުގައި ހިކުމަތުގެ ފެންއާރުތަކެއް ބާރުބާރުކުރެއްވިއެވެ. އަދި ފަރުވާކުރުން ދުރުވެގަތުމުގެ
ވިސްނުމުގެ ފެންއާރުތަކެއް އެލުވާލެއްވިއެވެ. އަދި އެބައިމީހުންނާއިގެން ނުބައި އަތިރިކަމުގެ
ނިޝާނުތަކެއް އަދިގަތުގެންދިޔައެވެ. އެބައިމީހުންނަށް (ނުބައިކަމުގެ) ގުދުރަތުތަކެއް ބައްދާ
ދިޔުމުގެ ބަދަލުގައި ފެށުމެވެ. އަދި ބާރުވެގެންވާ (ބާރުތަކެއްގެ ދަނޑު) މީހުން (ކަންކަން
ފުރިހަމަކަމާއި) ގާތްވާ މީހުންނެވެ. ދުން الله ގެ ރަޙްމަތުން ވަޑައިގެންނެވީ ތެދުކަންތައް
އަމުރާއި ޤާއިމުވުން ދެނެގެން އެބައިމީހުން އެގެތަކައި ދުވިލިއްބެވެ. އެއީ އެކަންމީހުން ފިލަވައި
ހަމައެކަނި އެކަށީގެންވާއިރުދު އިލްމުވެރިވެގެންވާ، އަދި އެކަށީގެންވާއަށް ޢަމަލުކުރާ
މީހުންނެވެ. އެކަށީގެ ގުރުބާނީކަމަށްވާދިޔާ ކަމެވެ. އެކަންކަމުން ޒާ ސަލާމަތްވެ.
ތެދުވެރިވެ ސަލާމް މީހުންގެ ސިފަ އަދި އެމީހުން ދެކާ ދަނަކަމަށް ބާވަ ފައި މިބައިމީހުންގެ
ސިފަތަކެވެ. އެކަންކަމުން އެބައިމީހުންގެ ސުލޫކެއްނާ ވަސިއްޔަތްތަކުގެ ވާހަކަ ބާވާ އަދުއްޔާ،
އަދި އެގޮތަށް ތަޤުރީރުކޮށްފައެވެ. އަދި ސިފަ ފަތެއް (ހިތްފަން ބަހަނާއަކަށްހަމަ) ޤައުލުބުރުގަށެއް
ކަންކަން ދެއްކެވުން ބާވާ ދުރުވެ ހިދާޔަތްވާނެއެވެ. އެއީ: ޢަމަލުގެ ދަރިކަލުން، އަސްލުދިރުން
ގިނަކަމުން، ސުލޫކުގެ އަޚްލާޤްކަމުގެ ކަމެއް. ސަލާމަތް."

132- އަބޫ ބަކްރު الله (އިމާމް އަޙްމަދު) ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހަރެން އަޑުއެހީމެވެ:
އެކަކާގެ ފުން ހަމްބަލް ބިން އިސްޙާޤުގެ ވާހަކަ ދައްކަވަމުން ވިދާޅުވިއެވެ:

"އެބޭފުޅާވީ ފާސިޤުކަމުގެ އިލްމުވެރިކަމުގެ ލުއިގޮތެއް ބައްޓަންވެރިކަމުގެ
ރަޙްމަތުގެ ސާފުކަމެވެ.' އަދި ބަކްރުބްނު، ވަކީލްގެ ރަސްމީވެރިއެއްކަމުގައިވީއިރު ދެއްކެވުމެވެ.
އަދި ވަކީލް އެބޭފުޅާއަކީ ކަންކަމުގައި ދިރިހަމަދޭތެރެއެވެ ކަމުގައިވެއެވެ. ދީނުގައި ބަކްރު

ޤާސިމުގާއި ޙަވާލުވިހިނދު އުޅަރީގެ ފުނ އުޅަރީގައި ދުރުވެވަޑައިގަތް، އެއްވެސް އިރުޝާދެއް ދެން ނުދެއްވިއެވެ.'"

133- ޢަބްދުލް ވައްހާބު ބިން ޢަބްދިލް ޙަކަމު ވިދާޅުވަނީކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: ޙައްމާދު ވިދާޅުވިއެވެ:

"އަހުރެން ޙަޤީޤަތަކަށް ފެނުނަ ލޯބިވެއްގެ ތަފާތަކުން އަހުރެން އައްޔޫބު ފިޔަވައި ބިރުވެރިވެސްވިމެވެ. އުޅަމުން އުޅަރީގެ ޤާސިމުގާއި ޙަވާލުވިހިނދު، ދެން އެއްވެސް ދުރާއެއް އަހުރެން ޙަޤީޤަތަށް ނުދެކެމެވެ."

134- އަހުރެން އަޑު އަބޫޙް ﷲ ވިދާޅުވަނީކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޙަދީޘް ބުން ސައީދު، މުޙައްމަދު އަބީރުން ޙާރިޘާއާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހުރެންނަށް ޙާލިދު، މަސްރޫޤު އަބީރުން، އަބޫދު ﷲ (އިބްނު މަސްޢޫދު) ގެ އަބީރުން ހަބަރުދެއްވިއެވެ -ޙަދީޘާ ވިދާޅުވިއެވެ: މުޙައްމަދު އެއްބަހަކު ނުވަތަ ދެބަހަކު މަރުޤޫޢުކޮށް ފިޔަވައި ރިވާކުރެއްވިއެވެ- ނަބިއްޔާ صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَىٰ آلِهِ وَسَلَّمَ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ:

"ޙިކުމަތްތެރި އެއްވެސް ބާކިލެއް ޤިޔާމަތްދުވަހު، އެކަމުގެ ކަނޑުފާތަކީ މަޤާމިކަށްވާ ހިއްޖަވައިގެންވާ ބާރު ގެންގުޅެން ފަދަ ނުވެއެވެ. އެކަމު ޖަހަނަމައިގެ މަތީގައި ބޭއްޖިއްޖައްމަނު ޖަންތުޖެވެ. ދެން އުމަތާއިކަމާ ﷲ عَزَّوَجَلَّ ހާއި ދިމާވަނީ މައްކަހުނު އިސްތިޤްފާރުކުރެވެ. ﷲ އެކަކުވަކަށް 'ކަލޭ އެއްވައިވަރުވާށޭ!' ވަދީކުރައްވައިދިނަމަ، ސާމިސް އަހަރުވަންދެން ވެއްޖެމުންދާނޭ (ނުވަތަ ކަނުދޭ) ކަލޭ އެއްލާވަރުވާނެއެވެ." [19]

---

[19] ސަނަދުގައިވާ މުޙައްމަދުގެ ބަލިކަމި ޙާލަތްކަމަށް

135- މަޙްމޫދު ބުނު ޒައިދާނު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަޑުއެހީމެވެ: އަޙްމަދުގެންނަން އަބޫ ދާވޫދު ކިޔާދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަޙްމަދުގެންނަން ޢުމަރު ބުނުލި އަލާއު، ބާވިޔާ ބުނު ސަޢީދުގެ އަރިހުން، އިވޫރަނު ބުނު ޙަސްޖާނުގެ އަރިހުން ކިޔާދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ:

'އަހުރެން ޢާއިޝާ رَضِيَ ٱللَّهُ عَنۡهَا ގެ އަރިހަށް ވަނީމެވެ. އަދި އުކާމަކާގެ އަރިހުގައި ފާސިޤުންގެ ކަންތަކުގެ ވާހަކަ ނަންގަވައިފިއެވެ. އެހިނދު ޢާއިޝާ رَضِيَ ٱللَّهُ عَنۡهَا ވިދާޅުވިއެވެ: ٱللَّهُ ގެ ރަސޫލާ صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيۡهِ وَعَلَىٰٓ آلِهِ وَسَلَّمَ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: 'ޤިޔާމަތްދުވަހުގައި ޙަޟްރަތުވި ފާސިޤުވެސް އޮންނާނެ ތަޅުމުގައި އުޅުވި، އަދި އެއްވެސް ދުލެއްގެ ދޯތްކަ ކަޑުކުރާނެކަމެއްގެ ނުވަތަ ކަޑުކުރުމެއްދު -އަބޫ އަޙްމަދު އުޅަމުންގައި ސަލާމްކުރެއްވެވެ- ވެސް ނިޔާކަނޑައަޅުއްވާނޭކަމަށް އޮއްމިދުކުރާނެ ހިނދުކޮޅެއް އަންނާނެއެވެ." [20]

136- އަހުރެން އިސްޙާޤުގެ ބުނު ޝިހާބް އައްސުޢުދީ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަޑުއެހީމެވެ: އަޙްމަދުގެންނަން މުޙައްމަދު ބުނު ސަޢުދު އައްނަޚްޢީ، ޚައިޘަމްގެ އަރިހުން، މުޖާހިދުގެ އަރިހުން، ޢާއިޝާ رَضِيَ ٱللَّهُ عَنۡهَا ވިދާޅުވިކަމަށް ކިޔާދެއްވިއެވެ: ٱللَّهُ ގެ ރަސޫލާ صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيۡهِ وَعَلَىٰٓ آلِهِ وَسَلَّمَ ޙަދީޘްކުރައްވަނިކޮށް ތިމަންކަމަނާ އަޑުއެހީމެވެ:

"އުމުރުން ކުރު މީހަކަށް ދުވަހެއް -އުޅަނީ ޤިޔާމަތްދުވަހެވެ- އަންނަހުއްޓެވެ. އެދުވަހުގައި އެންމެ ތަޅުމުގައި އުޅުވިގެން ހިފިހިފި އޮވެ، އަދި އެއްވެސް ދުލެއްގެ މަޢްރަކާ ދުވަހުކޮޅެއްވެސް ވިދުނުކުރުވުންތަކާ ހިމެނޭއަކާ އުޅުނީހެވެ." [21]

[20] رواه أحمد: 24464

[21] ޚަލީލު ބުނު އަޙީ ސުލައިމާނަކީ ވަރަށް ބޮޑުކަނި ޙާފިޡެކެވެ.

137- ޢަލީޔު ބިން ޙުސައިން ވިދާޅުވިކަމަށް އަހުރެން އަޑުއިވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޝުޢައިބު ބިން އިސްޙާޤު، ހިޝާމު އަލްދަސްތުވާއީގެ އަރިހުން، ޔަޙްޔާ ބިން އަބީ ކަޘީރުގެ އަރިހުން، އަބޫ ޤިލާބާގެ އަރިހުން، އަބޫ މުހައްލަބުގެ އަރިހުން، ނަބިއްޔާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ ރިވާކުރެއްވިކަމަށް ވިދާޅުވިއެވެ:

"ޤިޔާމަތްދުވަހު ބަދަނުގެ މީހުން، އެމީހުންގެ އިސްތަށިތަކަށް ދުރަށްއާ (ކާޅި ނަހަލާ) ތަކިޔާއި އުމުރު، އުޅާއި ބިލާއި ތެތީސް ތިލިތިލި ޢުމުރު، އަދި (ދިހަހާހަގައި) ދެއްވާނެ ޙަމަލާކާއި (އެބަހީ: ވެރިކަމާއި) ބަލާބުނުވުން ނަހަމަ އެއްގިރުކުރާނޭއެވެ." [22]

138- ސުވައިދު ބިން ސަޢީދު ވިދާޅުވިކަމަށް އަހުރެން އަޑުއިވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ބަޤިއްޔާ، ބަޙީރު ބިން ސަޢުދުގެ އަރިހުން ރިވާކޮށްދީ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހުރެންނަށް ޝުރައިޙު ބިން ޢުބައިދު، މާލިކު ބިން ޔުޚާމިރުގެ އަރިހުން، ނަބިއްޔާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ ރިވާކުރެއްވިކަމަށް ވިދާޅުވިއެވެ:

"ހަމަކަށަވަރުން އަބުރެއްގެ ބަޔަކަށްވުރެ ދުރުގާސްތާއަކަށާ ހިމާބަށް ޗަހަނާރަކީ ތިބިއަށް ކާތީ ޤަރިކައްސާތަށިގެން ހާނުއެވެ." [23]

139- މުޙައްމަދު ބިން ބަކްރުލް އަބޫ އަލްބަރްސާނީ ވިދާޅުވިކަމަށް އަހުރެން އަޑުއިވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަލްމުޢްތަމިރު ބިން ސުލައިމާން ރިވާކޮށްދީ ވިދާޅުވިއެވެ:

---

[22] رواه أحمد: 8627

[23] ބަޔެއް ޢާލިމުން މިޙަދީޘް ޟަޢީފު ކަމަށް ބަޔާންކޮށްފައިވެއެވެ.

ޢަބްދުލް ވަހާބު ބްނު އަބީ ޢަދީލާ، ޢަބްދު ﷲ ބިން ވަރްދިބުގެ އަރިހުން ރިވާކުރައްވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: ޢުސްމާނުގެ ބިން ޢުމަރު ވިދާޅުވިއެވެ:

"ޤައުމުވެ! އަޅި މިސްކީނުންގެ ދުނިޔަވި ހުކުމްކުރަނިވެ' ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަމީރުލް މުއުމިނީން އަހުރެން މިކަންކަމުން އަހާ ނުކެރެނީއްވާންޖެހޭތޯއެވެ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'ހަމަކަށަވަރުން އަހުރެން ތިބާގެ މައްސަލަ ދެކެން ކަނޑައެޅުމުގެވެ.' ދެން އޭ ބަޔަކު ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަހުރެންގެ މައްސަލަ އަޅުގަނޑުވެސް ދެންނެވީމުގެކަށް ވެއެވެ. ﷲ ގެ ނަބިއްޔާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ މިކަން ބަރުހަނާއްވަނިކޮށް ކަނޑައެޅުވުސް އަޑުއެހީމު ނުނިކުމެއެވެ: 'ﷲ ގެ ރަސޫލާއެން ރައްކާތެރިކުރަން ދެއްކޭނެ، ފަހެ ރައްކާތެރިކުރަނީ ކީއްކަމާ ރައްކާތެރިކުރަން ދެއްކޭނެއެވެ." އަޙްމަދުން ވިދާޅުވިއެވެ: 'އާނއެކެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: 'ފަހެ ހަމަކަށަވަރުން އަހުރެން ތިޔައަކަށްވުރެން ﷲ ގެ ރަސޫލާއެން ރައްކާތެރިކުރަން ދެއްކޭނެ.' އަޙްމަދުން ވިދާޅުވިއެވެ: 'ކީއް ދެކަމާއި ކިޔަ ނުދުހުނި ޔައްވެހެއްޓެވެ؟ ކީއްގެ ބައްޔަށްފުދުވޭ ދުވަސްކޮޅު ނިޔާކަމުގައްވަމުން ގެންދިޔުންހެއްޓެވެ؟'

ވިދާޅުވިއެވެ: 'ހަމަކަށަވަރުން ﷲ ގެ ރަސޫލާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ ބަޔަކުދުރައްވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: 'ފާސިޤެއްކަމުގައިވާ މީހާ، ދެން އަނިޔާވެރިކޮށް އާންމާ ދުވަސްކޮޅު ނިޔަމަ އާންމާވެހި ނަރަކައިގެ އަލިފާނުގެ ތެރެއިންނެވެ. އަޅި ފާސިޤެއްކަމުގައިވާ މީހާ، އާންމާ ގިނަކަމާއިއެކު ދުވަސްކޮޅު ނިޔައްގާ އާންމާވެހި ނަރަކައިގެ އަލިފާނުގެ ތެރެއިންނެވެ. އަޅި އިތުރުވެރި ފާސިޤެއްކަމުގައިވާ މީހާ، ދެން ބަދުލުވެރިކޮށް އާންމާ ދުވަސްކޮޅު ނިޔަމަ، ދެންކަމަ

އެހާރުން ޢާދަކަމެއް (ފަޤީރާއި އަދި ގެއްލުމެއްނެތި) ސަލާމަތްވުން އެކަލޭގެންވެއެވެ،

ދުނިޔޭގައި އެބަސްފުޅުގެން ފަހުގައި ޤާޟީކަމުން އަހުރެން އެދޭނީކީއްވެ ތޯއްޗެވެ!؟"[24]

-140 ޢަބްދުއް ސަމަދު ބިން ޔަޒީދު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ:

އަލްފުޟައިލް ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ:

"މިޔަބައިމީހުން ޤާޟީންނާއިމެދު (އެބަހީ: ޤާޟީއަކަށްވުމަށް) އެދުންވެރި ނުވާށެވެ. އަދި ބޮޑުކަމެއްޖެހުންތެރިންނަށް (އެބަހީ: އެޤާޟީންނަށް) ހަމްދަރުދީވާށެވެ. ޤާޟީކަމާއި ބަވާލުވެއްޖެހިޔާ ފަހު ވަޑައިގަތާއި ނުވާ ކަމިޔާވެއްޖެއެވެ. އަދި ޤާޟީކަމުން އިލްތިމާސް ޖެހިލުމެއްޖެހިނަމަ، އެއްދުވަހު ޤާޟީކަމުން ކުރިމަތިވުމުގައި، އަނެއް ދުވަހު ބަލައިލާއިރު ޤާޟީކަމުން ނުބައިކަމެއް ދެކެވޭނެއެވެ. ފަހު ހަމަޖެހިދާނެ ﷲ عَزَّوَجَلَّ ގެ ކުރިފުޅުމަތީގައި މާދަމާ އެކަ ކޮޅަށް ހުންނަންޖެހޭނެ މަޤާމެއްގައެވެ."

-141 އަދި އަޙްމަދު ބިން ޚަލީލް ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަހުރެންނަށް އަބޫޙަސަން ކިޔާދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޖަރީރު، އިބްނު ޝުބްރުމާގެ އަރިހުން ކިޔާދެއްވިއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ:

"ކަނޑޭގެ މައްޗަށް ޖެހިލުމެއްނެތި (އަމިއްލަޔަށް ނަފްސު) ހުށަހަޅައިފުމަށް ތަންދިން، ޤާޟީކަމަށް މިހާ ކުރިމަތިލެއްވިޔަސް ނުބައިކަމެކެވެ."

-142 އަހުރެން އަލްވަލީދު ބިން ޝުޖާޢު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަޑުއެހީމެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަލްއަޝްޖަޢީ، މާލިކުގެ އަރިހުން، އަބޫ ޒުބައިދުގެ އަރިހުން ކިޔާދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ:

---

[24] رواه الترمذي: 1322

"އަހުރެން އައްސަވްރީގެ އަރިހުގައިވަނިކޮށް ފުރީހުން އަރައިރުންވެގެން އައެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނު އަހުރެންނަށް ވިދާޅުވިއެވެ: 'އެދުވަހުގެ ކަންތަކާއިމެދު އެއްޗެއް ބުނެބަލާށެވެ؟' އަހުރެން ދެންނެވީމެވެ: 'އަހުރެން އެދުވަހުންނާއިމެދު އެއްޗެއް ނުބުނާނަމެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން އެކަލޭގެފާނު އެދުވަހުގެ މެދުގައި ނިދާކަސްޖެހިލެއްވިއެވެ. އެއަށްފަހު ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަހުރެން މިކަންތައްކުރީ ރަނގަޅަށްކަމެއް ނޫނީ މިހެދުނީ ގޯހެއްކަމެއްވެސް އަހުރެންނަކަށް ނޭނގެއެވެ. އެކަމަކު ދެން (އެނބުރިދާކަން) އަހުރެންނަކަށް ކުރަދާނަވެގެންނުވެއެވެ.' އަބޫ ޢުބައިދު ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން މިހަމަޖެހިލްސަވައި (ޤާސިލްކަމަން) އެންމެ ދަރިވެރިވެގެންހުރި މިހާރަން އައްސަވްރީ ވާހަކަދެއްކެވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ: 'އެކަލޭގެފާނު އުމުރުގެ ކަބަރުދުއްވަން އުމުރުކުޑަކުރުމާ އަހުރެންނަށް ރިވިއެވެ.'"

143- އަބޫ ޙާމިދު އަލްޚުރާސާނީ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ:

"ޚުރާސާނަށް ދާ މަގުމަތީގައިވާ ރަށްތަކުގެ ޖާމިޢުން ހަރަކަތް ސަޢީދު ވައިޒާވަޖެހިގެންނުވިއެވެ. އެހިނދު އެރަށުގެ ދޭކާ އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް އަތުވެއްޖެއެވެ. ދެން ސަޢީދު ޢާނާއަށް ވިދާޅުވިއެވެ: 'މިބާއަށް ދުރުވާން ހިއްވަރުން އެނގޭހެއްޔެވެ؟' ޢާނާ ބުނީއެވެ: 'ޔާއަބުނާއެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: 'އެހެންވީއްޔާ މަބާރަކަ ސޫރަތު ހިއްވާބަލާށެވެ.' ދެން ޢާނާ ހިއްވަރުމެންގެއް ﴿أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا﴾ (މާނައީ: ތިޔަބައިމީހުންކުރާ އެންމެ ރަނގަޅު ޢަމަލުވެރިޔާ ކާކުކަން އިމްތިޙާނުކުރައްވާނެއޮތީކަމުގައެވެ.) ހަމައެން ހިއްވިއިރާ ސަޢީދު ޢާނާގެ ކަނދުރާގައި ހިފައްޓަވައިފައެވެ. އަދި ވިދާޅުވިއެވެ: 'ތިޔަބައިމީހުންކުރާ ސަބަބު އެންމެ ރަނގަޅީ ކާކުތޯ، ނަމާދު ދިގުކުރާން އެންމެ ޒިކުރި ކާކުތޯ، ނަމާދު ޤޫނު އެންމެ ރިބި ކާކުތޯ، ނަމާދު ދެ އެންމެ ރަނގަޅީ ކާކުތޯއޭއެވެ!؟

ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން އޭނާސީ ސަޢީދުއަށް ދަންނަވިއެވެ: 'ހަމަކަށަވަރުން އަހުރެން ﷲ އަށް އަބްދުކަށަވަރު ހިތަމަވެ -ނުވަތަ ބުނެއެވެ: އަހުރެން ﷲ އަށް އަބްދުދުމެވެ- އަހުރެން ﷲ عَزَّوَجَلَّ އާއި ބައްދަލުވުއްޖައުމަން ދާންދެން (ފާސިޤުކާރި ފަރިކަމުގެ) ވަސްވަސްކަމެއްކަން ނުވަންނާނަމެވެ.''

-144 އަބޫ ބަކްރި ﷲ (އިމާމު އަޙްމަދު) ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއިވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫދާއޫދުއްސަޖިސްތާނީ ހިކާޔަތްކޮށް ވިދާޅުވިއެވެ:

"ޙަމްދާނުގެ މައްޗަށް ޚައްޔާތު ބިން އަބޫދުއައްރަބްބާނު ފިރިކަލުމަން، ދާއޫދު ބިން ޢަލިއްޔު ގެދުންވެ. ދެން އޭކަކަލާގެ ބައްދި ފިޔަވައިދިނަށެވެ.' އަބޫ ބަކްރި ﷲ ވިދާޅުވިއެވެ: 'އޭކަކަލާގެ (ޙަމްދާނުގައި އުޅެން ބަރިސްވީގެ) ދަރިންގެ މުޚައްރިންނެވެ.''

-145 އަބޫބަކުރު ބިން އަބީ ބަކްރު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއިވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫ ބަކްރި ﷲ އަލްމަބްސޫޠީ ހިކާޔަތްކޮށްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް މުޙްރިޒު ބިން ޙަސަނު އަލްޙަސަންބުލީ ހިކާޔަތްކޮށް ވިދާޅުވިއެވެ:

"އަބޫ ބަކްރު މިސްރަށް އައެވެ. އަދި އުމަރުގައި އާނާ ތަމުލުކުރި ބައަރު ތަމުލުކުރިއެވެ. އަދި އުޅަތުގެ މައްކަސް ފިރިވުގެތެވެ. ދެން ބައިވާ ބުން ސުލައިމު ބަޔާ ޒީނުވިއެވެ: 'އަހުރެންގެ ގާތަށް އަންނާށެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން އޭކަކަލާ ވަދެއިގެންނުވިއެވެ. އަދި އޭނާގެ ގާތަށް ވަންނުވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން އޭނާ ބުނެފިއެވެ: 'އަހަރުމެން ރަސްރަސްކަލުންނަށް އަމުރަން ހިތަމަންނުވާ ބައެއް ނޫނެވެ. އަހަރުމެންނަކީ ނުހިތަމަންބަރިފެއްގެ ކިޔަކު ފަދަ އަހަރުމެން ތަމުލުކުރާނީވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން އަހުރެން

ތިބާ ގޯސްވިކަމަށް އިސްކޮޅުޖެހުމުވޭ.' ބައިވާ ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަހުރެންގެ އަހުލުންނާ މަޝްވަރާކޮށްލެވޭނެ ހެއްޔެވެ؟' އޭނާ ބުނެފިއެވެ: 'ހާދާވެ.'

ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން ބައިވާ ބޭރު ޝުރައިޙު، އުކާޒާގެ ފުރުގެ އަހުލުންގެ ގާތަށް ވަޑައިގަތެވެ. އަދި އުކާޒާގެ ފުރުގެ އިސްބަހިކުރައްވާ، ތިނޭބިޔުމެއް ދޭނޭނުވިއެވެ. އަދި ހެވަނދު ތިބުކުރުއްވިއެވެ. އަދި އުކާޒާގެ ފުރަތަ ހަރުދަނާކަމަށް ބަލައިގެން ސަލާމް ހަމަޖެއްސެވީ ތިބުރުކުރެއްވިއެވެ. (އެބަހީ: މަހުލުމަށް ތެދުއަރުވިއެވެ.) ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން އުކާޒާގެ ފުރު ވަޑައިގެންނެވީ އޭނާގެ ކައިރިއަށް ވަނުނުވިއެވެ. އަދި ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަހަރުމެންނަށް ވުރެ (ކުޑަ ގެފުރުގެ ސިޔުރުވިރަން ބުނި ބަސްބުނުމަށް އަހަރުމެންނަށް އެދިހުން އަހުލާ ބައެއްކަމުގައި ތެދެއް ހެކިއަރުވާ؟ 'ތިބާ ބޭނުންވާބަށް ނިޔާކަންޖެހޭއަލާނެވެ.' ފަހު ކަލޭގެ އެއްވެސްކަމަކާ އަހުލުން ބަލާލާ ނުވާނަމުވޭ.' ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން އޭނާ އުކާޒާގެ ފުރަށް އިލްތިހާރުނުވެ. ދެން އުކާޒާގެ ފުރު އެނބުރި ވަޑައިގަތެވެ."

-146 އަލްމަރޫޒީ ބުނެ ޝުޖާޢު ވިދާޅުވަނީކަށް އަހުލުން އަޖުއްޔާމެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޙަދީޘް ބުނުއްވީ ބަސަރު ކިޔާއެއްސާ ވިދާޅުވިއެވެ: އިބްނުލް މުބާރަކު ވިދާޅުވިއެވެ: - ގޯސްވިކަމަށް ވަތް ޙިޔާނާތުގެ ވާހަކަ އުކާޒާގެ ދެއްކެވިއެވެ- ދެން އިބްނުލް މުބާރަކު ވިދާޅުވިއެވެ:

"އޭނާއަށް ފުރިހަމަވޭ! އޭނާގެ ކަންތައް ކަށަވަރުވެގެންދާނެވެ."

-147 މުޙައްމަދު ބިން ސަލްމާނު ވިދާޅުވަނީކަށް އަހުލުން އަޖުއްޔާމެވެ: އަހަރުމެންނަށް ސުފްޔާނު، ޙަމްޒާގެ އަތިރުން ހަބީބުއްލާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަބޫއު ޝަޢުބާއު ވިދާޅުވިއެވެ:

"އަލްޙަސަނު ބުނު އައްޔޫބު، ބަޞްރާގެ އަހުލުވެރިންގެ ފުޤަހާއިން ބަހަރުގެ ނަމަން ޤާޟީކަމަށް ވިދުނެވެ. އަހުލުންގެ ނަސޭހަތް އޭގެ ފުރާގަތިވިއެވެ. ފަހު އޭރިން ކަމެއް އަހުލުންނަށް ޖަހައިގެންނަމަ އަހުލުންގެ ސަލާމަތީގައި ދަތުރުކުރެވޭނެ، ބިމުގެ އުނި ދިމާވާނަމަ (ފިލަން) ދިޔައީމެވެ."

148- މުޙައްމަދު ބުނު ސަޢީދު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއިވިފައެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޖަރީރު، ޙަމްޒާގެ އަރިހުން، ސައިދު ބުނު ޢުބައިދު ވިދާޅުވިކަމަށް ޚަބަރުދެއްވިއެވެ:

﴿أَلَمْ تَكُنْ أَرْضُ ٱللَّهِ وَٰسِعَةً﴾ [النساء: 97] (މާނައީ: 'ﷲ ގެ ބިން ތަނަވަސްވެގެން ނުވޭތޯއެވެ') ވިދާޅުވިއެވެ: 'އުޅަނީ: ފިޔަވައި ރައްކާވާށެވެ.'"

149- އަލީ ޙައްމާދު އަލްޙަސަނުބީ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއިވިފައެވެ: އަހުރެންނަށް ބިޝްރު ބުނު ޙާރިޘް ވިދާޅުވިއެވެ:

"ސުފްޔާނުވަނީ އެކަށޭގޮތެއްގެ ގައިގައި ނުޖެހޭނެ ކަންތައްތަކުން ރައްކާތެރިވެއްޖެއެވެ. އެއީ (ފިރިކާމާއި ޒާލިމުކަމުން ނުހަނު ވެގެން) ސުލްޠާނުގެ ހިތާއިން ފިލައި ރައްކާވުމެވެ."

150- އަލީފުސް ޙައްމާދު އަލްޙަސަނުބީ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއިވިފައެވެ: އަހުރެންނަށް މުޙައްމަދު ބުނު ޢުބައިދު ޠަނާފިސީ ވިދާޅުވިއެވެ: އިބްނު މުބާރަކާއަށް ދެންނެވީމެވެ:

"އޭ އަބޫ ޢަބްދިއްރަޙްމާނެވެ! ސުފްޔާނު އެފިރިންނަން (އެމީހުންގެ މާތްކަމުގެ ކަންކަމަށް) އަމުރުކުރައްވައިއެއް ނުދެއްވިއެވެ.' އެހިނދު ވިދާޅުވިއެވެ: 'ﷲ އަށްޓަކައެވެ! ފިލައި ރައްކާވުމަށްވުރެ ބޮޑުވެގެންވާ ކޮންކަމެއްހެއްޔެވެ!؟"

151- ބައެއް ސުވާލުން ވިދާޅުވާއަށް އަހުރެން އެހީމެވެ: އަބޫބަކުރު މުސްނިދު އިސްމާޢީލު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަޑުއެހީމެވެ:

"އަހުރެންނާއި އަދި ސުފްޔާނާގެ އުސްތާޛުންނަކުގައިވާ ޢަބްދު ﷲ ބިން ޢައުނާއި ދުވަހުންވެގެން ސުފްޔާނުއް ބަލައިގެ ޝައިޚުން އަރިހަށް ދިޔައީމެވެ. އެއީ ސުފްޔާނާ ބައްދަލުވުމަށް ޒިޔާރަތްކުރުމަށް ބަލާލުމަށްޓަކައެވެ. ދެން ސުފްޔާނު ވިދާޅުވިއްޔާ އަހަރުމެން އަޑުއެހީމެވެ: 'ﷲ ރަޙްމަތްކުރައްވާ ޢަބްދުﷲ ބިން ޢައުނަށްއެވެ! ހަމަހަމަކަމުން އަހުރެންނަށް ވަހަކަތޯ ބުނެރެވޭ. އަދި އެކަކުގެ ކިބައިން ޒުހުދުވެރިކަން ދެނެގަތީމެވެ. ދެން ސުފްޔާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ޢަބްދުﷲ ބިން ޢައުނަށް ވިދާޅުވިއެވެ: 'ހަމަހަމަކަމުން އަހުރެންނަށް ވަހަކަތޯ ބުނެރެވޭ. އަދި އެކަކުގެ ކިބައިން ޒުހުދުވެރިކަން ދެނެގަތީމެވެ.' ސުފްޔާނު އެވަރަކަށް ދެރައްކަވެސް ސުވާލުކޮށް ވާހަކަދެއްކުމަށް ޖެހިލުންވިއެވެ. އެވިދާޅުވިގޮތުން: ސުވާލުކޮށް ވަހަކަދައްކާފައި، ބަރުދާށްތަކާއި ޖެހިލުންވެގެން ދާނދެން (ޒިޔާރަތްކޮށް ބަލާލުމަށް) ކުރިމަތިވާން ޖެހުނީއެވެ."

152- އަޙްމަދު ބިން ޝަބީބު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަހުރެންނަށް ޢަބްދު ﷲ ބިން މުބާރަކުގެ މިނިވަންކުރި އަޅު އަލްޙަސަން ބިން ޢީސާ ކިޔާދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ:

"މުބާރަކާ ބަލާލުމެއްގައި ވެރިޔާކަމުގައިވާ އަލްޙަސަނުލް ބިން ދަރާޢާ، ހާލިދު ބިން ޝުބައިރު ހިޔާރުކޮށްޖެހިއެވެ. އެއީ މުބާރަކުގެ ޒިޔާރަތުގައި އެކަކާވެސް ހިސާބުގަތުމަށް އަލްޙަސަން އެކަކުމެން، އެކަމުން އެކަކާވެސް މަޖާލިސްތަކުން ދުރުވިއެވެ. އެކަކާވެސް މުބާރަކުގެ އަހުލުވެރިންގެ ތެރެއިން އަބޫ ޙަސަނުގެ ބަސް އެންމެ ބޮޑަށް ދަންނަކަށް، އަދި އެންމެ

ބޭގަން ދަސްކުރައްވާފައިވާ މީހަކުމެދުއެވެ. ދެންފަހެ އަލްފަޟްލު އެކަލޭގެފާނު ޖަލުގައި ބަންދުކުރިއެވެ.'

އަލްހަސަން ވިދާޅުވިއެވެ: 'ދެން އެއްފަހަރު އަހުރެން އިބްނުލް މުބާރަކުއާއި އެކުގައި އިރީންދުގެން އިންދާ، އަބޫ ޢަބްދާ އަލްބަޣުވީ ބިން މުޙައްމަދު އަހަރުމެންގެ ގާތަށް ވަދެވަޑައިގެންނެވިއެވެ. ދެން އިބްނުލް މުބާރަކު ވިދާޅުވިއެވެ: 'އޭ އަބޫ ޢަބްދާއެވެ! ތިބާ ތިޔައީ ކޮންތާކުންހެއްދެވެ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'ޖަލުންނެވެ. އަހުރެން މިއަދު ހާލިދު ބިން ޔަޒީދުގެ ގާތަށް ވަދެވަޑައިގެންނެވެ.' އިބްނުލް މުބާރަކު ވިދާޅުވިއެވެ: 'ތިބާއަށް އޭނާ ފެނުނީ ކިހިނެއްހެއްދެވެ؟'

ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަހުރެންނަށް ފެނުނީ: ކަލޭމެންގެ ކޮންމެ ހާލަތެއްގައި ފާސިޤުކަމާ އެކުގައި ގެބޮޅުނުވާން މިހާރެވެ. އެހެރެން އަހުރެންނަށް އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއަށް އިވުނެވެ: 'މިސްކީނަކަށް އަހުރެންނަށް މިލްކުކަމެއް (އެބަހީ: ބަރަކާތް ލިބިގަތުމުގެ އަށް ޢުރުވުގެ ބަސްކަމާއި ރައްދުކަމެއް) އެނގޭ ބޭނުން ދިނަކު މީހެވެ. އެކަލޭ ﷲ ގެ ރަސޫލާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ ގެ ޙަދީޘްތަކަށް ވެވިދާ ޒިކުރުކުރާއިރުގައި ކަންތައްތަކަށް ކިހިނެއްހެއްދެވެ!؟ އަހުރެންނަށް އެކަންކަމެއް ޤަބޫލުކުރާވާގޮތެއް ނޫނެވެ. އެއީ މިމިހާގެ މުދާކަމެއް މީހާ އަޅުން އަޅުގާ، ދެން އޭނާއަށް އެމުދާކަމެއް ދިނުމަށްނެވެ. އަދި އެއީ ޙައްޤުކަމެއް ނުވަތަ ނުންކަމެއް ނަމަވެސް އަހުރެންނަށްކަން ނުންގެއެވެ." އެހެނދު އިބްނުލް މުބާރަކުގެ ކުރުތުގެ އެކުވެން ކޮޅުގެންދިޔައެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނަށް ދިވެސް ވާހަކައާއިމެދު ވަރަށް ހިތާމަކުރިއެވެ. އަދި ވިދާޅުވިއެވެ: 'އޭ އަބޫ ޙަމީދު! ﷲ ތިބާއަށް ހެޔޮ ޖަޒާދެއްވާށިއެވެ.''

153- އަދިވެސް އަޙްމަދު ބުނެފި ޙަމީދު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއިވިއެވެ:
އަހުރެންނަށް އަބޫޙަސަން ޙާރޫނުއްލާ ވިދާޅުވިއެވެ:

"އިބްނުލް މުބާރަކުއަށް ދެންނެވުނެވެ: 'މަރުވުމަށް ފަސްޖެހިކަން ކަލޭގެފާނާ މިހާރުވެސް މަޝްވަރާކުރުމަށް ބައިދަލު ދުނިޔޭގެ ނަސީބަށް ފާޑަކަށް ދެވޭނެވެ. އޭގެ ތެރޭގައި: އަށްނަސްރު ބުނު މުސްލިމުންނާއި، ގާޒީއަކު ބުނު ބުޚާރީއާއި، އިބްނުލް މުބާރަކާއި، އަދި މަރުވެގެ އަހުލުވެރިންގެ ތެރެއިން ޝައިޚުންގެ ނަސީބަކާއި ހިމެނުނެވެ. އެހިނދު އިބްނުލް މުބާރަކު ކޮޅަށް ޝުކުރުއަދާކޮށް ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަހުރެން ފަދަ މީހަކަށް އިސްތިޤާމަތާ (ދަރުމަތް އިސްތިޤާމަތް) އުނިކުރުނަން ތަޤްދީރުކުރައްވާ ތަރިވެރިވެގެން އުޅެމުން ދިޔަ ނިކަން ދެރަކަމެކެވެ. ވީމާ އުނިކުރުން އަތުވެދަނީ ބޭން އިޚްލާސްގެ ނަން ދެކުނުނިކަމުގެ އެކަކާގެ ހާލު އިސްތިޤާމަތްވެސް އަހުރެން ފަތުރާ ދިނުމަށެވެ.'"[25]

---

25 އަލްފުޟައިލް ބުނު އިޔާޟުގެ އަޚުލާޤު އަބޫބަކުރުގެ އިލްމުވެރިކަމާއި ކިބައިގެންނާ ބާރުގަދަކަމެއް އަދާކުރި މަޤާމަތް އިބްނުލް މުބާރަކު ބާއިރާކަން ބޮޑުކަމާއި ބޮޑު މީހުންގެ އަޚުލާޤުވެ. ދެއްކި ޙައްޤުތަކާއި އިލްމީ ތިބާރުކަމުގެ ނަސޭހަތް އަދާކުރަން ނަމޫނާ ދެން ކުރިމަތިލުމަށް ބޮޑު ކަރާމާތް އަޚުލާޤު ކޮންމެ ވާހަކައެއް ބާވަތް ބޭނުންކުރުމަށް ނާތަކުރެވޭ. މުއައްސަސާއަކީ ކަމެއް ކަމަކީ ހަމަ ކުރިމަތި ބަދަލުވުމާ ކުރިން ފެމިލީ، ވަރުގަދަ ބޮޑު އިލްމުވެރިން ދެކެ ކުރިމަތިލާ އަދި އެއީ ކިތަންމެ ނަފްސު ބާރަކަށް ފުރިހަމަ ކަމެއް ކުރަނީ، ކިތަންމެ ދުނިޔޭގެ ދެރަނަމަ ބަޔާންކުރެވޭނީ؟!

154- މުޙައްމަދު ބުނު ޔަޒީދު އަހްރިޔާއީ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއިވީމެވެ: އަހަރުމެންނަށް ދާވޫދު ބުނު ޙަބްރާ ބުނު ޙަމާދު، އުޘްމާނުގެ ބައްޕާފުޅުގެ އަރިހުން ރިވާކުރެއްވިއެވެ: ވިދާޅުވިއެވެ:

"އަހުރެންނާއި ސުފްޔާނާ ބައްދަލުވިއެވެ. ދެން އަހުރެން ދެންނެވީމެވެ: 'ކަލޭގެފާނު ކޮންދިމާއަކަށްތޯއެވެ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'ޙައްމާދު ބުނު ޒައިދުގެ ގާތަށެވެ.' އަހުރެން ދެންނެވީމެވެ: 'އަހުރެން އެކަލޭގެފާނު ގޮވައިގެން އަންނާނަމެވެ.' ދެން ސުފްޔާނު މިސްކިތަށް ވަދެވަޑައިގެންނެވިއެވެ. އަދި އަހުރެން ޙައްމާދު ގާތަށް ދިޔައީމެވެ. އަދި ބުނީމެވެ: 'ސުފްޔާނު އެބަ ގޮވާލައްވައެވެ.' ދެން ޙައްމާދު އަހުރެންނާއި އެކުގައި ވަޑައިގެންނެވިއެވެ. ދެން ސުފްޔާނު ވިދާޅުވިއެވެ: 'އިޔާ (ފިރިހާގެ ގޮތަށް) ޖަނާޒާތަކުގައި، ދެން އަހަރުމެން ޖަނާޒާތަކުގެ ނަމަށް ދިރިހުރިކަމުގައި ވާނީއެވެ!؟ ފަހެ އަހުރެންގެ ނަން ގަބުލުކުރައްވާށެވެ: 'ޔާ ސުފްޔާނުއެވެ! ފަހެ ފިރިޔާގެ މީހުންނެވެ.'"

155- އަހުރެން އަބޫދާވޫދު ވަށްޔާބު ބުނު އަބޫދާވޫދު ޚަލަފު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއިވީމެވެ:

"ވަކީޢު ގެންގުޅުނިކުތު އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ -އެއީ ހުރިހާގެ ގޮތަށް އެކަލޭގެފާނު ފެންނުގުޅޭގޮތް އެޑުގުޅުނިކުތު އެމީހުންނަށް އަޑުއިއްވާ އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވި ބަސްފުޅެކެވެ- 'އެފިރިން އަހަރުމެންނަށް މަޢުބޫދުކަލާނގެކަމަށް ދެނެގަތްތޯއެވެ؟ އެމީހުން އަހަރުމެންގެ ގައިގައި ބަލާދެނެގަތްތޯއެވެ؟ ފަހެ އެމީހުން އަހަރުމެންގެ ގައިގައި ބަލައިލިއްޔާ އަހަރުމެން ކުށްވެރިވާނަމެވެ.'"

156- ވިދާޅުވިއެވެ: އަދި އަބޫ ޢަބްދި ﷲ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއިވީމެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޢަބްދުއްރައްޒާޤު، މަޢުމަރުގެ އަރިހުން ރިވާކުރެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ:

''އެމީހުން އެކަލޭގެފާނު -އެބަހީ: އިބްނު ޝުބްރުމާއާ- ފާސީކަމުން ޤަދްޙުކުރިހިނދު، އަހުރެން އެކަލޭގެފާނަށް ގާތްތޮރިހުމަށްޓަކައި އެކުގައި ހިނގާފައި ދިޔައީމެވެ. ދެން ދިޔަ މަޖްލިހުގައި އަހުރެންނާއި އެކަލޭގެފާނު އެކަނިވިހިނދު، އަދި އަހަރުމެންނާއި އެކުގައި އެއްވެސް މީހަކު ނެތް ވަގުތު، އެކަލޭގެފާނު އަހުރެންނާއި ދިމާލަށް ބައްލަވާލައްވައި ވިދާޅުވިއެވެ: 'އޭ އަބޫ ބަކުރެވެ! ތިބާއި އެކުގައި އަހުރެން ﷲ އަށް ހަވާލުކުރަމެވެ. އެންގެވީމެވެ. އަހުރެން އެކަށީގެން ވަރިއްސާ އަހުރެންގެ މިޒުމީން އަދި ބަރުނުކުރަމެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން އިބްނު ޝުބްރުމާ އިންކާރުކުރެއްވި ހަމަހަމަކަމުގައި ވިދާޅުވިއެވެ: 'އޭ އަބޫ ބަކުރެވެ! އަހުރެން މިބޭނުމަކީ ކަންތައްތަކާ ބަރާބަރުކަންތައްތަކެއް ފަހަރެއްވެސް. ދެން ޖަހާ ބަލާ ކަންތައް ދެނެއް އެއީ ދިމާލަށް (ޤާރީ ފަހަރެއްގައިކަން) ދިޔުމެއްވެސް ނުކުރެވޭ.''

157- އަދި ނޫހު ބިން ޙަބީބު އަލްމަރުވަޒީ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ:
ވަކީޢު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ:

''ފާސިޤު އަބޫ ޔޫސުފު މަރުވިހިނދު، ހޫނުން އަހަރުމެން ބަލާ ފޮނުވިއެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ:
'ދެން އަހުރެންނާއި، އިބްނު އިދްރީސްއާއި، ހަފްޞު އައީމެވެ. އަދި ބައްދަލުކޮށް ދިއުމަށްޓަކައި
ޤާރިޢުންގެ އަހަރުމެން އިސްނިޔާމެވެ. ދެން އަހަރުމެން ހުރުމުގެ ގޮތަށް ވަޑައިނުގަންނަވާ އިބްނު
އިދްރީސް ހިނދު ބޮޑުބޮޑު އަމަލުތަކެއްވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: 'ދެން ތިޔާގެ ހަފަރާ އެހީ ހަމަވިއިރު
އިބްނު އިދްރީސް ބޮޑުބޮޑު އެކުން އިބްރުވިއެވެ. އަދި ދެކަބުނެވެ ފޮނުން ކުރިބުވިއެވެ.
އެއިރު ހަމަވީ އިހީ ޢާލާގެ ދާންކާމު މަސްގައި އިހީނުދެކެނުވެ. އަދި ޢާލާއި އެކަމި
މިހާރު ފުރާވެގެންވާ، ބަނގުރާވެގެންވާ ބޮޑުކަ މިޔަށް ހުރިބެވެ.

ވިދާޅުވިއެވެ: އަހުރެން ބުނެފީމެވެ: 'އޭނާއާއި އެކުގައި އިރިސްދުގެން އިންސަށް މިހިރަ ތުރުކީމީހާ ނޫން މީހަކު ނުފެންނީހެއްޔެވެ!؟' ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން ހާރޫނު ވާހަކަދައްކަން ފެށިއެވެ. ދެން އިބްނު އިދްރީސްއަށް ފޮތަރި ހުރި ގޮތް ފެނުމުން ބުނެފިއެވެ: 'އިބްނު އިދްރީސްގެ ކިބައިން ފުދޫނަކަމެއް ނުލެވެ. -ނުވަތަ- އިބްނު އިދްރީސްގެ ކިބައިން ވަސްވާހެއް ނުވާނެއެވެ.'

ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން ހާރޫނު ބަޣްދާދު ދިމާލަށް ކުރިމަތިވާ، އެކަކާގެފާން އިސް ފުސްވީގެ ވަގާވަންފުވަން ފަސްދުނުކުރިއެވެ. އެކަމަކު ބަޣްދާދު އެކަމަން ދެކޮޅުހެއްދިވިއެވެ. ދެން ހާރޫނު ޢަބްދުރީ ވާހަކަދައްކަން ފެށިއެވެ. އެކަމަކު ބަޣްދާދު ދޮރާތުރުއްދަވަމުން ގެންދިޔައެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: 'ދެން އަމީރުން އަހަރުމެން އެކަމަށް އުދުމަށް ބޭނުންވިއެވެ. އެކަމަކު އަހަރުމެން އެކަމަށް އިންކާރުކުރީމެވެ. އަދި އަމީރުން ގަދަކޮށް ބަސްބުނުމުންވެސް އަހަރުމެން ދެކޮޅުހެދީމެވެ. ދެން އެއްކަލަ ތުރުކީ މީހާ ވާހަކަދައްކަން ފެށިއެވެ. އެހިނދު ފެށިގެންދިޔައި އޭނާއަކީ ތުރުކިމީސްތުންގެ ތުރުކިން އެންމެ ފަސްބާރުތޮތި މީހުންގެ ތުރުކިންނާ މީހުންކަމުވެ. އޭނާ ބުނެފިއެވެ: 'ދެން އަމީރުލް މުއުމިނީން ތިޔަބައިމީހުންގެ ވަޢުދަކަން އަބޫ ސަޢުދާއާއި، އަބޫ ޢަބްދުއްލާއި، ބަޣްދާދު އަލްވަބަރުބީއާއި -އަދިވެސް ބައެއްގެ ނަމެއް ފިލުކުރުކޮށްވައި- މިކަމަށް މިހާރު އިސްކޮށްފައިވާ ތިޔަބައިމީހުން ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ: 'އަމީރުލް މުއުމިނީނަކީ އަނިޔާވެރިއެކެވެ. އެކަކީގެންނެވާ މިހާރު އަހަރުމެންގެ މައްޗަށް އިސްކުރިއްޔާއެވެ.' ދެން އެމަނިކުފާނު ތިޔަބައިމީހުން އެކަމަން އިސްކުރުމަށް ގޮވާލެއްވުމުން ތިޔަބައިމީހުން ތިޔަ ދެކޮޅުހަދަނީއެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން ބަޣްދާދުއާއި ހަމައެކަމުގައި ވާހަކަދައްކަމުން ކުރިއަށް ގެންދިޔައެވެ. އެއީ އެންމެ ފަހުން މިހުން ބުނެފުމަކަށް ދާންދުނަވެ: 'ކޮންމެހެންވެސް

ތިޔަހެންހަދާނަމަ ދެން އެހެންވިއްޔާ ކާގެ މައްޗަށް ފާސިޤުއްސަލުމަގައި ހުރެ، ތިބާގެ ޓާގައި އިންނާނެތެވެ.'

ވަލީދު ވިދާޅުވިއެވެ: އަހުރެން އެބުރިލި މީހަކީ ކާކުތޯ ސުވާލު ކުރީމެވެ. އެމީހުން ދެންނެވިއެވެ: 'އެއީ ޢީސާ ބިން ޔަޒީދުއެވެ.'"

158- އަބޫ ބަކްރި رحمه الله (އިމާމް އަޙްމަދު) ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ:

"ވަލީދު ދިވަނަން ގެނުވުނެވެ. އަދި ފާސިޤަކަން އިސްކުރުވަން އެދުރުވުނެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނު އެކަމާއި ދުރުކުރައްވައިދެއްވުން ދުޢާކޮށްދެއްވިއެވެ."

159- އަދިވެސް އަބޫ ބަކްރި رحمه الله (އިމާމް އަޙްމަދު) ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ:

"އިބްނު އިދްރީސް ދިވަނަން ގެނުވުނުހިނދު އެކަލޭގެފާނުގެ ގައިގައި ތުރުތުރު އެޅުނެވެ. ހުއްޓެވެ. ދެން ހާރޫނުގެ ގާތަށް ވަދެވަޑައިގަތުހިނދު ތުރުތުރު އެޅުން އިތުރުވާން ފެށިއެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނު ފާސިޤަކަން އެދުރުވުން އަތްކުރުވާ ދުޢާކޮށްދެއްވިއެވެ."

160- އަޙްމަދު ބިޝްރު ޙަރީރު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަހުރެންނަށް އަލްޙަސަން ކިޔާރާއާ ވިދާޅުވިއެވެ: އިބްނުލް މުބާރަކު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ:

"އިބްނު ހުބައިރާ، އަލްފާސިޤު ބިބާނު ވަހީދު ބަޔާ ފޮނުވިއެވެ. ދެން އަލްފާސިޤު ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަހުރެ އަހުރެންގެ ކިބައިން ބޭނުންވަނީ ކޮންކަމެއްހެއްތޯ؟' ދެންނެވުނެވެ: 'އަހުރެ ބޭނުންވަނީ ތިބާ ކާގެ ފާސިޤަކަން އިސްކުރުމަށެވެ.' އެހިނދު ވިދާޅުވެއްޖެއެވެ: 'ތިޔަހެންހަދާނަމަ ހުންނާނެތެވެ.' ދެން އެކަލޭގެފާނުގެ ގޮތަކަށް ވަދެވަޑައިގަތް، ޤާރީރާއަކަށް

ގޮވާލާފައި ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަހުރެންގެ އިސްތިރިކަނބުލޭގެ ހިފައި ބުރިޔާންސާށެވެ.' ދެން އުޒާރިހާ އުފަދައިން ހަދައިދިއެވެ. ދެން އުސްތާޒުގެ ސުދުންޓާޒުތަކުން އުސްރެ ދުވަސްވެފައިވާ ބާ ހުދުން ތުރުކުރުއްވިއެވެ. ދެން ނިކުމެވަޑައިގެން އާންމާއި އެކު ހިނގަވާ ވަޑައިގަތެވެ. ދެން އަލީދުގެ ގާތަށް އުސްތާޒާގެ ވަދުވަޑައިގަތުހިނދު އަލީދުގެ އުސްތާޒާގެ ޔާނަށް ބާލިއެވެ. އެއީބު އުސްތާޒާގެ ޔާނާގެ ބޭނުމަކީ ހުދުކުރުވާއިއެވެ. އެހިސާބު އަލީދު ބުނެދިއެވެ: 'މިނާ ޒާސިލާވަން އިސްތިކުރަން އަހަރުމެންނަން ޖަހާދިން މިހަކަން ﷲ މިވެނިކަމެއް އިޙާދަކުރައްވާ އެވެނި ޒޮތެއް ހަމްދަވާހިއެވެ. ނިކުމެގެންދާނެވެ! ދެން އުސްތާޒާގެ ޔާނާ ބަދުނާންވެފެއެވެ. އަދި އެހެން މިހަކަ ބަރާ ޒެންވިއެވެ.'

އަބޫހަސަން ވިދާޅުވިއެވެ: 'އިބްނުވި ދުބާރަށް ނޫން އެހެން މިހަކަ އަހުރެންނަން ހަބަރުދިން ގޮތުގައި: ބަރާޒުންވުން އަނގަށް މިހަކި އިބްނު އަބީ ޚައިޔާއެވެ. ދެން އުބާދުލާ ބަރާ އަދި މިހާރަން ދެންނެވިއެވެ: 'އަލީގެ އަހުރެންގެ ގޮތުން ބޭނުންވަނީ ކޮންކަމެއްހެއްޔެވެ؟' އާނާ ބުނެއެވެ: 'މިބާރަން ޒާސިލަކަން ހަވާލުކުރުމަށެވެ.' ދެން ދެންނެވިއެވެ: 'މިތަނުގައި މަޖުކޮންމާށެވެ.' ދެން ގެއަށް ވަދެ، އެންމެ ރީތި ޖާރާނުފައި، އަދި ރީތި ފަޅުލެއް އަޅުއްވާ، ޗިނަމްތެރިވިގެން ދެން އާންމާއި އެކުގައި ނިކުމެގެން ދިޔައެވެ. ދެން އަލީދުގެ ގާތަށް ފެންނަވިހިނދު އިބްނު އަބީ ޚައިޔާއަން އަލީދު ބަރާބަރި ބުނެފިއެވެ: 'މިވެނި އެވެނި މިހާރައްތޯ؟' ދެންނެވިއެވެ: 'އާނއެކޭ.' އަލީގެ ބުނެއެވެ: 'ޖަވާދުފާންޒާހާނި މިފަދަ މިހުންނަނީވެ. ފަހު ހާދާގެ ޒާސިލަކަން އަހަރުމެން މިބާ އިސްތިކުރުވެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން ޒާސިލާއްގެ ގޮތުގައި އިބްނު އަބީ ޚައިޔާ ހުށަހެޅުއްވިއެވެ.'

އިބްނުލް މުބާރަކު ވިދާޅުވިއެވެ: 'އެކަލޭގެފާނު (އެބަހީ: އަލްފާޟިލް) އެގޮތް ޒިޔާރަތްކުރެއްވީ އެކަލޭގެފާނުގެ ދިރިހުރިހިނދުގައެވެ. އަދި މިނާ (އެބަހީ: އިބްނު އަބީ ދަވޫދާ) މިކަންތައް ޒިޔާރަތްކުރީ މީހާގެ ދުނިޔެއަށްބަލައިއެވެ.''

161- އަދި އަބޫ ޢަބްދިﷲ (އިމާމް އަޙްމަދު) ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ:

"މިހާރު އަލްޙަރަމަށް ބޭނުން ޙާޖީހުގެ ގޮތުން އައިސް، އިބްނު އަބީ ދަވޫދުގެ ފަތުވާއަކާއިމެދު ސުވާލުކުރެއެވެ. ދެން އެބޭފުޅާ އެއަށް ޖަވާބުދިނުމަށް ދަތިކުރެއްވިއެވެ. އެއީ އިބްނު އަބީ ދަވޫދާގެ ގޮތަށް އެބޭފުޅާ ގެނައުމަށް ފުރުޞަތު ނުދިނުމަށެވެ. އެހެނީ އިބްނު އަބީ ދަވޫދާ ހުންނަވީ ޖަހުމީކަމުގެ މައްޗަށެވެ."

162- އަދި އަޙްމަދު ބިން ޒަހީރު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަލްޙަސަން ރިވާދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ:

"އަހުރެމެންނަށް ހަބީބު ފުޤާރައިގާ ދޮރުގައި މިހާރު މަގުމަތީގައި ސޯދާއިޙްރާމި އިސްމީހާފަރަގެ ބުނެއެވެ: 'އޭ އަބޫ އުމާމާއެވެ! ދިޔާގެ ޢުމުރުން ދުވަސްވެއްޖެއެވެ. އަދި ދިޔާގެ ހަނގަޖެހިފައެވެ. އަދި ދިޔާގެ އަހުރެން ނިސްބަތް ނުވައިފިއެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: 'ހަމައެކަނި ދެއްތޯ!؟' ބުނާ ބުނެއެވެ: 'އާނއެކެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: 'މިކަހަލަ ފަހަކަށް ކޮށްފަ އަދި އެހެން މިހާރު ކޮށް އަހުރެންނާއި ދުވަހަކު ގޮތްކައިގެން ނުލާނެއެވެ.'

ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން ސޯދާއިރު އަލްޙަސަނާ ގޮތަށް ދޭސް މަސްދުވަން ދުރުކޮށްހުރުމަށް އެދުނެވެ. އަދި އެބޭފުޅާގެ ބަލިކަނބަލުންގެ އުމުރުން ދުވަސްވެފައިވާތީ ސޯދާއާ ކުރައްވިއެވެ. ދެން ޙަސަނާ ބުނުއްވިއެވެ: 'ދިޔާގެ މަސްދުވަން ފާނޭ އެހެން މިހާރުގެ މަސައްކަތަކަށް އަހުރެންނަށް ރިޒުޤުން ދޭނދުން އަހުރެން ދިޔާގެ މަސްދުވަން ދުރުކޮށް ނުކުރާނަމެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: 'އެހެން

ހަދާފާނަމުވެ.' އަލްމަރްވަޒީ ބުނެއެވެ: 'ކާކުހެއްތޯ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަބޫ ބަކުރާ ބިން އައްޔި ދޫސާއެވެ.' ދެން އޭނާ އުސްތާދުގެ ފާން ހަދީސްކަމަށް އިސްނާދާ، ޝުޢުބާއި ރަޙްމަތުލްއިލާހި ދެން އުޅަނދު އަޑުއަހާލުމުގެ ހުއްދަ ދިނުމަކަސް އިޖާޒަތުގެ ވާހަކަ ހުށަހެޅިއެވެ. އަޑުއަހާލުމަށް ވިދާޅުވިއެވެ: 'ޙިމާ އަށުގެ ވަރު ދިޔަކަމަށް ވިދާޅުވިއެވެ، 'އަޑުއަހަން ހުރިނަމަ ހަދިސް ކުރަން ތިބީ ކަމެއް ނުކުޅެދެން ޖިބްއޭ މާ ނުކުތް ކަމަކަށް ތިބޭ.'"

-163 އަހުރެން މުޙައްމަދު ބިން ޝަޢްބާދު ވިދާޅުވިކަން އަޑުއިވިމެވެ:
ޒަކަރިއްޔާގެ ޙަސަން ބިން ޙާރިދު ވިދާޅުވިކަން އަޑުއިވިމެވެ:

"ހާސިލު އަބޫ ޢުސްމާނު މަރުލިބިނދު އަލްމިސްމަޢީލު ބިން އިޔާސް ވިދާޅުވިއެވެ: 'އޭނާގެ މަތީމަތު ދިރިހުރިހިސާބު އަދުލުވެރިޔާ އެހެވިސް ދިއުމަކީ ޙިކުމަތުގެ ތަޅުގަނޑު ހިއްސާކުރިއެވެ؟'"

-164 އަހުރެން އަބޫ ޢަބްދި ﷲ އަށް ހައްދުނިވެއެވެ: ޙަޖީދު ބިން ހާރޫނު، މުޙައްމަދު ބިން ސުލައިމާނު އަރިމުން، ޝަރީޢަތުގެ މީހުންގެ ހިތުއިން ދިޔަވިއެވެ. އޭނާ ބުނެއެވެ: މަޢްރޫފު ވިދާޅުވިއެވެ:

"އަހުރެންގެ އަޑު ބަލިވެގެންދިޔަލަސް، އަހުރެން ޙަދީޘްއަކަށްވުރެ މަދުއަހަރެން ދެހެއްލިއަން ޓަކާއެވެ. އަދި ބައިތުލް މާލާއި ބަރާބަރުކަން ހުރިއަތުވުރެ، އަޅުގަނޑުގެ ކަންތައްތަކުގައި ބޭނުން ކުރިއަތުވުރެ އަހުރެންނަށް ދެހެއްލިއަން ޓަކާއެވެ."

ޙަޖީދު ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަހުރެން މިވަރަށް އުޅަނދުފާރަގެ އަރިހުން އަޑުއިވި ސާފުކަށްވުރެ މިނަ އަޅުއްވާލެއް ހުރިނަމަވެ.'

165- އަދި ޢަބްދުލް ވައްރާޤު ބުން ޢަބްދިލް ޙަކަމު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: މޫސާ ބުން އަބާން ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ:

"ފުޟައިލްގެ ކަންތައްތަކާއިމެދު އަހުރެން ޔޫސުފު ބުން އަސްބާޠުއާއި ވާހަކަދައްކާ މުޛާކަރާ ކުރީމެވެ. އެއީ ބަލްޚުގެ ވާހަކައާއި ހަމައެކު ވާސިދުވަންތަކުންނެވެ. އެހިނދު އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ: 'މުސްލިމުންނަށް ކަންމުގުންވެސް ޝޭޠާނާއާއި ދުރުގައޭ.'"

166- އަލްވަލީދު ބުން ޝުޖާޢު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ:

"ބަޝްރުއަށް ދެންނެވުނެވެ: 'ޒިކާ ފަޤީހުކަމުން ވަނާވ ދުރުވުމަކީ ކޮންކަމެއްތޯއެވެ.' އޭނާ ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަހުރެން އެވަރަށްވުރެ ހިތްހެޔޮކަން ވެފައިވާ ފަރާތަކީ ﷲ ޖައްލަކަށް އަހުރެންގެ ޙިޔާނަތް ދެކެވޭތޯއޭ.' (އުޢަދޭ: ޒިކާ ދެކެވޭތޯއޭ) ހިނގާދުވެން ކުރަފުން ބޭނުންކުރާ ވާހަކައިން ނެގުމުގައި އިތުރު ދެކެވޭ ތަޤްވާ ދެވިފައި ހުރީ ތަޤްވާކުރުމަށް ބަރަކާތް އުޅުނެވެ.)

167- އަޙްމަދު ޢަބްދި ﷲ އަށް ޒިކުރުކުރެވުނެވެ: ހާސިލް ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރެމެންނަށް މުޢަރަޒާ ޒިކުރުކުރެވޭ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހުރެންނަށް ޢުބައިދު ﷲ ބުން އަލްޙިމޫދު ޒިކުރުކުރާ ވިދާޅުވިއެވެ: މުޙައްމަދު ވިދާޅުވެއްވެ:

"ޙިބައިލްގެ ވަޒްފާގެ ތިރިވަޅި އެބަސްއަރަތަކާއި އެކިފަށް ބަރުތި ބަހުން ބަޔާއް ބޭނުމުން އަގާ ޙިބައިލްގެ ބަޔާބަރުދުން ބަރުމާތާޤިއަތަން އެކިތިވެ."

168- އަދިވެސް އަޙްމަދު ޢަބްދި ﷲ (އިމާމް އަޙްމަދު) ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ:

"ބަޔާންވު ބަސް ދިރާޖެ ހުންނަނީ އައްޝަރީޢަތުގެ މައްޗަށް ފާސިދުކަމުގައިއެވެ.
ދެން އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް ޚަލީފާ ހާރޫނުގެ ސިޓީއެއް އައެވެ. އެއިރު އެކަލޭގެފާނު
ހުންނަނީ ޚަލީފާއާއެކުގައި ނިކަމެތިކަމާއި ޢުމުރުވާނެތީއެވެ. އަދި ސިޓީ ހިފައިގެން އައި މަޖިލީހު
ކުޑަކަން އެހެނިހެން ހުއްޓެވެ. ފަހު ޚަލީފާ ބަނދެކުރިކަން ނިންމާފައި މުހިއްމު އެކަލޭގެފާނު
އެސިޓީ ނުހިއްޕަވައެވެ. ދެން އެއަންގަވަ އެސިޓީ ނުނެގުވިއެވެ. އެސިޓީގައި ވަނީ:
'އެޚަލީފާގެ މައްސަލަ ނުބައި ދުވަސްވަރުގައެވެ.' ދެން ވިދާޅުވިއެވެ: 'މިހާރު ޚަލީފާގެ
ކަންބޮޑު ނިމި ބަނދިކުރެއްވިއެވެ.'"

169- އަބޫބަކުރު ބުނެފި ޚަބަރު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުމަދު އަބޫއަލީމާއެވެ: އަހުމަދުބުނުނަސަން
އަބޫހަސަން ޚާރިޖާއާ ވިދާޅުވިއެވެ:

"އަހުމަދު ކޫފާގައި އިބްނުލް މުބާރަކުއާއި އެކުގައި ދިރިއުޅުއްވިއެވެ. ދެން ޚަލީފާ
ހާރޫން މިޞްރަށް ބަރަކާތް ހޯދުމުގައި، ދުރުވި އަހަރެގެ މަތިވަރި ޒިޔާރަތްކޮށް، ރީތި ހިތްޖެހުން
އަރުވައިގެން އައެވެ. ދެން އެކާ އިބްނުލް މުބާރަކުގެ އަރިހުގައި ހުއްޓެވެ. އަދި ޢިލްމާން
ބުނެފި އަރިހަށްދާ ބަރަކާތް މުދާކަށްކަން ޙާޟިރުވި ޢިލްމީ ހުއްޓެވެ. ދެން އަހުމަދު ހިނދު
އެކާ ޢިލްމާންގެ އަރިހުން ބަރަކާތް އަޔާއަށްވިލާކަމަށެވެ. އެކާގެ ޢިލްމުއްޔާނި ގާތްގަނޑަކަން
ޢިބާދަތް މުޤާބިލްވަތެވެ. ނަމަވެސް އެއަންގުވީ ބޭނުމެއްނެއެވެ. ދެން އެކާ ބުނެފިއެވެ: 'އޭ އަބޫ
ބަކަރުއްޞަބޫރުމާނެވެ! ކަލޭގެފާނު މިހާ ހުންނަނީ ބޮޑުވެގެ މައްޗަށް ކަލޭގެފާނުދެކޭ އަހުމަދު
ތިބާވާ ﷲ ދެއްވާނެކަމެވެ.' އެއަންގަވަ އެކާ ދެންނެވިއެވެ: 'ކަލޭގެފާނު ހަމައެކަނި
ސުވާލުކުރާ ދީނުގެ ޢިލްމުތައް ލިބުނުތަކަށް (އުޞޫލު ހިރީވެ) ކަލޭގެފާނުދެކޭ ތިބާވާލާސް
އަހުމަދު ކަލޭގެފާނުދެކޭ ތިބާވެލެވެ. -ނަމަވެސް ބުނެފިވެ- ކަލޭގެފާނުދެކޭ ތިބާވުން އަހުމަދުނަސަން
ވާޖިބުވީހެވެ.'

ދެން އިބްނުލް މުބާރަކު އޭނާއަށް ވިދާޅުވިއެވެ: 'މިދޮރާށީ އަރުގައި މިހުރި އެއްޗެހި އަހުރެން އުފެއްދި ނުކުތުއްޔެވެ.' އަދި އޭނާގެ ވާހަކަ ދެކުނަސްގާތަން އެކަލޭގެފާނަށް އުޅުއްވިއެވެ. ދެން އޭނާ އެކަލޭގެފާނަށް ދެންނެވިއެވެ: 'އަހުރެން އެއަށް ހިފައިގެން މިއައީ ހަމަ ދެންމެ، އަމީރުލް މުއުމިނީންގެ ސަލާމާއި ބަރަކާތާ ވިދާގެ ކިބައިންނެވެ. އޭނާ އާއިލާ ދާނާ ދިޔުމަކުވެސް ދިނެވެ.' އެހިނދު އިބްނުލް މުބާރަކު އިސްތިރަޤަރަ ޤަބޫލުކުރެއްވިއެވެ. އަދި ހަދުހުންނެވިއެވެ. ދެން އޭނާ އުނބުރި ދަންދަން އެއްވެސް އެއްޗެއް ވިދާޅުނުވެ އިންނެވިއެވެ. ދެން އަހުރެންނަށް ވިދާޅުވިއެވެ: 'މިމީހާއާމެދު ރިބާ އަޅުފަ ބިޔަނަބޫތު ގެއްލުވާ!؟ އޭނާ ދައްވާފުރަސް އަހުރެން އެމީހުންނާއި ދުރުވެ އެއްޗިބާވާ އަހުރެންދުރު ކުރިއަވާތަކުރެވެ. އާއިލާ އުޅެނީ ހަމަދަންމޮއަކު އޭނާ އެއަށް އެމީހުންގެ ގުޅުން ކަރުވަތުވެ!'

އަހުރެންނާ އަލްޙަސަނު ބިން ޢީސާއާއި ދިމާވިއެވެ. އެކަލޭގެފާނުވެސް އެވާހަކަ އިބްނުލް މުބާރަކުގެ އަރިހުން ކިޔާދެއްވިއެވެ."

170- އަދި އަބޫބަކުރު ބިނު ހާނީ ވިދާޅުވެސްސެވިއެވެ: އަހުރެން އަޖުއަރިމެވެ: އަހުރެންނަށް އަލްޙަސަނު ބިން ޢީސާ ކިޔާދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހުރެންނަށް ޙައްމާދު ބިން ޒައިދު އަލްމަރުވަޒީއްޔު، ޢަބްދު ﷲ ބިން މުބާރަކުގެ އަރިހުން ހަބަރުދެއްވިއެވެ: އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ:

"ބަނީ އިސްރާއީލުގައި ޢާބިދަކުވިއެވެ. ދެން އޭނާ މަރުވިއެވެ. ދެން އުމުރުންގެ ރަސޫލާގެން ބަނީ އިސްރާއީލުގެ އެންމެ ހުރި އެއްކޮށްގައި ބުނެފިއެވެ: 'ހިދާޔަތުގެ ވެރިންގެ ތެރެއިން ސަވާބަ ދިނުން އިސްލާމްކުރުކުރާށެވެ.' ދެން އުމުރުންގެ ތެރެއިން ސަވާބަ ދިނުން އިސްލާމްކުރުމުން އެސަވާބަ ދިނުނަށް ރަސޫލާގެން ބުނެފިއެވެ:

'ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރެއިން ދިހަ މީހުން ހޮވާށެވެ.' ދެން އެމީހުންގެ ތެރެއިން ދިހަ މީހުން ހޮވުމުން، އެދިހަ މީހުންނަށް ބުނެއެވެ: 'ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރެއިން ތިން މީހަކު އިޚްތިޔާރުކުރާށެވެ.' ދެން ތިން މީހުން އިޚްތިޔާރުކުރުމުން ބުނެއެވެ: 'ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރެއިން އެންމެ ހެޔޮ މީހާ ހޮވާށެވެ.' ދެން އެމީހުން އެކަކު އިޚްތިޔާރުކުރިއެވެ. ދެން އޭނާ ޤާޟީކަމަށް އިސްކުރުމަށް އެމީހުން އެދުނެވެ. އެކަމަކު އޭނާ ދެކޮޅުހެދީ ވަރުގަދަކޮށެވެ. ދެން އޭނާއަށް ވަޑައިގެންފައެވެ: 'ޤާޟީ އިސްލާމީދީނުގެ ދުރުގައި ބުރަކޮށް ޤާޟީކަން ކުރުމަށް މިއީ ނުރުހޭ ކަމެއްތޯ؟' އޭނާ ދެންނެވިއެވެ: 'އަހުރެންނަކީ އިސްލާމްވެސް ނުވާ ބާރު ޙުކުމްކުރުމުގައި އަނިޔާވެރިވެދާނެކަމަށް އަހުރެން ބިރުގަންނަނީއެވެ.' ދެން އޭނާއަށް ބުނުނެވެ: 'އަނިޔާވެރިކަމުގެ ތެރެއިން އަދުލުވެރިކަން މީ ބިރުގަންނާށެވެ. ބަލާށެވެ ...

ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން އެއްދުވަހަކު އޭނާގެ ގާތަށް ވަރަ އަރިހުގައި ތިއްބެވި އޭނާގެ އެއް އެއަހަރު ނުފެނިއެވެ. ދެން އޭނާ މާތް ޚާދިމުގެން އޭނާގެ ގޮތުގައި އިނދެލުން ... ދެން އޭނާއަށް ވިދާޅުވިއެވެ: 'މީގެ އެއް އޭނަ ނުފެނިކަން ކަނޑައެޅި އޭގެ މީހާގެ ކަމަށް ދުނިޔެވުން އަހެވެ. ދެން އެމީހުން އެކަކުގެ މަސައްކަތް ބުނުމު ކުރުވިގެން ދިޔަމަށް މީހާގެ ހިތުން

ތޯބިކުރިއެވެ.' އޭނާ ދެންނެވިއެވެ: 'އޭ އަޅުގެ ވެރި ރައްބެވެ! މިއީ އަޅުގެ ނަފްސުގެ ބޮޑާކަމި ހިނދިކަމުގައެވެ. އެކަމަކު އަޅު އެގޮތަކަށް އަމަލެއް ނުކުރަމެވެ. އަހުރެން އިލްމީބާނުކުރިއްޖެއެވެ. ދެންފަހު އަހުރެން އެފަދައިން އަމަލުކުރިނަމަ އަޅި ކޮންފަދަހެއްތޯ!؟ ދެން އޭނާ ފާސިޤަކަށް ދުޢާކުރިއެވެ."

-171 އަދި އަބޫ ޢަބްދި ﷲ (އިމާމް އަޙްމަދު) ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ:

"އަހުރެން ޙަސަދު ބުނެއް ރަބީޢާއި އުޅެގައިވީމެވެ. އެއިރު އޭނާ އުޅެނީ ބޯޑުޖަރު ރިޔާސަތަށް ޤަބޫލުވެ. ދެން އަހުރެން އޭނާއާއި އެކުގައި އަލްއަސްބާރުގެ ދާރާ ހަމައަށް ހިނގާފައި ދިޔައީމެވެ. ދެން އަހަރުމެންގެ ގާތަށް އަބުއް ރަބީޢު އަރްސަލާނާ އައިސް އޭނާއަށް ސަލާމް ދިނީއެވެ. އޭގައި އޮޅުމެއް ކުރިމަތިވެއްޖެ: ޖަމްޢިއްޔާގެ ބައްދަލު މުދާ ބުނު ފާއިތުވެއްޖެއެވެ. އެހިނދު އަލްޙަސަން އެސްކެ ބިންމަތީގައި ބާއްވާފައި އެދުވަސް ދިޔައެވެ."

-172 ހާރޫނު ބިން ޢަބްދި ﷲ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޢަބްދާނު ބިން ޢުސްމާން ކިޔައިދެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަލްމުބާރަކު ބިން އިބްރާހީމް ކިޔައިދެއްވިއެވެ:

"މިހަކު އަބޫ ވާއިލްގެ އަރިހަށް އައިސް ދެންނެވިއެވެ: 'ހަމަކަށަވަރުން ޝީބާގެ އަހުލު ދަރިކަލާ ބާޒާރުގެ ކަންކަން ބޮޑުގެއްލުމުގަ އިސްކުރުވިއްޖެއެވެ.' އެހިނދު ވިދާޅުވިއެވެ: 'ކަލޭ އޭނާ މަރުވި ހަވަރު ހިތާއިގެން އަހިސަކަވެސް ތިއަ ގެނައި ކަންތަކަކުން އަހުރެންނަން ބޯކޮށިކަން ބޮޑުވެ. އެތިރީގެ ބަދަލުތަކުން އެއްވެސް ކަމަކަށް އަހުރެންގެ ގާގެ، އަހުރެންގެ ދުއާއި މަރުނާ އެއްވެސް މިހަކު ވަންދަކަށް އަހުރެން ތޯބާއް ނުކުރަމެވެ.''"

173- އަހުރެން އަބޫ ޢަބްދި ﷲ (އިމާމް އަޙްމަދު) އަށް ކިޔާދިނީމުން: ޙުސައިން އަލްއަޝްޢަޘު، އަބޫބަކުރު ބިން ޢައްޔާޝްގެ އަޢުމަޝް، ޢާސިމްގެ އަޢުމަޝް ރިވާކުރައްވާ ވިދާޅުވިއެވެ:

"ވާއިލު ޤާޟީކަމަށް އިސްތިޢުފާދެއްވުމުން، (ޝަޤީޤު) އަބޫ ވާއިލު ވިދާޅުވިއެވެ: 'އޭ ބަރަކާއެވެ! ވާއިލު އެއްވެސް އެއްޗެއް ހިފައިގެން އައިސްފިނަމަ އެއްޗަކަށްވުރެން އަހުރެންނަށް ގެންނެވުނީކަމުގައެވެ.'"

174- ޔޫސުފު ބިން މުޙައްމަދު އަލްޖަބްޒީ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަހުރެން އަބޫ ނުޢައިމު ވިދާޅުވިއަޑު އެހީމެވެ: ސުފްޔާނު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ:

"އުޖުން އެކަތުކުރުން ބިމަށް ވަރުބަލި، ދުވަހުގެ މަހިނަރުން -ނުވަތަ ވިދާޅުވިއެވެ: ފަހަރު- އެކުވެރިއަކު ބޭރުމީހަކަށް ވެރިކަމުގެ އެއްވެސް ކަމަކަށް ނުވަތަ ނާކާ މިހާރު އަހުރެންނަކަށް އެނގެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެން ދެކެމުން ދިޔައީ އެކަކާއިގެން އެޒަބުރުކުރަކާއި އެކަކާއިގެން އަމިއްލަ ނަފުސްގެ ވާހަކަކަމަށެވެ."

175- ޔޫސުފް ބިން އަބީ ސަޢީދާ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަބޫ ދާވޫދު އަލްޙަފަރީ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ:

"އަހުރެން ކޮޓަރިއްޔުމަށް ދެ ހިމަގުދަނުގެ ތަނިކަލި ދިޔައީތަކަށް ދެންނެވީ (ޝަރީކާ) އަބޫ ޤަބުރުގެ މިޔާއިލާއަށް ސަލާމްކުރެވުނެވެ."

176- އަދި ސުފްޔާނު ބިން ވަކީޢު ވިދާޅުވެނިކޮށް އަޅުގަނޑު އަޑުއެހީމެވެ: އަޅުގަނޑުގެ ބައްޕާފުޅު ވިދާޅުވެނިކޮށް އަޑުއެހީމެވެ:

"މުޙައްމަދު ބިން ފުޟައިލުގެ އަނބިކަނބަލުން އެކަލޭގެފާނަށް ދަންނަވައިފިއެވެ: 'ތިބާ ސުލްޠާނުގެ ގާތަށް ދާންނަމަތޯއެވެ. އެހެނީ އޭނާއަށް ތިބާގެ ޝަރަފު އެނގޭނެއެވެ.' އެހިނދު ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަޅުގަނޑު ގޮވާނޭ އާދައި ރަޙުމެއްގެ މައްޗަށް ކެތްކުރެވޭނެ ކަނބުލޭގެއަށް ފެންނަހާހިނދަކު ތިޔަ މަސްޖިދުއް ކަނބުލޭގެއަކަށް ނުފެންނާނެއެވެ."

177- އަޅުގަނޑުންނަށް ޢައްބާސް ބިން މުޙައްމަދު ކިޔާދެއްވިއެވެ: އަޅުގަނޑުންނަށް ޙިއްބާން، އިބްނުލް މުބާރަކު ވިދާޅުވިކަމަށް ކިޔާދެއްވިއެވެ: މުޙައްމަދު ބިން ފުޟައިލް ވިދާޅުވިއެވެ:

"ނާސްތިކީ (ޒިންދީޤު) ކަލިމަތް (ސަރަޙަތް ހިތާމަކަމި) ފުރިހަމަވުމަށް ކުޅުނުވެސް ސުލްޠާނާއި ގޮތުފުޅަށްވުރެ ހެޔޮވެގެންވެއެވެ."

178- އަދި އަބޫ ޢަބްދި ﷲ (އިމާމް އަޙްމަދު) ވިދާޅުވެނިކޮށް އަޅުގަނޑު އަޑުއެހީމެވެ:

"ހަމަކަށަވަރުން އެކަންވާކަން ކަނަވަރީ (ތޯލު) ގާތުގައި ޒުހުދަށް (ދުރަހިތަށް ހަމަ) ގާތުގައި ކަމުގައިއެވެ. އަދި ތިބާސް ޒުހުދަށް ހަމަ ތިބާސްކަމުގައިއެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން މިއީ މަޑުވެގެންވާ ދުވަސްކޮޅެކެވެ."

179- މުޙައްމަދު ބިނުއް ޞައްބާޙު ވިދާޅުވެނިކޮށް އަޅުގަނޑު އަޑުއެހީމެވެ:

އަޅުގަނޑުންނަށް އަބޫބަކުރު ބިން ޢައްޔާޝް، އަބޫ ޒުބައިދުގެ އަރިހުން، އަލްޤާސިމު ބިން

ޢަބްދިއްރަޙްމާނުގެ އަރިހުން، ޢުސްމާނުގެ ބައްޕާފުޅުގެ އަރިހުން، ޢުމަރުގެ ފަރާތުން ވިދާޅުވިކަމަށް ރިވާދެއްވިއެވެ:

"މުސްލިމުންގެ މައްޗަށް ޚުލަފާއުރާޝިދުންގެ ޢެއްވެސް ކަމަކަށް ޢުޛުރެއް ނުނެގޫރުއްޖެވެ."

180- ހާރޫން ބިން ޢަބްދި الله ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަހަރުމެންނަށް ވަކީޢު ބިން ޖަރީރު ހަބަރުދެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ސުފްޔާނާ، ޢިބްރާހީމްގެ އަރިހުން، ޢުސްމާނުގެ ބައްޕާފުޅުގެ އަރިހުން، ރިވާދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ:

"މަސްޢޫދީ ޤާސިމަކުގެ މައްޗަށް ޢެއްވެސް ޢުޛުރެއް ނުނުނެގެވެއެވެ. އަދި ވިދާޅުވިއެވެ: 'ހަމަކަށަވަރުން الله سُبْحَانَهُوَتَعَالَى ވަނީ މުއުމިނުންގެ ރިބައިން ޢުބައިދީނުގެ ނަފްސުތަކާއި މުދާތައް ޙައްޤުވާގަނެއްވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން الله سُبْحَانَهُوَتَعَالَى ތިޔަބައިމީހުންނަން ޢިވަޒުގައި ޖަންނަތުގެ ދުނިޔާސާވަސް ދެއްވިއެވެ.'"

181- ޢަލީފުސް ހާރޫން ބިން ޢަބްދި الله ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޢަބްދުއް ޞަމަދު ބިން ޢަބްދިލް ވާރިޘު ރިވާދެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫ ހިލާލު އައްރާސިބީ ރިވާދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ:

"އަހުރެން އަލްޙަސަންގެ ގާތުގައި ބާޖިރުވުނުމާބެ، އުސްތާޛުގެ ރިޝްވަތާ މިންވަރު ގެނެވުނެވެ. އުސްތާޛުގެ ހުންނަވި ޤާސިމަކުގައިއެވެ. ދެން އުސްތާޛުގެ އެންނެވުމަކަށް ދޮށިވުރެކުރެއްވިއެވެ. އަދި ވިދާޅުވިއެވެ: ' الله ގެ ހުރުމަތްތެރި (ޤާއިމްކުރުމުގެ) މައްޗަށް ޢުޛުރެއް ނަގާކަމުގައި އަހަރުމެން ނުވަމުމެވެ.'"

182- ޔައުޤޫބު އައްދައުރަޤީ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަޅުގަނޑު އަޑުއިވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އިބްނު މަހްދީ، މާލިކު ބިން އަނަސްގެ އަރިހުން، ރަބީޢާ ބިން އަބްދިއްރަޙްމާނުގެ އަރިހުން، ޢުމަރު ބިން އަބްދިއްރަޙްމާނު ބިން ޙަރްމާ -އުބައިއިބްނުގެ މައްކަރު ހުންނަނީ ޤާސިމްއާ ނުވަތަ އަލިޔާއި- ގެންނަވާ ވިދާޅުވިކަމަށް ކިޔާދެއްވިއެވެ:

"ހަމަކަށަވަރުން ތިބާ ފަޅުވާތްކަމަށް އަޅުގަނޑަށް އެބަ ފެނެއެވެ. ފަހެ ތިބާގެ ގާތުން ފަޅުވާތެއް ހިފަން މިހާރު އަޅުވެރިޔެއް ނަމަ، ފަހެ ފުރަތަމަ ތިބާގެ ނަފްސުން ފަށާ ތިބާގެ ނަފްސަށް ދިހަން ފަޅުވާތްކުރާށެވެ."

183- އަދި އަބޫ ޢަބްދި ﷲ (އިމާމް އަޙްމަދު) ވިދާޅުވަނިކޮށް އަޅުގަނޑު އަޑުއިވިއެވެ:

"ޙުމައިދު ތަބީޢާގެ ފާސިޤުއަށް މައްކާތަކި ހުރިއެވެ. އަދި ސުފްޔާނުއަށް ޝައްކީ ފާސިޤުންނަށް ވާޖެ ވިދާޅުވިމެން ގެންދެވިއެވެ. ދެން އުޖުމައި އުކާލާގެ ފާނަށް ދަންނަވިއެވެ: 'ކަލޭގެ ފާނު ދެކެވަޑައިގަންނަވަނީ ކޮންކަމެއް (އުބައި: ފާސިޤުން) ނުހަނު ކަރުއާ ބުނުއްވާކަމަކީ ކޮންކަމެއްތޯ؟' - އުބައި ފާސިޤު އެ ދުނިޔޭ ފަޅުވާއެކޭއެވެ.-"

184- އަބޫ ނަޞްރު އައްތަމްމާރުގެ ޖިނާޔަތްކަމުގައިވާ އަބޫ ޖަޢްފަރު ވިދާޅުވިއްޔާ އަޅުގަނޑަށް އަޑުއިވިއެވެ:

"އަޅުގަނޑުއާއިއެކު ބިޝްރު ބިންތު ޙާރިޘް، އައްޒަރާޤީ އަލްމުބާރަކުއަށް ސިޓީއެއް ލިޔުނެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން ކޮންނާ އަޅުގަނޑުނަށް އުސްޓި ޔާރާއިނެވެ. އޭގައިވާނީ: 'ހަމަކަށަވަރުން ސިއްޙަތެއް ތިބާ ދުނިޔޭގެ ލިބޭނަމަ، ފާޅުގައިވެސް ތިބާ ދުނިޔޭގެ ލިބޭނަމަ. ތިބާ ފާސިޤުގެ ގަބޫލު ވެރިއްޖެކަމަށް ހަވަރު އަޅުގަނޑަށް ފާޅުއިކުރިއެވެ. ފަހެ ތިބާ

ޤާސިމްގެ ގާތަށް ވަންނަކަމުގައިވާނަމަ އަހަރުމެންނަކީ ދެން ތިބާގެ ކޮން އަޑުންތަކެއްހެއްދެ!؟

ވިދާޅުވިއެވެ: 'ދެން އެކަތޫގެ ޖާނު އަވަހާރަވެއްޖެހުމަން ދާންދެން އާސާއަކަން ނުވިއްވައެވެ.'

އަލްމަރްވަޒީ ބުނެއެވެ: 'އަހަރުމެންގެ ދަރިފުޅު ބަންދުކުރުވިގެންވިއެވެ. ދެން އުމުރުން އަހަރެން ގާތުގައި ބުނެއެވެ: 'ތިބާ ޤާސިމްގެ ކައިރިއަށް (މިސްކީނުކަމުން ނޫނީ ގާތުކަން ވަގުތުގައިކުރަން) ދާގަނޑު ވަންނާނެއެވެ.' ފަހު އަހަރުމެންނަން ޒަސައްހަބިއްޔާގެން ބިސްކުޅުއަން މިހަކަޅާގި ލިޔުން މިޔަށް ނިކަން ބަލާބަލާށެވެ.''

185- އަބީ އަލްއަންބާރީ، އަޙްމަދުގެ ކިބައިން ދެކެވުނު އަށް އަހަރެމެންނަށް ދިރިހުރި: ބިސްކުޅުގެ ސިބި ޤާސިމްގެ ގާތަން އަހާށެވެ. ދެން އިސްތިދުލާ ރިވާޔަތްކުރެއިން ދެކެވުނީއެވެ.

ދުވަސް ދުޢްރު

އަހަރުމެންނަށް އަބޫބު ޝާކިރު ޢަލިއްޔު ބިން އަޙްމަދު ބިން މުޙައްމަދު ބިން ނަޞްރު ޝުބްރީ ހަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫ ޢަބްދި ﷲ ޢުބައިދު ﷲ ބިން މުޙައްމަދު ބިން މުޙައްމަދު ބިން ޙަމްދާން ބިން ބައްޠާ އަލްޢުކްބަރީ (އެކަކާގެ ކާނުގެ އަރިހުން މިލްކުގައި ރިވާކުރުމަށް) ހުއްދަދެއްވިއެވެ: ތިންސަތޭކަ ފަސްދޮޅަސް ނުވަވަނަ އަހަރުގެ ރަބީޢު މަހުގައި އަލްމަސްޖިދުލް ޙަރާމްގައި އަބޫބަކުރު މުޙައްމަދު ބިން ޙުސައިން އަލްއާޖުރީ އެކަކާގެ ކާނަން އޭރުގެ ހާޒިރުވެ ހަބަރުދެއްވިއެވެ: ވިދާޅުވިއެވެ: ހިޖުރައިން ތިންސަތޭކަ ސާޅީސް އަހަރުގެ ރަބީޢުލް އައްވަލް މަހުގައި އަހަރުމެންނަށް އަބޫ ނަޞްރު އަޙްމަދު ބިން މުޙައްމަދު ބިން ކަރީމް އަލްވަރްރާޤު ހަބަރުދެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫބަކުރު އަޙްމަދު ބިން މުޙައްމަދު ބިން ޙައްޖާޖު އަލްމަރްވަޒީ ހަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ:

186- ޢަބްދުލް ވައްހާބު ބިން ޢަބްދުލް ޙަކަމް ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއިވިމެވެ: މުޢާވިޔާ ބިން ޢަމްރު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަޑުއިވިމެވެ:

"ޤަދަރީއެއް ކިޔާ މީހަކު އެއްފަހަރަކު އުޅުނެވެ. ދެން އެއްފަހަރަކު ވައިގަދަވިއެވެ. އެހިނދު އޭނާ ބުނެފިއެވެ: 'މިއަކީ ބައިހަކީމުން މިއީ ބިރުގަންނަނީ އަތަކުވެފައިވާ ކައްތޯ!؟ އަހަރުމެންނަށް އަތަކުވެމަހުވަށް މާ ނުބައިކަމެއްވާނޭ ބައްލަވާ."

187- އަދި ޢަބްދުލްވައްހާބު ހިޝާމް ބިން އަބީ ނަޞްރު އައްތަމާރުގާރު، އެކަކާގެ ކާނުގެ ބައްޕަރުގެ އަރިހުން ދުލަށްކުރެއްވާ ވިދާޅުވީއެވެ: އަހަރުމެން އަޑުއިވީމެވެ: އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ބިން ޝަރީދާ ހަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ:

"މޫސާ ބުން ޢުބައިދާ އައްރަބަޛީ އާފިޔަތްކަމުގާ ހުންނެވިއެވެ. އަދި ބަލިވެރިން
އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް ޒިޔާރަތްކޮށް ބާލު ބަލަމުންދިޔައެވެ. ދެން އެފިހުން (ޚުރާސާނުގެ
އަހުލު) މުޢާދު ބުން މުސްލިމްއަށް ދަންނަވައިފިއެވެ: 'ތިޔަ އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް ޒިޔާރަތްކޮށް
ވަންނާނަންނަމެވެ.' އޭނާ ބުނެފިއެވެ: 'އަހުރެން ގޮވައިގެން ހިނގާށެވެ.'

ވިދާޅުވިއެވެ: 'ދެން އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް މުޢާދު ވަދެ، ސަލާމްކުރިއެވެ. އެހިނދު
އޭނާގެ ގައިން ހުވަނދުވަސް ދުވަހިގެން އެކަލޭގެފާނު ސުވާލުކުރެއްވިއެވެ: (އެހެނީ ޢިޠުރުވާ
ބަނދުގެން ހުންނަހިރު ހުވަނދުވުން ހުށަހަޅަމުންވެސް ނުވެއެވެ.) 'މިއީ ކޮބައިތޯއެވެ؟ ﷲ
ދީބައަށް ހަދިޔާގެ ތެޔޮވާރިއެވެ! ކަލޯ ދިޔައީ ކޮބައިތޯއެވެ؟' އޭނާ ބުނެފެވެ: 'އަހުރެންނަށް
މުޢާދު ބުން މުސްލިމްގެވެ.' އެހެންނު ވިދާޅުވިއެވެ: 'ކަލޯގެއްދޯއެވެ!؟ ﷲ ދީބައަށް ސަލާމް
ނުވައްވާރިއެވެ! އަދި އަހުރެންގެ ކައިރިއަށް ދީބާ ވެއްދި މިހަކަށްވެސް ސަލާމް
ނުވައްވާރިއެވެ!' އޭނާ ބުނެފެވެ: 'އަހުރެން ދީބާއަށް ދެއިސަލާމަ ދިނާހު ދިނުމަށް
އަމުރުކުރީމެވެ.' މުޢާދު (ޚަލީފާގެ ގާތަށް ގޮސް އެވަރަކަ ކިޔާދެމުން) ބުނެފެވެ: ﷲ ގަބޫލު
ބުނަމެވެ! ދެން އެކަލޭގެފާނު އަހުރެންނަށް ފުރަގަސްދެއްވިއެވެ. ﷲ ގަބޫލު ބުނަމެވެ!
އަހުރެން އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުން ނިކުމެއްޖައުމަށް ދާންދެން އަހުރެންނަށް ބަރުވާވެސް
ނުވަތަވެއެވެ. ﷲ ގަބޫލު ބުނަމެވެ! އަހުރެން އެކަލޭގެފާނުގެ ކުރިމަތީގައި
ނިކަމެތިވެގެންދިޔައީވެސް ނިކަމެތިކަމުގެ މަގުމަތީ ނުދެކެމެވެ. އާ އަމިއްލަ މުއްމިނެއްވެ!""

188- އަދި އަހުރެންނަށް އަބޫޔަކުބު ބުން މޫސާގެ އަރިހުން ލިބިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ:
ހިޝާމް ބުން ޒިޔާދު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަބޫއަލްޢާޒީ ވިދާޅުވިއެވެ:

"ފަޤީހެއްގެ ކައިރިއަށް ޒިޔާރަތަށްދާ އިތުރުފިރިޔަކަށްވުރެ ﷲ ގެ ޙަޟްރަތުގައި ކޯފާވާގޮތުން ބޮޑުކަމެއް ނުވެއެވެ."

-189 އަދި އަބޫ ޢަބްދުﷲ އަލްމުޚައްރާސީ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަހުރެންނަށް އަބޫ ބާޖިރު ޔާޤޫބާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހުރެން ޙުސައިނު ބިން އަސްވަދު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަޑުއެހީމެވެ: އަހުރެންނަށް ސުފްޔާނު ވިދާޅުވިއެވެ:

"ޒާލިމުވެރިޔާ ސުލްޠާނާއި ގާތުވާ ދުނިޔެވެރިން ބިޑާއަށް ފުރިހުޅަނަކަ ޝާރައީ ވަގުއްކަން ފަހު ބިޑާ ދަށްނަހުއްޖެވެ. އަދި ޝާރާ މުއްސަނދިންނާއި ދޮޅުވެގެން ދުނިޔެވެރިން ބިޑާއަށް ފުރިހުޅަނަކަ ފަހު ޝާރައީ ދެއްކުނބިރުއް ކަމުގައި ދަށްނާނެވެ."

-190 އަދިވެސް އަހުރެންނަށް (އެބަހީ އަބޫ ބާޖިރުއަށް) ޙުސައިނު ވިދާޅުވިއެވެ: ސުފްޔާނު ވިދާޅުވިއެވެ:

"އަނިޔާވެރި ދުނިޔެވެރިންގެ، ނުވަތަ އަނިޔާވެރިބެލުންތާ ގުޅޭ ދިރާސާކުރަނީއެ! ބޮޑު ބިޑާ ގެއްލުންތެރިވެ ކުރިމަތިވާރިގެން ދިޔުމާއިމެދު ހުނިޔާދުވެ ދުރުވެގަންނާށެވެ! ފަހު ހަމަކަމަވަރުން އެއީ އިބްލީހުގެ ކުރިފަރި މަޖައްކަތެވެ. ފާޚިރު ފާރިފެރިން އެކަށީގައި (ފިރިއްނާއި ކައިރިވެގަތުން) ހަރުގަނޑެއްކަމުގައި ނަގައެވެ."

-191 އިސްޙާގު ބިން ދާއޫދު ބިން ޝަބީބު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަލްޙަސަން ޔާޤޫބާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހުރެން ޙަފްޞާ ބިން އަބީ ޙަނީފާ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ:

"އަހުރެން ސުފްޔާނުއް ޘައުރީގެ އަރިހުގައި އިރިޝްދުގެން އިންދާ، މިހަކު ދެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް އައިސް ސަލާމްކޮށް އަތްދިއްކޮށްލިއެވެ. ދެން ސުފްޔާނު އިސްއުފުލުމަކާ އޭނާއަށް ބައްލަވާލައްވާފައި، ދެން އިސްތަރަން ޤާއިމުވިއެވެ. އަދި ސަލާމްކުރުމަށް އޭނާއަށް އަތްދިއްކޮށް ނުކުރައްވައެވެ. ދެން ސުފްޔާނު ކަންބޮޑުކުރުއްވި ގޮތް އޭނާއަށް ފެނުނުހިނދު، އޭނާ ނުއިރިންދާ ހިނގައްޖެއެވެ. ދެން ސުފްޔާނު ވިދާޅުވިއެވެ: 'ހަމަކަށަވަރުން މިނާ އަހަރުމެންނާއި ދެކަގައި އިރިސްތުއްޖެނެވެ. ދެން މިނާ މިބައިމީހުންނާއިއެކު (އެބަހީ: ވެރިންނާއިއެކު) މަޖިލިސްކޮށް ހަދާ ޤަބުލު އަހުރެންނަށް ފެނިއެވެ. އޭނާ ބޭނުންވީ ދިރާގައިވެސް ހިފާނެވެ. ފަހެ އެމީހުންގެ ތެރެއިން މިހަށް މިފަދައިން ކަންތައް ކުރިމަ، ކީއްވެތޯ ބޭނުންކުރެވޭނީ މިފަދައިން ކަންތައް ކުރާނަމެވެ.''

192- މުޙައްމަދު ބުން ޢަލިއްޔު ބުން ޝަޤީޤު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއިވިމެވެ: އަބޫ އިސްޙާޤު އިބްރާހީމް ބުން އަޝްޢަޘު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއިވިމެވެ: އަލްފުޟައިލު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއިވިމެވެ:

"މުއުމިނުއަކާއި ބަސްމަދު، ޢަމަލު ގިނަ މީހެކެވެ. އަދި މުނާފިޤާއި ބަސްގިނަ، ޢަމަލު މަދު މީހެކެވެ."

193- އަޙްމަދު އިބްނު ޢަލިއްޔު ބުން ޝަޤީޤު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއިވިމެވެ: އަހުރެންގެ ބައްޕަ އަހުރެންނަށް ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޢަބްދު ﷲ ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: ޙިބާ ބުން މަރުއަން ވިދާޅުވިއެވެ:

"މަރު ސިފަކުރުމަކަށް ބޮޑު އަމަލެއް ލިބިގެންވާން ޖެހެއެވެ. (ޔައުޤޫގައި ހިފުމަށް)
ހިނގުމުންދާ މީހުންނަށް (ޔައުޤޫ) މަދު ސިފަކޮށްދިނީ، ދެން ތިބާ ޔައިރާންވެ މަޑުއޮޅިފައިވާ
މީހުންގެ މަޤާމުގައި ޤާއިމުވެ ތިތަކުންނަނީ ކިހާ ދުވަހެއް ވާންދެންހެއްޔެވެ!؟"

194- އަދި ޔައުޤޫބު އަލްޤައްސާބީ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއިއްސީމެވެ:
އަހުރެންނަށް ޔައުޤޫބު ބިލަމަދު ބުން ޔައުޤޫބު ފާރިސީ ކިޔާދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އިބުން ތަޔްމާގެ
ދިހަން ސަޢީދު ބުން އުޖައިދު އަލްފަޒާރީ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއިއްސީމެވެ: -
އުސްތާޛުގެ ފަރާތުން ގިނައިން ކިޔަވާފަތުރާ ބޭކަލުން ކަމުދިޔައީ- ވިދާޅުވިއެވެ: އިސާ ބުން
މަރްޔަމު ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ:

"މަޑުއޮޅިފައިވާ މީހުންނައި އުޅެގައި ތިބާ ޤާއިމުވެގެންވުން، މަދުގައި ހިނގުމުންދާ
މީހުންނަށް ތިބާ މަދު ސިފަކޮށްދޭނީ ކޮންއިރަކުހެއްޔެވެ؟ ހަމަކަށަވަރުން
ބަސްތަރުންގެ ޤިބަލުން ވާންޖެހޭނީ މަރުމިނިވަންކަމެވެ. އަދި އަމަލުން ގިނަ މިންވަރެއް
ވާންޖެހޭނެއެވެ."

195- އަބޫ ޖަޢުފަރު އައްސިމްސާރު، ބިޝްރު ބުނުން ޙާރިޘްގެ އަރިހުން
ކިޔާދެއްވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއިއްސީމެވެ:

"ބިޝްރުއަށް ދެންނެވުނެވެ: 'މީހާއަށް ވަރުގަދަ، ދިރުމެ، ރިވެތި ހަނދަވަސްތައް ލިބިފައި،
އުޅުއި އުފަރަށް އަމަލުކުރަން ގަދަވާ މަސައްކަތްކުރުން ކޮޅަށް ލިބިފައިވާ މީހެކެވެ.'
ދެން އުސްތާޛުގެން ވިދާޅުވަނިކޮށް އަޑުއިއްސީމެވެ: 'ތިބާބައި މީހުންނަށް އުޅުން ފެންނަނީ
ކަނޑު ކުރެއް ފަރައިންނެވެ. އުސްމަކީ އުޅިރަގައިވާ އުއްކަރު އުނދަގޫކަމެއްތޯ!؟

އެކަލޭގެފާނަށް ދެންނެވުނެވެ: 'މިކަމުގައި އަހަރެމެންނަށްވާނީކީއެވެ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'ހާސިލުކޮށެވެ.
އިބްނުލް މުބާރަކު އެފަދައިން ވިދާޅުވިއެވެ.''

196- އަހުރެންނަށް އަޙްމަދުފުޅުގެ ދަރިކަލުން، ޞާލިޙު ބިން ޢަބްދުއްލާގެ ދަރިކަލުން،
މުޙައްމަދު ބިން ވާޞިލްގެ ދަރިކަލުން އަހުރެންނަށް ޚަބަރުދެއްވިއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ:

"ޚަލީފާގެ ގާތުގައި ތިއްބެވި ބޭކަލުން، ދެކެވަޑައިގަތް ކަންތައްތަކާ ދިމާލަށް ގޮތްތަކެއް
ކުރައްވަމުންދިޔައެވެ."

197- އަލީ މަދީނީ އަލްއަސްވަދު ސަވާރީ ވިދާޅުވެއްޖެއެވެ: އަހުރެން ވިދާޅުވެއްޖެ އަޙްމަދު
ﷲ ޙަޟްރަތުގެ ވިދާޅުވެއްޖެ ބަދަލުގެ އަހުރެން ވިދާޅުވެއްޖެއެވެ:

"(ފިރިހެނުން ގޮތުން) ކުރުމަށްޓަކައި ދުނިޔަވީ ކަންކަމެވެ. އެކަމުގައި ފަހު ހަމަ ތިމާގެހެވެ.
(އެބަހީ: ފިރިހެނުން ގޮތުން ކިޔުންފަށް ދެކޮޅުވެރިން މިއަޅުގެ ގެ ހުރިހާ އެއްޗެއް ހުރިކަމެވެ.)"

198- މުޙައްމަދު ބިން ސަލްމާން ވިދާޅުވެއްޖެއެވެ އަހުރެން ވިދާޅުވެއްޖެއެވެ:
އަހަރުމެންނަށް ޢަބީދު، ޙަސަނާ ވިދާޅުވިކަމަށް ޚަބަރުދެއްވިއެވެ: އިބްނު ސީރީން
ވިދާޅުވިއެވެ:

"އެއްބަސް ސުވާލު، ޢިލްމީ އެއްޗެއް ބިލާލުގެ އެއްގަލަކީ ދުނިޔޭގެ ފިރިހެނުން އެކުވެރިވާ
ގޮތަށް ބިޔާ ގެންގުޅުއްވުމަށްވެސް ނުފަދައެވެ."

199- އިސްޙާޤު ބިން ޙާތިމު ބިން ސަޢީދު ވިދާޅުވެއްޖެއެވެ އަހުރެން ވިދާޅުވެއްޖެއެވެ:
އަހަރުމެންނަށް އަލްޙަސަން ބިންޢަލީ ޚަބަރުދެއްވިއެވެ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހުރެންނަށް އިބްރާހީމް
ބިން އަލީ ސާލިޙު ޚަބަރުދެއްވިއެވެ ވިދާޅުވިއެވެ:

"އަހަރުމެން ޔޫސުފު ބިން އަސްބާޠު އަރިހުގައި ހާޟިރުވެގެން ތިބެމުންދަނީ، އަޙްމަދުބްނު ޙަންބަލް ދިޔުމަށްޓަކައި ނިކުތީމުއެވެ. ދެން އެކަކާގޮތުން ފަސް އަހަރުމެންނާއިއެކު ނިކުމެވަޑައިގެން އަހަރުމެންނަށް އަޙްމަދާއި ކިޔުއްވުމަށްޓަކައި އެނބުރި ވަޑައިގެންނެވިއެވެ. އެހިނދު މިޔަކު އަހަރުމެންނަށް ސަލާމް ބަޔާންކުރަން އައެވެ. އަދި ބުންޏެވެ: 'މިއީ އަޙްމަދުބްނު ޙަންބަލާއި ހަމައެކަން ގެންގޮސްދިނުމަށްވާނެއެވެ.' ދެން ޔޫސުފު ފަހަރަކަށް ބައްޓަންކޮށްލެއްވުމަށާއި އުމަރުޢަމާ ހިނގަވަޑައިގަތެވެ. ދެން ވިދާޅުވިއެވެ: 'މިއަކަށްއިވުނު ކަމާ ސިޤު ބަޔާންކުރަނިވިއެވެ.' ދެން އަހަރުމެން ސުވާލުކުރުމުން އަހަރުމެންނަށް ބުނެދިނެވެ: 'އޭނާއަކީ (ޚަލީފާ) އިބްރާހީމް މަތިވެރިކަމާއި ވެރިކަމުގެ ފަރާތެވެ.'"

-200 ޢަލީ ބިން ޢަބްދުއްޞަމަދު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ:

"އިސްޙާޤުގެ ގޭގައި ފުރަތަމަ އެންމެ ރަޙްމަތް ﷲ (އިމާމް އަޙްމަދު) އާއި ބައްދަލުވުމަކީ މިހާރު އަހުރެންނެވެ. އެއީ އަޙްމަދުގެ އިސްރާއީލު އުޅަނދުފަހަރު ނިކުންނަވައިގެ ކުރިންނެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ: 'ދެން އުޅަނދުފަހަރު ނިކުންނަވައިރު (އަޙްމަދު ޤަބޫލުކުރައްވައި) ދުރުވި ފަރާތްކުރުގެ އުޅަނދުފަހަރުގެ ގައިކޮޅުގައި އޮތެވެ. ދެން އުޅަނދުފަހަރުގެ ދެން އުޅަނދުފަހަރު އުފަލްދޭނެވެ. އަދި އެއްވެރިއްޖެ ނުކުރައްވައެވެ."

-201 އަދިވެސް ޢަލީ ރަޙިމަހު ﷲ (އިމާމް އަޙްމަދު) ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަހަރުމެންނަށް ރަޙްމަތްކުރައްވާތީ ހާދިޘްވިއެވެ: އަހުރެންގެ ބަލިކޮޅު އަހުރެންނަށް ހަބަރުދީފިއެވެ: ވިދާޅުވިއެވެ:

"ވިލާބާޤީން ކޮޅު އަނދިރި، ދުނިޔެ ފަރިކަށްގައި ޖެހިފަ ނަމާދުކުރައްވަން ހުންނެވިއެވެ. ދެން އުޅަނދުފަހަރު ކައިރިން ވާރައި (އަލީރު) މުޙައްމަދު ބިން ޙުސައިނު، ނުވަތަ އަޙްމަދު ބިން

ޤަބްރާ އޭނާގެ ފައުޖުގައި ދިޔައެވެ. އެއިރު އެކަލޭގެފާނު ހުންނެވީ ސަޖިދަގައިއެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނަށް ބޮޑު ފޮތި (ބޮޑުވެ ކަނޑުން ފުރިގެން ތިރިއަށް އޮންނަ) ފޮރުވައި ދިނުމަށް އަމުރުކުރިއެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނުގެ ގައިމައްޗަށް އެފޮތި އެއްލުނެވެ. ފަހެ އެކަލޭގެފާނުގެ ބަޖަލް ފުދިއްޖެ ކަނޑުން އެކަލޭގެފާނުގެ އިސްތަށިފުޅު ސަޖިދަގައިން ނުފެނިއްޖެއެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނު ސަޖިދަ ދެއްވިރިނދު، އެކަލޭގެފާނުގެ ގައިތެރޭގައި އޮތް ބޮޑު ފޮތިކަން ބަލައިލެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން އެކަލޭގެފާނު ނަގާ ގަޔާ ފޮތި އެއްފަރާތްކޮށްލައި، އެކަލޭގެފާނުގެ ގެކޮޅަށް ވަޑައިގެންނެވިއެވެ. އަދި ބޮޑު ފޮތިކަން ނުފެނިއްވައެވެ.''

202- މުޙައްމަދު ބުނު ސަޢްދު އައްބަޒާރީ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަބޫއިލްޔާސް: އަހަރުމެންނަށް އަބޫދާއޫދު ސިޖިސްތާނީ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ނުޢުމާން ސިޖިސްތާނީ ވިދާޅުވިއެވެ:

"ޖާމިޢުސް ސަހަރާ ތެރެއަށް ނިކުންނަވާ އެކަލޭގެފާނު ބޭނުންފުޅުގެ ވަރަކަށް ނަމާދުކުރައްވާކަމުގައިވިއެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން އެއްފަހަރަކު ވިލާގަނޑު އަނދިރި ދުވަހެއްގައި އެކަލޭގެފާނު ނިކުންނެވިއެވެ. އަދި ނަމާދުކުރައްވާ، ސަޖިދަކުރައްވާ އަދި ސަޖިދަ ދިގުކުރެއްވިއެވެ. ދެން މުޙައްމަދު ބުނު ޔޫސުފު އޭނާގެ ފައުޖުގައި އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުން ތާގައި ދިޔައެވެ. ދެން ފިނިގައި އެކަލޭގެފާނު ޖުމުޢާއަށާ އިންސާނުންނާ ފެނުނެވެ. ދެން ބޮޑު ފޮތިއާއި ދިނުމަށް އަމުރުކޮށް އެކަލޭގެފާނު (ސަޖިދަގައި އޮންނަވަނިކޮށް) ގައިމައްޗަށް ފޮތިކަން އެއްލުނެވެ. އެކަމަކު އެކަލޭގެފާނު ނުފެނިއްވައެވެ. ދެން ތާނގާ އެތަން ދެކޮޅުދިނުމަށް އެކަލޭގެފާނުގެ އިސްލާހުވިއެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނު ބޮޑުފޮތި ވަރަކަށް ތަސްބީހު ކިޔުއްވިއެވެ. ދެން އެއަށްފަހު ސަޖިދަ ދެއްވިއެވެ. ދެން

އެކަލޭގެފާނު ބައްލަވާލެއްވިއިރު ގައިކޮޅުގައި ފިޔާހެއް ހުއްޓެވެ. ދެން ތޮޅިފޮޅަކައިގެން އައީ
ގައިން ފޮތާ ވައްޓާލައްވާފައިވިއެވެ. އަދި އެތަނުން އައީ ދުރުކުރައްވާ ވަޅައިގެވެ.

ވިދާޅުވިއެވެ: 'ދެން މުޙައްމަދު ބިން ޢުސްމާން އަލްބަޞްރީ، ޤާރީ، އާނއާ
ކުރިއަށްފައްޓައިވެ. އަދި މިސްކީނުންގެ ޙާލަތު މުޅި ޙަޔާތްކުރިމަތީ އެކަލޭގެފާނު ޒުވާނެވެ.
ދެން އެކަލޭގެފާނު އަސްބާބު ވަޒަންކުރުމުން އާދެވެ ކުރިން: 'މިއީ ރިވާތް (ޙަދީޘްރިން
މީހުންގެ ނަނޑުބޭނުމަ ކުރި ދަފްތަރު) ކަށަވަރުވެއްޖެތޯ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަހުރެންގެ ކަން
ރިވާތްކުރުމަކަށް؟ ކަލޭ އަހުރެން ޒުވާނެ މުޅި އެއްކަލަންފުރުވައްތޯ؟ ސުވާލު ޖެހޭތަ
ނަގަންވުރުވޯ؟ އަހުރެން ހަދަން ފޮނިބާ ދެން އެހެރެގެ މުއްސަނދިން އަމުން ޝާދަތުގެ ހޯދައް
އެއްކޮށްފައި، ހަމަ އެހެރެއްގެ ފަޤީރުންނަކަށް އަނބުރާ ބަލާފިވެ. އަހުރެންގެ އަމުގައި
ރިވާތްކުރުމަށް އަދި މުދަލުއްވާފައި ނުކުތެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން އާނާ އެކަލޭގެފާނު ޖަވާބު
ދިނެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ ހަމަރުދި ހަރުގެޖަހަން އާނާ ސުޖޫ ލިޔުނެވެ. އޭނާދު ހަރުގެޖަހު
އަނބުރާ ލިޔުނެވެ: 'އާ މިހިރަ ނުލާޒަ ކަލޭގެފާނެވެ! ކަލޭހަން ޖުމްލަތަކުރު ކާކުކަން
ނޭނގުނީހެއްތޯ!؟ ކަލޭ އެކަލޭގެފާނު ފުރަތަމަ ޒުވާނަނުވެސް ޖުމްލަތަކު ހާހަވަރުއްގެ
ބާކީއްކަން ނޭނގުނީހެއްތޯ؟ ޖުމްލަގެ އަހުރެންގެ ގާތަށް ދާން އެކަލޭގެފާނު ދުރަށްވާނެވެ!
އަދި މިސްކީނުންގެ އަތްތަކުން ނަގަމުންދިޔަ ތަނެއް ކަލޭ އަތުވާނެވެ.'

ނުއްމާން ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަހުރެންނަށް ހަބަރު ފޯރުވައިވާ ގޮތުގައި އެކަލޭގެފާނު ދަރަކާތު
ފުރިހަމަވެގެން، ދެން އެހެރެއްގެ އަނބުފުރިން ޖަމާޢަތަކަށް ވިދާޅުވެއެވެ:
'ޝަހަދާތްދީނަވެ! ﷲ ތިޔަބައިމީހުންނަށް ރަޙްމަތްލައްވާށިއެވެ!' ދެން އެކަލޭގެފާނު ފިލައިގެން
ނަގައިގާ، އެބައިމީހުން ދާ ތަނެއް ލިބިއްވައެވެ. އަދި މިސްކީނުންނަށް ގޮވާ ގެންނަވާ،
އެމީހުންގެ ނަފްސަށް ހަމަ އެދުނާގެ އަށްޑުފުރުގައި ލިބިއްވައެވެ. ދެން އެމީހުންގެ އަމުން

ނަންގަވާ މިޔުންނަށް ދެއްވައެވެ. ދެން މުދާތައް ހުސްވުމުން ޚިލާ ޤޫރުފައްވާ، ސަވާރުވެ
އަނބުރާ ވަޑައިގެންނެވައެވެ.""

203- އިސްޙާޤު ބިން ޙާމިދު ބިން ސަޢީދު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއިވިއެވެ:
އަހަރުމެންނަށް އަލްޙަސަން ބިން ޙަބީބު ކިޔާދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އިބްނު
މުބާރަކު، އިބްރާހީމް ބިން އަދުހަމު، ވަކީޢު ބިން މުނައްބިހުގެ އަރިހުން
ކިޔާދެއްވިއެވެ:

"މުޙައްމަދު ބިން ނޫސުފީ ޢަމަލުގެ މަޖްލިސް ކަނޑައެޅިފައިވުނީ ވާރިކަމުގައިއެވެ.
ދެން އޭނާ ޝާމުސްޢާއި ވަކީޢު ބިން މުނައްބިހު ބަލާ ފޮނުއްވިއެވެ. ދެން އެދުރުބެހުމުން އޭނާގެ
ގާތަށް ވަންނަވިއެވެ. އަދި އެދުވަސްވީ ދުވަހުއްކުރީގައިއެވެ' ވިދާޅުވިއެވެ: 'ދެން އޭނާ
ޝާމުސަށް ބަލާލިއިރު އެކަށީގެން ހުންނަވީ ބެދުމަތުއަށާއަރައެވެ. އޭނާ ދެން ހިލޭ
އެކަށިގެންނަށް ފިނިވެގެން ހުންނަވިކަމަށެވެ. އެހެންވެ އެއްގާސް ދިރުހަމުގެ އަގުހިދި ކާހިދި
ފަރުވާގެ ޖިބާސްގޮތަށް ޖިބުއަރާ ޤޫރަށް އެކަށީގެންނަށް ދިނުމަށް އޭނާ އަމުރުކުރެއްވި،
އެކަށިގެންގެ ގައިގެއަށް އެއްލުވިއެވެ. ދެން އެކަށީގެންގެ ގަޔަށް އޭޤާ ފޮތިޖިއްޔާއުމަށް
ދޫދުން އެކަށީގެންގެ ދޮރުނޭފުދު ބޯވާ ބޯވާ ހުންނަވިއެވެ. އެހިސާބު މުޙައްމަދު
ވަރަށް ރުޅިއަރުވައިލެއްވިއެވެ. ދެން އޭދުރުބެހުމުން ނިކުންނަވިއެވެ. ދެންފަހު ވަކީޢު ވިދާޅުވިއެވެ:
'ﷲ ޖިޔާއަށް ރަޙްމަތްކުރައްވާށިއެވެ! ޖިޔާ މިސްކީނުންގެ ރުޅިގަނޑެއް ހުރަހެއްލިގެންނެވި
ކިއްވެތޯއެވެ؟ ޖިޔާ އާދި އޭނާގެ އަރުން ނަގައި، ދެން ބަތަކަށްހަކަތިރީސަކަށް ހަނދުގައެއް
ބޭންހެއްޓެވެ؟' އޭނާ ދިވާނީ ވިދާޅުވިއެވެ: 'އެހެން އެކަށީޖެ އަހުރެންނަށް އޭނާގެ
ފެނުނު އެނގޭކަށްހައް މިސްކީނުންނަށްފަސް އެނގިގެންވާނަމައެވެ.' އެމީހުން ބުނާށެވެ.

'އޭނާގެ އަމުން އެއްޗެހި ލިޔުމުގައި އަހުރެންނަށް ތަބަރުކުވެވުނެވެ.' އެކަމަކު އަހުރެން އޭތި ނަގާ، ދެން ސަދަގާތްކުރިކަމެއް އުދީނުނަމަ ނުނިކަނޑާނެއެވެ.''

204- އަހުރެންނަށް އަބޫ ޢަބްދި ﷲ (އިމާމް އަޙްމަދު) ވިދާޅުވިއެވެ:

"-އެކަކޭގެ ފުރާނުގެ (އެބަހީ: އިމާމް އަޙްމަދުގެ) އަރިހަށް (ޚަރާޖު ދީވާނުގެ ވެރިޔާ) ދަބްރާ ބިން ހާތާން އެއްޗެއް ހިފައިގެން އައެވެ.- އެހިނދު އަބޫ ޢަބްދި ﷲ އެއްއެއްޗެއް އަގުއްސުރުކަމުގައި، ކޮށެކޮށެ އެއްޗެއްކަމުގައި ވިދާޅުވެފައި ޤަބޫލުކުރައްވާށެވެ. އަހުރެން ބުނީމެވެ: 'އެމީހުން ބުނީގޮތުގައި އެއީ އެއްރާސް ދީނާރެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: 'އޭނާވެސް މިހެން ބުނެއެވެ.' އިމާމް އަޙްމަދު އަދި ވިދާޅުވިއެވެ: 'ދެން އޭގެ އަހުރެން އޭނާއަށް އަނބުރާ ރައްދުކޮށްދިނީމެވެ. ދެން އޭނާ ދުރުވީ ހަމައެކަނި ގަސްތުވައި، އަނބުރާ އައިސް ދެންނެވިއެވެ: 'ކަލޭގެފާނުގެ އަސްޙާބުގެ ތެރެއިން މީހަކު އެއްޗެއް ހިފައިގެން އައިނަމަ ކަލޭގެފާނު ޤަބޫލުކުރައްވާނަމަހާއެވެ؟' އަހުރެން ބުނީމެވެ: 'ނޫނެކެވެ.' އޭނާ ބުނެއެވެ: 'އަހުރެން ބޭނުންވަނީ މިވަރަށް ހަދިޔާގެ ގޮތުގައި ދެންނެވުމެވެ.'

އަހުރެން (އެބަހީ: ފޮތުގެ މުޞައްނިފު އަލްމަރްވަޒީ) އަބޫ ޢަބްދި ﷲ އަށް ދެންނެވީމެވެ: 'ކަލޭގެފާނު އެއްޗެއް ނަންގަވާ، ދެން އެބައިސަވާބުވިނަމަ ކަލޭގެފާނުގެ މައްޗަށް ހުރި ކޮންކަމެއްތޯއެވެ؟' އެހިނދު އެކަލޭގެފާނުގެ ތުނބުޅީގެ ކުލަ ބަދަލުވެ ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަހުރެން އެންގެވީ ބަލާށެވެ، ދެން އަހުރެން އެބޭފުޅުންނާ ކޮންކަމެއްކުރުމެއްތޯ!؟ އޭނާގެ ޚަޒާނާދާރުކަން ވާން ހުރިތޯ!؟'"

205- އިސްޙާޤު ބިން ދާވޫދު ވިދާޅުވެފައިވާކަމަށް އަހުރެން އަޑުއިވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަލްޙަސަން ބިން އަޙްމަދު އަހަރުމެންނަށް ޙައްދަސްކޮށްދިނެވެ: އަހަރުމެންނަށް ސަޢީދު ބިން

ޢަބްދިލް ޤުއްދޫސް ކިޔާދެއްވިއެވެ: އަޙްމަދުބުނުލްޙަސަން އިބްނު ޙަނީފާ، ޤާސިމް ބުނު ޙަބީބުގެ އަރިހުން، ސަޢީދު ބުނު އަބީ ހިލާލުގެ އަރިހުން ކިޔާދެއްވިއެވެ: ވިދާޅުވިއެވެ: ﷲ ގެ ރަސޫލާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ:

"އުމީދަކީ ދުޢާ އެއްކަލަމާލާތަކުގައިވުމުގައި އަޅާއްސެވުމާ މިހާ، ފަހެ އޭނާ ނަޒަރަކަށް ވެއްދެވުމަށް ކޮންމެ ކަމަކާއި ﷲ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى އެދެއްވުމަށް ސުވާލުކުރެވޭނެތެވެ." [26]

206- ހާރޫނު ބުނު ޢަބްދި ﷲ އަލްބައްޒާޒު، ޖަޢުފަރު ބުނު ޢަވްނުގެ އަރިހުން ރިވާކުރައްވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: މިސްޢަރު ވިދާޅުވިއެވެ: ޤުތާދާ ބުނު އަބީ ކަތީރުގެ އަރިހުން، ސަޢީދު ބުނުލް މުސައްޔަބުގެ އަރިހުން އަހަރުމެންނަށް ޚަބަރުދެއްވިއެވެ: ޢުމަރުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ:

"އެއްދުވަހަކު ޢުމަރު رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ މުދާތަކެއް ބެހެއްސެވިއެވެ. ދެން އެބައިމީހުން އެކަތިގާފަށަށް ތަޅާފިޔަސް ތިއްބެވެ.' އެނދު ވިދާޅުވިއެވެ: 'ކަލޭމެންގެ ޒަމާނައެވެ! މިތަކުގައި އަހުރެންނަށް މިތުރާގެންނާކަމަ، އަންނަ ދިރުހަވެއްސޭ މިންވަރުފަވާ އަހުރުން ކަލޭމެންނަށް ނުދޭނަމެވެ!'"

207- އަލްވަލީދު ބުނު ޝުޖާޢު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަހަރުމެންގެ ބައެއް ޝައިޚުން އަހުރުމެންނަށް ކިޔާދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: ޢީސާ ވިދާޅުވިއެވެ:

"އަހުރެން އެއްފަހަރަކު ބިޑުރުގައި އިންނާ، ބައްޓާޢު އަހުރެންގެ ކައިރިއަށް ވަނެވެ. އަދި ދެތުރުވެރިއެއްގެ މަލަމަލި ހުރި މީހަކު ހުރަސްކޮށްލައި ދިޔައެވެ. ދެން ބައްޓާޢު އާނާއަށް

[26] މިއީ ޟަޢީފު ޙަދީޘެކެވެ.

ޑޮވާލާ ގެނެސް ބުނެފިއެވެ: 'ކަލާ ތިޔައީ ކޮންތާކުންހެއްދެވީ؟' އޭނާ ބުންޏެވެ:
'އަމަނދަންނަވާ.' ބައްޔާތު ބުންޏެވެ: '(އަމަނދާގެ މައްޗަށް ހުންނަ ވާދީ) މުރައްމަދު ބިން
ޙުސައިނުގެ ކަންތައް ކިޔަންދެއްކެވީ؟' އޭނާ ބުނެފިއެވެ: 'ކަލާ ބޭނުންވާގޮތަކަށެވެ.
މަސްލަހަތާ ތިއްކޮށެވެ.' ބައްޔާތު ބުނެފިއެވެ: 'މިސްލާލުކަތިނި އުކާލާއި ބޮޑުގޮތެއްތަނެއް
ނޫނެވެ. އޭނާގެ އުމުރާއި ކަންކަން ކިޔަންދެއްކެވީ؟' އޭނާ ބުންޏެވެ: 'އަހުރެން ތިޔައީ،
އަނިޔާވެރި ޖައްބާރު ގަދަބަޔަކު މީހެއްގެ ގޮތުގައި އޭނާ ދުނިޔޭގެ ހަޔާތުގައެވެ.' ބައްޔާތު ބުންޏެވެ:
'އޭނާއަކީ އަހުރެންގެ އަޚްއަކަމެއް ކަލޭހަކަށް ނޭނގޭހެއްދެވީ!؟' އޭނާ ބުނެފިއެވެ: 'ކަލާ
ތިޔަދުވަސް ކަލޭއާއި ހުރި ގުޅުމުގެ ސަބަބުން އޭނާގެ ދަރަޖަ، ﷲ އާއި އަހުރެންނާއި
ހުރި ގުޅުމުގެ ސަބަބުން އުކާލާނަގެ ދުއްވާ ދަރަޖައަށްވުރެ ދިއްޖެއްޓެވިފައިގެންވާ
ކަމަށްހެއްދެވީ!؟' ޖާލޫސް ވިދާޅުވިއެވެ: 'ދެން އޭނާ ބައްޔާތުގެ ކިބައިން ސަލާމްކޮށްފިއެވެ.'

ޖާލޫސް ވިދާޅުވިއެވެ: 'އުއްމަތުގައި އަހުރެންނަކަށް ކަލުދިޔަ ޢާޖިއިބާވި މަންޒަރެއް
އަހުރެން ނުދެކެވެ.'"

208- އަޙްމަދީދު ވިދާޅުވިއެވެ: އަދި އަހުރެންގެ ބައްޕަ، އަބޫ ޒަކަރިއްޔާ އައްސުއާވީގެ
ޢަބްދުން، ޢިބްނު މުނައްބިހުގެ ޢަބްދުން ރިވާކޮށްދިނެވެ: އުކާޢާޟީގޭން ވިދާޅުވިއެވެ:

"އެއްފަހަރު މިޒުރާގެ ނިޔަމުން ދުލުވަރިވެގެންވާކަން ﷲ އުމުރުގެ ކިބައިން
ދެންނެވީމެންވާނަމަ، ފަސް އުޖުމަކާއި ބިން އޭނާއާއި ހަނގުރާމަވެރިވެ ކުރިޔަން އުޅުނަސް ﷲ
އެދުކަމުގެ ދޮރުތަރިއިން ނިކުމް ސަލާމަތްވާނެ ގޮތެއް އުމުރުކަން ދަތްކަވާނެއެވެ."

209- އަދި އަބޫ ޖަޢުފަރު އަލްޚުރާސާނީ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޙައްޒޫބު ބިން ކަޢުބު ޙާރިޘްއާ ވިދާޅުވިއެވެ: ޙުސައިނު ބިން އަސްވަދު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ:

"ޔޫސުފް ޢަލައިހިއްސަލާމްގެ ބައްޕާފުޅަށް ސަކަރާތްވެގެން، ކުއްލިއަކަށް ދުވިފައިވާ ކޮއްކޮއް ކައިރިން ވަޑައިގަތެވެ. ދެން އެބައަކު އަކުރުން ފޮނުވައިލަން އުޅުނެވެ. އެކަމަކު ޢާލިމު ފޮނުވައިލި ޤަބުރުގަމަށް ޢަލައިހިއްސަލާމްގެ ދޫކޮށްލައްވާ ބަރަކާތްހުރިވެއެވެ."

210- ޔަޙްޔާބުނު ސަޢީދު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: ބިޝްރު ވިދާޅުވިއެވެ:

"ހަމަކަށަވަރުން ﷲ عَزَّوَجَلَّ އެކަލާނގެ އަޅުއްތަކަށް ކާފިރުވެދޭގޮތުގައި މިއީކަ މަރުޖެހުނުނަމަ އެވިހާކަ ދޫކޮށްލައްވަމެވެ."

211- އަބޫ ޖަޢުފަރު އަލްޚުރާސާނީ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަހުރެންނަށް އަބޫ މޫސާ މަޙްބޫބު ބިން މޫސާ ޙާރިޘްއާ ވިދާޅުވިއެވެ: ޝުޢައިބު ބިން ޙަރްބު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: ސުފްޔާން އައްޘައުރީ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ:

"އަހުރެން އުމަރުއްދުލް ޢުޔައިނަށް މިހާރާއި އަހުރެންނާއި ދިމާވެއްޖެވެ. ދެން އޭނާ އަހުރެންނަށް ބުނެއެވެ: 'ކީއްވެގެ ހުނދުން ކިޔަނީއްޗެއްހުރެވެ؟' ދެން އެމީހަކަށް އަހުރެން ހިތް މަޖެހިގެންދިޔައެވެ. ދެންފަހު އެކަމީކާބަވެގެ (އާއިޝާ: ފިރިހެނާއި އަމީރުންގެ) ރޭގަ ކަނބަލުންގެ (އުމަރުންނާއިއެކު) ކައިރަށް، އަދި އެކަމީކާބަވެގެ ދުރަށްވުމުގެ މަތިގައި ފަހިކަމާ އުޅުމީރުންގެ ބާރަށް އަދި ވާނީ ކޮންފަދަކަމެއްހެއްޔެވެ!؟'"

212- އަދި އަބޫ ޢަބްދި ﷲ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަހަރެމެންނަށް ސުލައިމާން ބިން ދާވޫދު ރިވާޔަތްކޮށް ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރެމެންނަށް ޝުޢްބާ ރިވާޔަތްކޮށް ވިދާޅުވިއެވެ: އަހުރެންނަށް ޤައިސް ބިން މުސްލިމް ރިވާޔަތްކޮށް ވިދާޅުވިއެވެ: ޠާރިޤު ބިން ޝިހާބު، ޢަބްދު ﷲ (އިބްނު މަސްޢޫދު) އަރިހުން ރިވާޔަތްކުރައްވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އިބްނު މަސްޢޫދު ވިދާޅުވިއެވެ:

"ހަމަކަށަވަރުން މީހާއާއި އެކުގައި އޭނާގެ ދީނާ ޙާލުގައި އޭނާ ގެއިން ނިކުމެއެވެ. ދެން އެމީހަކަށް އޭނާ ބޭނުންތެރި ޙާޖަތެއް ހުރި މީހަކާ ދިމާވެއެވެ. ދެން އޭނާ އެމީހަކަށް ބުނެއެވެ: 'ތިބާއަކީ މިވެނި އެވެނިކަހަލަ މީހެކެވެ.' އެމީހަކަށް އޭނާ ތަޢުރީފުކުރެއެވެ. އަދި ފަހަރެއްގައި (އޭނާއަށް ޙާޖަތާއިއުކުވެސް) އޭނާގެ ބޭނުމުގެ އެއްވެސް ކަމެއް ހާސިލު ނުވެދާނެއެވެ. ދެން އޭނާ އެނބުރި ގެއަށްދަނީއެވެ. އަދި ﷲ އޭނާގެ މައްޗަށް ކޯފާވެވޮޑިގެންނެވި ޙާލު، އަދި އޭނާގެ ދީނުން އެއްވެސް އެއްޗެއް އޭނާއާއި އެކުގައި ނުވާ ޙާލުގައެވެ."

213- ހާރޫނު ބިން ރުޝައިދު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަހަރެމެންނަށް އަލްވަލީދު ބިން މުސްލިމް، ޙަރްބާ ބިން ޢަބްދިއްރަޙްމާނު އަލްއަންޞާރީގެ އަރިހުން، ޢުބައިދު ﷲ ބިން މުޣީރާ ބިން އަބީ ބުރުދާގެ އަރިހުން، އިބްނު ޢައްބާސްގެ އަރިހުން ރިވާޔަތްކުރައްވައެވެ: ޢަޤަބާގެ ދުވަހުން ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: ﷲ ގެ ރަސޫލާ صَلَّى ٱللَّٰهُ عَلَيْهِ وَعَلَىٰ آلِهِ وَسَلَّمَ ބަޔާންކުރައްވައިވިއެވެ:

"ދީނުގައި ގަދަވެރިވުމާ، އަދި ތުހުމަތުން ދުރުވާ ފާރަލާށެވެ. ސަބަބަކީ އެބައިމީހުންގެ ކުރީގައި އައިސްދިޔަ މީސްތަކުން ބުނެއްވިއެވެ: 'ތިޔަބައިމީހުން ސުވާލުކުރާގެ ގޮތަށް ކަސް،

އެވެރިންގެ ދުނިޔެއިން އެއްކޮށް ގޮތާނުނަމަވެއެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުންގެ ދީނާއިގެން އެވެރިންނާއި އެއްޗިބާވަނީއެވެ.' އެކަން އެހެން ނުވާނުއްޖެވެ. 'ޤަތާދު' ގަހުން ކަރި ޝޫރި ނުބިނދާވާގަދައިން، އެވެރިންނާއި ގާތްވެގެން ކުރާގަޔަށް ދެނީ ނުބިނދާވެއެވެ." [27]

214- އަޙްމަދު ބިން މަނީޢު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޙައްމާދު އަލްހަސަނާއި، އިބްނު އަބީ ޛިއްބުގެ އަރިހުން، އަލްމަޤްބުރީގެ އަރިހުން، އަބޫ ހުރައިރާގެ އަރިހުން ރިވާކުރެއްވިއެވެ: ވިދާޅުވިއެވެ: ﷲ ގެ ރަސޫލާ صَلَّىٰ ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَىٰ آلِهِ وَسَلَّمَ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ:

"ހަމަކަށަވަރުން ތިޔަބައިމީހުން ވެރިކަމުގެ މައްޗަށް ހިރުޞްވެރިވާނެއެވެ. އަދި ޤިޔާމަތްދުވަހުގައި ހިތާމަވެރިކަމަކަށް އެކަން ބަދަލުވެގެންދާނެއެވެ. ފަހެ ކިރުދޭމައިކަމުގައި އެވެރިކަމުގެ މޮޅުކަމާއެވެ. އަދި ކިރުބުއިން ވީއްލުވުންތެރިޔާއާ އެކަމުގެ ނުބައިކަމާއެވެ." [28]

215- ސަޢީދު އަލްއުމަވީ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫ އަސްވަދުއާއި ޖަރީރު، އަލްއަޢްމަޝްގެ އަރިހުން، ޢަބްދުއްރަޙްމާނު ބިން ސަމުރާގެ އަރިހުން، ނަބިއްޔާ صَلَّىٰ ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَىٰ آلِهِ وَسَلَّمَ ބަޔާންކުރެއްވިކަމަށް ރިވާކުރެއްވިއެވެ:

"ތިބާ ވެރިކަމަށް އެދި ސުވާލުނުކުރާށެވެ." [29]

---

27 މިސަނަދުގައިވާ އުބައިދު ﷲ ބިން މުޣީރާއަކީ މަޖްހޫލު ރާވީއެއްކަމުން ޟަޢީފު ސަނަދެކެވެ.

28 رواه البخاري: 7148

29 رواه البخاري: 6622، ومسلم: 1652

216- އަބޫ ޢަބްދި ﷲ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއިވިމެވެ: އަހަރުމެންނަށް އިބްރާހީމު ބިން ހާނިއު ކިޔާދެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޙައްމާދު ބިން ޒައިދު ކިޔާދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ:

"އަހުރެންނަށް ހަބީބު ޚަބަރުދެއްވާފައިވާގޮތުގައި އަބޫ ވާއިލު ޝަޤީޤު ބިން ސަލަމާ، ޙައްޖާޖުގެ ޒަމާނުގައި ޢަޞާ ގެންގުޅުއްވައެވެ. -އަހުރެންނަށް ހިސާބުގައި (ޢަޞާ) ދިޔަސްވެސް ވިދާޅުވިއެވެ- ދެން ބަޔްޢަތު ގަޑުވުމުން އެކަށޭގޮތުން ޢަޞާ ބޭއްވިއެވެ.

ވިދާޅުވިއެވެ: އަދި އަހުރެންނަށް ޚަބަރުދެއްވާފައިވާގޮތުގައި އަބޫ ޢަޞްރުގެ ޒަމާނުގައި އިބްނު ޢަބްބާސްވެސް ޢަޞާ ހިފެހެއްޓިއެވެ. (އެފަދައިން ކަންތައްކުރެއްވީ ރަސޫލާގެ ނަބިއްޔާ ބަލިވުންކަމުގައި ދެއްކުމަށެވެ. އެއިރުން ހާޞިލްކަމާއި، ފުރިހަމަކަމުގެ އެއްވެސް ކަމެއް ހަމަޖެ ކުރުވިގެން ނުދިއުމަށެވެ.)"

217- އަބޫ ޢަބްދި ﷲ (އިމާމް އަޙްމަދު)، ޢައްޔާރުގެ އަރިހުން ދިޔަދުވަހެއްވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއިވިމެވެ: ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޙައްމާދު ބިން ޒައިދު، އައްޔޫބު ވިދާޅުވިކަމަށް ކިޔާދެއްވިއެވެ:

"މީހަކު ޖާސޫސްގެ އަރިހުން ކަމެއްގައި ސުވާލުކުރިއެވެ. އެއިރުން ވިދާޅުވިއެވެ: 'މިޔާ މިއަށް ބޭނުންވަނީ އަހުރެންގެ ކަކުގައި ވަޒްން މަލާމަތި، ދެން އަހުރެން ވަކައިގެން ހިނގާނެތޯއެވެ!؟'"

218- ހަރީރާގެ ޢަސްކަރާ ޙަދުބޫބު، އަބޫ ޢަބްދި ﷲ (އިމާމް އަޙްމަދު) އަށް ދަންނަވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއިވިމެވެ:

"މަޣްރިބާއި އިޝާނަމާދު ދޭތެރޭ އަހުރެންގެ ދަރިފުޅު ކަލޭގެފާނުގެ ގާތަށް އަންނާނެއެވެ. ދެން ކަލޭގެފާނު އޭނާއަށް ބަރަކާތް ނުވަތަ ދުޢާއެއް ކިޔާދޭނެވެ.' އެހިނދު ވިދާޅުވިއެވެ: 'ތުނުދުކެވެ. އަހިސާބެއް ނުވާނެއެވެ.' ދެން އޭނާ ނިކުމެގެން އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: 'އޭނާގެ ނަފުސުމުކުރި އުޅޭއި ހަމައަށް ފޮރިތަސް އަހުރެން އޭނާއަށް ބަރަކާތް ލިބޭކަންނޫންކަމަށް ތިބާ ދެކެނިހެއްޔެވެ!؟ އަހުރެންގެ ކަސްދުއަޅައި ވޭނިއްޖެހުމަށް ދަންދަން އަހުރެން ބަރަކާތް ލިބޭނޫންތޯހެއްޔެވެ!؟'"

219- އިސްޙާޤު ބިން ދާވޫދު ބިން ޝަބީބު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަލްޙަސަން ބިން ޝަބީބު ރިވާޔަތްކޮށް ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އިބްނު މުބާރަކު، މަޢްމަރުގެ އަރިހުން، އައްޒުހުރީގެ އަރިހުން، އިބްނު ސީރީންގެ އަރިހުން ރިވާޔަތްކުރެއްވިއެވެ: އެކަލޭގެފާނު (އެބަހީ: އައްޒުހުރީ) ކޮންމެވެސް ފަރާތަކުން ދުރުކުރުކުރައްވާ ވިދާޅުވިއެވެ:

"އުމަރު ބިން ޢަބްދުލްޢަޒީޒު މިސްކީނުންގެ ގޮތުގައި މުދާތަކެއް ބެއްސެވާ، ދެން އިބްނު ސީރީނަށްވެސް ފޮނުއްވިއެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނު އެއްޗެހި ބަލައިގަނެއްނުވެފަ ނިންމާލައްވައިފިއެވެ. އަދި ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަހުރެން އެއްޗެއް ކަމަކާއި ގުޅޭ ކަމަކަށް ބަދަލުކޮށްދިނުމެއް ނުކުރެވޭ. އެކަމަކު އެއީ އަހުރެން މިހެން ކުރިގެން ނުވާނެއެވެ.'"

220- އަދި ސުލައިމާން ބިން ދާވޫދު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޙައްމާދު ބިން ޒައިދު ރިވާޔަތްކުރެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އައްޔޫބު ރިވާޔަތްކުރައްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: ވަހްބު ބިން މުނައްބިހު ޖުމޫސަން ވިދާޅުވިއެވެ:

"އޭ އަބޫ ޢަބްދިއްރަޙްމާނެވެ! މިތާ ވަރަށް ދަރިވަރުން ހަނިކޮށްލައިފީމުއެވެ! އެހިނދު ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަދި މިތާ ވަރަށް ފުޅާކޮށް ތަނަވަސްކޮށްލައިފީމުއެވެ.'"

221- އަދި މުޙައްމަދު ބިން ޙައްސާނު އައްބަސައިރީ ވިދާޅުވަނީކޮށް އަހުރެން އަޑުއިވިގެން: އަހަރުމެންނަށް ޢަބްދުއްރައްޒާޤު، މަޢުމަރުގެ އަތުން، އިބްނު ޠާވޫސްގެ އަތުން ކިޔާދެއްވިއެވެ: އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ:

"އަހުރެން އަންހެނަކާއި ކައިވެނިކުރުމަށް ހިތްވާކަށްނުވީމެވެ. ދެން އަހުރެންގެ ބައްޕާފުޅު (އެބަހީ: ޠާވޫސް) ގެ ގާތަށް ގޮސް، އަހުރެންނާއި އެކުގައި އައުމަށް އެދުނީމެވެ. ދެން އަހުރެން ގޮސް، ތައްޔާރުވެ، އަހުރެންގެ ގެއިން ދޫވެނީމެވެ. ދެން އަހުރެން ބައްޕާފުޅުގެ އަރިހަށް އައުމުން ވިދާޅުވިއެވެ: 'ނުދާށެނިކަމެވެ.'"

222- އަބޫ ޢަބްދި اللّٰه (އިމާމް އަޙްމަދު) ވިދާޅުވަނީކޮށް އަހުރެން އަޑުއިވިގެން:

"ޠާވޫސްވަނީ އެކަލޭގެފާނުގެ ނަންފުޅުގެ ފަދައިންނެވެ. (ނަމުގެ މާނައަކީ: ސާވަރާދޫނި ނުވަތަ ހިރާ ވަރުބަރުއްގެ ގަހާއި މާ ރަނު ފެހިބިލައް) އެކަލޭގެފާނުގެ ދަރިކަލުން އެކަލޭގެފާނުގެ ނަންފުޅުގެ ސިފައްޔަށް އުފައްދައިގެން އުމަރު ބިން ޢަބްދުލް ޢަޒީޒް ފޮނުވިއެވެ. ދެން އުމަރު، އެކަލޭގެފާނަށް ޔަމަންސަރަޙައްދާ ދިނުމަށް ދެއްވިއެވެ. ދެން އެހަބަރު ޠާވޫސަށް ފޮރިހިނދު އެކަލޭގެފާނުގެ ދަނދު ވިޔާކާވައްމާ އާގެ ފޯރި އުމަރަށް ފޮނުއްވިއެވެ. ދެންފަހު ޠާވޫސްގެ ދަރިކަލުންގެ އަރިހަށް ވަދެވަޑައިގަތުމަށް އެކަލޭގެފާނަށް ދެންނެވުނެވެ. އެކަމަކު އެކަމާއި ދެކޮޅުހެއްދެވިއެވެ. -ނުވަތަ ވިދާޅުވިއެވެ- ވަދެވަޑައިގެންނެވީ ދަރިކަލުން އަވަށްޓެރިވި ވަގުތުގައެވެ.'"

223- އަބޫ ޢަބްދިﷲ (އިމާމް އަޙްމަދު) ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޢަބްދުއްރަޙްމާނު، މަހުދީގެ އަރިހުން ރިވާކުރެއްވިއެވެ. އުސްތާޛާގެން ވިދާޅުވިއެވެ:

"އިބްނު ޖަވްޒާސާއި އެއްކަލަ ވިޔަފާރިވެރިއެއްގެ ދަރިކަލުނާ އަހުރެން ސުވާލުކުރީމެވެ، އަހުރެން ދެންނެވީމެވެ: 'ހިބަތު ބިން ޖުމާ ކިޔަނީކޮބާތޯއެވެ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'އެކަކާގެ ފާނުވަސް ޖަވާބުދެއްވުމަކީ ކަމެއްގެ ކަންތައްތަކެވެ. އަދި އެކަކާގެ ފާނާ އެއްފަދަވެގެން ނުވެއެވެ.'"

224- ބައްޕާސް އަލްޙަސަނީ ވިދާޅުވަނީކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަބޫބަކުރު ވިދާޅުވަނީކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: ދާވޫދު ބިން އިބްރާހީމުއާ ސުވާލު އަހަރުމެންގެ ޝައިޚުއް ދިރުމުގައިވިއެވެ: ވިދާޅުވިއެވެ:

"ތަޤްވާގައި ފެންނަނީ ބަލިމަޑުކަމެވެ، އަދި އެވް މިކަލެގެންވާ ސަލާމަތާ މިކަލެ ޖަވާބަކީ ފުރިހަމައެގެންނެވިއެވެ. އެހިނދު ވިދާޅުވިއެވެ: 'މިތަފާތުކަމަކީ ﷲ ބަސްބަހުރުން ޤައުސުވިކަމެކެވެ. އެކަމަކު މިދިޔަކަމާއި ހަޑިކަން މިއީ ކިއްވެހެއްތޯއެވެ؟ -އެވިދާޅުވަނީ: ތިޔައުޤޫބީ (އަމީ ސަލާމަތް ބަހަރުބަން) ފެންޖެހުނުވެސް ނުލިބިގެން ހުއްޓޯއެވެ؟'"

225- އިސްޙާޤު ބިން ދާވޫދު ސަބީރު ވިދާޅުވަނީކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަލްޙަސަން ބިން އަރަބީ ހިކާޔަތްކޮށް ވިދާޅުވިއެވެ: ބައްޕާމު ވިދާޅުވިއެވެ:

"އަހުރެން ސުފްޔާނު އައްބޯއްޒީއަށް ދެންނެވީމެވެ: 'ގަސްގަހާގެހި ބައިބާ ސަރަހައްދުގައި އަހުރެންނަށް ގެއްލިގެންދިއައެވެ. އެހިނދުން އަހުރެންނަށް ޤަދަރު ހިފެހެއްޓުމެވެ. އެހިނދު ވިދާޅުވިއެވެ: 'އޭ އަބޫ ބަކްރެވެ! އެހެން ނުހަދާށެވެ.

އެހެނީ މިބާ އެހެން ކަންތައްކުރާނަމަ، މިބާ ބިޑުކުރި ދައްކަން ހޯދިދާނެއެވެ. ދެން އެއިރުން މިބާ ތެހެނީ ޢާދިލު (ވެރިޔާ ކަސްދެއްކާފައި ހުންނަ ބޮޑު މީހާ) ގެ ދޮރާނި ކައިރިއަށް ދާނެވެ. ދެން އޭނާ މިބާ ނުވައްދާނެއެވެ. އަދި މިބާ އިނީސްދާގެން އިސްދާ މިބާގެ ކައިރިއަށް އޭނާ ނިކުންނާނެއެވެ. އެއިރުން މިބާއަށް ވާހަކަ ދައްކަން ކުޅަދާނަ ނުވާނެއެވެ. ދެން މިބާ ބުނާނެއެވެ: 'މިމަންނާ ހިމާޔަތް ގަނެގެން، ދެން އޭނާއާއި އެކުގައި ދުރުވާވައި ގޮސްފިނަމަ އަހުރެންގެ ބާޔަކު ފުދުން ބޮޑުވާނެއެވެ.' ދެން މިބާ ހިމާޔަތް ގަނެގެން އޭނާއާއި އެކުގައި މިބާ ދުރުވާވައި ދާނެއެވެ. އެކަމަކު މިބާއަކަށް އޭނާއާއި ހަމައަށް ނުފޯރާނެއެވެ. ދެން މިބާ ބުނާފާނެއެވެ: 'މިމަންނާ ބޮޑުރީ އަހަރެ ގަސްދީއްޔާ މިކަން ވެދާނެއެވެ.' ދެން މިބާ ބޮޑުރީ އަހަރެ ގަސްގެން އޭނާއާއި އެކުގައި ދުރުވާވައި ދާނެއެވެ. ދެން އެހިސާބުން މިބާވެގެން އެދިޔައީ ވެރިޔާއަށް ތަޅައިވެގެން އޭނާގެ ފަހަތުން ދާދިރުންގެ ބޮޑުއިރުންނެވެ.''

226- މުޙައްމަދު ބިން ސައްބާޙު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއިވިއެވެ:
އަހަރުމެންނަށް ޖަރީރު، ލައިޘުގެ އަރިހުން، އަލްޙަސަން ބިން ޢަނާޤުގެ އަރިހުން، އަބޫބަކުރު ބިން އަބީމަރްޔަމްގެ އަރިހުން ރިވާޔަތްކުރެއްވިއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ:

"އެވެރިންނާއި ކައިރިވާ ވަރަކަށް އެމީހަކު ﷲ އާއި ދުރުވާ މިންވަރު އިތުރުވެއެވެ. އަދި އެމީހެއްގެ މުދާތައް އިތުރުވެއްޖެ މީހާގެ ހިސާބު ދެއްކުމުން ގަދަފަދަވެގެންދާއެވެ. އަދި އެމީހަކަށް ތަބާވާ މީހުން ގިނަވެއްޖެ މީހާ، ފަހު (އޭނާ ވަގުތުތަކުން ކުރިމަތިވާ) ޝައިޠާނުން ގިނަވެގެންދެއެވެ."

227- މުޙައްމަދު ބިން ސައްބާޙު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއިވިއެވެ:
އަހަރުމެންނަށް ޖަރީރު، ލައިޘުގެ އަރިހުން، މުޖާހިދުގެ އަރިހުން، ޠާއޫސްގެ އަރިހުން

ޚަބަރުދެއްވިއެވެ. އެކަކާގެ ފަހުން ވިދާޅުވިއެވެ: އަހުރެންނަށް މިވަނީ މީހެއްގެ ދަރި އުފަނި މީހެއް ކިޔާދިނެވެ:

"ﷲ ގެ ރަސޫލާ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ، ސަރިއްޔާއެއްގައި އަންޞާރުންގެ ތެރެއިން ބޭކަލެއް އަމީރުކޮށް ފޮނުއްވިއެވެ. ދެން އެބޭކަލަކު އުނބުރި ވަޒީގެންނުވުން އެބޭކަލުގެ ކަންތަކެއް ޒުހުރުން ތޮދާއިގައި ﷲ ގެ ރަސޫލާ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَعَލَى آلِهِ وَسَلَّمَ ސުވާލުކުރެއްވިއެވެ. ދެން އެބޭކަލަކު ވާހަކަދެއްކެވިއެވެ.

ދެން އެވާހަކައިގެ ފަހުކޮޅުގައި ﷲ ގެ ރަސޫލާ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ ބަރީދާކުރެއްވިއެވެ:

'ތިބާއަށް ވެރިކަން ލިބުނީ ކިހިނެއްތޯއެވެ؟'

އެބޭކަލަކު ދެންނެވިއެވެ: 'އޭ ﷲ ގެ ރަސޫލާއެވެ! ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުން ތިމަން ނިކުމެގެންދިޔައިރު، ތިމަންގެ ނަފްސުގައި އޮތީ ތިމަންނާ ހަމަ މިއީ ދެއްމުގެ މީހެއްކަމަށް އާދައިގެ މީހެއްކަމުގައިއެވެ. ދެން ތިމަން ސަފަރުކޮށްލީނަމަ އެބައިމީހުން ސަފަރުކުރަން ފެށިއެވެ. އަދި ތިމަން ނަގާދުވަހަށް ފަތައިތިނަމަ އެބައިމީހުންވެސް އަހުރެންނާއި އެކު ނަގާދުވަހެއްވެ. އަދި އަހުރެން ތަނަކަށް ފައިބާ މަޖުލާދުލިނަމަ އެބައިމީހުންވެސް ފައިބައެވެ. ދެން އުފެދިއައިން ކަންތައްތަކުން ގޮސް، އަހުރެންގެ ފެއްދުގައި އަހުރެންނަށްވުރެ އެކީ މީހެއް ނުވާކަމަށް އަހުރެން ދެކިއްޖައުމަށް ވާނެދެން ދިޔައެވެ.'

ބަރީދާކުރެއްވިއެވެ: 'ހަމަކަނޑައަޅާ ސަޙާބީން ހުންނަނީ ތަހާ އުނދަގޫ ދުރުއްގެ މަތީގައިއެވެ. ﷲ އެމަނާ ރައްކާތެރިކުރެއްވައިދި މީހަކު ފެނިވިއެވެ.'

ދެރިސްދު އެބޭކަލަކު ދެންނެވިއެވެ: 'اللَّهُ ގަންދީ ބުނަމުވެ! ކަލޭގެފާނަށްވެސް އަދި ކަލޭގެފާނު ފިޔަވައި އެހެން ބޭކަލަކަށްވެސް އަޅުގަނޑު ދެން ދުވަހަކުވެސް ވެރިއެއްގޮތަށް މަސައްކަތް ނުކޮށްދޭނަމަވެ.''[30]

228- އަބޫ ޖަޢްފަރު اللَّهُ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަޅުގަނޑު އަޑުއެހީމެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫ މުޢާވިޔާ، އަޢްމަޝްގެ އަރިހުން، ޝަޤީޤުގެ އަރިހުން ރިވާކުރެއްވިއެވެ: ޝަޤީޤު އަހަރުމެންނަށް ވިދާޅުވިއެވެ:

"އޭ ސުލައިމާނެވެ! އަހަރުމެންގެ މިޔަބަ އަމީރުންގެ ގައިގައި ދެކަމުންކުރެ އެއްކަމެއްވެސް ނެތެވެ. އެބައިމީހުންގެ ކިބައިގައި އިސްލާމްކަމުގެ އަހުލުވެރިންގެ ތަޤްވާވެރިކަމެއްނެތެވެ. އަދި ޖާހިލިއްޔަތުގެ އަހުލުވެރިންގެ ބުއްދިއެއްވެސްނެތެވެ."

229- އިސްޙާޤު ބުނު ސަޢީދު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަޅުގަނޑު އަޑުއެހީމެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫޙަސަން ބުނު ރަބީޢު ކިޔައިދެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އިބްނު މުބާރަކު ކިޔައިދެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް މަޢުމަރު، އިބުނު ޠާއޫސްގެ އަރިހުން. އެކަލޭގެފާނުގެ ބައްޕާފުޅުގެ އަރިހުން ރިވާކުރެއްވިއެވެ: ވިދާޅުވިއެވެ: اللَّهُ ގެ ރަސޫލާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ ބަރީދުކުރެއްވިއެވެ:

"ނަބިއްބެކަލުން އުފެއްދަވައިފިއެވެ. އަދި އެބޭކަލުންނަށް ފަހުގައި އަމީރުންތަކެއް ވާނެއެވެ. އެބައިމީހުންނަށް އަމުރުކުރެވޭނެ ކަންކަން ... ވާނެއެވެ. ...

30 މިއީ މުރްސަލު ސަނަދެއް ހަދީޘެކެވެ.

ނުބައިމީހުންނާއި ނުލަގައި ނުބައިމީހުންގެ ދުނިޔޭގައި ބައިވެރިވުމުގެ މިސާ، ފަހު އޭނާވަނީ ނުބައިމީހުންގެ ތެރެއިންނެވެ." 31

230- އަބޫ ޢަބްދިﷲ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: ބިޝްރު ބްނުލް ޙާރިޘްގެ އުޅުވަރާ މުޙައްމަދު ބުނު ސުފްޔާނުގެ ވާހަކަ ދިނުމުގެކުރިމަށް އުޅުނިކޮށް (އިމާމް އަޙްމަދު) ވިދާޅުވިއެވެ:

"ޢުލަމާއުންގެ ބައްޕައިގެ އަޙްސަންކަމާ ސަލާމަތްވުންތަ ސަލަފުންގެ ކުޅަތީތެރެއިއެވެ. ޢުލަމާއުން އިސްލާމީދީގެ އަޅުކަން ރިވެތިކަމާ ވިސްނައިލެވެ. އަދި (އަލިމުން) މުޙައްމަދުގެ ދަރިންނަށް ޢުލަމާއުން ދެކެވެނީ ޝަރުޢީކަމެވެ. އަދި ޢުލަމާއުން ވަޒީފާއިން ފަރުވާއިރު ފުން އަޅައިގެން ހަމަގެ ކަންތައް ގެންދަވައެވެ.'

ދެން އެއަށްފަހު އަބޫ ޢަބްދިﷲ (އިމާމް އަޙްމަދު) ވިދާޅުވިއެވެ: 'ޢުލަމާއުން އުމުރުގެ ގޮތުން ނަންގަވައެވެ. އުފަލުގެ އުމުރުގެ ފުރުން ބޮޑުން (ރަސޫލުﷲގެ) ޢުލަމާއުން ދެކެނީފައިވަނީއެވެ.' އަދި ޢުލަމާއުންގެ ސަލަފުންގެ ތަރުޖަމާއިލުގެ ޢުލަމާއުން ބަރަކާތްތެރިވެގެންވެއެވެ."

231- ޢަބްދުﷲ ބިން ޙަމްދު ބުނު ޙަނީފު ވިދާޅުވިކަމަށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަޙްމަދުބުނު ޙަނބަލް ވިދާޅުވިއެވެ:

31 މިއީ މުޙައްމަދު ޙަސަނުގެ ޤަޢީފް ރިވާޔަތެއް. ވާހަކަ ޖާހިލުގެ ސަރަޙައްދުތަކުގައިވެސް ބަލައިގަނެ ސަލާމަތެއްނެތް ރަސޫލުން ޢުލަމާއުން ބުނެދިން ޙަދީޘް އަހުރެންނަށް ލިބިފައެވެ.

"ފަރަށެއްގައި ބާލިހު މީހަކު އޮޅިލުވާ ވިސްނާނުލާ ބަދީބޯއް ކިޔާދެއްވެ. އޭނާ އުރަދީބޯ ދިރަ މީހުންނަށް ކިޔާދީ ދެން އުދިރަ މީހުންގެ ކަނޑުރާ (އުރަދީބޯގެ ސަބަބުން) ބޮޑިކާންލުވިދާނެއެވެ."

-232 އަހުރެން މުޙައްމަދު ބިން ސަޢްދު ބިން ޙަސަނަށް ވިދާޅުވަނީކޮށް އަޑުއިވިއެވެ: އަލްފުޟައިލް ވިދާޅުވަނީކޮށް އަހުރެން އަޑުއިވިއެވެ:

"އަލްއަޢްމަޝްގެ އިއްޔަނުލުފަ ސުފްޔާނާއި ގޮތް މިހަކަ ނުވެއެވެ. އެއީ ބަރީބޯ ތިއާ ބަޔެއް ގާތިބުންނަށް ސުފްޔާނާ (މިދެ ސުފްޔާނު އަލްއަޢްމަޝްއިއްޔަން ކިޔާދެއްވި) ބަރީބޯބަޔެއް އޭބޫގާ ކިޔާދިފުމަށް ދަންނަވާތިވެ. ދެން އުބަރީބޯބަޔެއް ސުފްޔާނަށް ފުނުޑުހިނދު، އުބަރީބޯބަޔެއް ނަށައިފައި އޮވެނީ ކާކުގެ ކިބައިންކަން އެކަހާގާފަށް އަނދިވެޑީއިގަތެވެ. ދެން އެންމެ ފަހުން އެކަހާގާފުން އަލްއަޢްމަޝްއީއާއި ގުޅުންކަނޑާލެއްވާ ދުރުކޮށްލެއްވިއެވެ."

-233 އަޙްމަދު ބިން ހާނިޢު ވިދާޅުވަނީކޮށް އަހުރެން އަޑުއިވިއެވެ: އަބޫ ޢަބްދު ﷲ ބިން ޙަންބަލް މުޢާރަކާ މިނިވަންކަމެއްވި އަށް: އަލްޙަސަން ބިން އިސްޙާޤު އަހުރެންނަށް ކިޔާދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހުރެންނަށް އަބޫބަކް އަބްދުއްސަލާމު އިސްޙާޤީ ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ:

"ކޫފާގައި ޢިބްނުލް މުބާރަކުގެ އަރިހުން އަހުރެން ސުވާލުކުރީމެވެ: 'ޙަރަމައިން ފުރާސާނަށް ދައްވެ. އަދި ފުރާސާނުގެ ބިމުގެ ރަޙްމަތުން ކާއިދީނުގެ ... ދެން އުލަމާގެ މުރާޖަޢާގާއި، ދަރީބަނުގެ ފަހަރާގަ ގަދަވެގެންދިޔައެވެ. އަދި ބޮނޑަތެވެ: 'މާއީ ޙިވަޔާތް ...'"

އެމީހުންގެ މުދާތަކެއް އެކުއެޅޭ އަތުވީއެވެ. ދެން އޭގެ ތެރެއިން ބަޔަކު މުދާތަކެއް، އެއާއިގެންދި އުނދަގޫވެ ދަތިރީގާ ދުނިޔޭގެ އަތަށް އުފެދިއެވެ. އޭނާ އެއިން ސަލާމަތްވާން ބޭނުންވިއެވެ. ދެންފަހެ އޭނާ އެމުދާތަކެއް ރައްދުކުރަންވި އަދު މުސްލިމް އެބަޔަކުގެ އަތުން އެތަކެތި ގަދަބާރުން އަތުލި އޭގެ ވެރިންނަށް ހެއްޔެވެ؟ ނުވަތަ އޭގެ ވެރިންގެ އުފަރުތަކާ ގަދަފުގަތް ބޮޑުވެރިންނަށް ހެއްޔެވެ؟

ދެން އިބްނު މުބާރަކު އަބޫޢަބްދުﷲ ވިދާޅުވިއެވެ: "ކާކުގެ އެއްވެސް މީހެއްގެ ހަވާސް ދިޔާ މިސްކީނުންނަށް ހެއްޔެވެ؟ އަބޫޢަބްދުﷲ ބުނެފިއެވެ: 'އާނއެކެވެ. ސުފްޔާނު ބިން ޢުޔައިނާ ﷲ ގެ ރަސޫލާ އެދިފައެވެ' ވިދާޅުވިއެވެ: 'ސުފްޔާނު މިކަހަލަ ވިދާޅުވި ޔާކަހެއްޔެވެ؟ އަބޫޢަބްދުﷲ ބުނެފިއެވެ: އެކަމަކުގެ ފަރާތުން ވިދާޅުވިއެވެ: 'ޢިރާޤީން އެބަހާހުގެ އަޙްމަދު ބޮޑުވެރިންނަން' އެމުދާތަކެއް ހަވާލުކުރުމަށް ފުރިހަމަ ރައްދުކުރާނަމެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: 'ދެން އިބްނު މުބާރަކު އެއްޗެއް ވިދާޅުވުމަށް ހަކުރުކުރިއެވެ. ދެން ދުވަސްކޮޅަކަށް ފަހު އަބޫޢަބްދުﷲ އެކަނޑާފައި ބައްދަލުވިއެވެ. އަދި ވިދާޅުވިއެވެ: 'އާ އަޙްމަދު ޢަބްދުﷲއެވެ! ތިބާގެ މަސްސަލައިގައި ކުރިމަތިވި ސުފްޔާނު ހަމަ ދިއްލިގޮތަކީ ފާޅު އަބޫޢަބްދުﷲއާ ނުފެނެއެވެ.'"

234- ޢަބްދުލްމަލިކު ބިން ޙަމީދު ވިދާޅުވެއްޖެއެވެ: އަބޫޢަބްދުﷲ ބުނެފިއެވެ: އަބޫޢަބްދުﷲ އަޙްމަދު ޔާޤޫބާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަބޫޢަބްދުﷲ އަޙްމަދު ބިން އިބްރާހީމް، ސަޢީދުބްނު އިބްނު ޙަރީޒު ޝައިޚުންގެ ޢަބްދުﷲ ހަބަރުދީފާ ވިދާޅުވިއެވެ:

"އަބޫޢަބްދުﷲ އިބްނު މުބާރަކުގެ ޢަބްދުﷲ ބުނެފިއެވެ: 'ޢަބްދުﷲގެ ދަނޑުބިންތަކުގެ ކުރި ޢަބްދުﷲ އެބަ ދައްކަނީއެވެ. ދެންފަހެ ކާކުބުން ޢަބްދުﷲގެ ފޮނުވި ރާޢީނާއަކަށް ރިސްވަތު ދިނުން ކުރިމަގުގެ ހެއްޔެވެ؟

ވިދާޅުވިއެވެ: 'އެހެން ނުހަދާށެވެ. ތިބާއަށް އެކަން ކުރުމުގެއްނުވެއެވެ. މިބިމު ކުއްޔަކީ މުސްލިމުންގެ ފައިދާ މުދަލެވެ. އެ ބޭނުންކޮށްގެން ބޮޑެތްކަމެއް ހިމާޔަތްކުރެވެއެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުންގެ ކިބައިން ހަރުއްވުން އެއިން ދުރުކުރެވެއެވެ. އެހެންވީމާ މިބިމު ކުލި އަދާކުރާށެވެ.'

އަހުރެން ދެންނެވީމެވެ: 'އަހަރުމެންނަށް އެމީހުންގެ ކިބައިން އަނިޔާ ލިބެއެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: 'ތިބާއަށް އަނިޔާވެރިވެވިއްޖެނަމަ، ތިބާގެ ނަފްސުގެ ކިބައިން އެވިލުން އަނިޔާގެ މިންވަރަށް ދުރުކުރާށެވެ. އެހެން އެއްޗެއް އިތުރު ނުކުރާށެވެ.'"

235- އަހުރެން އަބޫ ޢަބްދި ﷲ (އިމާމް އަޙްމަދު) އަށް ދެންނެވީމެވެ:

"މީހަކަށް ދަނޑުގޮވާން ބިމެއް ލިބިގެންވެއެވެ. ދެން ކުލިނަގާ މީހާ އައިސް ޢުޝްރުގެ ގޮތުން ފައިބައެވެ. އެހެރާއަށް ކާޔަކާޔި ހަމްޒާރުކޮށްރީ، ނުވަތަ ކާއެއްޗެއް ހަދާފައި ދިނުމާއިމެދު ކަލޭގެފާނު ދެކެވަޑައިގަންނަވަނީ ކިހިނެއްތޯއެވެ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'އޭނާގެ ކިބައިން އަނިޔާއެއް ލިބުން ދުރުކޮށްދޭނަމަ އެކަމުގައި މައްސަލައެއް ނެތެވެ.'

އަހުރެން ދެންނެވީމެވެ: 'އެމީހުންނަށް އެކަމުގައި ފާފަ އެހީއެއްކަމުގައި އެކަށްވެދާނުކަމަށް ބިރުންގަންނަނީއެއްތޯ!؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'އާނ އެކަމުން އެދުރުކުރަނީ އޭނާއަށް ލިބޭ އަނިޔާއެއްކަން ކަނަވަރުވެއެވެ.' އެކަށީގެންވާ އޭރު މައްސަލައެއްކަމުގައި ދެކެނުފޮނުވައެވެ."

236- އިސްޙާޤު ބިން ދާއޫދު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއިވިފައެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫޙަސަން ބިންތު ޢަބީދު ރިވާޔަތްކުރެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫ އިސްޙާޤު އަލްފަޒާރީ ރިވާޔަތްކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ: އަހުރެން ސުފްޔާނުއް ޘައުރީއަށް ދެންނެވީމެވެ:

"ގަސްވަރާގެހި ބަހިބޮ ސަރަހައްދުން އަހުރެންނަށް ބިލެއް ފާރުމަތުވެއްޖެއެވެ. އެބިލަކީ އަހުރެންގެ ކާބަފައިންނަށް، ފެރިވީރާ ކަނޑުއަޅާ ދިރިއުޅުމާ ބިލެކެވެ. އަހުރެން އެބިން ވިއްކާލަންވީތޯއެވެ؟ ވިދާޅުވިއެވެ: 'ނޫނެކެވެ.' އަހުރެން ދެންނެވީމެވެ: 'އެހެންވިއްޔާ ހިބަ ކުރައްވާނީތޯއެވެ؟ ވިދާޅުވިއެވެ: 'ނޫނެކެވެ.' އަހުރެން ބުނެލީމެވެ: 'އެހެންވިއްޔާ ދެން އެއަށް ހަދަންވީ ކިހިނެއްތޯއެވެ؟ އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ: 'ދޫކޮށްލާށެވެ.' ދެން އަހުރެން އެތަން ދޫކޮށްލީމެވެ. ދެން އަހުރެންގެ އަހުލު ބައިތުން އެތަނަށް އަރައިގަތް އެތަން ނަގައިފިއެވެ. - ނުވަތަ މިފަދަ ބަސްފުޅެކެވެ-"

-237 އަހުރެން އަބޫ ޢަބްދިﷲ (އިމާމް އަޙްމަދު) އަށް ދެންނެވީމެވެ:

"މީހަކު ގެއްލި ފޮތިގަނޑެއް، ދެން އެގެ އާދަ އަހުރެންގެ ބައްޕައަށް ހަދިޔާކޮށްފިނަމަ، އަހުރެން އެތަން ވަޤުފުކުރަން ކަލޭގެފާނަށް ފޮނުވާތޯއެވެ؟ ވިދާޅުވިއެވެ: 'ނޫނެކެވެ. އެގެ އެމީހުންގެ އަތުގައިވެސް މިހާރު ޢަމަލުކުރުމުގެ ބާރުހުރިކަމުގައެވެ.'"

-238 އިސްޙާޤު ބިން ދާއޫދު ބިން ޝަބީބު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫބަކުރު ބިން އަބީ ޝައިބާ ވިދާޅުވިއެވެ: ސަޢީދު ބިން ޢަބްދިލް ޢަޒީޒު ވިދާޅުވިއެވެ:

"އަހުރެން އަބޫބަކުރު ބިން ޢައްޔާޝްއާއި، ޙަފްޞު ބިން ޣިޔާޘްއާއި، އިބްނުލް މުބާރަކުގެ އަރިހުން، ފެތުރިގެންފައިވާ ބިދުޢަތަކުން ފޮނުބޮޑެތިމީހުން ސުވާލުކުރެވިއެވެ. ދެން އެބޭކަލުން އެއީ މައްސަލައެއްކަމުގައި ދެކެވަޑައިގަތެވެ.

އަހުރެން އަބޫބަކުރު ބިން ޢައްޔާޝްއަށް ދެންނެވީމެވެ: 'އެހެން ބޭބޭކަލުންގެން މަތި މަޤާމު ކާކައި މަރިޔަމާ، ނުވަތަ ކާކައި އިޖުމާޢު މިހާރައިގެ ކަލޭގެފާނު ދެކެވަޑައިގަތީ

ކިހިނެއްތޯއެވެ؟' ދެން އެކަލޭގެފާނު އެކަމަށް ނުރުއްސެވިއެވެ. އަދި ވިދާޅުވިއެވެ: 'އެފެން ބޭނުންކޮށްގެން ވަސްހާއަށް ލިބޭ އެއްވެސް އެއްޗެއް ނުލިބޭނެހެއްޔެވެ. ހަމައެކަނި ފެންބޮއިން ފިހަވަލިއެވެ.'

ސައީދު ވިދާޅުވިއެވެ: 'ފެރިގަސްފައިވާ ފެނުން، ދަނޑު ގޮވާމަށް ފެންދިނުމާއިގެން އަހުރެން އަބޫބަކުރު ބިން ޖައްރާހުގެ އަރިހުން ސުވާލުކުރީމެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: 'އެއިން ދަނޑުގޮވާންފުރުމަށް އަހުރެން ނުރުހެމެވެ.'

ދެން އަހުރެން ހަޖްޖަށް ދެންނެވީމެވެ: 'އަހަރުމެންނަކީ ސާފްކަރާގައި ބަޔަކާއެއް ލިބިގެންވެއެވެ. ދެން ފަހަރެއްގައި އަހަރުމެން ހަމައެކަނި ފެންބޮއިމަށްޓަކައި (ވަޟޫކުރާން) ކޮންފަދައިވާ ވަރަކުން ގޮތަށް ފެންނަގަމުމެވެ. އަދި ވަޒުގެ މަތީގައި މާބިސްކަދުރު އަރާފައި އޮވެއެވެ. އަހަރުމެން އުވަޒުން ފެން ހޭދި އަރާއިރު އެގަސްތަކަށް އެއިން ފެން ހިދައެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: 'މިބާ އެފެން ފުޅުވިއްޔާ އެގަހަށްވެސް ފެންދީގެންވުމަށް ނިޔަތް ގަންފައިވާނަމަ ފަހު ކޮޅު ދޫވާއިން ނުހެރެވެ. މިބާ އެފަދައިން ނިޔަތް ނުގަނެ، ދެން އެގަސް ފެންހޯދިޔަސް ދެން ކައްމަކުން މައްސަލައެއްވާކަމަށް އަހުރެންނަކަށް ނުފެނެއެވެ.''

239- އަދި މުޙައްމަދު ބިން ޢަލިއްޔު ބިން ޝަޤީޤު ވިދާޅުވަނީކަން އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަހުރެންނަށް އަބޫބަކުރު، ސުފްޔާނު ބިން އަބޫދާރިލް މަލިކުގެ އަރިހުން ކިޔާދެއްވިއެވެ:

"އަބްދު ﷲ (އިބްނު މަސްޢޫދު) 'ޒާއިރު! ގަހެއް ބެއްލެވިއެގެތޯވެ. ދެން ފަހި ކުރިއެއްގައި އެގަސްތަކަށް ފެނުމުން ވިއްސި މިހާރަށް ވިދާޅުވިއެވެ: 'މިއަދު ފެންދިވިފައިވަނީ ކޮން ކަރަދުންކަން ތިބާއަށް އިނގޭހެއްތޯވެ؟' އޭނާ ބުނެފިއެވެ: 'އެމީހުން ބުނާގޮތުން: ސަލާބާދުގެ

ކިޔަވަނީންނެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ: 'ކަލޭއަށް ހަލާކުހުއްޓެވެ! ފާރިގަނޑުވެއިދާ ބިމަކަށް ގޮވަމަށް އަހުރެން ކަލޭއަށް އަމުރުކުރީންހެއްޔެވެ!؟'"

240- އަޙްމަދު ބިން ޙަދީދު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަހުރެންނަށް އަބޫބަކުރު ބިން އީސާ ޙާރިޘްއާ ވިދާޅުވިއެވެ: އިބްނު ޢުމަރު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ:

"އަހުރެން މަދީނާގައި ދިހަ ދިރުހަމަކަށް ކަދުރު ގަނީމެވެ. ދެން އޭގެ ފެންވަރު ފޮނުވާލީމުދު އަހުރެން އަރަބިބުލިވީއެވެ. ދެން އަހުރެން އޭތި ނާޖިއަކާ މިސްކީނެއްގެ އަގު ދިންނިންދު ބުނެފީމެވެ: 'މިކަތުރުގެ ގޮތުކަލާމައެވެ!' ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން ވިއްކާ މިނާ ބުނެފީއެވެ: 'މިވިސްނި މީހުއްގެ ބިމަލާނާ ކަދުރުކުލާވެ.' ދެން (ސުވުފްޖާސް އެނާގެ ގޮތުމީހުންނަށްދޭން) ފާރިގެންނާ ބިވެއްގެ ނަމަ އެނާ ބުނެޖެވެ.' ދެން އަހުރެން (ހިޔާރިޔާ) ބުނެފީމެވެ: 'އަހުރެން ދެން މިއަށް ހަދާނީ ކިރިޔަށްހެއްޔެވެ؟ މިއަނބުރާ ރައްދުވެސް ނުކުރުވާނެއެވެ. އެހެނީ އަހުރެން މިޔި މިހާރު ގަނީއެވެ. ދެން މިގައި އޮތުމަދުގެ އެބިމުގެ (ރައްޔު) ވެރިޔާއަށް އަނބުރާ ރައްދުކުރުމެވެ.' ދެން ބިމުގެ ވެރިޔާގެ ނަން މަތިގައި އަހުރެން އެސޯދަލާލާކުރީމެވެ.'

އަބޫބަކުރު ވިދާޅުވިއެވެ: 'ދެން އަހުރެން އިބްނު ޢުމަރަށް ދެންނެވީމެވެ: 'އަހަރުމެންގެ މިމަޖުލިހި ނިކުމެއިގެން ދިޔައީ ބިންވެރިޔާއެވެ. އަހުރެން އެބިމުން (ގެނެސްދިން) އެއްޗެއް ދުރުވެގެންވިޔަސް އެބިމުގެ ނަމުގައި ހާދިޔާކުރެވޭ.' އެހިނދު ވިދާޅުވިއެވެ: 'އެބިމުން އަށްގެން ބޭނުންވެގެން ގުޅުވާލާށެވެ. އެހެނީ ހަމަ

ތިބާއަށް އުތަންތަން ބޭނުމާ ހިނދަކު އުތަންތަނުން ގެނެސްދޭން ތިބާއަށް ހުއްދަފުދެންފައެވެ.'"

241- އަހުރެން އަބޫ ޢަބްދި ﷲ (އިމާމު އަޙްމަދު) އަށް ދެންނެވީމެވެ:

"އަހުރެން މީހެއްގެ ދަރިޔާއްގެ ކައިރިން ލާފައި ދިޔަ މަގުމަތީ، އުތަނުން އެއްޗެއް ގަތީމެވެ. ދެން ފަހުން އުތަނަކީ ފާރިގެންފައިވާ ބިމެއްކަން އަހުރެންނަށް އެނގުނުމެވެ،' ވިދާޅުވިއެވެ: 'ތިބާ އެނބުރި (އެ) ތަކެތި ދޫކުރާށެވެ. ދެން ކާއްތު (އެބަހީ: ގޮތުތަކާއި) އުތަންގައި ބެހޭތަކާއި ދޫކޮށްލާނެއެވެ.' އޭގެ އަޅު ނުލާކަށް އެކަތީގެ ފަރުވާ އަހުރެންނަށް ވިދާޅުވި ނުވެއެވެ."

242- ޢަބްދުއް ޞަމަދު ބިން މުޙައްމަދު މުޤާތިލު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ:

"އަހުރެން ބިޝްރު ބިން ޙާރިޘްގެ އަރިހުގައި ވަނިކޮށް، މަސްވިއްކާ މީހެއް މަސްތަކެއް ވަރިހަނދަކަށް އަތުއިރުގެން އައެވެ. ދެން މީހުންތަކުން ޝާރާގެ އަތުން ގަނޑަނީ ފަހިއެވެ. ދެން މަސްކާކު ވިއްކާ ހުސްވުމުން އެމީހާ މަސްތަކުގެ މާތްވާހަކަ ދައްކަމުން ބުނެއެވެ: 'މިއީ ދިޔަތަމު ޢަބްއާދު ކުރުނުނެވެ.' އެހިނދު ބިޝްރު ވިދާޅުވިއެވެ: 'މަސްތަކެއް ޢައްދުލުޢާރެވެ.' ދެން މިސްކަކުން ބާޒާރުން މަސްތަކެއް އަނބުރާ އަޅަން ފޮނުވިއެވެ. އެހިނދު މަސްވިއްކާ މީހާ ބުނެފިއެވެ: 'ތިޔަބައިމީހުންނަށް ކިހިނެއް ވީހެއްތޯ؟ އަނބުރާ ޢައްދު ތިޔަ ކުރަނީ ކީއްވެހެއްތޯ؟ އަހުރެން ތިޔަބައިމީހުންނަށް އިތުރު ދަތުރުކޮށްދިނީހެއްތޯ؟' ދެންވެސް އެބައިމީހުން ދަތުރުކުރިއެވެ. ދެން މަސްވިއްކާ މީހާ ތުރުފަތެން ހިނގައްޖެއެވެ. ދެން އަހުރެން

ބިޝްރުއަށް ދެންނެވީމެވެ: 'ދިރިޔަލުމަކީ ބައްދާއުގެ މައްސަލައަކީ ކޮބައިތޯއެވެ؟' ވިދާޅުވިއެވެ:
'އެއަށް ލިބިގެންވީ ހުންނު ޖެހުމަކަށެވެ. ދެން އެކަސްބުތަކުގެ އަތުން އެއަށް އަތުވެވުނެވެ.'

އަދި އަބޫ ޢަބްދި ﷲ (އިމާމް އަޙްމަދު) ގެ އަރިހުން އެތަނުން ގޮތްމާއިލުގެ އަހުރެން ސުވާލުކުރީމެވެ. އެކަލޭގެފާނު އެކަމަށް ނުރުއްސެވިއެވެ.

އަދި ޙަސަން ބިން ޘައްވާބު ވިދާޅުވިއެވެ: 'ދިރިޔަލުމު ބައްދާއު ޙައްޔަރީ އަޙްމަދު ބިން ޙަންބަލުގެ ގާތުގައި ފުރަގަހުގައި އަހަރުމެންގެ ގާތުގައިއެވެ.''

243- އަޙްމަދު ބިން ޚަލީލު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަހުރެންނަށް އަލްޙަސަން ޒިޔާދުއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހުރެންނަށް އިބްރާހީމު ބިން ސަޢުދާ ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ:

''އަހަރެ ސަޢުދާ ބިން ސަޢުދު އެއްދުވަހަކު މާދުރު ފަރިހެކުޅުވަން އިންނެވިއެވެ. އަދި އެއިރު މާޖުމަލިގައި މާލިމި ފަތިފާލިފި ޚާއްޞަކުރު ބާވަތްތައް ހުއްޓެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނު އެތަކުރި ފަރިހެކުޅުވަމުން ގެންދެވިއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ: 'މިއަންނަނީ މިދު ތާޖާ ޚާއްޞަރު ކާނާއާއި އަހުރެން ނުދެކެމެވެ. މިއީ ކާނާތަކުން ގެނައި ތަކެއްޗަކަށްހުރީތޯ؟ އެމީހުން ދެންނެވިއެވެ: '(ފުރާތުގެ ހަމަ (އަމިރު) މަސްތިޔާގެ ބަޔަކާއިންނެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: އެހެނދު އެކަލޭގެފާނު މާޖު ކައިރިން ތެދުވެ، އެހުރިއާ އެއްކަމެއް ބާރުވ ހުސްވަންދެން ގަދަކަމުން ޚަދުވެއްވިއެވެ.''

244- އަދި އިސްޙާޤު ބިން ދާއޫދު ބަޓަހީ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަލްޙަސަން ޒިޔާދުއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ:

"ޖެހިގެންވާ މިބިންތަކުގެ ފުރިހާ، އުތަންތަނުގައި ދަނޑުގޮވާންތެރިން ނުވަތަ ދިރިއުޅުމަށް ހުއްދަދީއްޖާ ހަދަންވީގޮތައިމެދު އަހަރުމެން އިތުރުވެ މުޅިދަރުހާއި ސުލްޠާނުންގެ. އަކަށޫގަޔާ ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަޅުންވާއްޖެނަމަ ﷲ އާއި ތިބާރާއިމެދު މަރުސަލައްވާނުކަމަށް އަހުރެންނަކަށް ނުވެސްއެވެ. (އެބަހީ: ހަދަވެރިއެއްހާވެސްއެވެ) އެކަމަކު ނަމޫނާ ދެއްކުމުގައި އެދިނުންވާނީ ކަންއެކަށެޅެނުއޮތް!؟ އުތަންތަން ދާކަންފުން އަހުރެންނަށް މާ ފުރިހުމިކަން ބޮޑެވެ.'"

-245 (އަލްބަރަސަން) ވިދާޅުވިއެވެ: އަލްފަޟަލް ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ:

"(ޖެހިގެންވާ) އުތަންތަނުގެ (އަސްލު ހަރުފީ) ފުރިން ހުއްދަދިން ނަމަވެސް އުތަންތަނަން ނުފެއިބާނެއެވެ. އަދި ދަރުމަވަންތަކަށް ނުކުރާނެއެވެ. އެނޫން އަހުރެން ދެކޭގޮތުގައި: އުތަންތަން އޭނާގެ އަތުގައި (އެބަހީ: އަސްލު ހަރުފީ މިލްކުވެރިޔާގެ އަތުދަށުގައި) އޮތްނަމަ އެފަދައިން އޭނާ ކަންތައް ނުކުރީއެވެ. (އެބަހީ: އެކަންކަން ކުރާކަން ހުއްދައެއް ނުދިނީއެވެ.)"

-246 އިސްހާޤް ބިން ދާވޫދު ބިން ޞަބީހު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ބިން މުޤާތިލް އައްބާދާނީ ޙަދީޘްކޮށް ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ސުފްޔާން ބިން ޢުޔައިނާގެ އަރިހުން، ޢަމްރުގެ އަރިހުން ޙަދީޘްކޮށްދިނެވެ:

"(ސުލައިމާނުގެ ގޮތުގެ ރުންނަށް (ދިނުމަށް) ޖެހިގެންވެއިރު ބިންތަކުގައި ދަރުމަވަންތަކުރުމަށް ބޭއްސުމަށް ނުކުރެއްސަވައެވެ."

-247 އަބޫ ޢަބްދި ﷲ (އިމާމް އަޙްމަދު) އަށް ދެންނެވީމެވެ. އޭނާ އަހުރެން ބާސިރުވް ހުއްޖަތެވެ:

"ފޭރިގެންފައިވާ ބިންތަކުގައި މީހާ ވިޔަފާރިކުރުވާނުކަމަށް ދިމާ ދުކާންތޯއެވެ؟ ވިދާޅުވިއެވެ: 'ނޫނެކެވެ.'

އުސްތާޛާގެން ދެންނެވުނެވެ: 'އެތަނުގައި ނަމާދުކުރަންވީތޯއެވެ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'ފުދިއްޖެއެވެ.'"

248- އަބޫބަކުރު ބުން އަބީ ޢަވްން ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ބުން އުބައިދު އައްޠަނާފިސީ، އަލްޢައްވާމު ބުން ޙައުޝަބްގެ އަރިހުން ރިވާޔަތްވިއެވެ: އަހުރެންނަށް ޝާމްކަރައިގެ އަހުލުވެރިންގެ ތާޖިރުން އަލްބާހިލީ ޤަބީލާގެ މީހަކު ރިވާދިނެވެ: އުމަރު ބުނުލް ޚައްޠާބު ވިދާޅުވިއެވެ:

"ޤިޔާމަތްދުވަހު މިސްކީނުންގެ ތެރެއިން އަގުވެ ބޮޑު މީހަކީ 'މަކްސްނަގާ'އެވެ.' ދެންނެވުނެވެ: 'މަކްސްނަގާ ކާކުބާއޯއެވެ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'ކަލޭބަލް ޢުޝުރުވަތުތު ކާޑިބެވެ. ދެން މީނާވެސް ކައެވެ. އަދި އޭނާވެސް ކައެވެ. ނުވަތަ މުސްލިމުންގެ ދިވާނުން ނަގައި، ޚިޔާނާތްތެރިވެ ނުދިޔަ އެއްޗިހުން ދޫކޮށްލަމެވެ.'"

249- އަލްޙަސަން ބުން ޝަޤީޤު ވިދާޅުވަނީކަމަށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ:

"އަހަރުމެން އަލްމުތަވައްކިލުގެ އަރިހުގައިތިބީމެވެ. ދެން އިމާމު އަޙްމަދު ނަމާދުކުރިއެވެ. ދެން މީސްތަކުން އަލްމުތަވައްކިލުގެ ވަޒީރެއްގެން ބަރަކާ ހޯދިއެވެ. ދެން އުސްތާޛާގެން ދެންނެވުނެވެ: 'އޭ އަބޫ ޢަބްދިއްލާހެވެ! ﷲ މިބާއަށް ރަޙްމަތްކުރައްވާށިއެވެ. އަހަރުމެންނަށް ބަރަކާ ކިޔައިދެއްވާށެވެ.' ދެން އުސްތާޛާގެން އިސްތިޢާނަތަށް ޢަރްސަވެގެން އުތަރު އިންނަވާ، ދެން އިސް އުފުއްލަވާ ވިދާޅުވިއެވެ: 'މިކަންތައް ﷲ އަށްޓަކައި ކުރާނަމަ ފަހެ މިކަމުގެ ހެޔޮކަމާއެވެ! މިގޮތަށް މިކަމަށްވާނަމަ ފަހެ މިކަމުގެ ހެޔޮކަމާއެވެ.' ދެން އުސްތާޛާގެން

ޖަވާފުކުރާ ދިރުންނަން އިޝާރާތްކުރައްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: 'ފުރަނަ ބަހަކު ފުރަހަރުއްޓާވެ؟ ފަހަރެއްގައި އުމުރުންގެ ތެރޭގައި ދެއްކުންތެރިކަން އުނިވެގެންދާ ނަމަވެސް މީހަކު ހުރެގާނެއެވެ.'"

250- އަހަރުމެންނަށް ހާރޫން ބުނު އިސްޙާޤު ކިޔާދެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ބުނު އަބްދިލް ވައްހާބު ކިޔާދެއްވިއެވެ: ސުފްޔާނުއް ޘައުރީ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ:

"ﷲ އަށްޓަކައި ހަދީޘް އުނގެނުން އެއްވެސް މީހަކު އަހުރެންނަށް އުނގެނިއްޖެނަމަ އަހުރެން އުމުރުގެ ގިނަ ދުވަސް ހޯދައަން ހަދީޘް ކިޔާދޭނީމެވެ. -ނުވަތަ އެފަދަ ބަސްފުޅެކެވެ-"

251- އުބައިދު ބުނު މުޙައްމަދު އަލްއަބްސީ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަބޫ ހާޝިމް އަލްއަބްރަމީ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ:

"އަހަރުމެން ގެއްލެއްގައި ތިއްބާ، ސުފްޔާނު ގޭގެ އުތުރު ކޮޅަށިއަށް ވަޑައިގެން ކުރެއްވެމުން ވަނަގައި ވަޑައިގެންފިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ: 'ދެން ވާކީ (ގަވާއިދުން) އުޅަނދެއްގެ ފަހަރު އަރިހަށް ވަޑައިގެންފިއެވެ. އަދި ބުނަން ފެށިއެވެ: 'އޭ އަބޫ ޢަބްދިﷲ އެވެ! އައްސަލާމް ޢަލައިކުމް.' އެހިނދު ސުފްޔާނު އާންމުކޮށް ވިދާޅުވިއެވެ: 'ރަޙްމަތާއި ބަރަކާތްތައް ވާނީ -ނުވަތަ މަޣްފިރަތާއި ބަރަކާތް- ވާ ﷲ އަށް ބިރުވެތިވާ މީހުންނަށެވެ!'"

252- މުޙައްމަދު ބުނު ޙަމީދު ވިދާޅުވެއްޖެކަމަށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަހުރެން އަބޫ ނުޢައިމު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: ސުފްޔާނު ވިދާޅުވިއެވެ:

"ޢުމުރުންގެ ބިރުދެރުންތައް (ތުރުކީ އަސްތައް) ފޮނުގަނޑުތަކުގެ އަޑު ފަންގަނޑު ގަދަކޮންތަވިގެން (ކިބުރުވެރިކަމާއިއެކު) ދިޔަޔަސް، ފަހު ހަމަކަށަވަރުން ފާފަތަކުގެ ނިކަމެތިކަން ޢުމުރުންގެ ހިތްތަކުގައިވެއެވެ."

253- މުޙައްމަދު ބުނުއް ޞަޢްޞާޢު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޖަރީރު، ޙަމީދާގެ އަރިހުން ހަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ:

"ހަމަކަށަވަރުން މިއުއްމަތުގެ އެންމެ ފުރަތަމަ މަގުފުރެދި ބޮޑާވުންވަނީ ބިރުދެރުންތައް ދުއްވުމުގައިއެވެ.''"

254- އަދި އިތުރުގެ އަހުރުފިރިޔާގެ އަރިހުން އަހުރެންނަށް ކިޔާދެއްވިއެވެ: އަލްޙަސަނުއިބު ބުނު ސަޢުދު ވިދާޅުވިއެވެ: އަހުރެންނަށް އިބްރާހީމް -އިބްނު ނަޝީތު- ކިޔާދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހުރެންނަށް ޢައްމާރު ބުނު ސަޢުދު ކިޔާދެއްވިއެވެ:

"އިބްރާހީމް ޢަބީދު ބުނު މަރުވާނު ސާވްކަރައަކަން ދިޔަ މަގުމަތީގައި، ޙަސަނު ބުނު ހަޔާ ޤާނާގެ ކައިރިއަށް ވަދެވަޑައިގެންނެވިއެވެ. އަދި ވިދާޅުވިއެވެ: 'ޔާއަބާސަޢީދު ތިބާއާއިއެކުގައި މަތްޗަށްދުކުރުވާނީ ކޮންބައެއްތޯ ބަލާލަނިކަމެވެ. އެކަނި ހަމަކަށަވަރުން ޔާއަބާސަޢީދު ވާހަކަދައްކާ (ވެރިޔާ) މަތްޗަށްދުކުރުވާނީ ޤާނާގެ އާމުން (މަސައްކަތްމިވުންނާއި) އުޅޭގައިއެވެ."

255- އިސްޙާޤު ބުނު ދާވޫދު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަހުރެންނަށް އަބޫ ސައްރިއްޔު ކިޔާދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: މުޙައްމަދު ބުނު ބިޝްރު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ:

"އިބްރާހީމު (ބިން އަދުހަމު) ވަޙީގެންނުވިއެވެ. -ނުވަތަ ވިދާޅުވިއެވެ- ތަޤްދީރު ބިން ދާއޫދުގެ (ވަޙީކުރައްވާގެ) ދުވަސްވަރުގައި އުޅުއްވިހުން އުސްތާޛުގޮތުން ގެނައިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ: އަދި ދާއޫދުވެސް ޒަބޫރުގެ އަހުލުވެރިންގެ ތެރެއިން ފަންނާނެއް ވިހުން، އަދި ކޮޅުގެ އަހުލުވެރިންގެ ތެރެއިން ފަންނާނެއް ގެނެސްދެއްވިއެވެ. އާގެ ތެރޭގައި ޝަހީދު އަލްކޯޅުމަސް ވެވަޙީގެންނުވިއެވެ.' އަބޫއު ސަޢީދުއް ވިދާޅުވިއެވެ: އަބޫއު ނަސްރު ވިދާޅުވިއެވެ: 'ޝަހީދު، ބުދުވެއްގައި ތިއްބަވަން ޒަރީބާ ކިޔާދެއްވެ. ދެން އެއްވަހަރު އެއަތް ބައްދަލުވެއްޖައީމު އާގެ ބަޔާރިފުދެގައި ސިފައިންގެ ނަސްރަތަކާއި ތިޔާވައި ހުއްޓެވެ. އެހިނދު އާތި އެއްކޮޅައްވާ، އެކަމަން އިންގާރު ކުރެއްވިއެވެ.'

ވިދާޅުވިއެވެ: 'ދެން އިބްރާހީމް ބިން އަދުހަމު (ރަޙިމާ) އަށް ޒަރުބަރުގެ ގޮތަން ވެއްދުނެވެ. ދެން އާނާ ބުނީއެވެ: 'ތިޔާ ދަރިއްޔުވަމަކާރަސް ކޮންކަމެއްހެއްޔެވެ؟ ތިޔާގެ ދަރުޖެހިން ކޮބައިހެއްޔެވެ؟' އެހިނދު އިބްރާހީމް ވިދާޅުވިއެވެ:

"(ގެން ބައިތުގެ މާނަ) އަހަރުމެންގެ ދީން ވިދައި ކުރިޔާންގެން އަހަރުމެންގެ ދުނިޔާގައި ފޮތި އަޅާ، ދެންފަހު އަހަރުމެންގެ ދީންވެސް އޮންނަނީއެއް ނުކުޅޭ އަދި އަހަރުމެން ފޮތި ކަނޑައިގެން އަޅާއުޅެވެސް ބާކީވެ ނުދޭ."

އަބޫއު ސަޢީދުއް ވިދާޅުވިއެވެ: 'އެކަލޭގެފާނު އުބަސްފުޅުގެން އެޒަބުދުކުރުމަށް އަށް ޒަރުބަރުގެ ފޮރަކައެވެ.' ދެން އާނާ ބުނީއެވެ: 'ނިކުންނާނެވެ.'"

256- އިމާމުން ބިން އަބްދިލް އަޒީޒު އަލްޖަރީ ވިދާޅުވިކަމަށް އަހުރެންނަށް ޚަބަރުދެއްވިއެވެ:

"އިބްނުއް ޢުބައިދު ޒަމާނުވެސްލުވަނަމުންދަރު އަލްބަރައްޗާތު ދަރަބަރުގެ މައްސަލަ ފެނިގަތަން
އުޅުއްވީ، އިބްރާހީމް ބިން މުޙައްމަދު ބިން ޖަޢުފަރު ބިން ޢުބައިދި ﷲ ގެންގޮސް، އޭނާގެ
ގާތައި އަކަތާގެ ގޮތުގައިވީއެވެ. އޭގޮތުން ކަންތައްތަކުގެ ބަޔާނުގެ ދުރުގައިން ހުއްޓެއެވެ.
އެއީ (ނަބިއްޔާ) ރަސޫލު މަލިކުގެ ކައިރިއަށް ޙާޟިރުވެވުމުން އޭނާ ނިކުމެވިއްޖެއްދަން
ދަންނަވައެވެ. ދެން އޭނާ ނިކުތީ އަބޫޖަޢުފަރު އެކަމަށްވެއެވެ. މަތީގައިވާ ކަމުން ދަރިނޫ
ޖަމާޢަތުން ޚުރޫޖުވިއެވެ. ދެން ބައްޔާ އަބޫޖަޢުފަރު މަލިކުގެ ޚަބަރު ކައިރިއަށް ނަމަވެސް،
އަބޫޖަޢުފަރު ގެނައެވެ. ދެން އަބޫޖަޢުފަރު މަލިކުގެ ގޮތަށް ފަދަ، ސަލާމުން ޖުމްލަތަށް
ވިދާޅުވީ: 'އޭ އަމީރުލް މުއުމިނީނެވެ! އަޅުގަނޑު މަޖިލީހުގެ ގޮތަށް މިއަދު ބަރާބަރު
ކަރަދައިގެ ވިދާޅު ގޮވައިގެންނެވެ. ﷲ ގަންދީ ބުނަމެވެ! އެކަމަކީ މުޞީބާތެއް ކަމުގައި
އަޅުގަނޑުމެންނަށް ޖެހުނު، ޚިލާފުވެރިޔަކު ނަޞޭޙަތްތެރި ވިސްނުން ރަނގަޅު ވިދާޅު އަޅުގަނޑު
ދަންނަވަމެވެ. އެއީ ގޮތުގެ ކަމާއި، ބަޔާން އަދާކުރުމުގެ ވަޞިއްޔަތްކަމާއި، އަދި އޭނާގެ
ބަޔާނުގެ ގޮތުކަމާއިވެސް އެކަމައެވެ. އެވިދާޅު: އިބްރާހީމް ބިން މުޙައްމަދު ބިން ޖަޢުފަރު
ބިން ޢުބައިދި ﷲ އެވެ. އަޅުގަނޑު މަޖިލީހުގެ ދުރާރިކަމައިރަން އޭނާ ވިދާޅު
ގެންގޮސްފައެވެ. އެއީ މަޖިލީހުގެ ފަރަކައިން އޭނާއަށް ފަސޭހަކަން ލިބި، އަދި މަޖިލީހުގެ
ހިނގުމުގެ ކަމައިކަ އޭނާއަށް ބައްދަލުކުރައްވާ، އަދި އޭނާފަދަ އެޅުވުމަށް ރައްޔިތު ގޮތަށް
ވިދާނަށް މަޖިލީހުން ކަންތައްތަކުރައްވާ ފަދައިން ކަންތައް ކުރައްވާވާށެވެ.'

އަބޫޖަޢުފަރު މަލިކު ބުނެފައެވެ: 'ހިތާ ނިކަ ދެކުނުކިޔާ އަދަރުވެން އަދާކުރުން ވަޞިއްޔަތް
ބައްޔާ، އަދި ގޮތުވެގެންވާ ރަނިމުގެ ބާޒުވާއްގެ ވަރަކައިކަވެ. އާ ކުރައްވާއެވެ! އިބްރާހީމް
ބިން މުޙައްމަދު ބިން ޖަޢުފަރު ވަންނަން އިދާރަކާރުވެ.' ދެން އަބޫޖަޢުފަރު ވަޒީރުންދު، އަބޫޖަޢުފަރު
މަލިކުގެ ކައިރިއަން ގެންސް އަދާންގެ ގޮތާގެ ބާރުކޮށްފަވެ. ދެން ބުނެފައެވެ: 'އޭ އިބްނު

ޖަވާބުދެއްވި! އަބޫ މުޙައްމަދު (އުބައިː ޙައްޖާޖު) ތިބާގެ ކިބައިން އަހަރުމެންނަށް އަބަދުވެސް
އުނގޭ ހެޔޮކަމާއި، އަދަބުވެރިކަމާއި، ހެޔޮ ވިސްނުމާއި، އަދި އެއާއިއެކު ތަރިކާގެ ގޮތްކަމާއި،
ޙައްޖުއަދާ ކުރުމުގެ ވާޖިބުކަމުގެ ވާހަކަ އަހަރުމެންނަށް ހަނދާން ކޮށްދީފިއެވެ. އެހެންކަމުން
ތިބާގެ ޚާއްޞަކަމެއްގައިވިޔަސް އާއްމުކަމެއްގައިވިޔަސް އެއްވެސް ޙާޖަތެއްވާނަމަ އަހަރުމެން
ކައިރި ނުވެސް ނުހުންނަހުރިކަމެވެ.'

ދެންނެވިއެވެ: 'އޭ އަމީރުލް މުއުމިނީނެވެ! އެކަށީގެންވާކަން ޙާޖަތްތަކުގެ ވާހަކަ
ހުޅުވާލުމި، އަދި ކުއްލިގޮތުގައިން އެދުމަށް އަޅުގަ ކަށްތަކަށި ﷲ عَزَّوَجَلَّ ގެ
ރުއްސަވުންނާ، އަދި އެކަލާނގެ ނަބިއްޔާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ ގެ ޙައްޤުތަކު އަދާކުރުންނާ،
އަދި ތިބާއާއި މުސްލިމުންގެ ޖަމާޢަތަށް ނަޞީޙަތްތެރިވުމާ ކަންތަކެވެ. އަދި އަހުލުންގެ
ގޮތުގައި ކޮންމެހެންވެސް ދޮންނަތަށް ނަޞީޙަތެއް އެބައޮތެވެ. އަދިވެސް އަހުލުންނާއި ތިބާއާއި
އެކަހެރިވެގެންނުވާނެ ވަޒީ އެހާހަކަ ހާލުއް ނުކުރާށެވެ. އެހެންކަމުން އަހުލުންނާއި
އެކަމުގައި އެކަހެރިވާށެވެ. އެއީ އަހުލުންގެ ނަޞީޙަތް ފިލުއްވާނުވަތެވެ.' ޙަސަނުގެ މަތިން
ބުނެފިއެވެ: 'އަބޫ މުޙައްމަދު (ޙައްޖާޖު)ވެސް ނުވާނެއްތޯއެވެ؟' ދެންނެވިއެވެ: 'އަބޫ
މުޙައްމަދުވެސް ނުވައިއެވެ.' ބުނެފިއެވެ: 'އޭ ޙައްޖާޖެވެ! ދުރުވާނެވެ.' ދެން އޭނާ ފަރުދު
ފަހަނައަޅާ ދިޔުމުން ބުނެފިއެވެ: 'އޭ އިބާރު ޖަވާބުދެއްވި! ތިބާގެ ނަޞީޙަތް ކިޔާބަލާށެވެ.'

ވިދާޅުވިއެވެ: 'ﷲ ގަންދީ ބުނަމެވެ! އޭ އަމީރުލް މުއުމިނީނެވެ! ތިބާ ނިކަން
ދެކެބަލާށެވެ! ޙައްޖާޖު އާއިގެ ބޮޑުކަމާއި ރިސްކުވެރިކަމާއިއެކު، އަދި ޙައްޖުން އެއާ ފަދަ،
ބޭރުވަން ދުނިޔޭގެންފަލާއިއެކު ތިބާ އެއާ ދުރަކަރުވުގެ މަތްކަމަށް ވަރިތާރީފުކުރީމުއެވެ! އެއީ
އެބަޑުތަކައި ﷲ ގެ ރަސޫލާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ ގެ ހަދާވެގެންނެވާ ބައިޖޫނިކުރެއްވިގެއެވެ
އެވަކަށް މުހާޖިރުންނާއި، އަންޞާރުންނާއި، އަދި އަސްޙާބުގެ ތާބިޢީންނާ

ބާލާފައިއެވެ. އޭނާ އެބޭކަލުންނަށް ނިކަމެތިކަމުގެ ޝަރަފުދާ، އަނިޔާވެރިކަމުގެ ޒިޔާވަރުއަގާ، ސުންނަތާއި ހިލާފަށް އެބޭކަލުންގެ ދުނިޔަގައި ބުނުމުންކުރެވުނެވެ. އަދި ބަޔަކު ޤާއިމުކުރުމުގައި އެއްވެސް ހުރި ވިސްނުމެއްނުވާ، އަދި ބާރުލު ހިތުވާނުވުމަކީ އެއްވެސް ރައްޔިތުންނާ ސާފުކުރައިރު އަހުލުވެރިންގެ ތެރެއިން ދަންދަނަޖެހިގެ ބަޔަކު އެބޭކަލުންގެ މައްޗަށް އޭނާ ވިރިގެންދާނެއެވެ. ދެން ކިހާ އެކަލާ ހިލާރަހި ކިހާރާއި اللّٰه عَزَّوَجَلَّ އާއި ދުރުދުރަކަށް ކަންތައްތަކުން ކިހާބަޔަކު ކަންތައް ސަލާމަތްކަމާއެކުތިބެގެންވީހެވެ؟! އަދި އެކަލާނގެ ރަސޫލާ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ ގެ އުއްމަތުން ކިތަކެއް ހަދީސްތަކެއްގެ ހިމާޔަތުގައި ބޭކަލުންނާއި ދުރުވެ (ނިކަމެތިޔަކުބޭން) ކިތަ ދެކޮޅުހެދު (ކިތަ ނަޖިސްކަންތައްތަކަށްހެއްވެ!؟) ތަބާނުވެ! اللّٰه ގެންދި ދެބަވެ! އެނގިފައި ކިތަކަށް ނަޖިހުން ގެނެސް ބުއްޖަހައިލިން ދުވަހު ތަޤުވާވެރިވާ ކިތަ ނަޖިހުމާހެއްވެ. އެކަލާނގެ ކިތަ (އެކަލާނގެ ރަސޫލާ) އިސްކިފުރުކުރާނެވެ! ނުހިނދު ކިތަ ކަންތައް ދުނިޔާވާނެވެ!'

ދެން އަބޫދާއޫދު މަރުޒީ ވިދާޅުވިއެވެ: 'ކަލޭ ކިތަކަށް ދުނިޔެ! އަދި ކަލޭއާއިލާދު ނަފްސަތްތަކުގެ ތެރޭގައި! އަދި ބައްޕަޅު ކަލޭއާއިލާދު ހިތާމަކުން އެކަކީ ކަންތައް ކަމާގެ ގަތުހު ނޯކީ! އެކަކީ ފާރަވައްގަތި ގުޅިކަމުން އަދުލުވެރިވެގެންނާ ބަރަކާގެ ގައިގައިވެސް ހުރަސްވާކަމަށް ހިލާފުވެއެވެ. ކަލޭއަށް ފައްސާވަންޖެހޭ ދުވެވިރިއެކަވެ!'

ވިދާޅުވިއެވެ: 'ދެން އަހުލުން އެމަންނަ ތެދުވެއްޖައިލުވެ. އަހުލުންނަށް ގާނުމު މަގެއްވެސް ނުވުންނެވެ. ދެން ފަރުދާގެ ފަހަތަށް ދިޔައިރަށް އެދިމާވުން ޖިހަލެ އަހިސް ދުރުވާނަން ބުނެދިއެވެ: 'ހިނާ ހައްޤުރުކުރާނެވެ. ކާ އަޅާ ކުރައްވަދުވެ. ވަންނާނެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: 'ދެން ބައްޗާޖު ވަދެއްޖައެވެ. އަދި އިރުގަނޑެއް ވަންދުން އޭނާ އެމަންގައި ހުއްޓެވެ. އެއީ އަހުލުންގެ ކަންމަތުގައި ފަހަކަދައްކަމަށްކާއިލާދު ކަމަން ސަފްކަން

ނުކުރަމުވެ. ދެން އަނެއްކާ އިތުރަށް މިހާ އައިސް ބުނެފިއެވެ: 'އޭ އިބްނު ޖަވްޒާއެވެ! ތިޔުވެ ވަންނާނެވެ.' ދެން ފަޅުދާ ނުގުނުހިނދު ޒައްޗާޗާއި އަހުރަންނާއި ދިމާވިއެވެ. އެއިރު އޭނާ ނިކުންނަނިއެވެ. އަހުރަން ވަންނަނިއެވެ. ދެން އޭނާ އަހުރަންނާއި ކޮނޑޭކޮނޑޭ ޖެއްސާފައި، އަހުރަންގެ ނިތްކުރީގައި ބޮސްދީފައި ބުނެފިއެވެ: 'ދަންނާނެވެ! އެކަލޭ އަނގަކަން [illegible] ﷲ [illegible] ދެއްވާހިނދު، ދަށް [illegible] ﷲ [illegible] ﷲ ގެންދޭ ބުނަމުވެ! އަހުރެން [illegible] ތިޔާގެ [illegible] އަދި ތިޔާގެ [illegible] އަދި ތިޔާގެ [illegible] [illegible] މިހެން [illegible].'

[illegible] ދެން އަހުރެން (ނަފްސުގައި) ބުނީމުވެ: 'އޭނާ އަހުރެންނަން [illegible] [illegible].' ދެން އަހުރެން [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] އޭނާ އަހުރެން [illegible] [illegible]. [illegible] އަހުރެން [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. ދެން [illegible] ބުނެފިއެވެ: 'އޭ އިބްނު ޖަވްޒާއެވެ! މިހާގެ [illegible] [illegible] [illegible] ކީއްވެ [illegible]?' އަހުރެން ބުނީމުވެ: 'ﷲ ގެންދޭ ބުނަމުވެ! [illegible]. [illegible] އަހުރެންނަން [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible] ކީއްވެ އަހުރެން [illegible] [illegible]. [illegible] ކީއްވެ އަހުރެންގެ [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] އަހުރެން ﷲ އާއި [illegible] [illegible]، [illegible] އަދި މިހާ (އަށް [illegible]) އޭނާގެ [illegible] [illegible].'

[illegible] [illegible] ބުނެއެވެ: 'މިހާ، ﷲ [illegible] އަހުރެންނަން [illegible]. މިހާ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] މިހާއަށް [illegible].

ހަމަކަށަވަރުން އަހުރެން ދިރަހަމުގެ މައްސަލަ ވެރިކަންކުރުމުން ރައްޒާޤު ދުރުކޮށްލީމެވެ. އެއީ މިވާ އެކަމަށް ނުރުހުންވެވުމުންނެވެ. އަދި އަހުރެން އޭނާއަށް އެންގީ، އޭނާ އެދުމަށް ހިސާބުކުރާވަރަކަށްވުރެ (އޭނާގެ ގޯތިތެރެއިން) އެދުމަށް ކުރެވޭގޮތްވާނީ މިވާ އޭނާ އެދުމަށްވުރެ ބޮޑުވަރަށް އެދުނުކަމަށެވެ. އަދި ދެއިރާޖު (ބަސްރާއީ ހާޖީ) ގެ މައްސަލަ އަހުރެން އޭނާ މިސްކީނަކަށްދީފީމެވެ. އެއީ އޭނާގަޔަށް ޖީހާކަށް ދުނިޔެ ހަމްދާނީވާ ގޮތަކީ ކަންތައްތަކެއް އެތަށްގުނަ ފާޅުވީއެވެ. އަދި އަހުރެން އޭނާއަށް އެންގީ އެދުމަށްގެ (ހާޖީއާއި ބަސްރާގެ) މައްސަލަ އޭނާ ފެނިކުރުމަށް މިވާ އަހުރެންގެ ހިބައިން އެދުނުކަމަށެވެ. އެއީ އޭނާއަށް އިޖުތިހާދުކުރުމުގެ ގޮތްކަމަށެވެ. އެއީ އަހުރެންގެ ފާޅުވުން މިވާއަށް އަދާކުރެއްވުނު ބަސްފުޅާ އަދާވާ މިވާގެ ނަބީބަރު އޭނާގެ މައްސަލަ ޖެހިވާގޮތް ގޮތަށެވެ. އަދި އޭނާއަށް ބަސްފުޅާ މިންވަރަށް މިވާވެސް އޭނާއާއިއެކު ދިރުމަށެވެ. އެހެންކަމުން މިވާ އޭނާއާއިއެކު ނިކުންނާށެވެ. ހަމަކަށަވަރުން އޭނާއާއި އެކަމެއްވުމުން މިވާ ކަންފެށިވުމެއްނެތެވެ."

257- އަދި އަބޫ ޖަޢުފަރު އަލްހުރާސާނީ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަހަރެމެންނަށް އަބޫ ބަކްރު ހާރޫނާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަބޫ އިސްހާޤު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: ސުފްޔާނުއް އަލްފަޒްލުބް ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ:

"އަހުރެން މިއިން މީހެއްގެ ކައިރިއަށް -އެބަހީ ފެނުނުގެ ތެރެއިން މީހެއްގެ ކައިރިއަށް- ވަދެ، އެމީހަކުގެ ދުނިޔަޔި ހައިއޭނާކަށް އަހުރެން ޢާމެއްބެއް ނުކުރަމެވެ. އެއީ އޭނާގެ ދުނިޔަޔި ހައިއްޔަވުގެ ސަބަބުން އަހުރެން ހިތް (އޭނާއަށް ޖެހިގަނޑީ ތުރާ) މަޖުބޫރުގެ ސަބަބުން ނުރުހުންވާތީއެވެ."

258- އަބޫ ޢަބްދުﷲ އަޙްމަދުބިން ޙަންބަލީ، ޖަރީރު ސޫފީގެއި ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއިވިމެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫ ޔަޢްޤޫބް މަޖިލު އަލްޤާރީ ޢާއިޝާއާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަލްފިރްޔާބީ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހުރެން ސުފްޔާނާ އަލްޘައުރީއާ ދަންނަވީމެވެ:

"މިވަނީ އެވަނީ މިހެން އަންހެނުންނާއިމެ ކަންތައްތަކެވެ." އޭނާ ވިދާޅުވިއެވެ: 'އެމީހުން އެކަމަ ދޮގުވެ.' އަހުރެން ބުނީމެވެ: 'އެމީހުން ބުނާގޮތުގައި އެއްގޮތަކަށް ބާރުމީހަކު ކަންތައް ވެސްދުއްވާ ތަފާތުވެއެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: 'އެކަމަ ދޮގުވެ.' ﷲ ޢައްޒަ ވަޖައްލަ އެމީހުން ދޮގުކަމަށް ފާޅުކުރައްވައެވެ: ﴿لَّوْلَا جَآءُو عَلَيْهِ بِأَرْبَعَةِ شُهَدَآءَۚ فَإِذْ لَمْ يَأْتُوا۟ بِٱلشُّهَدَآءِ فَأُو۟لَـٰٓئِكَ عِندَ ٱللَّهِ هُمُ ٱلْكَـٰذِبُونَ ١٣﴾ [النور: 13]

މާނައީ: "އެކަމުގެ މައްޗަށް އެއުރުން ހަތަރު ހެކިން ނުގެނައީ ކީއްވެގެން ހެއްޔެވެ؟ ފަހެ، އެއުރުން (އެކަން ދެނެގަތުމަށް) ހެކިން ނުގެނައިރުން، ފަހެ، ﷲ ގެ ހަޟްރަތުގައި އެއުރުންނީ ހަމަ ދޮގުހަދާ މީހުންނެވެ."

އަލްފިރްޔާބީ ވިދާޅުވިއެވެ: 'އެހެނދު މިބަސްފުޅާއި ވިދާޅުވާ ބަސްފުޅު ވިސްނައިގަންނަ ފިޔަވަޅަކީ އަހުރެންނަށް އެނގުނެވެ.'" [32]

259- އިސްޙާޤު ބިން ހާނިޢު ވިދާޅުވިކަމަށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަހުރެންނަށް އަބޫޢަބްދިއްލާހި ޙަންބަލްއާ ވިދާޅުވިއެވެ: ޢީސާ ބިން ޔޫނުސް ވިދާޅުވިކަމަށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަހުރެންނަށް ޝުޢްބާ ބިން ޙައްޖާޖު ވިދާޅުވިއެވެ. -އެކަލޭގެފާނު އަހުރެންނަށް ޤަތާދާ ޢިކްރިމާގެ ކޮޅުން ރިވާޔަތްކޮށްދެއްވިއެވެ-:

"އޭ އަބޫ ހުރައިރާ! އެބައިމީހުން (އެބަހީ: ޚާރިޖީންއާއި އަމީރުން) ގެ ދަރާހިމްތަކުގެ ކައިރިއަށް ނުދާށެވެ. އަދި އެމީހުން ދަރާހިމްތަކުގެ ހިއްސާވެސް ނުހޯދާށެވެ.'

ވިދާޅުވިއެވެ: 'ދެން އަހުރެން އެއްފަހަރަކު ބައްދަލުވަން ދިޔައީމެވެ. އެބަހުން ފިލާގެންދިޔައި އަބޫ ޞަޢްޖާދު (އެބަހީ: ޝުޢްބާ) އެމީހުންގެ ދަރާހިމްތަކަށް ގޮސް އަރައިސް ހަދާބަލާށެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން އަހުރެން ބުނެލީމެވެ: 'އޭ އަބޫ ޞަޢްޖާދެވެ! ޙައްޤާ އެބައިމީހުންގެ ދަރާހިމްތައް ކައިރިއަށް ދިޔުން މަނާ ނުކުރައްވަނީތޯއެވެ؟ އެކަމަކު ޙައްޤާ ހުނދުނާއި ހަވީރު އެމީހުންގެ ކައިރިއަށް ގޮސް ޙިއްޞާ ހޯދަނީއެވެ؟'

ދެން އަހުރެންނަށް ދެންނެވިއެވެ: 'އަހުރެންގެ އަނބި، ކުދިންނާ ވެސް ކައިއްގައި އެމީހުންގެ ގާތަށް ވަނީއެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: އަހުރެން ބުނެލީމެވެ: 'ޙައްޤާއަކަށް ހުދުއްލަހިއްޔާ!' ވިދާޅުވިއެވެ: 'ޙައްޤާވެސް ޙިއްޞާ ޙިއްޞާ ހޯދީއެވެ. އަދި ސުލްޠާނުންވެސް އަހުރެންނަށް ޙިއްޞާ ބަލާށެވެ. ދެން އޭތި އަހުރެންގެ އަތް ދޫކޮށްލިއެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން ޝައިޚު (އެބަހީ: ޝުޢްބާ) ގެ ދޮލޮލުގެ ކަރުނައިން ފޮނިއެވެ. ދެން އަހުރެން އެއްލާފައި ނުކުތް ހިނގައިފީމެވެ."

260- އަބޫ ޢަބްދި ﷲ ވިދާޅުވިކަމަށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: ޝުޢައިބު ބިން ޙަރްބު ވިދާޅުވިކަމަށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ:

"އަހުރެންގެ ބައްޕަގެ ވާރުތަވުމުގައިވާ ބާރަގޮތުން އަހުރެން ސުވާލުތަކާއި ސުވާލުކުރީމެވެ. އަދި އެކަމުގައި އަހުރެން ތަކުރާރުކޮށް ވަރަށް ސުވާލުކުރީމެވެ. ދެން ވިދާޅުވިއެވެ: 'ތިބާ އެންގާށެވެ.''"

261- އަދިވެސް އަހުރެންނަށް ޝުޢައިބުގެ އަރިހުން ޚަބަރުދެވުނެވެ:

"ދިރިދު ކަރާއި ބާރަގޮތުން އެކަލޭގެފާނާއި ސުވާލުކުރެވުނެވެ: އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ: 'އެއީ ފެން ނުބޮނެވެ.'

އަބޫ ނަޞްރު ވިދާޅުވިއެވެ: 'ދިރިދު ކަރަޔަ ނަރުހަރަވާނުގެ ރަޙްމަތްކަމުގައިވާ އަސަދުން މިހެން އެދުނު ކަރުދާކަވެ.''"

262- އަދިވެސް އަބޫ ޢަބްދި ﷲ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: ޝުޢައިބު ބިން ޙަރްބު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ:

"އަހުރެން ސުފްޔާނުގެ އަރިހުން އެހީމެވެ: މިބައިމީހުން (އެބަހީ: ވެރިންގެ) ތެޔޮގަނޑުގައި ދޮޅުމަހުގެ ބައްޕަވެއެވެ. މުސްތަޙައްބު ވިއަށްދިޔައީ ކޮންކަމެއް އަހުރެން އެއީން މިހާރުގެ އަޅުން ފައިސާ ނެގުން ކިރިޔާއްޗެއްވެ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'ތިބާ އެމީހުންގެ ހަޤާރަތުކުރު އަމިލަކަށްވެފައި އަހުރެން ލޯބިވެއް ނުކުރަމެވެ.''"

263- އަބޫ ޢަބްދި ﷲ (އިމާމް އަޙްމަދު) ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ:

"ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރި ކޮންމެ މީހަކު، ފެހުރެކުމުގެ މައްޗަށް ކުށްތެރިވެގެންވާ ހާލު ޙިލާފުއްލާމީނަމަ، ފަހު އެމީހަކު މިސްކީނުންގެ މައްޗަށްވެސް ކުރިހެދައިގެންނެވެ.' އަދި ވިދާޅުވިއެވެ: 'އެބައިމީހުންނީ ދީނުގެ އަހުލުވެރި ބައެކެވެ.''"

264- އަދި އުސްތާޛުގެ ފުށުން (އުޙަޔީ: އިމާމް އަޙްމަދު) ސުވާލުކުރެއް ތަޢުލީމީގެ ވާހަކަ ދިނުކުރުކަށްވަމުން ވިދާޅުވިއެވެ:

"އަހުރެންގެ ހިތުގައި އުސްތާޛުގެ މައްޗަށް އެއްވެސް މީހަކު ކުރި ނުހުރެއެވެ.'

އަދި ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަހަރުމެން އައްބަހުރީގެ ބަރަކާތަކަށް ސަލާމުކަށްކަރާ ވަރުބަލިވެވަރަށް އުޅެން އެއްވެސް މީހަކު ނުދެއެވެ. އުޅެންޖެހޭ ދުވަހަކުގެ ކިބައިން ރިވާޔަތް ސުވާލުގެ އަރިހުންވެސް ލިބުނީމެވެ. އަދި ޙަދީޘާ ބުނު އާދަމުއާއިވެސް އުސްތާޛުގައި އަހަރުމެން ވާހަކަދައްކާ، ދެން އުބާރުގާ އިބުނުލް އަޝްޖަޢީއާއި އަހަރުމެންގެ ފަރާތުން ވާހަކަދައްކާލިއެވެ. ދެން އުބާރުގެ ބައްޔާޒުގެ ރަޙުމަތް އަހަރުމެންނަށް ނުރައްކަނުމުން، އެރިޔާޙަތްތަށް އަޅުއަހުމުއްނަށި އަހަރުމެން އުބައިތަށް ލިޔަމުއެވެ.''

265- އަލްއަހުބާބު ވިދާޅުވެއްޖެކަމަށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އިބްނު ޢަރީމު ބުނު ސަޢީދާބު ވިދާޅުވެއްޖެކަމަށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ:

"އަހަރުމެން ޢަބްދުއްރަޙްމާނު ބުނު މަހްދީގެ އަރިހުގައި ވަޙީދުތް އަޙްމަދު (ބުނު ޙަންބަލު) އުތީބަތް ވަޑައިގެތެވެ. އެހިނދު ޢަބްދުއްރަޙްމާނު ބުނު މަހްދީ ވިދާޅުވިއެވެ: 'އައްބަހުރީގެ ދުނިޔޭ ކާތިބުގައިވާ އެއްޗަކަށް ބެލުމަށް އުޅޭ މީހާ، ފަހު މިބައްޔާއަށް ބަލާށިމާވެ.' އެހެންވިދާޅުވި އަޙްމަދު ބުނު ޙަންބަލުއަށް އިޝާރާތްކުރައްވައިގެންނެވެ."

266- މުޙައްމަދު ބުނު ނަޞްރު އައްނަޔްސާބޫރީ ވިދާޅުވެއްޖެކަމަށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އިސްޙާޤު ބުނު ރާހަވައިހި ވިދާޅުވެއްޖެކަމަށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ:

"އަހުރެން ޙަރްބާ ބިން އާދަމުއާއި 'ޝަރީކުވެއްޖާ ދެމީހުން ވަކިންވާހާހިނދަކު އެދެމީހުންނަށް (ވިޔަފާރި ކަސްދުކޮށްލުމުގެ) ހިއްސާދާރު ހިބަގެންވެއެވެ' މިބަދަލާއިއެކު ބަރަކާތުގެވެ. އެކަށޭގޮތުން އަހުރެންނަށް ވިދާޅުވިއެވެ: 'ފުޤަހާވެރިންގެ ބޭބެއިން މިފަދައިން ވިދާޅުވީ ކޮން ބޭކަލުންނެއްތޯއެވެ؟' އަހުރެން ބުނީމެވެ: 'ސުފްޔާނު ބިން ޢުޔައިނާއާއި، ޢަބްދު ﷲ ބިން މުބާރަކާއި، ޙަރްބާ އަލްފުޟައިލް ބިން ޢިޔާޟާއި، އަބޫބަކުރު ބިން ޢައްޔާޝާއި، ވަކީޢާއި އަބޫމަދު ބިން ޔަންބަޢުވެއެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަހުރެން އެބޭކަލުންގެ ތެރޭގައި އަބޫމަދުގެ ނަސްތުރު ހިތުސީ އެބޭބެއާ (ދުނިޔެއަށް އެއްކޮށް ބުނަން) ހާޒިރު ނުކުރިންމަތެވެ.''"

267- ނޫޙު ބިން ޙަބީބު އަލްޤޫމަސީ ވިދާޅުވަނީކޮށް އަހުރެން އަޑުއިވިމެވެ: ވަކީޢު ވިދާޅުވަނީކޮށް އަހުރެން އަޑުއިވިމެވެ:

"ބަސްރާގެ އަހުލުވެރިން އަހަރުމެންނަށް ބުނެއެވެ: 'އަހަރުމެންގެ ފުޤަހާއުންނާއި ތިޔަބައިމީހުންގެ ފުޤަހާއުންނާއި ނިކަން އަޅާ ކިޔާބަލާށެވެ.' އެމީހުން ދެން ބުނެއެވެ: 'އަހަރުމެންގެ ގޮތުގައި އަލްޙަސަނާއި، ޤަތާދާއާއި، އިބްނު ސީރީން ފަދައެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: 'ދެން އަހަރުމެން އެބޭކަލުންނާއި ސުފްޔާނާއި، މަންޞޫރާއި، މިސްޢަރާއިން އަޅާކިޔަމެވެ. އެބޭކަލުންގެ ތެރެއިން ހުރިހާކަމެއް އެންމެ ޢަމަލުކުރެވުނީ ސުފްޔާނުގެއިތުރަށެވެ.''"

268- އަޙްމަދު އިބްނު ޙަބީބު އަލްބަސްރީ، ޒުހައިރުގެ އަރިހުން، އަބޫ ޙާތިމް ވިދާޅުވިކަމަށް ފުޟައިލް އަށް ވިދާޅުވަނީކޮށް އަހުރެން އަޑުއިވިމެވެ:

"ސުފްޔާނު އައްޘައުރީ ޙައްޖުކުރައްވައިފިއެވެ.' ނަމަވެސް ވިދާޅުވިއެވެ: 'މަގުބޭގައިވިއެވެ. އެތަނުގައި އެކަށޭގޮތުން ފުޟައިލްއާއި، އިބްނު ޢުޔައިނާއާއި، އައްލައުޒާޢީއާއި ނަސްރުގެ ފުޟައިލަށް ވަޒަންކުރެވި ވަޤުތުގައިވިއެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: 'ދެން އެކަށޭގޮތަށް ބުނެވިއެވެ:

'މިބާގެ ބަރުގެ މީހުންގެ ނަސޭހަތް ކިޔާބަލާނުތެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަހަރެމެން ހެންމެންނަކީވެސް
އިބާދީގެ އަހުލުވެރިންނެވެ.''

-269 އަހުރެން އަބޫ ޢަބްދި ﷲ (އިމާމް އަޙްމަދު) ގެ އަރިހުން އަޑުއިވިމެވެ:

"ޝަހަވާތުގެތުން އައްޔާސުބާއި، ޝުހުރަތާއި، އިބިން ދަވްލަތާއި، އަލްއަމީރުގެ ވާހަކަ
ދިނުމުން ހަމަ ވިދާޅުވިއެވެ: 'މިވަރަ ގާތުން ނިޔާތަށް ދުނިޔޭގައި ދޫކޮށް ވާހަކަދޭތޯ!؟"

-270 އަޙްމަދު ބިން ޢީސާ އަލްމިޞްރިއްޔު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއިވިމެވެ:

"އަހަރެމެންނަށް އަބޫ ޢަބްދު ﷲ ގެ ސިފޭ، ސަލަމާ ބިން ޝަބީބުން އަލްމިޞްރިއްޔު
ކިޔާދެއްވިކަމަށް އަހުރެން އަޑުއިވިމެވެ. ދެން އެމީހުން ދެންނެވިއެވެ: '(އަބޫ ޢަބްދު ﷲ ގެ
ނަމުން) އިބްނު މުބާރަކު ބުނާނެތެވެ.' އެހިނދު ސަލަމާ ވިދާޅުވިއެވެ: 'ހައްޤުގައި އަބޫ ޢަބްދު
ﷲ ގެ ބުނުމެއްގޮތަށް އެއީ އިބްނުލް މުބާރަކުއެވެ. އަދި މަރިޔާގައި އަބޫ ޢަބްދު ﷲ ގެ ބުނުމެއްގޮތަށް
އެއީ އިބްނު އުމަރުއެވެ. ކޫފާގައި އަބޫ ޢަބްދު ﷲ ގެ ބުނުމެއްގޮތަށް އެއީ އިބްނު މަސްޢޫދުއެވެ.
ޚުރާސާނުގައި އަބޫ ޢަބްދު ﷲ ގެ ބުނުމެއްގޮތަށް އެއީ އިބްނުލް މުބާރަކުއެވެ.''

-271 އަދި އަޙްމަދު ބިން ޙަސަނު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއިވިމެވެ:
އަހުރެންނަށް އަލްޙަސަން ބިން ޢީސާ ކިޔައިދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އިބްނު ޢާމިރު ބިން ހުސައިމު
ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއިވިމެވެ: އަހުރެންނަށް އަބޫ ޝުޖާޢު ހާރިދު ވާސިޠީ
ކިޔައިދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: ސުފްޔާނުއް ޘައުރީ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއިވިމެވެ:

"އިބްނުލް މުބާރަކު އެބަޔަކަށްވުރެ ހުންނެވި ބާރަވަރުގައި އެންމެ އަހަރަކު ހުރިހަމައެވެ
އަހުރެން ގަބޫލުކުރާ ގޮތުގައި ދެއަހަރު ދުވަހުވެސް އަހުރެންނަށް ކުރިމަތިނުވީއެވެ."

272- އަބޫ ޢަބްދުލާހު އަލްޚުރާސާނީ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއިވިމެވެ: ނުޢައިމު ބިން ޙައްމާދު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއިވިމެވެ: އިބްނު މަހްދީ ވިދާޅުވިއަޑު އިވިމެވެ:

"އިބްނުލް މުބާރަކުފަދަ ބޭކަލެއް އަހުރެން ނުދެކެމެވެ."

273- މުޙައްމަދު ބިން ހާރޫން އަލްޚުރާސާނީ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއިވިމެވެ: އަހުރެންނަށް ނުޢައިމު ބިން ޙައްމާދު ޙިކާޔަތްކޮށް ވިދާޅުވިއެވެ: އަހުރެން ޢަބްދުއް ރަޙްމާނު ބިން މަހްދީއަށް ދެންނެވިމެވެ:

"ތިބާގެ ގާތުގައި އެންމެ ހެޔޮވެރިޔަކީ ސުފްޔާނުތޯ ނުވަތަ އިބްނުލް މުބާރަކުތޯއެވެ؟' އޭރިނދު ވިދާޅުވިއެވެ: 'އިބްނުލް މުބާރަކެވެ.' ދެން އަހުރެން ދެންނެވީމެވެ: 'އެކަމަކު މީސްތަކުން ތިބާއާއި އެކަމުގައި ޚިލާފުވެއްޖެއެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: 'މީސްތަކުންނަށް އެކަން ތަޖުރިބާކުރުވިފައި ނުވެއެވެ.' ދެން އަހުރެން ބިޝްރު ބިން ޙާރިޘްއަށް މިވާހަކަ ޙިކާޔަތްކުރީމެވެ. އޭރިނދު ވިދާޅުވިއެވެ: 'ތިބާގެ ޤައުމުން މިބައި ތަޖުރިބާކުރާށެވެ.'"

274- އަބޫ ޢަބްދިﷲ (އިމާމް އަޙްމަދު) ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއިވިމެވެ:

"އިބްނުލް މުބާރަކުފަދަ ބޭކަލެއް ޚުރާސާނުން ބިން ނުނިކުމެއެވެ.'

އަދިވެސް ވިދާޅުވިއެވެ: 'އެކަލޭގެފާނަކީ ލިބިގެންވާ (ﷲ އަށް) ބިރުވެތިވުމުގެ ސަބަބުން ދެންވީ ﷲ އެކަލޭގެފާނު (ގެ ޤަދަރު) ނުއުފުއްލަވައެވެ.'

އަދިވެސް ވިދާޅުވިއެވެ: 'އިބްނުލް މުބާރަކާއިމެދު އަބޫ ޙަމްޒާއާ މިފަދަ ބަހެއް ވިދާޅުވެއެވެ:

'(ދެން ބައިތުގެ މާނަ) ދިވާ މަރުވުމަށްފަހުގައިވިޔަސް އުމަރަށްޓަކައި ފަޚުރުވެރިކަމުގައި ދިވާލިއާ،
ދެން އުމަރުގެ އުޖާލާވެރިކަމަކީ ހަމައެކަނިހެން ތަރުތީބާއާ އެއްފަދައިން.'

އަދި މުސްލިމް ދީނުބައިތުގައި (އުރުޖޫން) ހިތުދަސްކުރައްވާފައިވެއެވެ.
އަހުރެންނަކަށް ތަނުގަތަށް ނޫނެއްގެ. ދިވާ އެދެން ބައިތު ހަފަން އުޅުމީހަކަ
ފެންނާނެއެވެ.''

275- ދެން އަހަރުމެންގެ ގާތަށް އަލްޚާސިމު ބިން މުޙައްމަދު ބިންތު ޙާރިޘާ
ވަޔަގެންނެވުމުން އަހަރުމެން އުނަގައިދިނު އުސްތާޛުގެފާނާ ސުލައިމާނު ބިން ޙަރުބުގެފާނު: އުނިކުރު
ވިދާޅުވިއެވެ: އިސްޙާޤު ބިން ޙަސަނައިރި ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހަރުމެން އަޑުއެހީމެވެ:

"އަހަރެންނަށް ޙައްމާދު އަހަރުމެންނަށް ދަންނަވައިދެއްވިއެވެ. (އެބަހީ: ޙަސަނީ މަދުރަސާގެ
މިހާރުވެސްވިއެވެ.) ދެން ޙައްޖަށްދާން ނިކުމެވަން އަހަރުމެން ފެށުމުގެ ނިޔަތުގައި ޙަބީބު ﷲ
ބިން މުބާރަކުގެ ޚިދުމަތަށް ޖެހިލުންވެސް، ދެން އަދި ޙަސަނުގެ ޙައްޤުގައި ދިރާސާ ޙަދީޘްތަށް އަހަރުމެން
އުޚުދުވަތުން ހޯދިއެވެ. އުޚުދުން ދިނުސަބަބުއަށް ޙަދީޘްތަށް ޚާލިއެވެ. އަހަރުމެން ދެން
ބުނީމެވެ: 'ޙާޟިރުކުރަނީ އިޙްޔާގައި ޙަބީބު ﷲ (ޙިބުނުލް މުބާރަކު) ގެ ސުވާލުކުރުމާގެ
ޖަވާބު އަހަރުމެން އުވާލުމުގެ ސުވާލުކުރިހަމެވެ.' އަހަރުމެން ހިތްވަރުދޭތެރޭ އެއްވެސް މިހަރު
އަދި ޙަސަނާއި ޙިޔާނަތުގެ ދަރުވާލެއްނޫން ނުވާޝާރަކަތެވެ.

ދެން އަހަރުމެން ބަސްރާއަށް ފޮނުވުން، ޙަބީބުއްރަޙްމާނު ބިން މަރްޔަމު ގާތަށްވާސް
ދިޔައިމެވެ. އުޚުދުވާރު އަހަރުމެންނަށް ވިދާޅުވިއެވެ: 'ކޮންބާރު މިއަހަރުއުވީ؟' އަހަރުމެން
ބުނީމެވެ: 'މަރުވުގެ އަހަރުވެރިއުޚެވެ.' އުނިކުރު އުޚުދުވާރު ޙިބުނުލް މުބާރަކުގެ
ޚަބަރަކަށްފައިވުމަކު ދެއްވާ ޚިދުމަތްކުރިއެވެ. ޙިބުނުލް މުބާރަކުގެ އުޚުދުވާރު ވަރަށް ބޮޑަށް

ތޫބިކުރައްވާކަން ފެނުނުތޯ. ދެން ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަޙްމަދު رحمه الله (އެބަހީ: އިބްނު ޙަންބަލު) ގެ ދައްކަން ހިމާޔަތްކުރުމަ ކިޔަމުންދާ ގެން ބައިތައް ތިބާގެ އަތުގައި އެބަހުއްޓޭތޯ؟' އަހުރެން ބުނީމެވެ: 'އާނއެކެވެ. ދެން އަހުރެން އަޅު ތިމަރައިގާ ދަފްތަރު ބޭނު ޤާސިމު އަލްއަންބާރީގެ ގެންބައިމު ހިތަކަން ފެނީމެވެ:

"(ގެން ބައިމުގެ މާނަ) މަތުގެ ހަބަރުރިވާއިގެން އަޔި ދަލީލުން އަހުރެންނަން ނޫރިކަންރިން، ހިމާކުރިކުރިވެގެންދާ ޕޫރިޖާއެއްގެ ހަބަރުރިން، އަހުރެން ބުނީމާ އެދަލީލުންނަން ކާކުގެ މަތުގެ ހަބަރުއަށް؟ ދަލީލުން ބުނީމާ އަހަރުމެންގެ ވެރި ރަސޫލާގެ އަލާ އަޙްމަދު ބިން ޙަނބަލްއެވެ، ދެން އަހުރެންގެ ހިމާމަވެރިކަން އުޅުއްވިއެވެ، މުސްލިމުންގެ ހިމާޔަތާ ހިމާޔަތް ހިމާޔަތްކުރީ، ދެން ހަސަދަވެރިޔާ ކަލޭގެފާނުމެން ވޭނާއި ހިމާޔަތް، އަހުރެންގެ ދަރުވާ ހުވަފެނެވެ."

ދެން އެގެން ބައިމުގެ ނިކަމެތި ދަރުކުރައްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ: 'ދެން އަހުރެން ގެން ބައިމު ހިތަމުންދިޔައިރު އިބްނު މަރްޔަމް ޝަރީޢަތުރައްވަމުން ގެންދެވިއެވެ. އެއީ އަހުރެން މިހެން ހިތައިފުމަން ދާންދެންނެވެ:

'އަދި އައްނުދުރާން (އެބަހީ: އަޙްމަދު ބަޣްދާދީ) ގެ ރައްދުން ތިބާއަށް ދުރުވިސްނުން ވިއްސެންވިދުނެވެ...'

އެހެންދު އިބްނު މަހްދީ ވިދާޅުވިއެވެ: 'ހުއްޖަތާތެވެ! ތިބާ މުޅި ގެން ބައިމު ހިތާބުކާނބޫއެވެ!' އަހުރެން ދެންނެވީމެވެ: 'މިބައިތަކުން ހުރި ރިޒާވެގެންވާ ބައިމުތަކެއް އެބަހުއްޓެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: 'ދުނިޔާރާތެވެ! އަޙްމަދު ޙަނބަލްގެ ހިތަކަން ޙަދީސް رحمه الله (އިބްނު މުބާރަކު) ރިވާކުރުން އެކަކާގެ ދާނުގެ ރަނގަޅު ހުރި ސިފަތަކުގެ ތެރޭގައި ތިބާ

ހިމަނަނީހެއްތޯ!؟ ފަހެ އަބޫ ބަކުރުގެ ހިތައިން އިބްނުލް މުބާރަކު ރިވާކުރުން ފިޔަވައި އެހެން ގޮތެއް އެކަށީގެންވާނެ ފަރާތެން އިރާދީގެ ބިރުގަދައި ވާކަމެއް އަޅުގަނޑުމެންނަށް އެނގިގެން ނުވެއެވެ. އޭނާގެ ހިތައިން އެކަށީގެންނުވާ ރިވާޔަތްކުރިނަމަވެސް އަޅުގަނޑު އެއީ ތޯބާކުރީމެވެ. އަޅުގަނޑުގެ މުދަލުގެ ބާޒާބައެއް ފިޔަވާނަށްޓަކައި އެކަށީގެންވާ އެހެން ނުހިއްދަވިނަމަ އަޅުގަނޑު އެދުނީމެވެ.'

އަޅުގަނޑު ބުނީމެވެ: 'އޭ އަބޫ ސަޢީދެވެ! މިއާ އަބޫ ބަކުރުގެ މިވަރަށް ހުރިހަމަނާ ޔާއްވެރިވެ؟ އެއީ އަބޫ ބަކުރު (ދީނުގެ ކުރެވިފައިވާގޮތަށް) ބުއްދީގެ ރައްދު ބޭނުންކުރެވޭގޮތް ވާހަކަދައްކާލީހެއްތޯ؟ އެހެންވެއްޖާ މާތިކަ ބޭނު އަނަސްއާއި، ސުފްޔާނުއާއި، އަވްޒާޢީއާ ފަހެ ހަމަ ބުއްދީގެ ރައްދުން ވާހަކަދައްކަވައެވެ؟!'

އެހިނދު ވިދާޅުވިއެވެ: 'މިއާ އަބޫ ބަކުރާއި މިބޭކަލުންނާއި އަޑާއިހަނީހެއްތޯ!؟ އިތުރުގެ އަޅުގަނޑުމެންގެ ބެހޭގައި އަބޫ ބަކުރު އަޅުގަނޑު ވަހުތަރުކަރަނީ: ޢަމަލުކުރައްވަން އެކަށީގެންވާ، ނުކުތާތަކެއްގެ ބަދަލުގައި ދަރުގާ ޖާޞާ ހަނަފީސްބިލްއްގައި ހުއްޓާން އަލްނަ ޢަމަލުގެ މިސާލަކެވެ. އެއީ އެހެން ހުރިގޮ ޢަމަލުތައް ދުރިން އެހެންވާދީއްގައި ހުއްޓުމަށްދިނިކަނެވެ.'

އިސްޙާޤު ވިދާޅުވިއެވެ: 'ދެން އަޅުގަނޑު އެއަރާފު މިސްކީނުގެ ކަންތައް ބޭނުމެވެ. އެހިނދު ފެނިގެންދިޔައީ އަހަރުމެން ފުރާސްތުގައި އަބޫ ބަކުރާއިމެދު ދެކެމުން އައިސްބާއި މުޅިން ހިތާމަތް މިސްކީނުން ދެކެމުންދާކަމެވެ.'"

276- ބުންދާރު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަޅުގަނޑު އަޑުއިވިމެވެ: ޢަބްދުއްރަޙްމާން ބިން މަހްދީ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަޅުގަނޑު އަޑުއިވިމެވެ:

"އަބޫ ޙަނީފާއަށްވުރެ ގެއްލުން ބޮޑުވެގެންވާ ފިތުނައެއް އުފެން ބިމަކަށް ފައިބައިގެންނުވެއެވެ."

277- އަބޫ ބަކްރު ﷲ (އިމާމް އަޙްމަދު) ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއިވިއެވެ:

"އެއްވެސް މިތުރާކަން ބަދުއެކަށްވުރާސް އަހަރު ދުވަހު މަސައްކަތްތަކުރައްވައެވެ."

278- އިބްނު އަބީ އުމަރު އަލްޢަދަނީ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއިވިއެވެ:

ސުފްޔާން ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއިވިއެވެ:

"މިސްތަޤުބަލުގެ ކަންތައް ސިޔާކޮށް ދުނިގެންވިއެވެ. ކޫފާގައި އަބޫ ޙަނީފާ ފާޅުވެ، ބަޞްރާގައި އަލްބައްތީ ފާޅުވެ، މަދީނާގައި ރަބީޢާ ފާޅުވެއްޖެއުމަން ދަންނަދެނެވެ. ދެން އަހަރުމެން އުމީދުކުރަނީ ބަޞްރާގެ އުސްގެނބުނަމަ އުމީދުކުރަނީ އަސްލު އަޅު އަންހެނުންގެ ދަރިންކަމެވެ."

279- އަހުރެން އަބޫ ބަކްރި ﷲ އަށް ކިޔާދިނީމެވެ: މިސްކިން ބިން ބުކައިރު ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަލްއައުޒާޢީ، ބިލާލު ބިން ސަޢުދުގެ އަރިހުން ހަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ:

"އަހުރެންނާއި މިސްކީނުންނާއި ދިމާވި އުމުރުން ނަފާރާއި، ޒަކާތާއި، ހުރަކަންކަން ކުރުމާއި، ހުރަކަންކަމަށް އަޅުރުކުރުމާއި މިފަދަ ޢަމަލުތަކުގެ މައްސަލަ އުކަކު އަންގަކަން ހިތްވަރުދެއްވި ދުވަހީކަމެވެ. އުކަމަކު މިއަދު އުމުރުން އެއްބަހަކު އަންއްބަރަކަން ހިތްވަރުދެއްވި ދުވަހީ (ޢީދުގެ ކަންކަމުގައި އަމިއްލައަށް ދެކޭ) ބޮއްޓިގެ ރަޙުމުގެ މައްސަލަތެވެ."

280- އަހުރެންގެ ގާތުގައި އަބޫ ސަލަމާގެ އަރިހުންވާކަދަން ފުސިޔަދިވެއެވެ: ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ހުމައިދު ބިން ޒައިދު، އަބޫ ޒައްކާސް އަލްހިލާލީ އަރިހުން ރިވާޔަތްކުރާ ވިދާޅުވިއެވެ:

"މިހަކު އައްސަލްމާނުއަށް ވިދާޅުވެ: 'އަހުރެން މިހުރީ އުކަކަރިޔާތް ތޯންސަ ދުރު ހިސާބެއްގައިއެވެ. އެހެންކަމުން އަހުރެން ތިޔައަން ތަބާވާން އިމާމެއްކަމުގައި ބަލައިގަން ސުންނަތުގެ ވާހަކައެއް ކިޔައިދެއްވާށެވެ.'

ވިދާޅުވިއެވެ: އަބޫ ޒައްކާސް ވިދާޅުވިއެވެ: އަހުރެން އުސްތާޒުގެ ޤަތާދާ (އައްސަލްމާނު ރިވާޔަތްކުރުމުން) ވިދާޅުނިވެ: 'އަހުރެންނަށް ތިބާގެ ސިއްޙަ ފުރަތައިފުށިއެވެ. އެއީ އުމުރާއި، އެއީ ތިބާ ސުވާލުކުރި ކަންތައް ވިސްނިއްޖެއެވެ. ތިބާ ތިޔަ ސުވާލުކުރި ކަންތައްގެ ޤަވާޢު މިފޫނުވަނީއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން ﷲ عَزَّوَجَلَّ އަންގަވަ ޝަރީޢަތްތަކުގެ ތެރެއިން އެންމެ ހެޔޮވަގުތާ، އެންމެ ސާފު ރަނގަޅުވެގެންވާ ޝަރީޢަތްތަކެވެ. އެއީ ޝަރީޢަތްތަކުގެ ތެރެއިން ސާފުވެގެންވާ ކަންތައްތަކީ ﷲ ތަބުދީލުކުރެއްވި ކަންތައްތަކެވެ. އެއީ ހަމަކަށަވަރުން އެކަންތައްތަކީ ވަޙީކުރިމީ ﷲ سُبْحَانَهُوَتَعَالَى، އަޑުއަހުންގެ ހިތުން ސުވާލުކުރައްވާށެވެ. އެއީ (ތަބުދީލުގެ އިސްރަރު ސުންނަތް) ހުރިހާކަމެއް އަމިއްލަވަރަން ކޮންމެވިދާ، ފަހެ ﷲ އީ ޝުކުރުކުރިވުމުތެގެންވާ މުޒަން ދެންވުނެގެންވާ އިލާހެވެ. ބަޔާންވި ސާފުވެގެންވާ ބަރާބަރު ކަންތައްތަކީ ﷲ އަށް ލިބިގެންވެފައެވެ. ފަހެ މިއީ އެކަންތައްތަކަށް ތަބާވާކަމެވެ. އެއީ ﷲ އަށް ބަރާބަރު ސާފުވެގެންވާ ބަރާބަރު ކަންތައްތަކެއްކަމުގައެވެ. ފަހެ މިއީ އެކަންތައްތަކާއި ދުރުހެލިވެ އެއްކިބާވާށެވެ. އެކަމަކު އެރުޙުކުރަމުގައި ބޭނުންއަރާ ބާއްޖު އުފުރި ކަންތައްތަކެއްވެއެވެ. އެއީ ހިތްތަކުގައި ހުރިޙަންރަށް ބާއްޖުއެއް ކަންތައްތަކެވެ. ފަހެ މިބައަށް ބާއްޖުއެއް ކަންތައްތަކެއް، ބާއްޖު

ނުވާ ކަންތައްކަން ދޫކޮށްލާށެވެ. ފަހެ ހަމަކަށަވަރުން ނުބައިކަމުގެ ސަބަބުތަކާވާކަމުގެތެވެ. އަދި ގެއްލުމަކީ ހިތްހަމަޖެހުމެވެ.''

281- އަހުރެން އަބޫ ޢަބްދި ﷲ އަށް ކިޔާދިނީމެވެ: ޢަލީ ބިން ބައްކާރު، އަބޫ ސުފްޔާނުގެ އަރިހުން ރިވާކުރައްވައެވެ:

"އައްސަރިއްޔު ބިން މުޢާޛު އުފަންވެވަޑައިގަތީ ސަލަމަ މަހުގެ ކުއްޖެއްގެ ގޮތުގައެވެ. ދުނިޔެ ދަރުވާސް ފަދަފަދައި ހުއްޓާލީއެވެ."

282- އަބޫބަކުރު ވައްރާޤު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއިވުނީމެވެ: އަޙްމަދު ބިން ޙަންބަލް ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއިވުނީމެވެ: އަބޫ ބަކުރު ވިދާޅުވިއެވެ:

"އަހުރެން އެއްދުވަހަކު ބިޝްރުލް ޙާފީއާއި އެކުގައި ހިނގަމުންދިޔައިން ބަޣްދާދު އަލްބާބުއްޝާމު ވަށައިގެންނެވެ ވިދާޅުވިއެވެ: 'ހާ އަބޫ ޢަބްދިއްރަޙްމާނެވެ! ރޭގަނޑު ހިނގައިދިޔައެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: 'ކޮންކަމެއް ހުއްޓުވީ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަބޫ ޢައްބާސްގެ ތަންކޮޅުން ދެކި ދިޔައިން ބާރުވެ މިދުނިޔެއަށްވުރެ ގެރިއެއް. އެއި އެއަތްކޮޅުގެ ކިބައިން ވަކިވެގެންނެވެ.' އެހެނީ ދުވަހެއް ބުނެ ވަރަށް ބޮޑު ވިޔަފާރިއެއް ކުރައްވައިގެންނާއި ވެރިން ކާފިރުކަމުގެ ޝަރުޢީ ޢިލްމުވެރިއެވެ. 'ޝަހާދަތް އަރުވައެވެ.' އެހެންނަމަ ވިދާޅުވިއެވެ. އެހެންނަމަ މިއަދު ހަމައެކަނި ފަހަރު ފެނޭތޯ ބަލައިލިއެވެ ﷲ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى ބޮޑުކަމަށް ފަރިއްކުރީއެވެ. ބާރުހަމާ ފަރާތްވެއެވެ.' އެހެންނަމަ ވިދާޅުވިއެވެ -ނުވަތަ އެކަލޭގެ ފަރާތުން ދަންނަވާށެވެ- 'މިއީ ކާލުބަލު ބިނދާ (ދިރުމުގައި ހިތަވި ބޮޑުވެގެން ކަންކަން ހުރިކަމެއް ޗާލެއްގެ ތިރީގައިވާ) ފުރަގަ ކަމެއްވެ.' އެހެންނަމަ ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަހުރެން މީހުންގެ ފިކުރުތަކުގެ ރޫޙާނީކުރީމެވެ. އެކަމަކު އަހުރެންނަށް ހުރިހާ ފިކުރުތަކެއް މަޑުކުރާކަމުގެ ނުކުރާނީއެވެ. އެއީ ހާމަވެ ކަންތައް

އަހުރެންނަށް އެނގިދާނެއެވެ. އެއަށްފަހު ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަހުރެން ހިތާވެ ބުނަމުވެ! ފިރިމީހާގެ ރިބައިން ވަރިވެގެތުމަށްޓަކައި އަންހެނުންނަށް ދިޔަފާތް އުފުއްލާގައި ޚަޔިރިން ބިދުން މިހެދި ހަމަކަނަވަރުން ﷲ އަން ކާފަރުވެގެންވާ މިހެއްކަމަށް އަހުރެން ހިތާވަމުވެ.' އެއަށްފަހު ވިދާޅުވިއެވެ: 'އެހެނީ އަހުރެން މިހަކަށް ކާފަރުވުމަށް އަމުރުކުރެ ތިން އާދާ އަހުރެންގެ ބަހުގެ މައްޗަށް ކާފަރުވެއްޖެނަމަ، އަހުރެންވެސް ކާފަރަކަށް ވާހުއްޓެވެ.''

283- އަހަރުމެންނަށް ސުފްޔާނު ބިން ދާވޫދު ރިވާޔަތްކުރިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޙައްމާދު ބިން ޒައިދު، އިބްނު ޢައުނުގެ އަރިހުން، މުޙައްމަދު ބިން ސީރީނުގެ އަރިހުން، އަލްއަޙްނަފު ބިން ގައިސްގެ އަރިހުން ރިވާޔަތްކުރެއްވި: ޢުމަރު رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ވިދާޅުވިއެވެ:

"ތަފަޤްޤަހުވުން ކަންކަމަށް އިސްކުރުވި ބޭފުޅުންނަށްވުމުގެ ކުރިން ތަފަޤްޤަހުވުން ހިފެހުރިޔާށެވެ."

284- މުޙައްމަދު ބިން ޢުބައިދު ބިން ޝަފީޤު ވިދާޅުވަނީކަށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫ ސުފްޔާން އަލްޙިމްޔަރީ ސިލްމުވަދިރި ރިވާޔަތްކޮށް ވިދާޅުވިއެވެ: އަހުރެންނަށް ޢަބްދު ﷲ ހަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހުރެންނަށް ޔޫނުސް، އައްޒުހުރީގެ އަރިހުން ހަބަރުދެއްވިއެވެ: ވިދާޅުވިއެވެ:

"މަކްޙޫލާއި އިބްނު ޝިހާބު، ޙާދިސާގެ އަރިހުގައި ޒަމާވިއެވެ. ދެން މަކްޙޫލު، ތާބިޢީގެ ޖަމާޢަތް ހިމެވެ:

'(ޖަން ބައިތު މާނަ) މިހާ ވާހަ ގިނިހިފައެއް އަދި އާގެ އަލިކަންތަކަށް ލާނތި، އަޅުގަނޑަކަށް ފޭނޫފާ އަލިގަނޑޭއްކަމުގެއިވަނީކަށް.'

ދެން އިބްނު ޢުބައިދު ވިދާޅުވިއެވެ: 'ތިމާ ބޭނުންވެއްޖެނަމަ މިއަށްވުރެ ދޮގު ގެނބައިމެއް އަހުރެން ކީވުހެވެ.'

'(ދެން ބައެއް މާނަ) މުސްލިމީބާ ތަޢައްޔަނުކުރެއްވުން ބަލާލުއްވުމާ ﷲ އަށް، ދަރާލުވާނޭ ﷲ މުދުވަރިކަން ގެތިވެރިކަން މުދުވަރިކަމާ ނުނު.'

މަރުވާނު ހިރަނާޔިރުއެވެ:

'(ދެން ބައެއްގެ މާނަ) ހުރާކަމާއި ތަޤުވާއިން ހިތުގެ ސަލާމަތް ފަރުވާކުރާނު، އަދި ދެހުތު ނުވެރާ އުއްމަތުވެގެން ހަރުހިތަކާއި ޚާއްޞަވެރި ހިތްއެ.'

އިބްނު ޢުބައިދު ކިޔައަނު ގެނދުވިއެވެ:

'(ދެން ބައެއްގެ މާނަ) އަދި ދުއަގުން އެއްވަރުވެގެން ނުވެރާ، ޢަހަމްވެގެންވާ، ތިމާގެ މީހުން ގެގުނުކަސްޤާފަތިވާ މީހެއް.'

މަރުވާނު ދެންނުވިއެވެ:

'(ދެންބައެއްގެ މާނަ) އަދި ތެދުމަތީން އަޑިކަހި ފާމި އަލުކާ، ރުކާއްގައި އުނާގެ ރަށްބަރު ވުނާޤާކުރުމުން ރިކާރި.'

އިބްނު ޢުބައިދު ވިދާޅުވިއެވެ:

'(ދެން ބައެއްގެ މާނަ) އަދި ހުރާކަމަށް އަހުލުނުވާ އުމީހުނާގެ މަގު އުނިގެނުވާ، ޢަމަލުވެގެނުވާ ކަނޑައް ތަޢައްލަ އުމީހުނާއި އުއްތަހުވެގެނުދިނިދު.'

މަރުވާނު ދެންނުވިއެވެ:

'(ޢުންބައިލްގެ މާނަ) އަދި ނުބައިކަމަށް ވެސް އަހުލުން، ފަސްތަރުން އުޅުއްވާފައި އުޅޭގެން، އިސްލާމީދީނުން ގާތްވުމަށް އުޅުއްވާފައި އިސްލާމްދީނަށް ދިޔައެވެ.'

ދެން އިބްނުމް ޢުބައިދު ހަދުހުންނަވިއެވެ. އެހިނދު ޢާއިޝާ رَضِيَ ٱللَّٰهُ عَنْهَا ވިދާޅުވިއެވެ: 'ތިބާއަށް ކިހިނެއްވީހެއްތޯ؟ ފަހު މިއަށްވުރެ ހެވާރެއް ހުރިތޯ އަހުރެން އަޑުއަހާފަމެވެ. އެހެނެއްކަމަކު މަރުވާނަށް ގެންވެރިކަމުން ތިބާއަށް ލިބިގެންވާ ތަރިކައެއް ލިބިގެންވެއެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން އިބްނުމް ޢުބައިދު މަރުވާނަށް ވިދާޅުވިއެވެ: 'ތިބާ ތިޔަހުރިހާ އެއްޗެއް ތިޔައީ ވަރުބަހުން އަހުރެންނާ ދިމާވަރުވެވެ.' މަރުވާނު ދެންނެވިއެވެ: 'އަދި ކިޔުއްވަ، ތިބާ ވަރުބަހުން ތިޔައީ އެއްޗެހި މާފަދަފަދައެވެ. އަހުރެން ތިބާގެ އަތަށް އެދުނީމާ ތިޔަ ދިޔުކަމި ތިބާގެ ފަރުވެ.'"

285- ޢަބްދު ރަބްބި ﷲ ވިދާޅުވަނީކަން އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަހުރެން އިބްރާހީމް ބިން އަދުހަމް ރަޙިމަހު ވިދާޅުވަނީކަން އަޑުއެހީމެވެ:

"އަހުރެންނަށް އިބްނުލް މުބާރަކު ދޫދުވުގައި ކޮބައިކަމެއްވަނީކަން ހުވަފެނުގައި ފެނުނެވެ. ދެން އަހުރެން ދެންނެވީމެވެ: 'ކަލޭގެފާނު އަހަރުމެންނާއި ވާހަކަދެއްކެވުމުން (ދުނިޔޭގައި) ގެންދެވި ފަސޭހަކަމެއްނެތްކަމެވެ. ދެންފަހު މިބަސްނެތިކަން މިވަނީ ހިތްވަރުހުރެއްވީތޯ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަހުރެން ހިތްވަރުހުރިހަ ގެން ބައިތުލްމަޤްދިސް ސަލަވާތުންނެވެ.'"

286- އަޙްމަދު ބިން އަބްދުއްރަޙްމާން ވިދާޅުވަނީކަން އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަހުރެންގެ ބައްޕައާއި ބޭބޭބޭ ވިދާޅުވަނީކަން އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ:

"އަހަރުމެން އިބްނުލް މުބާރަކުގެ އަރިހުގައި ވަނީކަން މިހާރު އަޅުގެ ގެންވެރިކަމާއި ބައިގަތުން ސުވާލުކުރިއެވެ. އެހިނދު ވިދާޅުވިއެވެ: 'ގެން ނުކިޔާށެވެ.' އޭނާ ދެންނެވިއެވެ:

'ކަލޭގެފާނުވެސް ކިޔުއްވަން ނޭނގޭތޯއެވެ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'ތިބާއަށް އަދުރުވެވިގެންވެސް އަހުރެންގެ ނުބައިކަންތަކުގައި އަހުރެންނާއި ދެބަހަވާންހުއްޓެވެ!؟'"

287- މުޙައްމަދު ބިން ސުކޫރު ބިން އަބްދިލް ވާރިދު އަލްޤުޝައިރީ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަހުރެންގެ ބައްޕަ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ:

"ޒުހުދުވެރިކަމާއި ބެހޭގޮތުން މިހާރު އިބްނުލް މުބާރަކުއާއި ސުފްޔާނުރަޙިމަހުމް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: 'ތިމަންނާ ގެން ކިޔަނީތޯއެވެ؟' ދެން އިބްނުލް މުބާރަކު އޭނާއަށް ވިދާޅުވިއެވެ: 'ނޫނެކެވެ.' އޭނާ ބުނެފިއެވެ: 'އެހެންވިއްޔާ ކަލޭގެފާނު ގެން ކިޔުއްވަނީ ކީއްވެގެންހުއްޓެވެ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'ތިބާއަށް އަދުރުވެވިގެންވެސް އަހުރެންގެ ނުބައިކަންތަކަށް ދެބަހަވާންހުއްޓެވެ؟ ނޫނީ ރަނގަޅު ކަންކަމުގައި ދެބަހަވާންހުއްޓެވެ؟!'"

288- އަޙްމަދު ބިން ޒުހައިރު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަހުރެންނަށް އަލްޙަސަނު ކިޔާދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އިބްނުލް މުބާރަކު ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ:

"އިބްނު ޢުމަރުގެ ފޮތިތަށް އެކަލޭގެފާނުގެ ބާޒާރުގައި މިހާރު ވިއްކުމަށްލާނީ ކިޔާދެއްކުމަކީއެވެ. ދެން އެކަމާ އައްދުވަހަށް ނާދެއެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނަށް ފޮތިތަށް ކިޔާދޭން މިހާރު އެކަމުންނަކަށް ނުފެނުނެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނު ވަރަކަށްގެ ބަރަކަތްތަކާއި ފަސާދަވެރިކަމާއި ޚިޔާނާތްތަކުގައި އެކަލޭގެފާނަށް ފޮތި ކިޔާދިނުމަށް މިސްކީނުން ޖެހިފުންވިއެވެ. ދެން އަހުރެން ފޮތި ނަގައި އެކަލޭގެފާނަށް ކިޔާދެން ފެނިމެވެ. ދެން އިބްނު ޢުމަރު ބަޖެއްސެވިކަމާއިގެން ހުންނަވާ ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ: 'ޚުދާސާނީއަކު މިފަދަ ކިޔުމަކުން ކިޔަނީއެވެ!'"

289- މުޙައްމަދު ބިން މުޘައްނާ، މުޙައްމަދުގެ އަރިހުން ވިދާޅުވިކަމަށް އަހުރެން އަޑުއިވިމެވެ: ވިދާޅުވިއެވެ: އިބްނުލް މުބާރަކު ވިދާޅުވިއެވެ:

"އަހުރެން ޙަރީޒުއް އަޑުއަހަމެވެ. އަހުރެން އުޅެނީ ހާރޫނުއްވުރެ އަދި އުއަސް ބަޔަކުހާނަކަމުން ބޭނުންވެގެންނެއް ނޫނެވެ. އުޅުއްނަކަމަކު އުޅޭ އަހުރެންގެ ބުއްދިން އަޑަކަށްޖެހުމަކީ ތަކުރާރުކުރަމުންނެވެ. އުޅޭ އެނާ ކަމަކަށް ފުރިޖެހުނީދުމުން އަހުރެން އެނާއަށް އުކަމުން ނިކަންނާނަ ގޮތް ހުރައިދިނުމަށެވެ."

290- އަބޫބަކުރު ބިން ޚައްލާދު އަލްބާހިލީ ވިދާޅުވިކަމަށް އަހުރެން އަޑުއިވިމެވެ: އިބްނު މަހުދީއަށް ވިދާޅުވިކަމަށް އަހުރެން އަޑުއިވިމެވެ:

"އުކަލާގެ ފާނާއި މިއާޔަތާއިމެދު ސުވާލުކުރެވުނެވެ: ﴿جَآءَ بِعِجۡلٍ حَنِيذٖ﴾ [هود: 69] (މާނައީ: "ދުރަށް ފިހެފައިވާ، ގެރިއެއް ގެންނެވިއެވެ.") އުރިސްދު ވިދާޅުވިއެވެ: އާ ދަރިފުޅާއެވެ! ސަވާރި ބައްލާދުކުރެވުމަށް ރިބާއަށް ފިޔަވައިނުފެނުނުއްޔެވެ؟""

291- އަދި މިއާޔަތާއިމެދު ﴿إِنَّ عَذَابَهَا كَانَ غَرَامًا﴾ [الفرقان: 65] (މާނައީ: 'ހަމަކަށަވަރުން، އޭގެ އަދަބަކީ، ވަކިނުވާ ދުވަހުގެ ކަމެކެވެ.') އުކަލާގެ ފާނާއި ސުވާލުކުރެވުނުކަމަށް އަހުރެން އަޑުއިވިމެވެ: ވިދާޅުވިއެވެ:

'ގެންދިޔަތާ ބަސް އަޑުނާހަމަކޮށްތޯއެވެ؟

'(ގެވުގެ މާނަ) އަދި ނަސާރުގެ ދުވަހާއި، ޖަލާރުގެ ހަނގުރާމަތަކުގެ ދުވަހާ، އުދުދުވަސްވީ ބައްލާބައްކަމުގައާ، އަދި ދަރަންޖެއް ފުދައިން ގުދުންކުނޑި ގެދަވެގެންނާއެވެ.'

އާ ދަރިފުޅާއެވެ! (އަލްމުޤައްރާމު) އަކީ: ގެދަފުދައެވެ.''

292- އަދި މުޙައްމަދު ބިން ސައްބާޙު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއިވިފައެވެ: އަހުރެމެންނަށް ޖަރީރު، ލައިޘުގެ އަރިހުން، މުޖާހިދުގެ އަރިހުން ހަބަރުދެއްވިއެވެ:

"ﷲ ގެ މިބަސްފުޅާއިމެދު ވިދާޅުވިއެވެ: ﴿وَسْـَٔلُوا۟ ٱللَّهَ مِن فَضْلِهِۦٓ﴾ [النساء: 32] (މާނައީ: 'އަދި ﷲ ގެ ފަޟްލުވަންތަކަމުގެ ތެރެއިން، (ދެއްވުމަށް) ތިޔަބައިމީހުން އެދޭށެވެ!) މުޖާހިދު ވިދާޅުވިއެވެ: 'ދުނިޔޭގެ ޒިޔަރައިދަނިވި ތަކެތި ދެއްވަން އެދޭ ވާހަކައެއް ނޫނެވެ.''"

293- އަދިވެސް މުޖާހިދު ވިދާޅުވިއެވެ:

"ޤުރްއާނުގައި 'ލަޢައްލަކުމް' ވާ ކޮންމެ ތަނެއް، އެކަމަކު ވެސް ވާޖިބުވެގެންވާ ކަމެއް ގޮތުގައި އައިސްފައިވާނެއެވެ."

294- އަދި ބުންދާރު އަލްބަސްރީ ވިދާޅުވިކަމަށް އަހުރެން އަޑުއިވިފައެވެ: އަހުރެމެންނަށް މުޙައްމަދު ޖަޢުފަރު ހަބަރުދެއްވިއެވެ: އަހުރެމެންނަށް ޝުޢުބާ، ޤަތާދާގެ އަރިހުން، ސަޢީދު ބިން މުސައްޔަބުގެ އަރިހުން ހަބަރުދެއްވިއެވެ:

"﴿وَأَشْهِدُوا۟ ذَوَىْ عَدْلٍ مِّنكُمْ﴾ [الطلاق: 2] 'މާނައީ: އަދި ތިޔަބައިމީހުންގެ ޢަދުލުވެރި ދެމީހުން ހެކިވެރިކުރާށެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: 'އެބަހީ: ޙުއްރުވެރި ދެމީހުންނެވެ.''"

295- ޙަރްބާ އަލްޖަޢުފަރީގެ އަރިހުން އަހުރެން އަޑުއިވިފައެވެ: އަދި ޒަކަރިއްޔާ ސަޢީދު ބިން ޔަޙްޔާގެ ވާހަކަ ދަންނަވާ އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ:

"އަހުރެމެން އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުގައިވަނިކޮށް މިސްކިތަކުން ނުވަތަ ބަދަލު މީހުން އަޅުގަނޑަކަށް ހަނގުރާމައެއްގައިއެވެ. އެހިނދު ވިދާޅުވިއެވެ: ޙުމައިދު ބިން އަސްވަދު، އީސާ

ބުނު އަބޫ ޢީސާގެ އަރިހުން، އައްސަވްރީ ވިދާޅުވިއެވެ: 'މިއީތުމު ހުސްގެންނާވާކަން ކަށަވަރީ ދެސިފައެއް އެމީހެއްގެ ގައިގައިވާ މީހެކެވެ. ބުއްދިވެރިކަމާއި އަޤުވެރިކަމެވެ. ދެންފަހު އާނާ ބުއްދިވެރިއެއްކަމުގައިވެފައި އެކަމަކު އަޤުވެރިއެއްކަމުގައި ނުވަންޏާ އާނާ ބުނެއެވެ: 'މިއީ އަޤުވެރިން ފުރުޅި ހެދިއިނުގަންނަ އެއްޗެކެވެ.' އަދި އާނާ އަޤުވެރިއެއްކަމުގައިވެފައި، އެކަމަކު ބުއްދިވެރިއެއްކަމުގައި ނުވަންޏާ ބުނެއެވެ: 'މިކަންތައް ހެދިއިގަންނަހުރި އުމުރުކަން ބުއްދިވެރިކަން ލިބިގެންވާ މީހެކެވެ.'

އައްސަވްރީ ވިދާޅުވިއެވެ: 'މިއިން އެއްވެސް ސިފައެއް އެމީހެއްގެ ތެރޭގައި ނުވާ ޙާލަތު މިއީތުމު ހެދިއިގަންނަން މިއަދު ދުނިޔޭން އަހުރެންނަށް ބޭނުމެއްނުވެއެވެ.'"

296- އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ބުނު ސަހްލު ބުނު ޔަޙްޔާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޢަލީއު، ޙަކީމުގެ އަރިހުން، މުޢާޛުގެ އަރިހުން ޚަބަރުދެއްވިއެވެ:

"އުސަވާނީގެ މިބަސްފުޅާއިމެދު ވިދާޅުވިއެވެ: ﴿مُبَارَكًا أَيْنَ مَا كُنتُ﴾ [مريم: 31] (މާނައީ: ތިމަންކަލޯގެފާނު ކޮންމެތާކު ބަރަކާތްތެރިވެގެންވާ ބޭކަލަކުކަމުގައި) ވިދާޅުވިއެވެ: 'އެބަހީ: ތިމަންކަލޯގެފާނު ކޮންމެ ތަނަކު ހެޔޮކަންތައް އުނގަންނައިދޭ އުސްތާޛެއްގެ ގޮތުގައެވެ.'"

297- އަބޫބަކުރު ބުނު ޚައްލާދު އަލްބާހިލީ އަހުރެންނަށް ކިޔުއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހުރެންނަށް މުޙައްމަދު ބުނު ޤަޢީދު ބުނު ހުނައިސް ޔަޙްޔާއާ ވިދާޅުވިއެވެ: ސުފްޔާނުއް ޘައްރީ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއަހިފީމެވެ:

"اللهُ عَزَّوَجَلَّ ވަޙީކުރައްވާފައިވެއެވެ: '(ތިޔަބައިމީހުން ޝުކުރުކޮށްފިނަމަ) ތިޔަބައިމީހުންނަށް ތިމަންއިލާހު އިތުރުކޮށްދޭނާކަށް ކަށަވަރެވެ.' ދެން ސުފްޔާނު

ވިދާޅުވިއެވެ: 'ކޮން އެއްޗެއްގެ ވާހަކަކަން ތިބާއަށް އެނގޭހެއްޔެވެ؟ އުބަޔި: ތިމަންއިލާހަށް ތިޔަބައިމީހުން ކިޔަމަންތެރިކަން އަދާކުރާ މިންވަރު އިތުރުކޮށްދެއްވާނުރީގެވެ.' ސުފްޔާން ވިދާޅުވިއެވެ: 'ތިބާއަށް ﷲ ނިޢުމަތްދެއްވާ ކޮންމެ ފަހަރަކު ތިބާ އެކަލާނގެއަށް ޙަމްދުކުރާތަން ނުފެންނަހެއްޔެވެ؟'"

298- އަޙްމަދު ވިދާޅުވިއެވެ: އިބްރާހީމް ބުން ދާއޫދު އަލްއަޢްމަޝްގެ އަރިހުން އަހުރެންގެ ގޮތުގައި މިބައިމީހަކު ފެނުނެވެ:

"(ޖެންބައިމީގެ މާނަ) އަޅުގަނޑުން ވާހަކަ ފަރާއިތާ އެންމެ ގެރި ބަސްކަމުގައި، އުޅުގެ ފެރި ރަމްބު އިޒާރުގެ ބަލްދުރުފާށް، އަދި ސަބިއްޔާ އަބޫބަކު ޤާސިމުގެ މައްޗަން ކިޔާވާ ބަޔަކާވާތަކާ، ނަބިއްޔާ ޒަމާނުގުރުއްވި ހޫރުގެ ފަރިއާއި، ދަރަ ވާހަކައިގައި ބަލްދުން ތިބާ ދަރާރު، އެހެނީ ﷲ ގެ ޚަލީފާއާ ބަރާބަރުވެރިންގެ ބަސްތަރިދުގެ ޔަޤީންތަކާ، ފަރާ ގާތުވި ވަޤުތުގެ ފަރި އިލާހަކަށް، ހަރާމް ބަރާއަކަކަށްވެސް ބަދަލު ބަލްދު.'

299- އަޙްމަދު ރަޙިމަހުﷲ (އިމާމް އަޙްމަދު) މިއާޔަތް ކިޔަވާވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއިވިއެވެ:

﴿يَعۡلَمُ ٱلسِّرَّ وَأَخۡفَى ٧﴾ [طه: 7] (މާނައީ: ސިއްރާއި އެންމެ ވަންހަނާ ކަންތައް އެކަލާނގެ ދެނެވޮޑިގެންވެއެވެ.') ވިދާޅުވިއެވެ: 'ސިއްރަކީ ތިބާގެ ނަފްސުގައި ސިއްރުކުރާ އެއްޗެކެވެ. އަދި އެންމެ ވަންހަނާ ކަމަކީ: ތިބާއަށްވެސް ނޭނގޭ ކަންތައްތަކެވެ. ﷲ عَزَّوَجَلَّ އެކަން ދެނެވޮޑިގެންވެއެވެ.'"

300- އަބޫ ޢަބްދުﷲ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއިވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ބަޤިއްޔާ، އުމަރު -އިބްނު ޢަބްދިލް ވާރިޘު-ގެ އަރިހުން، އިބްނު ޢަޖްލާނުގެ އަރިހުން، އޭނާގެ ބައްޕާފުޅު ވިދާޅުވިކަމަށް ރިވާޔަތްކުރައްވައެވެ: 'އަލްޙަސަނުލް ބަޞްރީ ވިދާޅުވެއެވެ:

"އެއީ (މަންސޫޚުވެފައިނުވާ) ޝުބުހަތުކުރުވިގެންވާ އާދަމުކަލޭ. ޤުރުއާން އަދި ވަންހަނާކުރި ޙަސަނުގެކަމަކާއިމެދު ﷲ سُبْحَانَهُوَتَعَالَى، ޙަސަދު އަޒާބުގެ ބިރުގެ ބަދަލުވާނެއެވެ. އެއީ ސިއްރުގައި ހުރުގުގެންވާ އެއްޗެއް ކަމުގައި ﷲ عَزَّوَجَلَّ އޭނާ ފުރިހަމަކުރެއްވުމަށް ތިބާއެވެ."

301- އަހުރެންނަށް ހާރޫނު ލިޔުއްވިއެވެ:

"ސައްލާމު ބިން އަބީ މުޠީޢު ވާހަކަދައްކަވަން ހުންނަވަނިކޮށް ބަދަލުއަކަށް ފެނުނެވެ. އޭނާގެ (ފަސާދަވެރި ބިދްޢަތެއް) ފަހުމުކުރުމުގެ އަދި ފަރުމާކުރައްވަމުން ގެންދިޔައެވެ. އެތަން ފެނިފައި ޢާމާ ބުނެއެވެ: 'ދީނާމަށްދުވަހު މިޔާގެ ބިރުވެތި ބަޔަކު ދޭތެރެކަށް ދާނެއެވެ.''"

302- މުޙައްމަދު ބިން ސަޢީދު ވިދާޅުވިކަމަށް އަހުރެން އަޑުއިވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޢަލީ، ޙައްމާދުގެ އަރިހުން، މުޖާހިދުގެ އަރިހުން، އަޙްމަދު ބިން މައިމޫން އަލްޙަސަނު ވިދާޅުވިކަމަށް ޚަބަރުދެއްވިއެވެ: ވިދާޅުވިއެވެ:

"ޙިކުމަތުގެ ދަރަޖައިގެ ބުއްދިވެރިކަމާއި ސަލާމަތްތެރިކަމުގެ ފުރިހަމަކަން ހާސިލުވެއެވެ. އަދި ޙިކުމަތުގެ އަގު ބޮޑުކަމުގެ ސަބަބުން ދެވަނަ ފަރާތަށް ބަޔާންކުރެވެއެވެ.

ދެންފަހެ ބުރައިދަ ބިންޙާރާވަރުގެ މުސްތަޙިއްބަކާއި: އަހިރުކުވެ. ބިނާ އޫނައަށް ހެއްކެއް

ހިތައްލާއްޗާ އޫނާ ސުލްކުރައް ނުކުރައްވެ. އަދި ބިނާ ނުބައިކޮން ކަމްޓޯނުލިނަމަ މާޒީއްވެސް

ނުކުރައްވެ. އަދި އަވަންޓެރިއްކުވެ. އޫނައަން ހެއްކަމް ޒުނިއްޖެއްޓާ އެކަމްއްގެ ވާހަކަ

ނުޒާތީރައްވެ. އެކަމަކު ނުބައިކަމް ޒުނިއްޖެއްޓާ އެކަމް ނުޒުރުވަނުވެ. އަދި އަޅުނބުކުވެ.

ބިނާ އެކަނބޫތާގެ ގާތުން ޕާޒިރުވިއަސް ބިނާގެ ދާޢީވަން ޒުނިކަމް ނުލިބުނުވެ. އަދި

އެކަނބޫތާގެ ހިބައިން ބިނާ ދުރުކަން ދިޔައަސް ބިނާގެ ނަޒުސްގެ އެކަނބޫތާގެއަން ހަމަނޭހުނުވެ.

ބިންމިހަކަން ދުއާ އިޖާބަތްކުރުވާނުނުވެ: ވަކި މުއްދަތަކުގެ ތެރޭގައި އަޑުކުރުމަން

ދަރަންޖެހިލި އެކަމަކު އެމުއާމަލާތުގެ މަސައްކަން ހިކުންކުރާ ދިޔާއުވެ. އަދި ރަޙީމުގެ ގުޅުން

އޮންނަ މިޒުއްގެ މަސައްކަން ބަދުރުބާ ކުރާ މިޒުކުވެ. އަދި އުމިޒުއްގެ އަނބިމިޒާއަން މިޒުން

ބުނާ މިޒާއުވެ: 'އޭ ﷲ އުވެ! އުއަންޒުނާގެ ހިބައިން މިއަށާ ސަލާމަތްކޮށްދެއްވާނދީއްވެ!'

ވިދާޅުވިއުވެ: ދެން އެކަލާނގެ ވަޙީކުރައްވާނުއުވެ: 'ހަމަކަށަވަރުން ބިމަނިއިވާޒު އުއަންޒުނާގެ

ތަފުސީލު ބިބައިން ރަވާވުކުރައްވާފައިއުވެ. ބިބާ ޙާޒުނުނަމަ ވަރިކުރަނިވިއުވެ. ބިބާ

ޙާޒުނުނަމަ އެކަނބޫތާގެ ހިފަހައްޓާނުވެ.'

އަދި ބިންމިހަކަ ސުވަރުގެ ނުވަނާނާނުއުވެ: ބަހުޅައަން އުރުދޫމިހާއި، ރާބުއިމުގެ

މަޖިގައި ދުމިހުނަ މިހާއި، ކަވަމާވާ މިހާއުވެ."

303- ބުންދާރު ބިން ބައްޝާރު ވިދާޅުވަނީކޮށް އަހުރަން އަބޫއުމާމާ: އަހަރުމެންނަށް

ޙަދީޘްކުރައްވާނު ރިވާޔަތްކުރެއްވިއުވެ: އަހަރުމެންނަށް ޝުޢުބާ، ޤަތާދާ ބިން ޒުބައިރުގެ އަރިހުން

ރިވާޔަތްކުރެއްވިއުވެ: ވިދާޅުވިއުވެ: ޖާބިރު ބިން ޝިހާބު ވިދާޅުވަނީކޮށް އަހުރަން އަބޫއުމާމާ:

"ޚާލިދު ބްނުލް ވަލީދުއާއި، ސަޢުދު (ބްނު އަބީ ވައްޤާޞް) ދެބޭކަލުންގެ ދެމެދުގައި (ދެބަސްވުން) ވާހަކަތަކެއް ދެކެވުނެވެ. ދެން މީހަކު ސަޢުދު ކައިރީގައި ބުނެފިއެވެ: 'ޚާލިދުއަކީ ދެން ވަކި ކާކުހެއްތޯ!؟' އެހިނދު ސަޢުދު ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަހަރުމެންގެ ދެމެދުގައިވާ ކަމެއް އަހަރުމެންގެ ދީނާއި ހަމައަކަށް ނުފޯރައެވެ.'"

-304 އަބޫ ބަކްރި ﷲ ވިދާޅުވަނީކޮށް އަހުރެން އަޙްމަދުގެ: އަހަރުމެންނަށް ޙައްޖާޖު ކިޔާދެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޙައްމާދު ބްނު ޒައިދު، ހިޝާމުގެ އަރިހުން ކިޔާދެއްވިއެވެ: ވިދާޅުވިއެވެ:

"މީހަކު އަބޫ ސަޢުލަބާ އަލްޚުޝަނީއާއި ދިމާކޮށް ޖެއްސުނުކޮށް ބަދުބަސްބުނެއެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނު އޭނާއަށް ވިދާޅުވެއެވެ: 'އަހުރެންނަކީ ތިބާ ތިޔަ ބުނާ ގޮތަށްނަމަ ވާނެ އަހުރެންނަކީ އެހެންވިއްޔާ ނުބައިވެގެންވާ މީހެކެވެ.'"

-305 އަދިވެސް އަބޫ ބަކްރި ﷲ ވިދާޅުވަނީކޮށް އަހުރެން އަޙްމަދުގެ: އަހަރުމެންނަށް ސުފްޔާނު ކިޔާދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންގެ އެކުވެރިއެއް އަހުރެންނަށް ކިޔާދިނެވެ: އަބޫ އިސްޙާޤު ވިދާޅުވިއެވެ:

"މީހާ ބައްޖުވެސް ނުކޮށްކުރެވޭ ދެން ބޭނު ތޫނާ ވިޔާކަނުއް ގެންނަންވީހެއްތޯ!؟ (އެބަހީ: އަޅުގަނޑު ތާރީހުގެ، ބައްޖުނުވެ ހުރި، ބޭކާރު ހަރަދުކުރާ ވާހަކައެވެ.)"

-306 މުޙައްމަދު ބްނު ހާޝިމުގެ އަރިހުން ސައިބާނު ކިޔައިދެއްވިކަމަށް އަހުރެން އަޙްމަދުގެ: ވިދާޅުވިއެވެ:

"އިރުއޮއްސި އުޅެ ތިނދޫވާގެއާއި ދިމާލުން މީހާ ނިދުމަކަށް މަޑުޖެހުން ނުކުމެއްސަވައެވެ.
އަދި އެވަގުތުގައި މީހުން ނިދާފައި އޮންނާ ވަގުތުގައި އެމީހުން ހޭލައްވައިދެއްވުމަށް އެކަކުގެ ބޭނުން
އަމުރުކުރައްވައެވެ."

307- އަބޫ ޢަބްދިﷲ (އިމާމް އަޙްމަދު) ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ:

"އަސްލުގެ ވަހުން ނިދުމަކީ ނުރުހުންވާކަމެކެވެ. އެކަމުގެ ބޮޑުތަކެއް ގައިގައި ބިރުވެރިކޮށެވެ."

308- މުޙައްމަދު ބިން ޢަބްދިލް ޢަޒީޒު އަލްބަޣްދާދީ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން
އަޑުއެހީމެވެ:

"އަހުރެންނާއި އަހުރެންގެ ބައެއް އެކުވެރިން ހުރީ ބޮޑު ޢާލިމެއްގެ ގާތުގައި
ތިބީމެވެ. ދެން ކޮންމެވެސް ކަމަކާއި އަޅުގަނޑު ކޮންނެތީމެވެ. އަދި އެކަކާދާހޯދަން
ހުރަގަވާފަދައި އަޅުގަނޑު އެއްބާރުލުމަކަން ޖެހެން ނިކުމެވެ. ދެން އަޅުގަނޑު އެވެރެއިން
ކޮންބޭފުޅަކަށް އެކަކާދާހޯދަން ކިޔަވައިދިނުމާއި ދިފާޢުވިއެވެ: 'ނުރިހުމަށް
ދޫކޮށްލާށެވެ.' ދެން ހުރަގައިގެ ވަކިވުމަށް އަޅުގަނޑު އެކަކާދާހޯދައި އެކަން
ބޮޑުވުންބޮޑުވެ ބިލެތީ ކޮންމެވެސް ކަމަކާއި އެދިކުރުން ހިނދުކުރަނީއެވެ ވަރަށް
ދެކުންކުރައްވައެވެ. އެކަކާދާހޯދަން އެކަމަށް އިންކާރު ނުކުރައްވާ، އަދި ނުރުހުމެއް ނުވާ
ކަލަވައެވެ.'

309- އަލްފަޟްލު ބިން ޒިޔާދު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަހަރެމެންނަށް
ޢިބްން މަޢީން ބައްދަލުވީ، އިބްން ޝިހާބުގެ ޙަދީޘް ކިޔަވައިދިނުމަށް، އަހުރެން ކުރީމެވެ:
ހިތްޖެހިއްޖެއެވެ. ބުނީމެވެ: މުޙައްމަދު ބިން ޢުމަރު އެކަކާދާހޯދައި ހިތްޖެހިއްޖެ
ވިދާޅުވިއެވެ:

"اللّٰه ގެ ރަސޫލާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَىٰ آلِهِ وَسَلَّمَ ގެ އަސްހާބުގެ ބޭކަލުން އެއަންހެނަކާމެދު ހިނިތުނުވަޖެހޭ އަންހެނަކު ވަރުވިއެވެ. ދެން ބާލާލު ވިދާޅުވިއެވެ: 'އެއަންހެނާއަށް ދޫކޮށްލުމަށެވެ. ހަމަކަށަވަރުން އޭނާ އަރާމުކޮށް ހަމަޖެހިލައިފިއެވެ.' އެހިނދު اللّٰه ގެ ރަސޫލާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَىٰ آلِهِ وَسَلَّمَ ބަލައިލައްވާފައި ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަރާމުކޮށް ހަމަޖެހުނުކަން ކަނޑަވައި އެމީހަކުގެ ފާފަފުއްސެވުން ދިނެވެ.''' [33]

310- އަބޫ ޢަބްދި اللّٰه (އިމާމް އަޙްމަދު) ވިދާޅުވިކަމަށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ:

"އެބޭކަލުން އަނަސްގެ އަރިހުގައި އިރުއޮއްސުމުގެ ކުރިން ތިއްބެވިއެވެ. ދެން އެކަކާގޮތާ ވިދާޅުވިއެވެ: 'ސަވަރުގެ ދުވާލުވަނީ މިފަދައިންނެވެ.''"

311- އަހަރުމެންނަށް ސުފްޔާނު ބިން ޢުޔަޔުނާ ރިވާކުރެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ބަކްރާމު ބިން ޒައިދު، ޝުޢައިބު ބިން ޚާލިދު ބަކްރުގެ އަރިހުން ރިވާކުރެއްވިއެވެ: ވިދާޅުވިއެވެ:

"އަހުރެން ބޭއްވަހަރު އިރު އޮއްސުމުގެ ކުރިން އަބޫލު ޢާލިޔާގެ ކައިރިއަށް ދީމެވެ. ދެން އެކަކާގޮތާ ވިދާޅުވިއެވެ: 'ސަވަރުގައި ދުވާލުވަނީ މިގޮތަށެވެ.''"

312- ނަސްރު ބިން ޢަލީއްޔު އަލްޖަހްޟަމީ ވިދާޅުވިކަމަށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަހަރުމެންނަށް ނޫހު ބިން ޤައިސް ރިވާކުރެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޢަޠާއު ބިން އަބީ ސަޢްވާދު ރިވާކުރެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ:

[33] މިއީ މުރްސަލް ރިވާޔަތެކެވެ.

"އިރުޝާދުއްސާ ތަނުގެ ދަރަޖައަށް ﷲ عَزَّوَجَلَّ އަށް ހުރުމަތްތެރިވާ ބިރުވެތިވެއެވެ. އެބިރުގެ ހުރުމަތެރި އެބިރުގެ ނޫރެވެ. ﷲ عَزَّوَجَلَّ އަށް ދުވަހަކުވެސް އުރެދިފުނަކަމެއް ނުދަންނަ ބަޔަކު އެބިރުގައިވެއެވެ." [34]

313- އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ބިން އަބީ ބަކުރު އަލްމުތަވައްކިލީ ރިވާޔަތްކޮށްފައިވެއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އިބްނު މަހްދީ، އިމްރާނު އަލްތަޢްޒީރުގެ އަރިހުން، ދަވާރީގެ އަރިހުން، ސާލިމު ބިން އަބީލް ޖަޢުދުގެ އަރިހުން، މަޢުދާނު ބިން އަބީ ޠަލްޙާގެ އަރިހުން، އަބޫ ދަރުދާ އަލްޔަޢުމަރީގެ އަރިހުން، ޢަބްދު ﷲ ބިން ޢަމްރުގެ އަރިހުން ރިވާޔަތްކޮށްފައިވެއެވެ: އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ:

"ﷲ عَزَّوَجَلَّ ހެޔޮލަބަތުން ދިރޭ ބަޔަކު ބޭއްވެވިއެވެ. އަދި މަތިވެރިކަމުންނަށް ކާގެ ދެބައިން ނުވަ ބައިކަމުގައި ލެއްވިއެވެ. އެއިންމުޅިން މަތީލުގެ ނުވަނީ ބަރުކަތްތެރިކަމެވެ. ދިން މަތިވެރިކަމުންވެސް ދިނަބަހަކަށް ބައި އެޅުއްވިއެވެ. ނުވަބައި ޝައިޠާނުގެ ދުވާލު އެއްވެސް ފުރުޞަތެއް އަދި ބޭނުންކަމަކާއި ޙިސާބުކަމުގައި ވާވަތަކަށް ޢިއްޒަތްތެރިކަމެވެ. އެއްބައި އެކަތުގެ ޙިއްސާމަތިކަމުގައި އިނގިރޭސި ބަލަހާކަމުގެ ކަނޑައެޅިގެންވާ ބައެވެ. އަދި ދިރުނުވެރިކަ އިންސާނުންނަށް ދިރަބައިން އެކަތުގެ ބޭއްސުއްވިއެވެ. އެހެންވެސް ނުވަ ބައި ދިރުނުވެރިކަމުގައި، އަދި އެއްބައި އެވި އިންސާނުކަމުގައި ލެއްވިއެވެ. އިންސާނުންކަށް އެއްވެސް ދަރިތަކާ އުފަންވާނަމަ، ދިނުނަށްކަން ނުވަ ދެނަ އުފަންވެގެން ދެނުވި ނުވެއެވެ. އަދި އެކަތުގެ އިންސާނުންވެސް ދިރަބައިން ބޭއްސުއްވިއެވެ. ނުވަ ބައިކަށް ނުވަ ބަތަކު ޔައުޖޫޖު މައުޖޫޖުގެ ދިރުނުކަމުގައި ލެއްވިއެވެ. އަދި އެކަތުގެ ބަތަކު ދުނިޔޭ ހުރިހާ އިންސާނުންނެވެ.

[34] މިއީ ފަރުދީ ރިވާޔަތެކެވެ.

﴿وَٱلسَّمَآءِ ذَاتِ ٱلۡحُبُكِ ۝٧﴾ [الذاريات: 7] (މާނައީ: އަދި މަގުތަކުގެ ވެރި އުޑުގަނޑުއްވާ ވަބީކުރައްވަވެވެ.) އެނަގަތްތޯދާ ވިދާޅުވިއެވެ: އެބައީ: ހަމަސް އުޅެވެ. އަދި ބަރަސްތުލު ބުރުމަސްޕިރިވެގެންވާ ޖަރުސްވާއި ދިމާވާގޮތަށް ވަޒީއެވެ."

314- އަބޫ ބަކުރު ﷲ މުޙައްމަދު ބިން ޙަޖްޖާޖު އަލްމަރްވަޒީ ވިދާޅުވަނިކަން އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫ ބަކުރުއްބަރުލާން އަލްމުތަޠައްވިޢު ކިޔައިދެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫ ޢަބްދު ހުމައިދު ބިން އިބްރާހީމް އަލްޖަރާޙީ، ޢަލީ ބިން ޖަޢުފަރު ބިން ބަޝީރުގެ އަރިހުން، ހުނަރުވެރިޔާގެ ބަހުގެ އަރިހުން، ހުނަރުވެރިޔާގެ ޚާދިމު އަރިހުން ކިޔައިދެއްވިއެވެ: ހުނަރުވެރިޔާގެ ދަރިންނަށް ވިދާޅުވިއެވެ:

"އޭ ދަރިންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުންނަށް ކަމެއް ކުރިމަތިވެއްޖެނަމަ، ނުވަތަ ކަމެއް ދަތިވެއްޖެނަމަ، ފަހެ ޖެހިލުވެގެންވާ ޙާލު، އަދި ޖެހިލުވެގެންވާ ޙާޖަތްތެރިވީމާ -އަހަރެންނަށް ލިޔެ: އަދި ޖެހިލު ތަންމަތްތަކުގައިވާގޮތް ވިދާޅުވިނަމަވެ- ފެންވި ތިޔަބައިމީހުންނަށް މަޤާލު ޚަންނާމުގެ. އަދި އަންހެނާ އޮޅާގައި ނުކޮށްލާށެވެ. ދެން ﴿وَٱلشَّمۡسِ وَضُحَىٰهَا ۝١﴾ ސޫރަތް ހަތްދަރަޖު ކިޔާށެވެ. އަދި ﴿وَٱلَّيۡلِ إِذَا يَغۡشَىٰ ۝١﴾ ސޫރަތް ހަތްދަރަޖު ކިޔާށެވެ. ދެން އުޅަންދަރު ކިޔާށެވެ: 'اللهمَّ اجْعَل لِّي مِنْ أمْرِي هذَا فرَجاً' (އޭ ﷲ އެވެ! އަހުރެންގެ މިކަންތަކުން ސަލާމަތްވާނޭ މަގެއް ފަހިކޮށްދެއްވާނދޭވެ.) ފަހެ ދުރަތަމަ ރޭ، ނުވަތަ ދެވަނަ ރޭ، ނުވަތަ ފަސްވަނަ ރޭ -އަހަރުންނަށް ހިތާމައިން ނުވަތަ ހަތްވަނަ ރޭ ރައުނާ ފެން ވިދާޅުވިއެވެ- އޭނާގެ ނިދިގައި މިހާރު އަހިސް ބުނާނެއެވެ: 'ތިޔަކަމުން ސަލާމަތްވާ ނިކުންނާނޭ ގޮތަކީ މިވެނި އެވެނި ގޮތެވެ.'

އަބޫ ނަޞީރު ވިދާޅުވިއެވެ: 'ދެން އެއްފަހަރެއްގައި އަހުރެން ވަރަށް ބޭޒާރު ބަލިވެ ވޭނުއްގައި އުޅެނީމެވެ. އަދި އެއަށް ފަރުވާކުރާނެ ގޮތެއް އަހުރެންނަކަށް ނޭނގުނެވެ. ދެން މިބާވަތުގައިވާ ގޮތަށް އަހުރެން ޝާކީވީމެވެ. ދެން ފުރަތަމަ ރޭގައި ހުވަފެނުގައި ދުށީމުން އައެވެ. އެތަނުން އެކަކު އަނެކަކަށް ބުނެދިނެވެ: 'މީނާގެ ހަށިގަނޑުގައި އަކުރުލިޔެގެން ޝިފާލިބޭނެވެ.'

ވިދާޅުވިއެވެ: 'ދެން އޭނާ އަހުރެންގެ ހަށިގަނޑުގައި އަކުރު ލިޔަން ފެށިއެވެ. ދެން ބޮޑުގެ ބައިކަން ފެނިހިނދު ބުނެދިނެވެ: 'މިތަނުގައި ކިޔާމާ ޖަހާނެވެ. އަދި ބުނުއްވާނެވެ. އެކަމަކު 'އިޤްރަޢު' ބަސްނުލިޔުނެވެ.' ދެން އެތަނުން އެކަކު ބުނެދިނެވެ: 'އަދި އެއާއިއެކު ﴿وَالتِّينِ وَالزَّيْتُونِ ۝١﴾ ވެސް ޖަމާކޮށްލުން ލިޔުއްވާށެވެ.'

ވިދާޅުވިއެވެ: 'ދެން ހެނދުނުވިހިނދު އަހުރެން ސުވާލުކުރީމެވެ: 'އިޤްރާއުއަކީ ކޮބައިކަމެއްތޯއެވެ؟' އެމީހުން ބުނެއްޖެވެ: 'އެއީ ޤުރުއާނުގައި (ސޫރަތް) ގައެވެ. ނުވަތަ ބިޔާވާ ޖަހާ އާޔަތް ހިފެހެއްޓުމަށް ބަސްނުކުރާ އެއްކަލެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: 'ދެން އަހުރެން ބިޔާވާ ޖެހިލީމެވެ. އަދި ﷲ عَزَّوَجَلَّ ގެ އިޙުސާނުފުޅުން އޭގައި އެދިހަކަށް ޝިފާ ލިބިގެންދާ ބާރުގައި ވަރަށް މިއަދު އަހުރެން މިހިރީ ކިޔާދާ މިހާރު ހެޔޮވީއެވެ.'"[35]

315- އަބޫބަކުރު ބިން ޒައްޔާދު އަލްބާހިލީ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަހުރެންނަށް އަބޫ ޝައިޚު ޢިކްރިމާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހުރެންނަށް އިބްނު މިސްޢަރު ހާރޫނާ ވިދާޅުވިއެވެ:

---

[35] މިއީ ޙަސަން ބުނާ ގޮތުގައި ބާރުލެވުނު ސަނަދެއް ކަމުގައި ރިވާކުރާ ޚަބަރެކެވެ.

"އަހުރެން ސުފްޔާނުގެ ބިން ޢުޔައިނާގެ އަރިހުގައި، މިނާގައި ހުރި އެކަލޭގެފާނުގެ ކޮޓަރިގައި ވީމެވެ. ދެން (އެކަލޭގެފާނުގެ އަޚާ) މުޙައްމަދު ބިން ޢުޔައިނާ ވަޑައިގަތެވެ. އެއިރު ސުފްޔާނު އިންނެވި މިސްކީނުންނާއި ވާހަކަދައްކަވާތެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނު (އެބަހީ: މުޙައްމަދު ބިން ޢުޔައިނާ) ބޮޑުވެ ކަންވާރުއްގައި ޖެއްސަވާ، ހިތާމަވެއިގެ ރޮގަވާން ގޮވާލެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ:

'(ގެންބައިތުގެ މާނަ) ހަމަކަށަވަރުން ދާއިމަން ދުނިޔެންނާ ކަހާލު ވަޒަންކުރެވޭމާ ބަދަލުވެރިވުމަށް، ދުނިޔެންނާ ކަހާލުވެ ﷲ ގަންދީ ބަދަލު ވަޒަން ނުކުރައްވާނީމާ.'

316- އަބޫ ޢަބްދި ﷲ (އިމާމް އަޙްމަދު) ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ:

"އަހުރެން، މުޙައްމަދު ބިން ޢުޔައިނާ ކައިރީގެ ޖިނާޒާ ޙައްވައިގެން ވަޑައިގެން ސުފްޔާނު ބިން ޢުޔައިނާއަށް ވަޢުޡު ނަޞޭޙަތްދެއްވާތަން ދެކުނީމެވެ."

317- އަބޫ ބަކުރު ބިން ޚައްލާދު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަހުރެންނަށް އިބްރާހީމުގެ މިޞްރު ކިޔާދިނެވެ:

"ބަޞްރާގެ މިންބަރު މަތީ ހުންނަވާ ޢުބައިދު ﷲ ބިނު ޙަސަން ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ:

'(ގެންބައިތުގެ މާނަ) އުފާވެރިކަމުގެ ނަސީބުތަން ޖެހިލުމާއި ފަސްޖެހުމަކީ ކަމެއްގެ، ކަންތައްތަކުން ފެންބޮޑު ޖަހާއި އުފާވެރިކަމަކީ ބޮޑުކަމުގެ ގޮތުންނެވެ.'"

318- ސުލައިމާނު ބިން ދާވޫދު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަހަރެމެންނަށް ޙައްމާދު ބިން ޒައިދު، މާލިކުގެ އަރިހުން ރިވާޔަތްކުރެއްވިއެވެ: ވިދާޅުވިއެވެ:

"މީހަކު އަލްޙަސަނަށް ދެންނެވިއެވެ: 'އޭ އަބޫ ސަޢީދެވެ! ކުއްތާއާއިމެދުގައި ދިނުމުކުރާވޭ ވާހަކައެއްކަމުގައިވާ: އާދި އޮންނަ ގޭގެ އަހުލުންގެ އަޑުއިން ކޮންމެ ދުވަހަކު ޓުރާޖެއްގެ މިންވަރު މަދުވާނެކަމުގައިވާ ވާހަކަ ދެކެނީތޯއެވެ؟ ވިދާޅުވިއެވެ: 'އެފަދައިން ދެކެމު. ކުރުވިފައިވެއެވެ.' ދެންނެވުނެވެ: 'އޭ އަބޫ ސަޢީދެވެ! އެއީ ކިހެއްވެތޯއެވެ؟ ވިދާޅުވިއެވެ: 'އެއީ މުސްލިމުން ބުރުގެންނުވުމުގެ ސަބަބުންނެވެ.'"

319- ސުފްޔާނުގެ ތެރެއިން މީހަކު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަހުރެންގެ ބައްޕަ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ:

"ސުފްޔާނު، އަލްބަޞްރީގެ ގާތަށް ވަދެވަޑައިގެންނެވިއެވެ. ދެން އަލްބަޞްރީ އެކަކާގެ ފާނަށް ދެންނެވިއެވެ: 'އަހުރެންގެ ހިތުގައި އުމުރާނުގެ ފާނަށްމެދުގައި ކަމެއް އުޅެއްޖެއެވެ.' އެހިނދު ސުފްޔާނު ވިދާޅުވިއެވެ: 'އެފަދަކަމެއް މިބާގެ ހިތުގައިވާނަމަ ފަދަ ނަރުދަނާކަމެއްގެ އަހުލުވެރިންގެ ދެކެވިންނެވެ.' އެހިނދު އަލްބަޞްރީ ކުރިއަށްއަރާނެ ސިއްރުވެދިޔައެވެ. އަދި ބުނެފިއެވެ: 'މިބާ މިއަދު ބުނިބަސް އަސުއްރާ ގޮތަށްވެސް ތިބާ ގެއްލިއްޖެއެވެ.' ސުފްޔާނު ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަހުރެން ބުނިބަސް ދުރުއްސާން މިބާއަށް ދަލީލެއްކަމުގައިވާތީއެވެ. اللّٰه سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى ވަޙީކުރެއްވިއެވެ: ﴿كَزَرْعٍ أَخْرَجَ شَطْـَٔهُۥ فَـَٔازَرَهُۥ﴾ [الفتح: 29] (މާނައީ: 'އެއީ ކަކުނިބުރިއްގެ ފަތްތަފާ ގޮވާލިފަދައެވެ. ދެން އެ ގޮވާރެގެއްސާ ކަރަކަޑިޔަށެވެ) އެއީ ތިބާގެ ބޮޑުބެބޭގެ ދަރިއެވެ. (އެބަހީ: ރަސޫލާ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ އެވެ.) ﴿فَٱسْتَغْلَظَ﴾ (މާނައީ: ދެން އެ ގޮވާރެގެއްސާ ފަރުވާ ގަދަވިއެވެ.) އެބަހީ: އަބޫބަކުރުއެވެ. ﴿فَٱسْتَوَىٰ عَلَىٰ سُوقِهِۦ﴾ (މާނައީ: އޭގެ ތަނޑު ހުރި ގަސްދަނޑި ސީދާވެ ކޮޅަށްނެގިއެވެ.) އުމަރު ބޮޑުވި ހަތްކާތެވެ. ﴿يُعْجِبُ ٱلزُّرَّاعَ﴾ (މާނައީ: ގޮވާލުކުރާ ދަނޑުވެރިން ފުރަބިތަކުން ހަދައިރާން

ކުރުވަފުންނެވެ.) އުޅުމާންނެވެ. ﴿لِيَغِيظَ بِهِمُ ٱلْكُفَّارَ﴾ (މާނައީ: އެއުރުންނަށް، ކާފަރުން ރުޅިއެރުވުމަށްޓަކައެވެ.) ޔަޒީދެވެ' ވިދާޅުވިއެވެ: ދުން ޢާންމާގެ ކިބައިން ރުޅިވެރިކަން ފެނިއްޖިއެވެ. -ނުވަތަ ވިދާޅުވިއެވެ- ރުޅި މަޢިތިރިވިއެވެ. އަދި ބުންޏެވެ: 'އަހުރެންގެ ހިތުގައިވެ ކަންތައް މިހާރު ހިފާނުވައްޖެއެވެ.'"

-320 އަހުރެންނަށް އަބޫލް ފަޟްލު އައްސިމްސާރު ކިޔައިދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: ބިޝްރު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަހަރުމެންނަށް މުޢާފާ ބިން އިމްރާން، އައްބަސުރު ބިން އަބީ މަރުޔަމުގެ އަރިހުން، ޙަބީބުއްޝަހީދުން ބިން ޖުބައިރު ބިން ނުފައިރުގެ އަރިހުން ރިވާކުރައްވައެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ:

"الله ގެ ރަސޫލާ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ ހިރާ ފަރުބަދަޔަށް އަރާވަޑައިގެންނެވުމުން އެފަރުބަދަ ގުޑައިގަންނާލިއެވެ. އެހިނދު ބަދީޢުކުރުއްވިއެވެ: 'ހިރާ ފަރުބަދަ ހުރިތާގައި ތާބިތުވާށެވެ! ތިބާގެ މަތީގައި ނަބިއްޔެއް ނުވަތަ ޞިއްދީޤެއް ނުވަތަ ދެމީހުން ޝަހީދެއް މެނުވީ ނުވެއެވެ' -އެބަހީ: އުޘްމާނު ބިން ޢައްފާނެވެ.-"[36]

-321 އަހަރުމެންނަށް ސުލައިމާނު ބިން ދާވޫދު ރިވާކުރައްވައިފައެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޙައްމާދު ބިން ޒައިދު ރިވާކުރައްވައިފައެވެ: އަހަރުމެންނަށް އައްޔޫބާއި ހިޝާމުއާއި ދިބީން ޙަފްސާ، މުޙައްމަދުގެ އަރިހުން، ޢުބައިދާ ބިން ޢަމްރުގެ އަރިހުން، ޢަބްދު الله ބިން ޢަމްރު رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا ގެ އަރިހުން ރިވާކުރައްވައިފައެވެ: ޢަލީގެ ގޮތުން ވިދާޅުވިއެވެ:

"އަހުރެމެން އައްޝިއްރީޤުވެ. ތިބާބައިމީހުން ޢަލީގެ ގޮތުގައި ދިމާވެއްޖެއެވެ. އުމަރު އަލްފާރޫޤު، ދަރަނިފުށާ ދަޅުކުވެ. ޢަލީގެ ގޮތުގައިވެސް ތިބާބައިމީހުން

---

[36] رواه أبو داود: 4648، والترمذي: 3757

ދިމާކޮށް ދިޔައެވެ. އަދި ޢުޘްމާން ބިން ޢައްފާން، ދުނިޔޭގެ ވެރިޔާއެވެ. އުސާމާގެފާނުގެ ނަންފުޅާ ތިޔަބައިމީހުން ދިމާވެއްޖެއެވެ. ރަސްގަޅުން ދުނިޔަބިތުން އުސާމާގެފާނަށް ދެއްވުނުވެ. އުޅުނީ އުސާމާގެފާނު ޤަބޫލުކޮށްލެވުނީ އަނިޔާވިބޭނުމާ ހުކުމަކިއެވެ. މުޤައްދަސް ބިމުގެ ދުރަސްކަތުންނުވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެން ދުންނިޔާވެސް 'އުތުބާފުޅުންގެ އަސްޙާބުބުންގެ ނަންބަޔަށް ގެންނެވިގޮތަން އުތުބާފުޅުގެ ނަން ކަލޭގެފާނު ނުގެންނަވާނަންތޯއެވެ؟ ވިދާޅުވިއެވެ: 'މުޢާވިޔާއި އުސާމާގެފާނުގެ ދަރި ހަޟްރުއެވެ. އަދި ސަޢްދުމާއި، މަންޞޫރާއި، ޖާބިރާއި، އަލްމަހްދީއާއި، އައްސައްފާހާއި، އަލްއަމީނާއި، ޤާހިރަށްމަކާގެ އަމީރުވެ.'

މުޙައްމަދު ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަދޫބު ޖާބިރު ވިދާޅުވެއެވެ: 'މުޢާވިޔާއަށްފަހު އުންވަ ފުރަތަމައަންގެ އަމީރަކީ ސައްފާހެވެ.''

322- ބައެއް ޝައިޚުން އަހުރެންނަށް ކިޔާދެއްވިއެވެ: ބިޝްރު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަޑުއިވިމެވެ:

"މިހަކު ޢުމަރު ބިން ޢަބްދިލް ޢަޒީޒުގެ ކުރިފުޅުމަތީގައި އުސާމާގެފާނަށް މަދަރަސާ ކާނާ މަޑުކޮށްލާހިއެވެ. އެހިނދު ޢުމަރު ކާނާއަށް ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަހުރެންގެ ނަފްސުން އަހުރެންނަށް އެނގޭކަންތައް މިއާ ދުނިޔޭގައިވީނަމަ އަހުރެންގެ މޫނަށް ބިމާ ބަދާލާފަސްނުދީމެވެ.''

323- ސައިބާނު އަލްއުބުއްލީ އަހަރުމެންނަށް ކިޔާދެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫ ހިލާލު ކިޔާދެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޢަބްދު ﷲ ބިން ޢުބައިދާ ކިޔާދެއްވީމާ ވިދާޅުވިއެވެ: ކަޢްބު ވިދާޅުވިއެވެ:

"އެއްވެސް އަޅަކު ﷲ ގެ ބަސްނަރުދުގައި ޤަދަރު ވަރިވެއްޖެނަމަ، އެމީހެއްގެ ދައްކަން ބަޔާވެރިކަން ގަދަފަދަވުން އިތުރުވާ ބާރުގައި ވެސްނީ ނުވެއެވެ. އަދި އެމީހެއްގެ ރިޒުޤުން އެބައި ރިސާލަތުކުރާ ގޮތުގައި ދުނިޔެ އެއްވެސް ވަގުތު ވަނީކަމެއް ނުދެކެމެވެ."

324- އަހުރެންނަށް އަބޫބަކުރު ބިން ޚައްލާދު އަލްބާހިލީ ކިޔައިދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ:
ޔަޙްޔަލްޤައްޠާން ބިން ސަޢީދު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ:

"ހިޝާމު އައްދަސްތުވާއީ ދިރާ ބަޞްރާއޭ ނުވަތަ ދިރުމި ބަޞްރާއޭ ކިޔައިދެއްވައިފިނަމަ - އިބްނު މަހްދީ ވިދާޅުވިއެވެ:- 'އޭގެ ސަބަބަކީ (ފަހުރުވެރިވާ ޝާޢިރުކަމާއި) ވަރުގަދަކަމާކަން އެކަށީގެން ބިރުވެރިވެފައިވާކަމަށް އަހުރެންނަށް ހީވެއެވެ.' ދެން ހިޝާމު ވިދާޅުވިއެވެ: 'މިބަޔަކީ ހިތްވަރުން ހިތްހިތަށް މީހުންގެ ދޮރުތައް މިހާރު ފިލިގަނޑާއިވާކަމަށްތޯ؟' (އެބަހީ: މިދުވަސް ރިއްޔާ ބަޔަކީ އެކަށީގެން ފިޔަވައިފައިވާ އެބަހީ ބައިވަރު ބޭކަލުންތަކެއް ހިތާމައާ މިހާރު ބިރުވެރިގަތިތަކެއް ހުރިހައި މުޅިން ހުރިހަމަކޮށްލާތޯ.)"

325- މުޙައްމަދު ބިން ޢަބްދުއްރަޙީމް އަލްވަރްރާޤީ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ:
އަހަރެންނަށް މުޙައްމަދު ބިން ސުލައިމާން އައްނަޙްވީ، ޙުރާމު ބިން ސަލްމާން، ބަކާރު ބިން ދުނައިލްގެ އަރިހުން ކިޔައިދެއްވިއެވެ:

"ވާސިޠުގައިހުރި އިބްނު ހުބައިރާގެ ގަސްރުވަޒީރުގެ ކައިރިން އަލްޙަސަން ހިންގާވާފައި ވަޑައިގެންނެވިއެވެ. ދެން އެގަސްރުވަޒީރު ވަޒަރިގެން، ވަޒީފާއާ ހުރަސް އެއްވެފައިވާ މީހުންތައް އެކަށީގެން ހުރިވަޒީރިގެންނެވިއެވެ. އެއީނދު ވިދާޅުވިއެވެ: 'އެމީހުން ބިނާ ކުރިތައް އަގައިގެން، ބާވަތްތަކާ ހުރިހަތިއެވެ. އެމީހުން ފިރިކަންތައް އެދުނެވެ. އަދި އަލްއާޚިރާތަށް ވިހާލިއެވެ. އެމީހުން ބޮޑުކޮށްގަތުމަށް ސަލާމަތްކަމާއި އެކުގައި ވަނިކޮށް އަމިއްލައަށް ބަލާއަށް

ހުރަހެޅިގަތެވެ. އެމީހުން އުފާފާގަތިކަން ހޮދަން އަވަސްވެގަތެވެ. ދެން އެމީހުންގެ އަޑުތަކަށް ބާޠިލުކޮށްލިއެވެ. އަދި އެމީހުންގެ މަތީގައި ތިބި ޖަޒުދުރުވިޔަތާ މީހުން (އެބަހީ: ވެރިން) ދެކެ އެމީހުން ބިރުގަތެވެ. އަދި އެމީހުންގެ ދަށުގައިވާ ބަންދުގެ އަހުލުވެރިންނަށް އެމީހުން އަނިޔާވެރިވިއެވެ. އެމީހުންގެ އަސްކަރަކަން ކާނިދި މަސްވަރަކާނުތާ، އެމީހުންގެ ތިރީން އަނަޔާވަކާނުލިއެވެ. އެމީހުންގެ ގަނޑުވަރުތަކުގައި ވަރުގަދަކާޝް، ޤަބުރުތަކަށް ހަނިކާނުލިއެވެ. އެމީހުންގެ ތެރެއިން މިހަރު އެނގޭ ބަނޑުގައިވާ ތަކެތީގެ މައްޗަށް ވިރިގެން ހުރެއެވެ. އެއީ އެއާ ޢަމަލުކޮށް އެއްކަލި ތަކެއްޗަކީ ޙަރާމް ތަކެތި ކަރުގައިވާ ޙާރުގައިއެވެ. އެއާގެ ހިތުންނަކީ މަޢާމުނިވިޒާ ބައެކެވެ. އެއާގެ ކާފިތަކެއްޗަކީ ޙަރާމް ތަކެއްޗެވެ. ހިތިއެއްޗަކަށްވާނީ ފާރި އެއްކަލި ގެންލިއެވެ. ފިނިއެއްޗަކަށްވާނީ ހުރި އެއްކަލި ގެންލިއެވެ. ހިލާ އެއްޗަކަށްވާނީ ތަށިއެއްކަލި ގެންލިއެވެ. ދެން ބަނޑުފުރިފުރިގެން މިހާ ވަރުލިޔުލި ހުރެއެވެ. (ދެން އެއާ ޒާލިމުންނެވެ) އާ ޤާރިޢާއެވެ! ކަލޭމެން ހަލާކުވުމެވެ. ނިކަން ހަޖަމުކުރާ ބަނޑެއް ގެންސްބަލާށެވެ. އަހުރެންނަން ބަޔަށުކުރާ ބަނޑެއް ގެންނާށެވެ. ހަލާކުވުމެވެ.' އާ މިހިރަ އާދަމުގެ ގަދަ ދަރިފާއެވެ! ކަލޭމެން ހަލާކުވުމެވެ. ކަލޭ މިއަދު ހަޖަމުކުރަން ފުނޑުފުނޑުކުރަނީ ކަލޭގެ ޢަމަލުތަކާއި ބައްދަލުވެފައި ކަލޭގެ އަޅުފުނ ނިމިގެންދާހިނދު ހިސާބަށާއި ސުވާލުކުރެވެއި ކަލޭ ބައްދަލުވުމަށްޓަކައެވެ.''

326- އަބޫބަކުރު ބިން ޢައްޔާޝް އަލްޙަނާޠީ ވިދާޅުވެފައިވާކަމަށް އަލްމަރޫޒީ ބުނެއެވެ:

"އިބްރާހީމް ބުނެއުޅެއެވެ: 'ޢިލްމުވެރިން ޙަދީޘްކުރުމަށް ޢިބާދަތެއް ކަމުގައި ދެކެއެވެ.''"

327- ބިޝްރުގެ އަރިހުން މިހާރު ޙާރިޘުންކޮށް ބެއްލެވުމެވެ: އަބޫ ﷲ ބިން ޙަމްބަލް ވިދާޅުވެފައިވާ ކަމަށް އަލްމަރޫޒީ ބުނެއެވެ:

"ސުފްޔާނަށް ހުރަހެއްޖެހިޔާ (އެބަހީ: ފުރިކަލުގެ ވަޒީފާތަކަން ވަންނަ މީހާ)، އޭނާ ތަދްބީރެއްކޮންގޮތަކަށްކުރުމުގައި ވެސްމެ ނުވެއެވެ."

328- އަބޫ ބަކްރި ﷲ (އިމާމް އަޙްމަދު) ގެ އަރިހުން އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ.
(ބަޣުދާދުގެ ޤާޟީ) އިބްނު އަލްޖަދު (ފުރިކަލުގެ ވަޒީފާތަކަން އަންނަނަން ހިތްވަރުދީ) ދެއްކި ވާހަކަތަކެއް އެކަށީގެންނަން ދިރުކުރުކުރުވުނުވެ- ދެން އަބޫ ބަކްރި ﷲ ކާފިއިސްތުކުރައްވާ ވިދާޅުވިއެވެ:

'އޭނާ ކަމުކުން އެވަނީ ބަލާޢެއްސުވި އިމްތިޙާނުކުރުވިފައިވެއެވެ. ދެން އެހެން މީހުންވެސް އޭގެ ތެރެއަށް ވައްޓާލަން ދެނުވެސް އޭނާ ބަންދުކޮށްލެވޭން ނުކުރެއެވެ.' އަދި ވަރަށް ހަރުކަށިކޮށް އެކަށީގެން ވާހަކަދެއްކެވިއެވެ. އަދި ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަލްޖަދުޤާޟީއަށްވުރެ ކައިރީގައި އޭނާ ދެމިހުރެއްޖެއެވެ. އޭނާއަށް ހަޤީޤަތު ވިއްކައިފުވަން ދޮންދޮންވެ.'"

329- މުޙައްމަދު ބިން ސައްބާޙު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ:
އަހަރުމެންނަން ސުފްޔާނު ޚަބަރުދީއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަބޫ ބާޖިލް ވިދާޅުވިއެވެ:

"ޔާރާއި ދުނިޔާގެ ޖިންނާ ބުރަބޭނުވެއްޖެއެވެ.' އެމީހުން ދެންނެވިއެވެ: 'އާ އަބޫ ބާޖިލް! މިއީ ޔާރާތެވެ. (އެބަހީ: ޔާރަން އުޅުން އުނދަގޫވެއްޖެކަން އުނިވެއްޖެއެވެ.) ދެންކަލޭ ދުނިޔާވީ ޔާރާއްބޮއެވެ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'އެހެނީ މިޔާ އެއްޗެސް ކަމަކަށް އަޅައިގަތްކޮށްވާހިދު، ކޮންމެވެސް ފުރިހަމަ އެކަމެއްކުރަން ތިބާގެ ވައްކަން ކުރިއަރައިގެން ބޭސްފައިވާ ބާރުގައި ވެސްމެ ނުވެއްޖެއެވެ.'"

330- މުޙައްމަދު ބިން ސައްބާޙު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: ސުފްޔާނު ވިދާޅުވިއެވެ:

"ޖަދަލުތަކެއް ތަފާތުވެގެންދާ ޒަމާން ތިޔަބައިމީހުން ގެންނަވައި ގެންދެވޭނީ ކިހާ ދުވަހެއް ވަންދެންހެއްޔެވެ!؟ ތިޔަބައިމީހުން ވަޢުޡު ނަޞޭޙަތްދީ މީހުން ވަޢުޡަބިލުކުރުވައިދިނުމެވެ. ތިޔަބައިމީހުން ހުއްޖަތް ގަސްދުޖެހޭ ޖަދަލުތަކާއްޖަރައްވެ. އުމީހުންނަށް ނަޞޭޙަތްދީނުމެވެ. އަދި އުމީހުންނަށް ހަނދުމަކޮށްދިނުމެވެ."

331- އަދިވެސް މުޙައްމަދު ބިން ބަކްކާރު ވިދާޅުވިކަމަށް އަހަރެން އަޑުއިވިއެވެ:

ސުފްޔާން ވިދާޅުވިއެވެ:

"އަބޫޙަސަން، އުމަރު ބިން ޢަބްދިލް ޢަޒީޒް ވިދާޅުވިއެވެ: 'ދަރިންނޭވެ! ހަމަކަށަވަރުން އެންމެ ބޮޑު ނަގާންކަން، އަދި އެންމެ ބޮޑު އުނދަގޫ ކަންތައް އަދި ވަނީ މީހާގެ ކުރިމަތީގައިއެވެ. އެއިން އެއްވެސް ކަމެއް އަދި މީހާ ކަޑައެއް ނުކުރެއެވެ. ﷲ ގަސްދުކޮށް ބުނަމެވެ! ކާންބޯންވެސް އުކާލަމެއް މީހާގެ ހަމަޖެހުން ފެންނާނެއެވެ. ނަގާވެ ސަލާމަތްވެވޭނެވެ. ނުވަތަ ހަލާކުވެ ފަނާވެގެންނެވެ. ދުނިޔޭގެ މައްސަލަ ހުރަހެއް އެންމެ ފަހު ދުވަހުގެ ގެއްލުމެއް ދުވަސްހާވެ."'

332- ޤަބީސާގެ ބައެއް މުޙައްދިޘުން ވިދާޅުވިކަމަށް އަހަރެން އަޑުއިވިއެވެ:

އަހަރުމެންނަށް ޢުތުބާ ޙިކާޔަތްކޮށް ވިދާޅުވިއެވެ:

"މިހާރު އަބޫޙަސަންގެ އަރިހަށް އައިސް ދެންނެވިއެވެ: 'އޭ އަބޫ ސަޢީދެވެ! މިހާ ގަނޑުންނާއި ހަދީސްކުރައްވަނީހެވެ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'ޙަސަނގެ ހަދީޘްތަކެވެ.' އޭނާ ދެންނެވިއެވެ: 'މީހާގެ ބާރު ހަދީސްކުރައްވަނީހެވެ؟' އެހިނދު އަބޫޙަސަން ހިނިވަރުކުރައްވަމުން ވިދާޅުވިއެވެ: 'މިހާ މިއަދު އެއީ އަޅުގަނޑުގެ ބާރުގެ ވާހަކައެވެ.' ދެން ވިދާޅުވިއެވެ: 'ނިކަން ބުނެބަލާށެވެ! ޢަންތަރުގެއި ދުއްވާފައި ދިޔަ ބައެއްކެވެ. ދެން ކަނޑުމަތިން ދުވަސްތަކާ ދުރުވި ބިއްޔަރައިގެން

ދިޔައެވެ. ދެން ކޮންތޯ މީހަކު އަޅުޤުރުން ތަކުލީފުގަނޑުއްގައި އެމީގެ ނަރުޙުތަކެވެ. މިހާރު ބަހަކު ވާނީ ކޮން ގޮތެއްގައި ހެއްޔެވެ؟' އޭނާ ދެންނެވިއެވެ: 'ވަރަށްވެސް ބިޔަ ގޮތެއްގައެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަހުރެންވަނީ އުމުރުންނަށްވުރެވެސް ދަށް ގޮތެއްގައެވެ.'"

333- ޙަރްބާ އަލްޖައްޒާރު ވިދާޅުވަނީކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ:

"މިހާރު ބައެއްމީހުން މިހާރު ސަލާމްކުރާތީއެވެ. އެއީ އޭނާ ބުންޏެވެ: 'ޖިހާދުގެ ކިބައިން ކިހިނެއްތޯއެވެ؟' ދެންނެވިއެވެ: 'ފާރިހު ވަރަށްކަމުގެބޮޑުވެ.' އޭނާ ބުންޏެވެ: 'ކާކުގެ ކައިރިގައިތޯއެވެ؟ ތަސްބީޙުތަކަށްވުރެ މިހުންގެ ކައިރިގައިތޯއެވެ؟' ނުވަތަ މިމާނައިގެ ވާހަކައެކެވެ."

334- ބަސްރާގައި ހުރި ސުއިޒާއް ވިދާޅުވަނީކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ:

އަހަރުމެންނަށް ޢަލީމުދާ ކިޔާދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ:

"މިހާރު އަލްޙަސަނުގެ އަރިހަށް އައިސް ދެންނެވިއެވެ: 'ޙީބާ ހުސްދުން ކިހިނެއްތޯއެވެ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަހުރެން ހުސްދުންކަމަކީ ދުނިޔޭގަތުމެއްގެ ފުދުގައިއެވެ. އަހުރެންގެ ފާޑު ފުރުވިގެންވުމުގެ ނިޔުމަތެވެ. އަދި މިސްކީނުންނަށް އަހުރެންގެ ގާތުން ނުފޫނުނަ ކަންތަކެއް އެމީހުންގެ ދީނަށް ކިހުމުގެ ނިޔުމަތެވެ.'"

335- މުޙައްމަދު ބިނު ސަޢީދު ވިދާޅުވަނީކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ:

އަހަރުމެންނަށް ސުފްޔާނު، ސަހަލުގެ އަރިހުން ރަވާކުރައްވައި ވިދާޅުވިއެވެ:

"ޙާތިމު ތަރުސޫސީއާ ވަޙަކަށްދެއްވިން އިންދާ މުޙައްމަދު ބިނު ވާސިޢު ވަޒީރެއްގެ ވާހަކައެވެ. ދެން ދަރުބާން އެތެރެހަށް ވަޑައިގަތުމަށް އިޖާޒަތުދިނެވެ. ދެން

އުމިހުން ތާބިޢީއަށް ދެންނެވިއެވެ: 'މިހުންނަކީ މުޙައްމަދު ބިން ވާސިޢުއެވެ. އުސްތާޛުގެފާނު އުޅުއްވިއެވެ.' ދެން ތާބިޢީ އުސްތާޛުގެފާނު ބަލާ ފޮނުއްވިއެވެ: 'އަހަރުމެންނާއި ކައިރިއަށް މިތަނަށް އަންނާށެވެ.' ދެން އުސްތާޛުގެފާނު ވަޑައިގަތުމަށް ދާންދެން މިހުން ފޮނުއްވަމުން ގެންދިޔައެވެ. ދެން ތާބިޢީއަށް ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަހަރުމެންގެ ގާތަށް ވަޑައިގަންނަވާ އަލްބަރަސަނުގެ ބަޔަކާއި ތިބާގެ މިބަރަކާތާ ވައްތަރުވެގެންވާކަމަށް ތިބާ ހިލްކަރިސީގެއްތެވެ؟ ދެން އުސްތާޛުގެފާނު ސީދާ އާޚިރަތުން ވަޑައިގަންނަވާ އަހަރުމެންނަށް އުތަނުގެ ޚަބަރުދެއްވާ ކަރަމަށެވެ.'"

-336 އަދިވެސް މުޙައްމަދު ބިން ސަހްބާބު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއިވިލެވެ: އަހަރުމެންނަށް ސުފްޔާން ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ:

"އުސްތާޛުގެފާނު (އެބަހީ: މުޙައްމަދު ބިން ވާސިޢު) އާއި މާލިކު (ބިން ދީނާރު) އެއްބަންދުވަޑައިގަތެވެ. ދެން މާލިކު ވިދާޅުވިއެވެ: 'ދިރިއުޅުމުގެ ކުޑަ އެއްޗެއް ލިބި، އެދުވަހުގެ ކާއްޗެ އުމުރަކަށް ލިބިގެންވާ މިހަކާއިމެދު އަހުރެން އުފުންވެރިވާ ދަރިވެރިވަމުވެ.' އަނެއް ބޭކަލަކު ވިދާޅުވިއެވެ: 'ބަނޑުހަމައިރުކަމުން މަތީގައި ހެނދުނުކޮންމެ، ކަމުހާރެކާ، ﷲ އާއިމެދު ރުހިގެންވާ މިހަކާއިމެދު އެއަށްވުރެ މާ ދަރިވެރިވާ އެދުންވެރިވެއެވެ.' ސުފްޔާން ވިދާޅުވިއެވެ: 'އެބަހީ އިބުން ވާސިޢުއެވެ.'"

-337 ނަސްރުއް ބުޚާރީ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއިވިލެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަޙްމަދު ބިން ޢައްބާސް ވައްޔާދު ބިން ސަލްމާދު ކިޔާދެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫ އިސްޙާޤު އިބްރާހީމް ކިޔާދެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫ ނަޞްރު ކިޔާދެއްވިއެވެ: އަހުރެންނަށް ބަޤިއްޔާ ބިން އަލްވަލީދު ބިން ސަޢީދު ކިޔާދެއްވިއެވެ: ސުފްޔާނުއް ޘައުރީ ވިދާޅުވިއެވެ:

"ސުފްޔާނު ބުނު ސަޢީދުގެ ފަރާތުން ޢައްބާދު ބުނު ޢައްބާދަށް، އެއަންގަރު ދަންނައެވެ! ތިބާ ތިޔަހުރީ އަހަރުމެންނަށް ފޯރާފައިވާގޮތުގައި މުޙައްމަދު صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَىٰ آلِهِ وَسَلَّمَ ގެ އަސްޙާބުން އެޖަމާޢަތާއި ބައްދަލުވުމުން ޙައްޤާތެރިކަމަށް އެދޭ ޖަމާޢަތްގައިއެވެ. އެއީ އަހަރުމެންނަށް ލިބިގެންނުވާ އެތައް އިލްމެއް އެބޭކަލުންނަށް ލިބިގެންވާ ބާރުގައިއެވެ. އަދި އަހަރުމެންނަށް ލިބިގެންނުވާ އެތައް ކުރިއެރުމެއް އެބޭކަލުންނަށް ލިބިގެންވާ ބާރުގައިއެވެ. ދެންފަހު އަހަރުމެންގެ ބާވަތު މިފަދައިންވަނީކޮން އެޖަމާން އަހަރުމެންނާއި ބައްދަލުވިޔާ ދެންކޮންފަދަހެއްތޯވެ!؟ އެއީ އިލްމާއި ދުރުވިސްނުން މަދުވެގެންވާ ބާރު، ކާމިޔާބުކަން ކުޑަވެގެންވާ ބާރު، އަދި ހެޔޮކަމަކަށް އެހީތެރިވާނޭ މީހުންވެސް މަދުވެގެންވާ، އަދި މީސްތަކުން ފަސާދަވެ، ދުނިޔެ ކިލަނބުވެގެންވާ ބާރުގައި އަހަރުމެންވަނީކޮށެވެ. ފަހެ ތިބާގެ ދައްކަނަވަސީ އެނގެން ކުރިގެ ގޮތުގައި ހިފެހެއްޓުމެވެ. އަދި ތިބާގެ ދައްކަނަވަސީ ފޮރުވާ ވަންހަނާވެވެ. އެހެނީ މިއީ ފޮރުވި ވަންހަނާވާބުރުގެ ޖަވާބެވެ.

އަދި ތިބާގެ ދައްކަނަވަސީ މީސްތަކުންނާއި އެކަހެރިވޭ، އަދި މީސްތަކުންނާއި އެކުވެރިވުން މަދުކުރާށެވެ. ފަހެ އަޙްމަދު ބުނު ޙަންބަލް ވިދާޅުވިއެވެ: "ދަރިފުޅިކަމުން ދުރުވެ ހިނގާރުވާށެވެ! ހަމަކަށަވަރުން ދަރިފުޅިކަމުގެ ފަޤީރުކަމަކީ. އަދި (ދުނިޔަވީ އުމޫރުތަކުގައި މުދަލުން) އެއްމިއީ ކަސްރާވާ މުއްސަނދިކަމެކެވެ. އަދި މީސްތަކުންނާއި އެކަހެރިވުމުގައި، ނުބައިމީހުންނާއި އެކުވެރިވުމުގެ ނުބައިކަމުން ސަލާމަތްވުމުގެ އަރާމުވެއެވެ".

އަދި ސަޢީދު ބުނު މުސައްޔަބު ވިދާޅުވިކަމުގައިވެއެވެ: "މީސްތަކުންނާއި އެކަހެރިވުމަކީ ޢިބާދަތެކެވެ".

ފަހު މިސްތަކުން އެކަކު އަނެކަކާއި ބައްދަލުވުމުގެނަމަ އެކަކު އަނެކަކުގެ ކިބައިން މަސްލަހަތާއި ފައިދާ ހާސިލުކުރުމަށް ދިޔައެވެ. އެހެންއެކަމަކު މިއަދު އެކަކަށްތަކަށްވެސް ފިލައި ނިމިގޮސްފައިއެވެ. އަދި އަހަރުމެންނަށް ފެންނަގޮތުގައި ސަލާމަތްކަންވެސް އެމީހުން ދޫކޮށްލައިގެންނެވެ.

އަދި ނަމަނަމަ ވެރިންނާއިމެދު ހުރިހާކަމެއް ދުރުވާށެވެ! އަދި އެމީހުންނާއި ކައިރިވުމާއި، އަދި އެއްވެސް ކަމެއްގައި އެމީހުންނާއި އެކީގައި އުޅުމުން ދުރުވާށެވެ! އަދި 'ތިބާ ސަލާމަތްތެރިވުމުގެ ސަބަބުން އަހިއާވިބުމުންދާ މިހާރުގެ ކިބައިން އަހިއާ ދިޔާ، ނުވަތަ އަހިއާއެއް ހުއްޓުވާނީ' މިބާއަރު މިހެން ބޮޑުވުމުގެ ސަބަބުން ގެއްލުންތެރިވުމުން ހުރިހާކަމެއް ރައްކާތެރިވާށެވެ. އެހެނީ ހަމަކަށަވަރުން އެއީ އިސްލާމުގެ ދަރަޖައެއްކަމެވެ. އަދި އެބުއްޖަވް ބޫނުންކިޔުވި ވާޖިބު ނުބައި ތާރީފުކުރިންނެވެ. އެއީ (ވެރިންނާއި ކައިރިވެ ދުނިޔަވީ ފައިދާ ހާސިލުކުރުމަށް) ހަރުގަނޑެއްގެ ގޮތުގައިއެވެ.

އަދި ބުނެވެއެވެ: 'ޖާހިލު އަޅުވެރިޔާގެ ފިތުނަތާއި، ނުބައި ފާޖިރު އިލްމުވެރިޔާގެ ފިތުނައަށް ބިރުވެތިވެ ރައްކާތެރިވާށެވެ! ހަމަކަށަވަރުން އެމީހުންގެ ފިތުނައަކީ ފިތުނައިގައި ޖެހިގެންދާ ކޮންމެ މީހަކަށް ބޮޑުވެގެންވާ ފިތުނައެކެވެ.'

އަދި ކަމަކާއިމެދު ތިބާ ފަތުވާ ދިނުމާއި ސުވާލުކުރުމުން ފުރުސަތުތަކެއްވެއްޖެނަމަ އެގޮތުގައި ހިފާ ފުރުސަތުގެ ބޭނުން ހިފިގަންނާށެވެ. އަދި (ފަތުވާ ދިނުމާއި ޖަވާބުދިނުމުގައި) އެމީހުންނާއި ވާދަކުރުވާށެވެ! އަދި ފަހު އެމީހުންގެ ބަހަށް އިހުތިރާމްކުރުމަށް ޓަކައި، އަދި އެމީހުންގެ ބަސް މިސްކިތުންގެ ގޮތުގައި ފުރުސަތުދީގެން ނުވަތަ އެމީހުންގެ ބަސް އަރާ

މީހެއްކަމުގައިވިޔަސް ލޯބިކުރާ މީހުންކަމުގައިވިޔަސް ތިބާ ހުރިއާދުވެ ދުރުވެގަންނާށެވެ! ފަހެ އެކަންތައް ދޫކޮށްލިއްޔާ ދެން އެމީހަކު އަނބުރާ ނުގެނެއެވެ.

އަދި ވެރިކަމާއި ރިޔާސަތަށް ލޯބިކުރުމާއިމެދު ހަމަހަމަ ހުރިއާދުވެ ދުރުހެލިވާށެވެ! އެހެނީ ރަނާއި ރިޔާސަތުގެ ފަހަރެއް ފަރާތުން ލޯބިޖެހިގެން މީހާ ވެއްޓިއްޖެއެވެ. އެއީ ބޮޑެތި ޢިލްމުވެރިންނަށް އިލްތިބާސްވެގެން ދޭނެ ނަފްސަށް ވަސްވާސްދޭނެ ކަމަކީ ބާޠިލުތަކެވެ. އެހެންކަމުން ތިބާގެ ނަފްސުގެ ޢަމަލު ބަލާށެވެ. ނަފްސާއިއެކު އަބަދުވެ ޖިހާދުކުރާށެވެ. އަލްޙަސަން ވިދާޅުވިކަމުގައިވެއެވެ: 'ކަލޭމެން ރަޙްމަތް ފަސްކުރައްވާ ވިސްނާލިނުމަށް ހުއްޓުންއަރާ އަރާއަށް ﷲ ތަޢާލާ ރަޙްމަތްކުރައްވައެވެ. ފަހެ އެއްވެސް އަޅެއް ކަލޭމެންނަށް ވިސްނައިދިނުމަށް ދަންނަން އެކަމެއް ނުއެއްކުރައެވެ. ދެން އެކަލޭއެއްގެ އާދައަށް ފައިދާވާނަމަ ކަލޭމެނަށް ކުރިއަށްދާނީއެވެ. އަދި އާދައަށް ގެއްލުންވާނަމަ ކަލޭމެނަށް ދުރުވާހުށިއެވެ.'

އަދި މީސްތަކުންގެ މަދަރުސާތަށް ނުކުއްތާރުވިކަމެވެ. އެހެނީ ހުރިހާ މަދުކަމަކު (އިލްތިބާސްގެ) ނިޔަތެއް މީހާއަށް ފައްތާނެތްނަމެވެ. ޙަދީޘަށް ދަންނަވާށެވެ: 'އަހަރުމެންނަށް ދިޔާކަށް ކަންދެއްވާނަމެވެ.' އެހިނދު ވިދާޅުވިއެވެ: 'މިފަދަ އެކަންކުރާކަން ހެދީ ނިޔަތެއް އަހުރުންނަކަށް ނާދެއެވެ.'

އަދި ދެއްކުންތެރިކަމާއިމެދު ހުރިއާދުވެ ދުރުހެލިވާށެވެ! ހަމަކަށަވަރުން ހިތުގެ ހިތްމަޑުވެ ދެއްކުންތެރިކަން ޒުވާނުގެނާފަދަ ބޮޑުވެގެންވެއެވެ.

ޔޫސުފު ވިދާޅުވިއެވެ: 'މީސްތަކުންގެ މައްޗަށް ޖާހާއި އަންނާނެއެވެ. އެޒާތުގައި އަރަދުވުން ސަލާމަތްކޮށްދިނުމަށް ޒަމާން ދުނިޔާ މިހަކު ވެސްވީ ސަލާމަތްވާނެތެވެ.'

އަދިވެސް ބުރައިދާއި ސުވާލުކުރެވުނެވެ: 'އެންމެ ގަދަފަދަވެގެންވަނީ ކޮން ޢިލްމަކަށްތޯއެވެ؟' އޭރުން ވިދާޅުވިއެވެ: 'ތިބާއަށް ހުވާއި ނުބައި ހުރަހެއް، ދެން އެތަނުން ސަވާބުވާނެތީ ކޮން އެއްޗަކަށްކަމެއް ތިބާއަށް ނޭނގުމެވެ.'

ﷲ ގެ ރަސޫލާ صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَىٰ آلِهِ وَسَلَّمَ ބަޔާންކުރެއްވިކަމަށް ނަގަލުކުރެވިއެވެ: 'ﷲ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَىٰ ގެ އަޒުމަތުގެ ބިރުވެރިކަން ދިއު (އެބަހީ: އެކަލާނގެ އަރިހުރިކަން ދިއު)، އަދި އެކަލާނގެ ބޮޑުވުމާއި ރައްކާތެރިކަމުގެ ދަރަޖައިވާނެއެވެ. އެމީހުންގެ ހިތްމީހުން، ނުބައި މީސްތަކުންނަށް ކަންފަސޭހަކޮށް މަޑުމައިތިރިވެ އެކަމަކީ ނުވާހިނދުކަމެވެ. އަދި އެމީހުންގެ ރަނގަޅު މީސްތަކުން، ފާޚިރުން މަތިކޮށް ނުއުފުލާ ހިނދުކަމެވެ. އަދި އެމީހުންގެ ޢާލިމުން ރަނގަޅުމީހުންނަށް ސަލާމަތާ ހިނދުކަމެވެ. ވަރު އެވަދައިން އެބައިމީހުން ކަންތައްކޮށްދިނަމަ، އެކަލާނގެ ބާރުވެރިކަން އެބައިމީހުންގެ ކިބައިން އުފުއްލަވާނެއެވެ. އަދި އެމީހުންގެ ތެރެއިންވާ ޖާހިލުން އެމީހުންގެ މައްސަލަ ބަލާ، ދެން އެވަރިން އެމީހުންނަށް ގަދަފަދަވެގެންވާ ބަޚީލުގެ ރަހަރަލާއިރާނެއެވެ. އަދި އެމީހުންގެ ހިތްތަކުގައި ބިރުވެރިކަން ލައްވާނެއެވެ.'[37]

އަދިވެސް ބުރައިދާ ވިދާޅުވިއެވެ: 'އެކަލޭގެ (ބޭކަލާއި ދަރިކަލުން) ތިޔަބައިމީހުން މަޑުނަގާ ކުރުކާ އެއްވެސް ކަލެއް، އެކަމަކުން މަސްއޫލިއްޔަތާ އެހެންކަމެއް އާއިއެކު ވިދިގެން ފަހިގެންނަމަދަން ގަނޑު އެއްވެސް ކަލެއް ތިޔަބައިމީހުންގެ މައްޗަން ދެން ނާންނާނެއެވެ.'

---

37 އަލްޙަސަނުލް ބަޞަރީގެ އަރިހުން ރިވާކުރެވޭ މުރުސަލު ޙަދީޘެކެވެ.

ތިބާގެ ހުރިހާވެސް ވިސްނުމަކީ މަރުކަޒުގައި ހަމަނުވެ. އަދި ދިރުމުއްދަތުގައި ވަންދެން ދުނިޔޭގައި ހުންނާނެކަމަށް ހީކުރުން މަދުކުރާށެވެ. އަދި މަރު ހަނދާންކުރާށެވެ. އަދި މަރު ހަނދުމަކުރުން ގިނަކުރާށެވެ. އެހެނީ ތިބާ މަރު ހަނދާންކޮށްފިނަމަ، ތިޔަބައިމީހުންގެ ދުނިޔޭގެ ކަންތައް ތިޔަބައިމީހުންނަށް ލުއިވެގެންދާނެއެވެ. ފަހެ އުމަރު ވިދާޅުވެއެވެ: 'ތިޔަބައިމީހުން މަރު ހަނދުމަކުރުން ގިނަކުރާށެވެ. އެހެނީ ތިޔަބައިމީހުން މަދުކަމުގައިވިޔަސް މަރު ހަނދާންކޮށްފިނަމަ އެކަމެއް ގިނަކޮށްދޭނެއެވެ. (އެބަހީ: މަދު މިންވަރަކުން ފުއްދާލާދެއެވެ.) ނުވަތަ ގިނަކަމުގައިވިޔަސް މަރު ހަނދާންކޮށްފިނަމަ އެކަމެއް މަދުކޮށްދޭނެއެވެ. (އެބަހީ: ދުނިޔަވީ ގިނަ މުދާތަކަކީ އެއްވެސް އަގެއްނެތް އެއްޗެއްކަމުގައި ހަމަޖެހޭނެއެވެ.) ތަންނާނެވެ! މިސްކީނުކަމާއި (ކަންބޮޑުވުން) ގޮސްފައްސާށެވެ. އެކަންބޮޑުވުން ފުނުމުން މިހާ މަދުކުރަން އުފެދިގެންވާ ކަންބޮޑުކަން ތިޔަގެންނުވާނެއެވެ. ތިބާއަށް ސަލާމްވާށެވެ.''

-338 އަހަރުމެންގެ އަޞްޙާބުންގެ ތެރެއިން ބޭފުޅަކު ވިދާޅުވެފައިވާކަން އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ:

"އަހުރެންނަށް ހަބީބު ފާރިސީއާ ބައްދަލުވީ: ބަޞްރާގެ ދޮރާށި ކައިރިން ފެނުނު ހިފަހަނާލެއްގެ ހުރަސްކައި ހިމޭތެރި ބައިސް ތިލަވީ ތަނުފައެވެ. ދެން މުސްލިމުންގެ އާގެ ކައިރިން ލާފައި ދަރުން އާގައިހުރި އެއްޗެއް ސިއްލެވެ. އާގައިވެސް: ތިބާގެ އަޅުގެ ކުރިއަށް ތިބާއަށް ދަރުބާރުކުރުގައި ނުވެއެވެ. އަދި ތިބާގެ އުއްމީދުތަކެއް ގާސިލްކުރާނެ މިހަރުކުރުގައި ތިބާ ނުވެއެވެ. އަދި ތިބާގެ ރިޒުގުގެ މައްޗަށް ގަދަވެގެން ހިފެހެއްޓޭނެކުރުގައި ނުވެއެވެ. އަދި ތިބާއަށް ލިބޭން ނުވާ ރިޒުގުގެ ލިބޭނެކުރުގައި ތިބާ ނުވެއެވެ. އެހެންކަމުން ކާ އަގާއެވެ! ދުނިޔެ ހެދުމުގައި ތިބާގެ ނަފްސު ގެއްލުވާކަށްވެސް ކޮންކަމަކާއްތޯއެވެ؟ ކޮންމެކަމެއްގެ

އަޖުރުވެސްވަނީ ލިބިވަޑައިގަނެއެވެ. ކޮންމެ ޙަރަކާތަކަށް ތަފާތުވެއެވެ. އަދި ހިސާބަށްތަރުވަނީ ދުޢާބަރެވެ."

339- އަބޫބަކުރު އަލްމަރޫޛީ ވިދާޅުވެނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ:

"(ޚުރާސާނުގެ އަމީރު) އިބްނު ޠާހިރު، އަލްފުޟައިލްގެ އަރިހަށް އައެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނުގެ ގޭޓަށް ވަދެވަން ހުއްދައަށް އެދުމުން އެކަލޭގެފާނު ހުއްދައެއް ނުދެއްވިއެވެ. އަދި ވިދާޅުވިއެވެ: 'ތިޔަބައިމީހުން އޭނާއަށް ބުނާށެވެ! ތިމަންނަވެސް ހަނދާންތެރިވެގެންވެއެވެ.' ދެން އަލްފުޟައިލްގެ ދަރިކަލުން ނިކުންނަވާ އުފަދައިން ހާޒިރުވިއެވެ. އެނިކޮށް އިބްނު ޠާހިރު ބުނެފިއެވެ: 'މިޔާއަކީ އަހަރެމެންގެ މައްޗަށް ހަނދާންތެރި އިލްމީޢާނުލާ މީހެކެވެ.'"

340- ބައެއް މުރީދުން ވިދާޅުވެނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަބޫ ޢަބްދިލް މަލިކު އަލްމާރިސީ ވިދާޅުވިއެވެ:

"އަހުރެން އިބްނު ޠާހިރުއާ އެކުގައިވީމެވެ. ދެން ތިމަންނާ އަލްފުޟައިލްގެ އަރިހަށް އައީމެވެ. އަދި އަލްފުޟައިލްގެ ދަރިކަލުންނާއި އެކުގައި އަހުރެން އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް ވަނީމެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނުގެ ދަރިކަލުން ދެންނެވިއެވެ: 'އާ ބައްޕާއެވެ! ހަމަކަށަވަރުން މިއަދުގައި އަހަރުމެންގެ ބަޔަކަށް ބޮޑުވަޒީރު (ވަޒީރު) އަހަރެމެން އެބަ ތިއްބެވެ. އަދި މިމީހާވެސް އެބައި ތިބެއް ފަދަކަށް ކަލާކާންދެއިއެވެ. މިއާދެ ގޮތަށް ވަދެ ސަލާމްކުރުމަށް އެދިގެންނެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން އަލްފުޟައިލް ދޮރާއްދެއްކެވިއެވެ. އަދި ވިދާޅުވިއެވެ: 'އެކަލާ ކައިރިގައި ބުނާށެވެ. އަހުރެން އުޅެނީ ކަޑައިފި ނުހިފޭނެނެވެ. އަދި މިއާދު ހަނދާންތެރިއަށް އަލާޤާތަށްގެން ދޮކަމަށް ބުނާށެވެ.' ދެން އިބްނު ޠާހިރުއަށް

އެހެން ހަބަރުދީފުމުން ބުނެފިއެވެ: 'އަހުރެން އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުން ބޭނުންވިކަން ކަށަވަރީ އަހުރެންނަކަށް ދެއްކެވީނުންމެނެވެ.' ދެން އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް ނުވަދެ، އޭނާ އެނބުރި ހިނގައްޖެއެވެ."

341- މުޙައްމަދު ބިނުއް ޞައްބާޙު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަހަރުމެންނަށް ސުފްޔާނު، ޞާލިޙު ޝަޢުބީގެ ކިބައިން، އެހެން މީހެއްގެ ކިބައިން، ޢުބައިދު ﷲ ގެ އަރިހުން ހަބަރުދެއްވިއެވެ: ޢަބްދު ﷲ (އިބްނު މަސްޢޫދު) ވިދާޅުވިއެވެ:

"ދުބަސްވެ އަހައިރުންވުމަކީ އެއިން ހިކުމަތެއް ބުއްދިކުރުވާން ކަމެއްޗަށްނުވެ. އަދި އޭގެ ފިޔަވައިން އަޖާންވެވޭން ކަމެއް ނުހުރެވެ."

342- އަހުރެންނަށް ޒަކަރިއްޔާ ގޮތުގައި ޢުމަރު ބިން ޙަބީބާ ވިދާޅުވިއެވެ:

"ޚަވާރިޖުންގެ އަހުލުވެރިން ކިޔަމުންދާ ބަޔެއް ކަންކަމާއި ބެހޭގޮތުން އަހުރެން ޢަބްދުއްރަޙްމާނު ބިން މަހްދީގެ އަރިހުން ސުވާލުކުރީމެވެ. އޭނާ ވިދާޅުވިއެވެ:

'ކޮންމެ ކަމެއްގެ އިތުރު ހޯދަން ގަދަކަމުން އުޅުން އަޅާއަށް އެކަލޭގެން ނުވެއެވެ. ފަހެ އަހުރެންގެ ގޮތުގައި އިތުރުވެރިޔާވަނީ ތެދުގެ ފެނުމުގެ މިތާފުގައިއެވެ. އެކަމުން މީހާ ދުނިޔާގެ އުމުރު ބަލައެވެ. އެއާއިއެކު ދެވަނަ އުޅުގެކަން އޭނާ ދެނެގަނެއެވެ. އެއީ އެއުޅު އޭނާ ނުބަލާ ބާރުވެގަތައެވެ. އަދި އެއަށް ބަލަން އޭނާ ކެތްތެރިވާކަށް ނުވެއެވެ. އަދި އުޅޭކަން ބަލަން ގަދަކަމުން އުޅުންވެސް އޭނާއަށް އެކަލޭގެންނެއް ނުވެއެވެ. އެގޮތަކަށްވެސް، ތަފަރުން ފެންނަ މީހާވެސް ހަމަތަކުން އޭނާގެ ތަފާތުކަން ފެންނަ ހިސާބުން ފާގެވެގެންވާ ތަކެއްޗަށް ބަލައެވެ. އޭނާއަށް ފާޅުކަމާ ތަނާޤުޟުކަން ބުނުމަށް އޭނާ ކިޔަމަންތެރިވާކަށްނުވެއެވެ. އަދި މީހާއަކީ އެކަލޭގެންނާ ގޮތްކަން ކަށަވަރީ: އޭނާގެ ޢަމަލާއި ބަހާއި، އަދި ބުއްދީގެ

ޢަމަލުތަކެއްވެސް ގެދުވިން އިޚްލާޞު ކުރުމެވެ. އަދި ޝާކާސް ނިމުން ހިސާބަށް ގޮސް ހުއްޓި ހުރުމެވެ. އަދި ޝާކާއަށް ފެނިއަޅުއްވާ ހިސާބަށް ދުރަށް ދިއުމަށް ގަދަކަމުން އުޅުން ދޫކޮށްލުމެވެ. ބަރީޢަތައިގާ ގެމަން އިޤުރާރުވެ މިހެން ބުނުމެވެ: 'އަހަރެމެންނަށްވާނީ މިހެންނެވެ." ދެން އަކަލާގެފާނު ޤުރުއާން ކިޔަވާލެއްވިއެވެ:

﴿وَمَا تَفَرَّقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمُ الْبَيِّنَةُ﴾ [البينة: 4] (މާނައީ:

އަދި ފޮތް ދެވިގެންވާ ބަޔަކު، އެމީހުންގެ ގާތަށް ހުއްޖަތެއްކަމުގައި ވާނީ، ފާޅު ދަލީލު މީހުން ބައިބައިވެގެން ނުދެވޭ. އެބަހީ: ހެވާނަށް ޖެހޭ އެދުރުންތަކުގެ ތެރެއިން ބައިބައިވެގެންދިޔަ ކަލޭގެ އެބައިމީހުންނަށް ބަޔާންވީ އާނގެމަށް ފަހުގައެވެ. އަދި އެމީހުންނަށް އެނގި އަދި ފުރުޤާނުލިއާ މީރުވަތުގެ ވަރުގަދަ އެއީހުން ކުޑަކުރުމަށް ފޮނުވުނީއެވެ. އެކަމަކު އެކަންތައް ފަހަނަޢާ އެމީހުން ދިޔައެވެ. ދެން ﷲ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَىٰ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ:

﴿وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حُنَفَاءَ وَيُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ وَذَٰلِكَ دِينُ الْقَيِّمَةِ﴾ [البينة: 5]

މާނައީ: "ޝާހިދު މަގުން އެއްކިބާވެވެފައިވާ، ﷲ އަށް އަޅުކަން ޚާލިޞްކޮށް ދީގެން، ﷲ އަށް އަޅުކަންކުރުމަށް ފިޔަވާ އެމީހުންނަށް އަމުރުކުރެވިފައި ނުވެއެވެ."

343- އަބޫ ޢަބްދުﷲ އަލްބަޣްދާދީ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: ބިޝްރު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: ޙުސައިނު ބިން އަސްބަޣު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: މުޙައްމަދު ބިން ނަޞްރު އަލްޙާރިޘީ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ:

"ބިދުޢައިގެ އަހުލުވެރިއެއް ތަޝްދުކޮށްގެން އިހީނުވެއްޖެ މިހާ، ފަހެ ﷲ ގެ ރަޙްމަތްތެރިކަމުން އޭނާ ބޭރުވެއްޖެއެވެ. -ނުވަތަ- ﷲ ގެ ރަޙްމަތްތެރިކަމުން ބަރީއަވެއްޖެއެވެ."

-344 ސުލައިމާން ބިން ދާވޫދު އަހަރުމެންނަށް ރިވާކުރައްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޙައްމާދު ރިވާކުރައްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އައްޔޫބު ރިވާކުރައްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: މުޙައްމަދު (އިބްނު ސީރީން)، އަބޫ މަޢުޝަރަށް ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއިވިމެވެ: ޢަބީދާ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަޑުއިވިމެވެ:

"ޢަލީ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ އަހުރެންނާއި ޝުރައިޙުގެ ގާތަށް މިހެން ޚަބަރުދެއްވާ ފޮނުއްވިއެވެ: 'ހަމަކަށަވަރުން ޚިލާފުވުމަކީ އަހުރެން ނުރުހުންވާ ކަމެއްވީމައެވެ. ފަހެ ތިޔަބައިމީހުން ނިޔާކަނޑައަޅަމުން ދިޔަ ގޮތަށް ނިޔާކަނޑައަޅަމުންދާށެވެ.'"

-345 އަހަރުމެންނަށް ސުވައިދު ބިން ސަޢީދު ރިވާކުރެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޢަލިއްޔު ބިން މުސްހިރު، އައްޝައިބާނީގެ އަރިހުން، އައްޝަޢުބީގެ އަރިހުން، ޢަބީދާ ބިން ޢަމްރުގެ އަރިހުން ރިވާކުރެއްވިއެވެ: ވިދާޅުވިއެވެ: ޢުމަރު ބިން ޚައްޠާބު رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ވިދާޅުވިއެވެ:

"'އިސްލާމްދީން ފުނޑުފުނޑުކޮށްލަނީ ކޮންކަމަކުންކަން ތިބާއަށް އެނގޭތޯއެވެ؟' އަހުރެން ބުނީމެވެ: 'ނޭނގެއެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: 'އިސްލާމްދީން ފުނޑުފުނޑުކޮށްލަނީ އިލްމުވެރިޔާގެ ގޯސްވުމުންނާއި، ޤުރުއާން ބަހުސްކުރާ މުނާފިޤުން ޖަދަލުކުރުމުންނާއި، މަގުފުރައްދާރާ ވެރިންގެ ޙުކުމްކުރުމުންނެވެ.'"

346- އަހަރެމެންނަށް ސުފްޔާނު ބިން ޢުޔައިނާ ރިވާޔަތްކުރެއްވިއެވެ: އަހަރެމެންނަށް ޢަމްރު ބިން ދީނާރު، ޢިކްރިމާ ބިން ޚާލިދުގެ އަރިހުން ރިވާޔަތްކުރެއްވިއެވެ: ވިދާޅުވިއެވެ: ޠާވޫސް ބިން ޢުމަރު ވިދާޅުވިއެވެ:

"ތިޔަބައިމީހުން ހިލްމުވެރިކަން އަޚްލާޤު ދަސްކުރާށެވެ. އެއީހުން ދީނުގެ ވިސްނިގެންދާނެއެވެ. (އެބަހީ: ހިލްމު ފުރިހަމަކުރާ އަޚްލާޤުތަކަށް ދިނުމުން ދީން އާއިޖަވާހިރުގެން ﷲ ގެ ދީނުގެ ރުކުންތަކާއި ހަނދުމަތަކަށް ގުދުރަތް ވެރިކަމަށް ވެގެންދެއެވެ.)"

347- އަހުރެންނަށް ފުޟައިލާ ގެލެކި، އެއްދުވަހަކު އިބްނުއް ސަޢްދާކާ މުސްތަޤުނަށް ބަލައިލި އިރުންނެވިއެވެ. އަދި އެކަކާގެ ފުރުގެ މުރިދާއެއް އެކަކާގެ ފުރުގެ ވަހަކަ އަޑުއިވި ހިސާބު ކަޅުރިއްގައި އިނގެ. ދުން އެމްރިދާ ކައިރިއަށް އެކަކާގެ ފުން ވަދެވަޑައިގެންނަސް ވިދާޅުވިއެވެ:

'މިބައަށް ފުރުނަސް ކަރިހެއްކުރެއްވީ؟' އެކަކުބާލާގެ ދެންނެވިއެވެ: 'މިބާ ބަލާކުރުމުލާކުރުން މާލިކު ނުފޫޒުކުރަނީ ވަކަސް ރަމުޟާނު ވިދާޅުވިއެވެ.' އެހެނދު ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަހުރެން ބަލާކުރުމުލާކަށް ސުވާބާ މީހުންނަށް ވިސްނި ނަގައިގަންނަވާން ދިއްމަލެވެ.' މުރިދާ ދެންނެވިއެވެ: 'ސުވާބާ މީހުންނަށް ވިސްނުންދިނަސް ބަލާކުރުމުލާކުރުމުން، އެއީ ވިސާބާ މީހުންނަށް ފުރުވާފައެވެ.'"

348- ނަޞްރު އައްސާލިހު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއިވިމެވެ: އަހަރެމެންނަށް މުޙައްމަދު ބިން ޢިއްޒާޒު ރިވާޔަތްކުރެއްވިއެވެ: އަހަރެމެންނަށް ޙައްމާދު ބިން ޒައިދާ އަބޫ އައްބަގު ރިވާޔަތްކުރެއްވިއެވެ: އަހަރެމެންނަށް މުޙައްމަދު ބިން ވާސިޢު، މުޖާހިދު ޙަބީބު ބިން ﷲ ވިދާޅުވިކަމަށް ރިވާޔަތްކުރެއްވިއެވެ:

"އެމީހެއްގެ އަމަލު ސާފުވެއްޖެ މީހާ، ބާތިލު ދުވެއް ޢާންމަކޮށް ސާފުވެގެންދެއެވެ. އަދި އަމަލު މަސްހޫރުވެ ކިބުރުބޮޑުވެއްޖެނަމަ، (ދޫވެސް) ޢާންމަކޮށް ހުރި މަސްހޫރުވެއެވެ."

349- އަދި އަހުރެންނަށް ޔޫސުފުއިބާ ގޮތުގައި ހިކުމަތްތެރިންގެ މީހަކު އޭނާގެ ދަރިންނަށް ވަޢުޡުދެއެވެ:

"އޭ ދަރިންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުންގެ ދުލަށް އިސްތިޤާމަތު ލާށެވެ. އެހެނީ މީހާއަށް ބޭނުންކަމެއް ވެއިދެއްޖެނަމަ، ދުލުން އޭނާގެ ސަވާބިޔާއި އަހާގެ ގޮތުން އޭނާ ބޭނުންކަމެއް ލިބިދާނެއެވެ. އެކަމަކު އެމީހެއްގެ ދޫ ބޭނުންކަރާފަތަން ދޫކޮށް އެއްވެސް މީހަކު ނުފެނެއެވެ."

350- މުޙައްމަދު ބިން ހާރޫން ވިދާޅުވިކަމަށް އަހުރެން އަޑުއިވިއެވެ: އަހުރެންނަށް ބިޝްރު ބިނުލް ޙާރިޘް، ޢަބްދާ ބިން ޢަމާރުގެ އަރިހުން ކިޔައިދީފައި ވިދާޅުވިއެވެ:

"އިބްރާހީމު ބިން އަދުހަމްގެ އަރިހުގައި ސުފްޔާނު އިނިންނަވައިފިނަމަ، ސުފްޔާނު ވާހަކަފުޅުކުރަނީ ވަރަށް ބޮޑުވެރިކަމެއްގައެވެ.' ބިޝްރު ވިދާޅުވިއެވެ: 'ﷲ ގަންދީ ބުނަމެވެ! އެކަކީގެ ފުރުގެ މަތިކަން ސުފްޔާނަށްވުރެ އެރިވީގެންނެވެ.''"

351- އަލްވަރްކާނީ ނުވަތަ އެހެން ބޭކަލެއް ވިދާޅުވިކަމަށް އަހުރެން އަޑުއިވިއެވެ: ސުފްޔާނު ބިން ޢުޔައިނާ ވިދާޅުވިކަމަށް އަހުރެން އަޑުއިވިއެވެ:

"މުޠައްރިފުގައި މީހަކު އުޅަނދެއްޗެވެ. ޢާންމަކީ މީހުން ބޮޑާ މީހެކެވެ: 'ތިޔަމަސްތަކީ ﷲ ގެ އަޖުއްކަމުގައިވާނަމަ އަހުރެންނަކީ ބާތިލު މީހެކެވެ. ދުން މީސްމަކުން އަހުރެންނާއިމެދު ކިޔާ އެއްޗަކަށް އެއްވެސް ފަރުވާއެއްނުކުރާނަމެވެ.''"

352- މުޙައްމަދު ބިން ސަޢީދު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއިވުނެވެ: ޙަބީބު ބިން ސަޢްދު ވިދާޅުވިއެވެ:

"އަހުރެންގެ ނަފްސަށް އުކަމަކަށް ދުރިއްޖެ ކަމެއްނަމަ، ދެން އަހުރެންނަށް މަލާމާތްކުރާ މީހަކަށް އަޑެއް ނުއަހާނަމެވެ."

353- އަބޫ ޖަޢްފަރު އަލްޙައްޛާޢު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއިވުނެވެ: ބިޝްރު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއިވުނެވެ: މުޙައްމަދު ބިން ނަޞްރު އަލްފާރިސީ ވިދާޅުވިއެވެ:

"ބައެއް ފޮތްތަކުން އަހުރެންނަށް ފެނުނެވެ: ﷲ عَزَّوَجَلَّ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ: 'އޭ އާދަމުގެ ދަރިކަލާއެވެ! މިބާގެ ކިބައިން ތިމަންއިލާހު ދުނިޔަވީ ކަންތައް މީސްތަކުންނަން އުނިވިއްޖެނަމަ ތިބާ އުފާވުން މިބާ އުއްވާވާ ބާކީކޮށްފިއެވެ. ތަން މިދަންނަވާލާން ވަންހަނާ ކޮށްދެއްވީމެވެ. އަދި މިބާގެ ކިބައިންވީ ކަމެއްނަމަ މިދަންނަވާލާން ބަޅުކުރައްވައިފީވެ. މިދަންނަވާލާއި އެއްޗެއް ޝުކުރު ނުކުރާ ހިނދުކުޅެވެ.'"

354- މުޙައްމަދު ބިން ބައްޝާރު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއިވުނެވެ: އަހަރުމެންނަށް ސުފްޔާން، އިބްނު އަބީ ޚާލިދުގެ އަރިހުން ޚަބަރުދެއްވިއެވެ: ވިދާޅުވިއެވެ:

"އުބައިދުން ދުޢާމަނަން ދެންނެވިއެވެ: 'ކަލޭގެފާނު ޢުމަރު ބިން ޢަބްދުލްޢަޒީޒު ފަދައިން ވުރަޢުވެރިވެވަޑައިގަންނަވާނެތޯ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'ޢުމަރުގެ ގޮތަކީ ބޮޑު ފަރާތެއް އަހުރެން ކުރަމުންދާނީ ކިހިނެއްތޯ!؟'"

355- އަދިވެސް މުޙައްމަދު ބިން ބައްޝާރު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއިވުނެވެ: ޢަޒީޒު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއިވުނެވެ: އަހުރެންގެ ކާފަ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއިވުނެވެ:

"ޢުމަރު ބިންތު ހައްޖާޖު އަވަހާރަވި ހަބަރު އަހަރުމެންނަށް އައިރިނދު މިސްކީނަކުން ކިޔަންފެށިއެވެ: 'ހަމަކަށަވަރުން ޤިޔާމަތް ޤާއިމުވެއްޖެއެވެ.'"

356- މުޙައްމަދު ބިން ސަޢްބާނު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއިވިއެވެ: ސުފްޔާނު ވިދާޅުވިއެވެ: ބަޝްރާނު ވިދާޅުވިއެވެ:

"އަހުރެންގެ ގާތަށް ރޮށްޓެއް ގެނެވި، ދެން އެއާއިއެކު ފެން ބޯވިއްޖެނަމަ، ފަހު ދުނިޔާގެ އަހުލުވެރިންގެ ކިބައިން ދުނިޔެއަށް ﷲ ނުބައި ދަޢާ ދެއްވާނެއެވެ. (އެބަހީ: ދެން އިތުރުކަމެއް ބޭނުމެއްނެތި ދުނިޔެއަށް ސަލާމެވެ.)"

357- ނަޞްރު އަބްޝާރިޤު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއިވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ވައްރާޤު ކިޔާދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ބިން ޖަޢްފަރު، އަބޫ މުޖާހިދުގެ އަރިހުން، އަލްހަރަދުމަސޫގެ އަރިހުން، އިބްރާހީމު އައްތައިމީގެ އަރިހުން ކިޔާދެއްވިއެވެ: ވިދާޅުވިއެވެ:

"އަހުރެންގެ ބައްޕައަށް ރިހާއެއް ވިއެވެ. އޭގެ ކުރިމަތިން ދެފާއި ހަމައަށް، އަދި ފަރުމުން ކޮރަސިގެ ފުރަގަސްފުޅާއި ހަމައަށެވެ. ދެން އަހުރެން ބުނެފީމެވެ: 'ބިޔަނޯލުރު ފުރާ ރިހާއެއް ބިމާ ނަންގަވާނަމައެވެ.' އެހިނދު ވިދާޅުވިއެވެ: 'އޭ ދަރިފުޅާއެވެ! މިހެން ބިރަބުނީ ކިއްވެގެންތޯއެވެ؟ ﷲ ގަސަމީ ބުނަމެވެ! އަހުރެންނަށް ކައިފުޅާ ކޮންމެ ކުލަވަރެއްގެ ގާއިމުކޮށް، މިސްކީނުންގެ ތެރެއިން އެންމެ ރުޅިއަހެން މިހާރު އަނގަޔަށްވެސް ގާތް ތިބުވަން އަހުރެން ހޯދިކަށް ހުރެއްޖެއެވެ.'" (އެބަހީ: އެހާވެސް ދުނިޔޭގެ އަގެއް ފަހުރާމީރުފެނިރިއެވެ.)

358- މުޙައްމަދު ބިން ސަޢްބާނު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއިވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ސުފްޔާނު ހަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ:

"ކޫފާގެ ސޫފިޔުންގެ ތެރެއިން ސޫފިޔަކު ބުންޏެވެ: 'ތިބާގެ ހިތްގައާވާ ކޮންމެ އެއްޗެއް ގޮތުން ދަރިވެރިކަމުގައި ހުރިއެވެ.'"

359- މުޙައްމަދު ބިން ބައްޝާރު ވިދާޅުވެދެއްވިކަމަށް އަހުރެން އަޑުއިވިއެވެ: ސުފްޔާނު ވިދާޅުވިއެވެ:

"ފަހަރެއްގައި އެންމެ ދިރުކަމުގެ އަގަން އަހާ އުއްމަތަކަށް އުމަރު رَضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُ ހިތްޕުޅު ޖަހާއެވެ. އެކަމަކު (އެ އެއްޗެއް ބޮޑުވެފައިނުވަތަ) އަހަރު ދުވަސްވެފަ އެކަށީގެން ގަސްކުރައްވަވައެވެ."

360- ސުފްޔާނު ވިދާޅުވިއެވެ: އަދިވެސް އުމަރު رَضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُ ވިދާޅުވިއެވެ:

"އެންމެ ގެދޮރު ދިރިއުޅުމުގެކަމުގައި އަހަރުމެންނަށް ފެނުނީ ކެތްތެރިކަމެވެ."

361- ބަސްރާގެ ސޫފިޔަކު ވިދާޅުވެދެއްވިކަމަށް އަހުރެން އަޑުއިވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ބައްޝާރު ބިން ސަލަމާ ކިޔާދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: ޙުސައިން ބިން ޢުބައިދު ވިދާޅުވެދެއްވިކަމަށް އަހުރެން އަޑުއިވިއެވެ: އަލްޙަސަން ވިދާޅުވިއެވެ:

"އާޚިރަތުގެ މަސައްކަތެއް ކުރުމަށް މީހާ ވިސްނައިފިނަމަ، އެއާއިއެކު އެއާޚިރަތް ފާނަޖަހައްވާށެ ކީހާ ވިސްނައެވެ."

362- (އެސަވިދު) ވިދާޅުވިއެވެ: އަދިވެސް ބައްޝާރު ވިދާޅުވެދެއްވިކަމަށް އަހުރެން އަޑުއިވިއެވެ:

-މީހަކު އެކަލޭގެފާނަށް ދެންނެވިއެވެ: 'ތިބާ ތިޔަ ހިފާދެއްވާ ވާހަކަތައްވަރީ ތިބާގެ ގޮތުގައި އެއްޗެއްގައި ޙިއްޔަތެއްނެތްހެއްޔެވެ؟- އެހިސާބު ވިދާޅުވިއެވެ: 'ފަހަރެއްގައި މުނިކާރެއްގައި އަހުރެން ޙިޔަލުވެ. އަދި ފަހަރެއްގައި ގޮތުކުރުގައިވެސް ޙިއްސުވައި ވެރިކަމެވެ.'

363- އަބޫ ޖަޢުފަރު އަލްބައްޒާޒު ވިދާޅުވިކަމަށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: ބިޝްރު ވިދާޅުވިކަމަށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޙައްމާދު ބުން ޒައިދު، އިބްނު ޢައުނުގެ އަޙުލުން ހިފާދެއްވިއެވެ: ވިދާޅުވިއެވެ:

"-އެކަލޭގެފާނަން (އެބަހީ: އިބްނު ޢައުނަން) ކުއްޔަށްދާ ފިހާރައަކީ ކެތްކުރި މިތުރުގަނެދީއެވެ. އެކަލޭގެފާނު އެއްވެސް މުސްލިމަކަށް ކުއްޔަށް ނުދެއްވައެވެ. ދެން އެކަލޭގެއިމުދާ އެކަލޭގެފާނަކީ ސަޤާފަތްކުރިކުރުމުން ވިދާޅުވިއެވެ- 'ހަމައެކަނި ކަން ފޯރުކޮށްދޭ (ކާފިރުންނާއި) ދިމިއަށް އަރުވައިގެނަ ބިރުގަތުމައްވައެވެ. އަދި މުސްލިމުން ބިރުގަންނަވައި އަހުރެން ނުބުނެއެވެ.'"

364- އަބޫ ޢަބްދި ﷲ (އިމާމް އަޙްމަދު) ވިދާޅުވިކަމަށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ:

"އިބްނު ޢައުނުގެ ގޮތަށް މުސްލިމުންނަށް ކުރީގައި ނުދެއްވައެވެ.' އަހުރެން ދެންނެވީމެވެ: 'ކޮން ސަބަބަކާއިހެއްޔެވެ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'އެހީ އެކަލޭގެފާނު މުސްލިމުން ބިރުގަންނަވާފައެވެ.'"

365- އަޙްމަދު ބުން ޙަރީދު އަލްމަރޫޒީ ވިދާޅުވިކަމަށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އިބްނުލް މުބާރަކުގެ އެކުވެރިޔާ ޢަބްދާން ބުން ޢަބްދާ ވިދާޅުވިކަމަށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: ޢަބްދު ﷲ ބުން މުބާރަކު ވިދާޅުވިކަމަށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ:

"ތިޔަބައިމީހުން އިލްމު އުނގެނޭށެވެ. އަދި އާދާ (ބައްދަލުވުމަށް) މައްދަހުން މަސްދޫމަތަކުގައި
އިލްމު ކަމުގާނެތެވެ. ދަށް އިލްމުން ތިޔަބައިމީހުން ނިކަމެތިކަން އުނގެނޭނެއެވެ. އަދި
އެކަން އުނގެނުމުން ތިޔަބައިމީހުން ޝުކުރުވެރިވާނެއެވެ. އަދި ޝުކުރުކުރުމުގެ ސަބަބުން
ތިޔަބައިމީހުންނަށް އެކަށީގެން ދެފުށްވާނެއެވެ. އަދި ޖ ހެދުންތަކާއި
ތަކުރާރުކޮށް ޝުކުރުވެރިވުމުގެ ދަރަޖައަށް ބަދަލުވާނެ. ތިޔަބައިމީހުންގެ
ވިސްނުން ކަނޑައެޅިގެން ބަދަލުވެގެންދާނެއެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނު ހަމަ ކަމުގާތެވެ. ކުރެ
އެކަލޭގެފާނު ދެން ހިތްވަރާ ދިޔަމަތިވާނެއެވެ. އަދި ދެކޮޅުފަރާތުގެ ޖަވާބުދާރީވުމަކީ
ވުޒޫދުވެގެންވާ ކަމެކެވެ."

366- އިސްޙާޤު ބިން ޢުމަރު ބިން ސަލީޠު ވިދާޅުވިކަމަށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ:
ބައްކާރު ބިން ޢައިދު ވިދާޅުވިކަމަށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އައްޔޫބު ވިދާޅުވިކަމަށް އަހުރެން
އަޑުއެހީމެވެ:

"އެމީހެއްގެ އެދުރުގެ ކުރި ދެފަރާތަށްނަގާ ބޯހިނގާ މީހާ، އެހެން މީހެއްގެ ކައިރީގައި
އިށީނގަންނަވާ."

367- އަބޫބަކުރު ބިން ޚައްލާދު ވިދާޅުވިކަމަށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: ސުފްޔާނު
ވިދާޅުވިކަމަށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ:

"އަހުރެންނަށް ކިޔަން އައްޔޫބު ފޮނުއްވިއިރު ބުނެފައެވެ: 'އެއީ ޓްރިވިއަލް ނޫނެވެ.'
އެކަކީގެ ފާނު ވާހަކަދައްކަވައިދެމުން ގޮސްދެނެވެ.'"

368- އިސްޙާޤު ބިން ޢުމަރު ބިން ސަލީޠު ވިދާޅުވިކަމަށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ:
ބައްކާރު ބިން ޢައިދު ވިދާޅުވިކަމަށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ:

"ދިހަ އަހަރުވަންދެން އަހުރެން އައްޑޫބުގެ އަރިހަށް ގޮސް އުޅުނީމުއެވެ."

369- ބައްޤާސް އަލްއަންބަރީ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަހަރުމެންނަށް އިބްނު މަޠަރު ކިޔާދެއްވިއެވެ: އަހުރެންނަށް ހިޝާމް ބިން މަންޞޫރު ކިޔާދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ:

"އުމަރު ބިން މުޙައްމަދު ބިނުލް މުންކަދިރު އާދޭސްކަންކުރާއި ޝަރުވާ އުކަތްފޮތާކަށްވާނަން ޒިޔާރަތްކުރުމަށްޓަކައި ފުރައިބާ ބިން ވަޒީރާއި އުކަޅައި އަހުރެން ދިޔައީމެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން ފުރައިބާ އުކަތްފޮތާކަށްވާނަން އަބްޤަރައްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: 'بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ' އެވެ. ތެދުވެދިނުމަށް ފުރުބަދަލުއްގެ މައްސަލަ އުޅެން ޔާނަމަވެސް އުފުރުބަދަ ދިމައިދިޔައީހެވެ.''"

370- މުޙައްމަދު ބިނުއް ސަމްޢާބު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަހަރުމެންނަށް ސުފްޔާން، މިސްއަރުގެ އަރިހުން ހަބަރުދެއްވިއެވެ: ވިދާޅުވިއެވެ: މަޢުން ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ:

"އަހުރެން ޢުމާނުއިދު އެއްފަހަރަކު އަބޫން ހިލާއް ތަޢުޒީން އިންދެ، ﷲ އަށް ދެއާކުރަން ހުރެ ޖީހަކަށް ފެނުނެވެ. ދެން އޭނާ ބުނެފިއެވެ: 'ޢަބްދު ﷲ (އިބްނު މަސްޢޫދު) ވިދާޅުވަނިކޮށް ތިމަންއަޑުއީމެވެ. -ނުވަތަ ޢަބްދު ﷲ ވިދާޅުވިއެވެ- 'ތިބާ އަޅުގަނޑު ހިލާއް ތަޢުޒީން ﷲ ގެ ޒިކުރުކުރުން ސުވަރުގެއަށް ނޭދޭނެވެ.' (އެބަހީ: އެހެންކަންކުރުގައި އުޅެ، ތަނަވަސްކަން ސަލާމަތްކަން ނުލިބި ދެއާ ނުކުރެވޭނެވެ.)

371- މުޙައްމަދު ބިނުއް ސަމްޢާބު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަހަރުމެންނަށް ސުފްޔާން ހަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ:

"މިހަކު މިހެން ދުއާކުރަން ހުއްޓާ އުމަރަށް އަޑުއިވިފައިވެގެންނުވިއެވެ: 'އޭ ﷲ އެވެ! އަޅު ރަޙްމަތްކުރައްވާށެވެ.' ހިނދު އުމަރު رَضِيَ ٱللَّٰهُ عَنْهُ ވިދާޅުވިއެވެ: 'ރަޙްމަތްކުރައްވާނަން ދަންނަވައެވެ، އަހަރުމެންގެ ކަންތައްތަކާމެދުގައި ވެރިކަމާއި ތަޢުލީމުގައި ރަޙްމަތްކުރެއްވޭތޯ ބަލަހައްޓަވާ ބޭކަލުން ތިއްބެވައެވެ. އުކަލަކު ބުނެއެވެ: 'އޭ ﷲ އެވެ! އިމާންކަން ރަޙްމަތްކުރެއްވުމުން އަޅުގަން ރަޙްމަތްކުރައްވާށެވެ.'"

372- މުޙައްމަދު ބިން ބައްޝާރު ވިދާޅުވިކަމަށް އަހުރެން އަޑުއިވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ސުފްޔާން ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަލްޙަސަން ވިދާޅުވާކަމުގައިވެއެވެ:

"އޭ ﷲ އެވެ! އިބާދަތްތެރިންނަށް ރަޙްމަތްކުރައްވާށެވެ. އިބާދަތްތެރި އަޅުގަނޑުގެ ނިޢުމަތް ދަންނަވައްދާ، އަޅުގަނޑުނަށް އަޅާންކަން ފަރުވާކުރައްވާ، އަޅުގަނޑުގެ ބިރުވެރި ކަންތައްތަކުން ދުރުކުރައްވާށެވެ. އަޅުގަނޑުގެ ފަރި ރައްކާ! އަޅުގަނޑު އިބާދަތްގެ ރަޙްމަތްތެރިން ހުރިހާ ކަންތައްތައް އަޅުގަނޑުނަށް ދެއްވާށެވެ."

373- އަބޫ ޢަބްދި ﷲ (އިމާމް އަޙްމަދު) ވިދާޅުވިކަމަށް އަހުރެން އަޑުއިވިއެވެ. - ﷲ އަށްޓަކައި ރަޙިމަހުމާއިމެދު ހުކަނޑާތައްދާނެ އަދިހެން ސިވާލުކުރެވުނެވެ- ހިނދު ވިދާޅުވިއެވެ:

'ހުޅި ދަރިންގެ ފަހުގައިކަން ދަރިފުޅުވުން ދިމާ ޙައްޤުވާ ރަޙިމަހުލުމެވެ.'

374- އަބޫ ބަކުރު އަބްދުﷲ ބިން ޙަނީފު އަލްމަރްވަޒީ ވިދާޅުވިކަމަށް އަހުރެން އަޑުއިވިއެވެ: 'ރަޙިމުން ﷲ އަށްޓަކައި ނުވާނަމަ ހުރިހައި ދާނެއެވެ. ހުރިހާ އަހުރެންނަށް އާދޭ މިތުރަނޭ: ބުޑު ހިތަށްވެސް ކައިރިއަށްޖެހި އާކައި ގެއްލި ކޮށް ނެތި މީހުންގެ މިތުރުވެ. ދުނި އާދޭ މީހުން ފާރިތިރާގޮތަށް، އަދި ދަރުން ސައިލު ފުރަސަތު ހުރުމުން ރަޙްމަތްކުރައްވައެވެ. ފަހު

މިގޭގެ ތާބިޢުވުމަކުން ނޫޅިގެން ނުދާނޭކަމަށް، اللَّه އަންގަވައިވާ ލަފުޒުފަށް ހިފައި ނުދާނެއެވެ.
އަދި اللَّه عَزَّوَجَلَّ އާކާރުގެ ވަޙުދާނާއި ހާމަކޮށްދޭގޮތާ ކަމުގައިވެފައެވެ:

﴿قُلۡ إِن كُنتُمۡ تُحِبُّونَ ٱللَّهَ فَٱتَّبِعُونِي يُحۡبِبۡكُمُ ٱللَّهُ﴾ [آل عمران: 31]

މާނައީ: "ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވާށެވެ! ތިޔަބައިމީހުން، اللَّه ދެކެ ލޯބިވާކަމުގައި ވާނަމަ، ދެން، ތިޔަބައިމީހުން، ތިމަންކަލޭގެފާނަށް ތަބާވާށެވެ! އޭރުން، اللَّه، ތިޔަބައިމީހުންދެކެ ލޯބިވެވޮޑިގެންވާނެއެވެ."

375- އައްޝަވްވާގެ އަރިހުފުޅުންގެ ތެރޭގައިވާ މިހެންކަމުގައިވާ އަދު ޢަބްދި اللَّه އަލްމުރްސަލީ އަރިހުންނަން ގެންބައިތޯއް ޙަދީޘްކޮށް:

"(ގެންބައިތޯގެ މާނަ) ކަންފު މިތުރުއް އަންޖަކައި اللَّه ލޯބިނުވާ، އަލްޤުރުބާއިގެފު އަރިހުންގެ އެއްފަހެ އިތުބާރުއް ނެތޭ."

376- އަޙްމަދުގެ އަލްފިރިންގެ ތެރެއިން ބާކަފަލު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަރިހުން އަޑުއެހީމެވެ:

"އަރިހުންނަން ފާޚާރަތާ ގުތުގައި اللَّه عَزَّوَجَلَّ އިބްރާހީމްعَلَيْهِ ٱلسَّلَامُ އަށް ވަޙީކުރެއްވިއެވެ:
'ތިމަންއީޖާނު ކަލޭގެފާނަށް ގާތްއަލްފަށް ހޯދިއްފަލަކަމުގައި ނުންގެވި ޔައްވެގެންކަން
އެނގިވަޑައިގެންނެވީހެއްޔެވެ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'ނޫނެކެވެ. އޭ އަލްގެ ފަރި ރައްބެވެ.'
ވަޙީކުރެއްވިއެވެ: 'އެއީ ތިމަންއީޖާނު ކަލޭގެފާނުގެ ހިތްފުޅުގަން ބަލްލަވިނިދު ދުނިޔޭގެ ގަޑި،
ކަލޭގެފާނު ދެއްވުމަށް ނުލިބުމުން ލޯބިކުރައްވާކަމެވެ.'" (އެބަހީ:
އެހެން މީސްތަކުންނަށް ދެއްވުން ޤިޔާމަތަށް ދެއްވާ، އެހެން މީސްމީހުންގެ ހިބައިން ލިބޭ

ހޯދާ ސަލާންޖެހުމަށް ލޯބި ނުކުރައްވައެވެ. ނުވަތަ ކޮޅުތިރިވުމުގެ އަޑުތަ ހޯދުމަށްޓަކައި
އަނިޔާލިބުމަށް ލޯބިކޮށް، އެކަމަކު އެހެންމީހުންނަށް އަނިޔާވެރިނުވުމަށް ލޯބިކުރައްވައެވެ.)

-377 މުޙައްމަދު ބުނުއް ޝަވްއާބު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ:
އަހަރުމެންނަށް ސުފްޔާނު ޘައުރީއްމާ ވިދާޅުވިއެވެ:

"ހިތާދު އަތުވައްޖާނަމަ އުމުރުން ދުވަސްވީ ޝައިޚުނުކުވެ. ކޮންމެ މަހަކު ދިހަ ދިރުހަމު
އެކަކާކާވާނަމަ ކަނޑައެޅިފައިވެއެވެ. ބައިތުލް މާލުގައިވާ ގާނޫނުއެއްކަރުދާހުން (އެކަކާކާވާނަމަ
އެވަރު) ލިބޭނެއެވެ."

-378 ޝައިބާނު އަލްއުބުއްލީ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަހަރުމެންނަށް
އަބޫ ޙުޒައިފާ އައްޒައްބާރީ ބުނު ސުލައިމާނު ހާރޫނާ ވިދާޅުވިއެވެ: ޢުތުބާނު ބުނު ޤައްޔާނު
މިނިވަންކުރެއްވި އަޔު އަބޫ ޤަބީޞާ ޢަބްދު ﷲ ބުނު ޖާބިރު އަހުރެންނަށް ހަބަރުދެއްވާ
ވިދާޅުވިއެވެ: އަބޫ ހުރައިރާ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ:

"އިލާހު އުނގަންނައިދިނުމުގެ މަސައްކަތް އުޖޫރަ ނަގާ އުޅުނުގެ އަޑުތަ ދުނިޔެމަތީގައި
ކުރިބައިގައި އަވަހަށް ލިބޭނެއެވެ. އޭނާ އުޖޫރަ ނަގާފައި، އަދި އުނގަންނައިދިނުމަ
ޚިދުމަތުގެ އޭނާގެ ހައްޤަށްވުރެ ބޮޑަށް ނެގިއްޔާ. އަދި (ކުރިންނަށް އަހަރެދިނީ) ދެކުނުގައި އޭނާ
އަނިޔާވެރިވެ ބަޔަކުގެ ހައްޤުތަކަށް ޚިޔާނާތްތެރިވެއްޖެ. އަދި ކުރިންގެ ދެކުނުގައި
ބޮޑުވެރިވުމަށް އޭނާވާނީ އަނިޔާވެރިއެއްކަމުގައެވެ. އަދި ކުއްޖާގެ އަހުލުވެރިންގެ
ދިމާލަށްކަމާއި ނުލާ އޭނާގެ ކަމެއްގައި ކުއްޖެއް ޚިޔާނާތްވެއްޖެނަމަ (ދީން ކަމެއްވެއްޖެނަމަ) އޭނާ
ޖަހާ ނަގަންޖެހޭނެއެވެ. އަދި އޭނާ އުނގަންނައިދީ އެކަމަކު އޭނާގެ ހައްޤު އޭނާއަށް
ނުލިބުނަމަ، ޚިދުމަތުގެ އޭނާއަށް ހައްޤު އަދާނުކުރި މީހުންގެ ހުރަހަށްބަދަލު ނެގޭނެއެވެ.
އޭނާ ކުރިންގެ ދެކުނުގައި އަދުލުވެރިވުމަ އޭނާގެ ހައްޤުވެރިންގެ ބޮޑުއިންސާފެވެ."

379- އަބޫބަކުރު ބުން އަޚީ ޝަޢައިބާ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހިމެވެ: އަހަރުމެންނަށް ސުފްޔާނު ބުން ޢުޔައިނާ، ޢަމްރު ބުން ދީނާރުގެ އަރިހުން، ޢަމްރު ބުން ޢަވްސް އައްޘަޤަފީގެ އަރިހުން، އިބްނު ޢަމްރުގެ އަރިހުން ޚަބަރުދެއްވިއެވެ: އެކަލޭގެފާނު ނަބިއްޔާ صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَىٰ آلِهِ وَسَلَّمَ ގެ އަރިހުން ރިވާކުރައްވައެވެ:

"ހަމަކަށަވަރުން ޢަދުލުވެރިން ﷲ عَزَّوَجَلَّ ގެ ހަޟްރަތުގައިވާނީ އެކަލާނގެ ކަނާތްފަރާތުގައި، ނޫރުންވާ މިންބަރުތަކެއްގައެވެ. -އަދި އެކަލާނގެ ދެއަތްޕުޅުވެސް ކަނާތެވެ- އެމީހުންނަކީ އެމީހުންގެ ޙުކުމްކުރުމުގައާއި، އަހުލުވެރިންނާއި ވެރިކަމާއި، އެމީހުން ބަލާބަލާ ކަންތަކުގައިވެސް ޢަދުލުވެރިވާ މީހުންނެވެ." [38]

[38] رواه مسلم: 1827

ފިހުރިސްތު

أخبار الشيوخ وأخلاقهم
للإمام أبي بكر أحمد بن محمد بن الحجاج المروذي

